ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Τετραμηνιαία έκδοση του ΚΕΠΕ

Τεύχος 48, Ιούνιος 2022

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

- Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις
- Δημοσιονομικές εξελίξεις
- Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές
- Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη
- Ειδικά Θέματα

Οικονομικές
εξελίξεις

Εκδότης:
ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Υπεύθυνος Σύνταξης:
Παναγιώτης Γ. Λιαργκόβας

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Σύνταξης:
Νικόλαος Ροδουσάκης

Μέλη της Επιτροπής Σύνταξης:
Κωνσταντίνος Λοΐζος
Βλάσης Μισσός
Φωτεινή Οικονόμου

Γλωσσική και Τυπογραφική Επιμέλεια:
Ελένη Σουλτανάκη

Τμήμα Εκδόσεων
Πληροφορίες:
Χρήστος Ελευθεριάδης
Τηλ.: 210 3676359

Παραγωγή:
[βιβλιοτεχνια]
Παππάς Φώτιος και ΣΙΑ Ο.Ε.

Copyright 2022
ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.350
Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136
Δικτυακός τόπος: www.kepe.gr

Το περιοδικό ***ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ*** αναρτάται στον δικτυακό τόπο www.kepe.gr στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα.

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Διατίθεται δωρεάν

ISSN 1109-6284 (Έντυπο) ISSN 2623-3681 (Ηλεκτρονικό)

Περιεχόμενα

Τεύχος 48 - Ιούνιος 2022

Σύνοψη και Συμπεράσματα 3

1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις 7

1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης σε περίοδο υγειονομικής και ενεργειακής αβεβαιότητας,
Γιάννης Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος Λοΐζος 7

1.2. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην αγορά Ενέργειας εντείνουν τις πληθωριστικές πιέσεις,
Αιμιλία Μαρσέλλου 15

1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ,
Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων
Έρση Αθανασίου, Αριστοτέλης Κουτρούλης, Αιμιλία Μαρσέλλου, Θεόδωρος Τσέκερης 19

1.4. Εξέλιξη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των συνιστωσών του,
Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου, Παντελής Αργυρόπουλος 22

1.5. Αναταράξεις στη χρηματιστηριακή αγορά λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και των επιπτώσεών του,
Φωτεινή Οικονόμου 27

1.6. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Επιβράδυνση του ρυθμού ανάκαμψης της παγκόσμιας οικονομίας σε ένα περιβάλλον αυξημένης γεωπολιτικής αβεβαιότητας,
Αριστοτέλης Κουτρούλης 32

2. Δημοσιονομικές εξελίξεις 36

Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών, *Ελισάβετ Ι. Νίτση* 36

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές 45

3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας,
Ιωάννης Χολέζας 45

3.2. Ποσοστό φτώχειας και κοινωνικές μεταβιβάσεις στην ΕΕ,
Βλάσης Μισσός 51

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη 54

4.1. Η ανθεκτικότητα του ελληνικού αγροτικού τομέα έναντι της πανδημίας,
Ιωάννα Ρεζίτη 54

4.2. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων,
Αθανάσιος Χύμης 60

Ειδικά Θέματα 65

Η διανεμητική επίδραση του πληθωρισμού,
Νικόλαος Κ. Κανελλόπουλος 65

Επιδόσεις και ανάπτυξη εξαγωγών στην Ευρωζώνη,
Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου, Παντελής Αργυρόπουλος 87

Η επίδραση της διανομής εισοδήματος και του ιδιωτικού χρέους στη συνολική ζήτηση κατά την περίοδο 1980-2019,
Αιμιλία Γ. Μαρσέλλου 110

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Η ελληνική οικονομία εμφανίζει εντυπωσιακές αντοχές

Τα τελευταία χρόνια, η ελληνική οικονομία βρίσκεται στη δίνη διαδοχικών κρίσεων: οικονομική κρίση, υγειονομική κρίση και πρόσφατα ενεργειακή κρίση. Η ***οικονομική κρίση*** ήταν πρωτοφανής τόσο σε μέγεθος όσο και σε διάρκεια. Το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 25% και έκτοτε δεν έχει επιστρέψει στα επίπεδα του 2009[1]. Στη διάρκεια της ***πανδημίας*** η Ελλάδα υπέστη τη δεύτερη βαθύτερη ύφεση στην Ευρωζώνη, παρά τη μεγαλύτερη δημοσιονομική χαλάρωση στην οποία επιδόθηκε, εν μέρει λόγω της συνεχιζόμενης μεγάλης εξάρτησης από τον τουρισμό που επλήγη δυσανάλογα πολύ. Η ***ενεργειακή κρίση*** πλήττει βάναυσα την ελληνική οικονομία, κυρίως μέσω του αυξανόμενου κόστους διαβίωσης και του πληθωρισμού.

Ωστόσο, τα τελευταία στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ[2] για το πρώτο τρίμηνο του έτους έδειξαν ότι η ελληνική οικονομία, παρά τις έντονες εξωτερικές διαταραχές, ***επανακάμπτει δυναμικά***: ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ κυμάνθηκε στο 7%, αρκετά πάνω από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης. ***Στο ΚΕΠΕ εκτιμούμε ότι ο ρυθμός ανάπτυξης για το σύνολο του έτους θα κυμανθεί στο 4,3%*** (ενότητα 1.3). Πιο συγκεκριμένα, οι σχετικοί ρυθμοί μεταβολής για το πρώτο και το δεύτερο εξάμηνο του 2022, σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2021, εκτιμώνται στο 5,5% και 3,2%, αντίστοιχα. Οι προβλέψεις σε τριμηνιαία βάση εμφανίζουν θετικό πρόσημο καθ' όλη τη διάρκεια του έτους (3,9% στο δεύτερο τρίμηνο, 2,9% στο τρίτο τρίμηνο και 3,6% στο τέταρτο τρίμηνο). Η ανωτέρω πρόβλεψη συνιστά μία εκτίμηση ότι, στην πορεία του έτους 2022, η ελληνική οικονομία θα εξακολουθήσει να ανακάμπτει με ρυθμούς, οι οποίοι θα της επιτρέψουν να αναπληρώσει τις απώλειες που είχαν σημειωθεί λόγω της πανδημίας και να ξεπεράσει σε πραγματικούς όρους το επίπεδο του ΑΕΠ του έτους 2019. Η εκτίμηση αυτή απορρέει από την ευνοϊκή εξέλιξη των περισσότερων από τα οικονομικά μεγέθη που ενσωματώνονται στην πρόβλεψη. Συγκεκριμένα, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2022, παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση της ***ιδιωτικής κατανάλωσης***, των ***επενδύσεων παγίου κεφαλαίου*** και των ***εξαγωγών υπηρεσιών***, με παράλληλη συγκρατημένη άνοδο των εξαγωγών αγαθών και της δημόσιας κατανάλωσης.

Ανοδικές ήταν επίσης οι εξελίξεις στον ***δείκτη βιομηχανικής παραγωγής***, ο οποίος ενισχύθηκε τόσο στο σύνολο όσο και σε όλους τους σχετικούς υποδείκτες, στον ***δείκτη κύκλου εργασιών στη βιομηχανία***, ο οποίος παρουσίασε μεγάλη άνοδο σε όλες τις επιμέρους υποκατηγορίες που αφορούν την εγχώρια και την εξωτερική αγορά, καθώς και στον ***δείκτη όγκου στο λιανικό εμπόριο***, ο οποίος αυξήθηκε σε όλες τις υποκατηγορίες εκτός από τα μεγάλα καταστήματα τροφίμων και τα τρόφιμα-ποτά-καπνό. Παράλληλα, άνοδος σημειώθηκε στον ***δείκτη κύκλου εργασιών στο χονδρικό εμπόριο*** και στην ***οικοδομική δραστηριότητα*** σε όρους όγκου και στη βάση των οικοδομικών αδειών.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στη δυναμική που παρουσιάζει ***ο αγροτικός τομέας*** (ενότητα 4.1)***.*** Συνολικά, κατά τη διάρκεια της πανδημίας ο ελληνικός αγροτικός τομέας κατέδειξε μεγάλο βαθμό ανθεκτικότητας. Η συνολική αξία παραγωγής το 2020 μειώθηκε μόνο κατά 0,10% σε σχέση με το 2019, αλλά αυξήθηκε κατά 1,55% σε σχέση με τον μέσο όρο της 5ετίας 2015-2019. Το επιχειρηματικό εισόδημα αυξήθηκε το 2020 κατά 7,67% σε σχέση με το 2019 και κατά 13% σε σχέση με την τελευταία 5ετία. Η συμμετοχή της προστιθέμενης αξίας της γεωργίας στη συνολική εγχώρια προστιθέμενη αξία αυξήθηκε το 2020 σε σχέση με το 2019 κατά 11,40%.

Οι παραπάνω θετικές εξελίξεις αντανακλώνται και στη ***σταθερή πορεία αύξησης της απασχόλησης και μείωσης της ανεργίας*** (ενότητα 3.1). Στο πρώτο τρίμηνο του 2022 παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων της τάξεως του 11,6% σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του προηγούμενου έτους και αντίστοιχη μείωση του αριθμού των ανέργων κατά 13,2%. Η ανεργία μειώνεται συστηματικά και η απασχόληση ακολουθεί ανοδική πορεία σε

1. Βλ. Λιαργκόβας Π. (2020), *Δέκα Χρόνια κρίση, τρία μνημόνια και μία πανδημία. Η Ελλάδα αναζητώντας διέξοδο*, σελ. 33. Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα.

2. Βλ. <https://www.statistics.gr/>.

ετήσια βάση, η οποία όμως δεν είναι όμοια για όλες τις πληθυσμιακές ομάδες. Ειδικότερα, οι νέοι 15-24 ετών δεν έχουν αναπληρώσει τις απώλειες από την πανδημία, ενώ σε δυσμενή θέση βρίσκονται και οι μετανάστες, ειδικά οι άνδρες. ***Αυτό που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι η μεγάλη μείωση του πληθυσμού των μεταναστών, οι οποίοι αποτελούσαν σημαντικό μερίδιο των απασχολουμένων σε κάποιους κλάδους***. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι απίθανο οι πρόσφατες ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό στον τουρισμό να οφείλονται ακριβώς στη μείωση της προσφοράς εργασίας από την πλευρά των μεταναστών. Τέλος, ο νέος κατώτατος μισθός και η μείωση των ασφαλιστικών εισφορών τον Ιούνιο είναι οι πιο πρόσφατες προσπάθειες διασφάλισης ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης σε πείσμα των δυσμενών εξελίξεων στο μέτωπο του πληθωρισμού, χωρίς να κινδυνεύσει υπέρμετρα η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, και εξορθολογισμού του κόστους εργασίας, αντίστοιχα.

Βέβαια, οι επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία και οι πληθωριστικές πιέσεις σε ενέργεια και πρώτες ύλες επηρέασαν σημαντικά τόσο τη διεθνή όσο και την εγχώρια χρηματιστηριακή αγορά (ενότητα 1.5). Αν και το πρώτο τετράμηνο του 2022 ολοκληρώθηκε με θετικές αποδόσεις από την αρχή του έτους για την πλειονότητα των χρηματιστηριακών δεικτών και αυξημένη κεφαλαιοποίηση στο Χ.Α., ***οι χρηματιστηριακοί δείκτες*** κατέγραψαν σημαντικές απώλειες μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Παράλληλα, ***οι αποδόσεις των κρατικών ομολόγων καταγράφονται αυξημένες***, αυξάνοντας το κόστος δανεισμού. Από την άλλη πλευρά, οι ***πρόσφατες αναβαθμίσεις της ελληνικής οικονομίας*** αποτυπώνουν την εμπιστοσύνη των αγορών στην ελληνική οικονομία και φέρνουν την Ελλάδα ένα βήμα πριν από τον στόχο επιστροφής σε επενδυτική βαθμίδα. Παρ' όλα αυτά, οι προκλήσεις και οι κίνδυνοι λόγω της διεθνούς συγκυρίας και της συνδεόμενης αβεβαιότητας παραμένουν, με την ενδυνάμωση της ελληνικής κεφαλαιαγοράς να αποτελεί προτεραιότητα.

Κατά το ΚΕΠΕ, τρεις είναι οι εκτιμώμενοι βραχυχρόνιοι και μακροχρόνιοι κίνδυνοι για την ελληνική οικονομία

1ος κίνδυνος: ο πληθωρισμός

Τα ελληνικά νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν υψηλό πληθωρισμό καθώς, μεταξύ άλλων, η ενεργειακή εξάρτηση της Ελλάδας παραμένει υψηλή. Όσο περισσότερο διαρκεί ο πόλεμος, τόσο περισσότερο θα αυξάνεται ο πληθωρισμός. Και όσο περισσότερο παραμένει ο πληθωρισμός, τόσο περισσότερο θα ροκανίζει το εισόδημα των νοικοκυριών, θα χτυπάει ιδιαίτερα τους μισθωτούς και συνταξιούχους και θα δίνει τη δυνατότητα σε κερδοσκόπους να θησαυρίζουν σε βάρος του κοινωνικού συνόλου. ***Ο πληθωρισμός, δεν έχει την ίδια επίδραση σε όλα τα νοικοκυριά, ούτε είναι ίδιος*** (βλ. σχετικό ειδικό θέμα). Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΚΕΠΕ, τα νοικοκυριά που βρίσκονται χαμηλότερα στην εισοδηματική ή καταναλωτική κατανομή κατά κανόνα αντιμετωπίζουν υψηλότερο πληθωρισμό από τα νοικοκυριά που βρίσκονται στα υψηλότερα δεκατημόρια. Αυτό φαίνεται να ισχύει τόσο σε περιόδους που καταγράφονται θετικοί ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ, όσο και σε περιόδους ύφεσης. Ακόμα και σε περιόδους αρνητικού πληθωρισμού, οπότε οι τιμές μειώνονται, εκτιμάται ότι η μείωση των τιμών για τα πιο φτωχά νοικοκυριά είναι μικρότερη από την αντίστοιχη των οικονομικά πιο εύρωστων και η σχετική επιβάρυνσή τους υψηλότερη από την περίοδο της οικονομικής ανόδου. Τα ίδια συμπεράσματα προκύπτουν εάν αντί για τα εισοδηματικά/καταναλωτικά δεκατημόρια εξεταστούν τα φτωχά έναντι των μη φτωχών νοικοκυριών. Φαίνεται λοιπόν ότι ***τα φτωχά νοικοκυριά αντιμετωπίζουν συστηματικά επιβαρύνσεις πληθωρισμού, οι οποίες είναι μεγαλύτερες*** στα χρόνια της οικονομικής ύφεσης αλλά και στα χρόνια της πανδημίας. Αυτές οι διαπιστώσεις θα ήταν χρήσιμο να μην αγνοούνται, όταν εξετάζεται η πορεία του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή. Η τακτική ανάλυση των διαφορετικών τάσεων του πληθωρισμού ανά τύπο νοικοκυριού θα βοηθούσε να καταγράφονται και επικαιροποιούνται με συστηματικό τρόπο οι πληθωριστικές διαφορές μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων. Πιο συγκεκριμένα, από την ανάλυσή μας προκύπτει ότι συγκεκριμένες ομάδες καταγράφουν συστηματικά υψηλότερο πληθωρισμό, που συνεπάγεται χαμηλότερο πραγματικό εισόδημα και συνεπώς μικρότερη δυνατότητα για κατανάλωση. ***Επομένως, η αύξηση των τιμών θα έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση των πληθωριστικών διαφορών*** μεταξύ των διαφορετικών ομάδων νοικοκυριών, γεγονός που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στον σχεδιασμό και την άσκηση εισοδηματικής πολιτικής κατά τη διαχείριση των τρεχουσών μακροοικονομικών εξελίξεων. Ως εκ τούτου οι πολιτικές ενίσχυσης για την αντιμετώπιση της ακρίβειας θα πρέπει να είναι ***στοχευμένες προς τους οικονομικά ασθενέστερους***, οι οποίοι, όπως προκύπτει και από την ανάλυση, επιβαρύνονται περισσότερο από τις αυξήσεις των τιμών.

Πρέπει ωστόσο να παρατηρήσουμε ότι τα επιδοματικά κυβερνητικά μέτρα, που στην τρέχουσα συγκυρία είναι απαραίτητα, αναχαιτίζουν τον πληθωρισμό αλλά δεν τον εξαλείφουν. Βοηθούν στην άμβλυνση των επι-

πτώσεων αλλά δεν χτυπούν το κακό στη ρίζα του, δεν εξαλείφουν το πρόβλημα του πληθωρισμού[3]. Αντίθετα, ενισχύουν την κατανάλωση και άρα συντηρούν τον πληθωρισμό[4]. Είναι γεγονός ότι η καταναλωτική δαπάνη δεν δείχνει σημεία αποδυνάμωσης, χάρη στα δημοσιονομικά μέτρα στήριξης των νοικοκυριών για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης, καθώς και στην ανάληψη καταθέσεων που συσσώρευσαν τα νοικοκυριά κατά τη διάρκεια της πανδημίας. ***Όμως τόσο τα μέτρα στήριξης (επιδόματα) όσο και η χρήση των αποταμιευτικών πόρων από τη φύση τους θα τείνουν να φθίνουν διαχρονικά λόγω της επικείμενης αύξησης των επιτοκίων και της εν γένει σύσφιξης της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής.***

2ος κίνδυνος: η άνοδος των επιτοκίων

Η επιμονή του πληθωρισμού, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρωζώνη, οδήγησε τις κεντρικές τράπεζες στη διακοπή της επεκτατικής νομισματικής πολιτικής των προηγουμένων ετών. Για τα παρεμβατικά επιτόκια της ΕΚΤ, οι προθεσμιακές αγορές επιτοκίου τιμολογούν σωρευτική αύξηση 250 μονάδων βάσης (μ.β.), δηλ. 2,5 ποσοστιαίων μονάδων από τα τρέχοντα επίπεδα έως τον Μάιο του 2023[5]. Οι αυξήσεις που αναμένεται να αποφασιστούν στις επόμενες συνεδριάσεις του Συμβουλίου χάραξης νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ είναι οι ακόλουθες: +25 μ.β. τον Ιούλιο, +50 μ.β. τον Σεπτέμβριο, +50 μ.β. τον Οκτώβριο, καθώς και αύξηση μεταξύ 25 μ.β. και 50 μ.β. τον Δεκέμβριο. Στο πρώτο εξάμηνο του 2023 η ΕΚΤ αναμένεται να συνεχίσει την αύξηση των παρεμβατικών της επιτοκίων, με το βασικό επιτόκιο καταθέσεων (deposit rate) να προσεγγίσει (αν όχι υπερβεί) το άνω περιθώριο του διαστήματος 1%-2% που θεωρείται συμβατό με τον στόχο της σταθερότητας των τιμών μεσοπρόθεσμα. Σημειώνεται ότι το επιτόκιο αυτό είναι σήμερα -0,5%. Η εξέλιξη αυτή αναμένεται να συμπαρασύρει ανοδικά και τα επιτόκια δανειοδότησης (σε σχεδόν ισόποση βάση) και καταθέσεων (σε μικρότερο βαθμό) των ελληνικών εμπορικών τραπεζών. Σε κάθε περίπτωση, η εκρηκτική άνοδος του πληθωρισμού από τις αρχές του έτους και η έναρξη ενός νέου κύκλου σύσφιγξης της νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ έχουν ήδη οδηγήσει σε νέα μεγάλη διεύρυνση των επιτοκίων και των περιθωρίων απόδοσης των κυβερνητικών ομολόγων των χωρών της περιφέρειας της Ευρωζώνης (π.χ. Ιταλία και Ελλάδα), εξέλιξη που καθιστά δυσχερή την αναχρηματοδότηση του δημοσίου χρέους των χωρών αυτών. Η ΕΚΤ αναμένεται να ανακοινώσει τον Ιούλιο νέο μηχανισμό για την αποφυγή μιας νέας κρίσης χρέους στην περιφέρεια της Ευρωζώνης. ***Θα μπορέσει όμως ο μηχανισμός αυτός να αναστρέψει τις ήδη δυσμενείς εξελίξεις; Το ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον και η πιθανή προκήρυξη διπλών εκλογών το φθινόπωρο μπορεί να συμβάλουν σε περαιτέρω ενίσχυση της αβεβαιότητας και αύξηση του κόστους δανεισμού.***

3ος κίνδυνος: η γεωπολιτική αστάθεια

Ο πόλεμος στην Ουκρανία, και το γενικότερο κλίμα γεωπολιτικών εντάσεων που έχει πυροδοτήσει, έχουν οδηγήσει σε αναθεώρηση των αρχικών εκτιμήσεων για την πορεία της ευρωπαϊκής οικονομίας, επαναφέροντας την αβεβαιότητα, εκτινάσσοντας το ενεργειακό κόστος, εντείνοντας τις αυξήσεις στις τιμές των προϊόντων και διαταράσσοντας τη λειτουργία των εφοδιαστικών αλυσίδων σε κρίσιμους τομείς. Οι επιπτώσεις των συνθηκών που έχουν διαμορφωθεί λόγω του πολέμου έχουν γίνει ιδιαίτερα αισθητές στα πεδία των τιμών της ενέργειας και του πληθωρισμού, επιβαρύνοντας σημαντικά τον προϋπολογισμό των νοικοκυριών και το κόστος παραγωγής.

Συναφώς, ποια είναι η κατάλληλη στρατηγική για τη θωράκιση της ελληνικής οικονομίας;

Οι μακροχρόνιες προοπτικές της διεθνούς και ευρωπαϊκής οικονομίας δεν είναι με το μέρος της Ελλάδας: Τα προβλήματα στην εφοδιαστική αλυσίδα λόγω της πανδημίας και η ενεργειακή κρίση, που διογκώθηκε λόγω του πολέμου στην Ουκρανία, σπρώχνουν προς τα πάνω τις τιμές επιδεινώνοντας σημαντικά το βιοτικό επίπεδο των ελληνικών νοικοκυριών. Οι οικονομικές πολιτικές στην ΕΕ και στις ΗΠΑ από επεκτατικές που ήταν, για μεγάλο χρονικό διάστημα, μετατρέπονται σε συσταλτικές. Επιπλέον, το κόστος της προσαρμογής σε ένα πρότυπο ανάπτυξης και διαβίωσης που να είναι συμβατό (και θεμιτό) με την επίτευξη περιβαλλοντικών στόχων βρίσκεται ακόμα μπροστά

3. Το Ινστιτούτο Bruegel υπολόγισε ότι τα δημοσιονομικά μέτρα στήριξης των νοικοκυριών στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης ήταν από τα υψηλότερα στην Ευρώπη ως ποσοστό του ΑΕΠ. Βλ. <https://www.bruegel.org/publications/datasets/national-policies-to-shield-consumers-from-rising-energy-prices/>.

4. Μια παρενέργεια των επιδοματικών πολιτικών που διατηρούνται επί μακρόν είναι η ενδεχόμενη στρέβλωση των κινήτρων των δικαιούχων. Δηλαδή η καλλιέργεια αντιπαραγωγικών κινήτρων και προσοδοθηρικής συμπεριφοράς (βλ. σχετικά Tullock, G. (2003), The origin rent-seeking concept, *Int. J. Bus. Econ*. 2003, 2, 1–8.

5. Βλ. <https://www.kathimerini.gr/economy/561927427/poso-yparktos-einai-o-kindynos-oikonomikis-yfesis/amp/>.

μας, τόσο ως Ελλάδα όσο ως Ευρώπη και πλανήτης. Η διάρκεια και ένταση της προσαρμογής είναι ακόμα σε μεγάλο βαθμό μη προσδιορισμένα μεγέθη, ***αλλά ήδη είναι σαφές ότι το κόστος της προσαρμογής θα είναι μεγάλο***. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για χώρες όπως η Ελλάδα, που ***υστερούν σε κρίσιμους τομείς όπως της ενεργειακής αποδοτικότητας και δεν έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην επικείμενη μαζικοποίηση των αγαθών και υπηρεσιών που θα διευκολύνουν τη μετάβαση***[6]. Τα παραπάνω δείχνουν ότι, ***ακόμη και αν μετριαστεί ο πληθωρισμός το 2023, η ακρίβεια θα παραμείνει.*** Αυτό θα συμβαίνει για δύο λόγους: πρώτον, εξαιτίας της υψηλής φορολογίας. Στα χρόνια της δημοσιονομικής κρίσης, η υψηλή φορολογία ενίσχυσε το φαινόμενο της ακρίβειας, καθώς, ενώ οι μισθοί έπεφταν, οι φόροι κράτησαν σε υψηλά επίπεδα τις τιμές των προϊόντων. Ας θυμηθούμε τις αυξήσεις ΦΠΑ τα έτη 2005, 2010 και 2016, όταν μάλιστα οι αυξήσεις αυτές συνοδεύτηκαν και από σημαντικές μετατάξεις κατηγοριών αγαθών από χαμηλότερους συντελεστές σε υψηλότερους. Ή τις αυξήσεις στον ΕΦΚ κυρίως το 2009 και 2017 στα καύσιμα, που αποτελούν βασική εισροή της εφοδιαστικής αλυσίδας και, συγκεκριμένα, συμβάλλουν στην αύξηση των τιμών σε όλο το φάσμα αγαθών και υπηρεσιών. Ο δεύτερος παράγοντας που συντηρεί τις τιμές σε συγκριτικά υψηλότερο επίπεδο είναι το θεσμικό και ρυθμιστικό περιβάλλον της χώρας. Παρά την πρόοδο που έχει πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, το θεσμικό περιβάλλον συνεχίζει να έχει στη χώρα μας σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο κόστος διαβίωσης. ***Στις σχετικές κατατάξεις, η Ελλάδα εξακολουθεί να υπολείπεται σημαντικά έναντι των άλλων χωρών.***

Αυτό σημαίνει ότι η ***συνέχιση και ολοκλήρωση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε αγορές προϊόντων και υπηρεσιών,*** και ειδικά σε αγορές δικτύων, ***η συνέχιση της μεταρρύθμισης του φορολογικού συστήματος*** (μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης, απλούστευση των φορολογικών διαδικασιών και επαναπροσδιορισμός του συστήματος ΦΠΑ), αλλά και στην ***εργασία και παραγωγή*** (μείωση των εργοδοτικών και ασφαλιστικών εισφορών) και η ***προώθηση του εκσυγχρονισμού της δικαιοσύνης*** (επιτάχυνση του χρόνου απονομής της δικαιοσύνης) ***είναι αναγκαίες***. ***Αποτελούν μονόδρομο για την ανόρθωση της παραγωγικής βάσης, για την κάλυψη του επενδυτικού κενού***[7] ***και, άρα, την ενίσχυση της παραγωγικότητας και τη διατηρήσιμη αύξηση εισοδημάτων αλλά, ταυτόχρονα, και μείωση των τιμών των αγαθών.***

Καθηγητής ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΛΙΑΡΓΚΟΒΑΣ
Πρόεδρος του Δ.Σ. και
Επιστημονικός Διευθυντής του ΚΕΠΕ

6. Βλ. Μητσόπουλος Μιχάλης (2022), «Αυξανόμενο κόστος διαβίωσης: Εξελίξεις τιμών καταναλωτή στην Ελλάδα – αξιολόγηση και προοπτικές» <https://kefim.org/wp-content/uploads/2020/07/Meleti_Kostos-Diaviosis.pdf>.

7. Ενώ οι επενδύσεις αυξήθηκαν το 2021 στο 14% του ΑΕΠ (από 11% την περασμένη δεκαετία), παραμένουν κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (20%).

1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις,* τεύχος 48, 2022, σσ. 7-14

1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης σε περίοδο υγειονομικής και ενεργειακής αβεβαιότητας

1.1.1. Εισαγωγή - Εγχώρια και εξωτερική ζήτηση για το 2021

Γιάννης Παναγόπουλος

Στην ενότητα αυτή καταγράφονται οι μακροοικονομικές τάσεις της ενεργού ζήτησης μέχρι το τέλος του 2021 αλλά γίνεται και μια καταγραφή του οικονομικού κλίματος έως τα μέσα του 2022. Κατ' επέκταση η ανάλυση των στοιχείων, που απεικονίζονται εδώ, αναφέρεται σε ένα έτος (2021) όπου ταυτόχρονα ενυπάρχουν αρκετά αντιθετικά στοιχεία όπως οι συνεχιζόμενες αρνητικές επιδράσεις της πανδημίας της Covid-19 την άνοιξη, οι θετικές επιδράσεις από την άρση του lockdown το καλοκαίρι αλλά και οι αρνητικές επιδράσεις από το ενεργειακό και κατ' επέκταση το πληθωριστικό πρόβλημα το φθινόπωρο.

Με βάση τα ετήσια στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών* της ΕΛΣΤΑΤ, όπως αυτά εμφανίζονται στον Πίνακα 1.1.1, παρατηρούμε τη σοβαρή θετική μεταβολή του ρυθμού μεγέθυνσης της οικονομίας, στο σύνολό της, σε σχέση με το 2020. Πιο συγκεκριμένα, σε αντίθεση με την ύφεση του 2020 (-9,02%), το 2021 έχουμε σημαντική μεγέθυνση της τάξης του 8,34%. Θα μπορούσαμε μάλιστα εν συντομία να επισημάνουμε εδώ ότι ο κυριότερος μακροοικονομικός παράγοντας για τη μεγέθυνση αυτή του 2021, σε σχέση με το 2020, ήταν η αναστροφή σε θετική της πορείας των συνολικών εξαγωγών της χώρας (από -21,54% σε 21,94%). Σε σοβαρή επίσης θετική αναστροφή ήταν και οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (από -0,30% σε 19,61%), αλλά και σε μικρότερο βαθμό η ιδιωτική κατανάλωση (από -7,85% σε 7,79%). Σε θετική επίσης πορεία παρέμεινε και η δημόσια κατανάλωση (από 2,63% σε 3,74%).

Σε ό,τι αφορά τις υπάρχουσες συνιστώσες της *εγχώριας ζήτησης,* οι οποίες καταγράφονται και στο Διάγραμμα 1.1.1α, καταδεικνύεται η θετική συνεισφορά της *ιδιωτικής κατανάλωσης* με 5,44. Θετικές επίσης και οι *ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου*, με συνεισφορά στο 2,29, ενώ η *δημόσια κατανάλωση* συνεισέφερε θετικά με 0,85. Εν κατακλείδι, όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 1.1.1 αλλά και το Διάγραμμα 1.1.1β, και εν αντιθέσει προς τα δεδομένα του 2020, η εν γένει συμβολή της *εγχώριας ζήτησης* στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ κρίνεται, για το 2021, ως πολύ θετικός παράγοντας μεγέθυνσης του ΑΕΠ (8,59).

Αναφορικά με τη συμμετοχή του εγχώριου και του εξωτερικού τομέα ζήτησης (δηλαδή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών) στο ΑΕΠ για το 2021 τα πράγματα κρίνονται επίσης θετικά (Διάγραμμα 1.1.1.β). Συγκεκριμένα, με εξαίρεση τη *Μεταβολή των αποθεμάτων* (-0,92), η συνεισφορά των υπόλοιπων παραγόντων ήταν θετική. Τόσο η συμβολή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών (1,01) αλλά κυρίως η εγχώρια ζήτηση (8,59) είχαν θετική τη συνεισφορά τους στη μεγέθυνση του ΑΕΠ.

Σε ό,τι αφορά την πορεία του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ), ως μελλοντικού «πληρεξούσιου» της ζήτησης, καταγράφονται, στο Διάγραμμα 1.1.2, οι προσδοκίες νοικοκυριών και επιχειρήσεων για την περίοδο ενός έτους (5/2021-4/2022). Είναι προφανές πως τα θετικά και τα αρνητικά νέα του 2021 καθρεπτίζονται μέσα στις διακυμάνσεις του εν λόγω δείκτη. Μάλιστα οι διακυμάνσεις αυτές κινούνται μέσα σε ένα εύρος μεταξύ των 108 έως και τις 114 μονάδες, για όλη την περίοδο από τον Μάιο του 2021 έως τον Φεβρουάριο του 2022. Τα πράγματα αλλάζουν ραγδαία από τον Μάρτιο του 2022 όταν και ξεσπά ο πόλεμος με τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Ο ΔΟΚ μέσα σε 2 μήνες κατρακυλά γρήγορα στις 105 μονάδες (Απρίλιος του 2022). Εν κατακλείδι οι προσδοκίες των νοικοκυριών και επιχειρήσεων δεν αναμένεται να μεταβληθούν άμεσα, εάν δεν τερματιστεί ο πόλεμος στην Ουκρανία.

Παρακάτω ακολουθεί μια πιο αναλυτική συζήτηση σχετικά με τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών της χώρας στο ΑΕΠ για το 2021.

Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

Η συνεισφορά του εξωτερικού τομέα (εξαγωγές μείον εισαγωγές) στη μεγέθυνση του ΑΕΠ για το 2021, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, κρίνεται σε γε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη

(μη εποχικά διορθωμένα)

	Σε εκατ. ευρώ (σε τρέχουσες τιμές)	Ετήσια % μεταβολή (σε σταθερές τιμές)	
	2021	**2020**	**2021**
Ιδιωτική κατανάλωση	125.750	-7,85	7,79
Δημόσια κατανάλωση	38.950	2,63	3,74
Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου	23.580	-0,30	19,61
Εγχώρια ζήτηση*	188.280	-4,94	8,23
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	74.283	-21,54	21,94
Εξαγωγές αγαθών	39.079	4,10	9,70
Εξαγωγές υπηρεσιών	35.204	-42,59	38,08
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	88.772	-7,63	16,07
Εισαγωγές αγαθών	66.328	-4,32	13,72
Εισαγωγές υπηρεσιών	22.444	-17,17	23,38
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (%, ΑΕΠ)	-7,92		
ΑΕΠ	182.830	-9,02	8,34
Συμβολή στη μεταβολή του ΑΕΠ			
Εγχώρια ζήτηση*		-4,92	8,59
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών		-12,20	1,01
Μεταβολή αποθεμάτων		1,63	-0,92

Πηγή: Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί.

* Χωρίς τη μεταβολή των αποθεμάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1α
Επιμέρους συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης

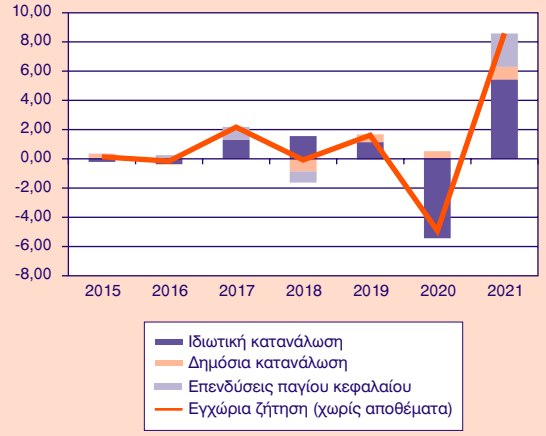

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1β
Εγχώρια και καθαρή εξωτερική ζήτηση

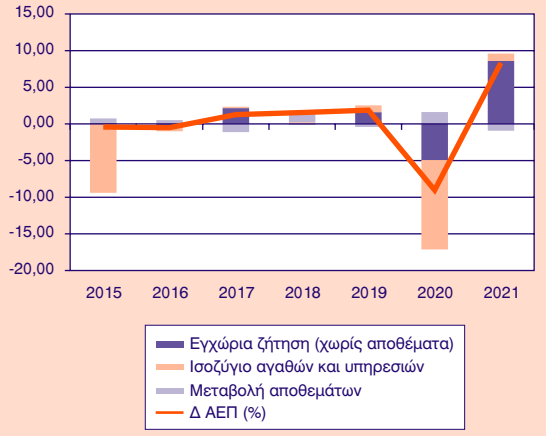

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.2
Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (2021/5-2022/4)

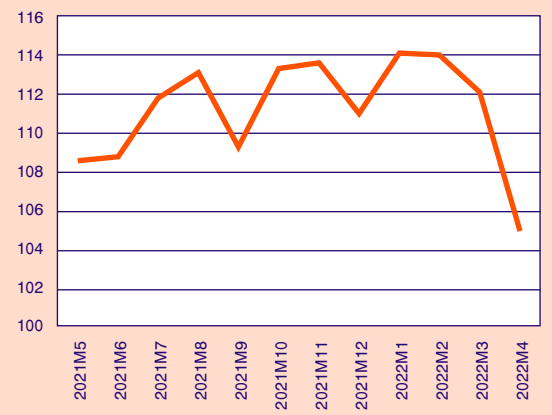

Πηγή: EUROSTAT.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.3
Επιμέρους συνιστώσες της εξωτερικής ζήτησης

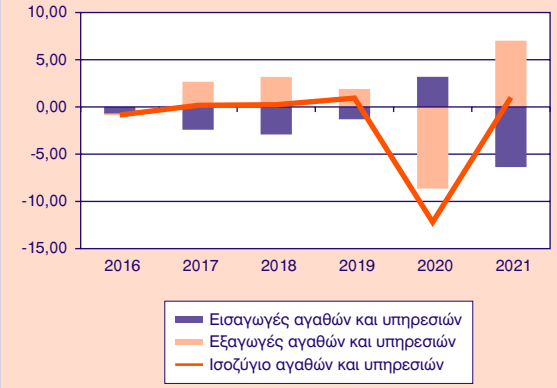

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

νικές γραμμές θετική. Αναλυτικότερα θα αναφερθούμε εδώ ξεχωριστά στον ρυθμό μεταβολής των αγαθών και ξεχωριστά στον ρυθμό μεταβολής των υπηρεσιών. Ξεκινώντας από τις εξαγωγές, να υπογραμμίσουμε ότι, σε ό,τι αφορά τις υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν και το σχετικά μικρότερο τμήμα των εξαγωγών, αυτές παρουσίασαν πολύ μεγάλη ετήσια αύξηση, για το 2021, της τάξης του 38,08%, ενώ τα αγαθά που ήταν και το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών παρουσίασαν σαφώς μικρότερη μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 9,70%. Από την άλλη πλευρά, οι εισαγόμενες υπηρεσίες είχαν μια μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 23,38%, ενώ τα εισαγόμενα αγαθά είχαν μικρότερη μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 13,72%.

Σε ό,τι αφορά τώρα τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών, στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, να επαναλάβουμε εδώ ότι διαμορφώθηκε στις 1,01 μονάδες για το 2021 εν αντιθέσει με τις -12,20 μονάδες το 2020, κυρίως λόγω της πανδημίας της Covid-19. Αναλυτικότερα, παρατηρούμε τη σημαντική θετική συνεισφορά των εξαγωγών στο ΑΕΠ που εκτιμάται στις 7,02 μονάδες, ενώ από την άλλη πλευρά η (αρνητική) συνεισφορά εισαγωγών στο ΑΕΠ ήταν της τάξης των 6,36 μονάδων. Η επιστροφή στην «κανονικότητα», μετά την ιδιομορφία της πανδημίας του 2020, με την καταγραφή των εξαγωγών στη θετική συνεισφορά αλλά και των εισαγωγών στην αρνητική συνεισφορά στο ΑΕΠ καταδεικνύεται και στο Διάγραμμα 1.1.3 όπου διακρίνεται η αλλαγή της τάσης στα αντίστοιχα ιστογράμματα των εισαγωγών και των εξαγωγών σε σχέση με αυτά που εμφανίζονται για το 2020.

1.1.2. Ιδιωτική κατανάλωση και επενδύσεις

Κωνσταντίνος Λοΐζος

1.1.2.1. Ιδιωτική κατανάλωση

Αυξητική τάση στην ιδιωτική κατανάλωση σε όλη τη διάρκεια του 2021

Σύμφωνα με τα τριμηνιαία εποχικά διορθωμένα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*[1], η ιδιωτική κατανάλωση των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ[2] αυξήθηκε στα 32.388 εκατ. ευρώ, σε τρέχουσες τιμές, στο τέταρτο τρίμηνο του 2021 από 31.579 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο, 30.896 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο και 30.015 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του ίδιου έτους. Αντίστοιχα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου (έτος αναφοράς 2015), η ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε σε 32.414 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο από 31.772 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο του 2021, 31.161 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του ίδιου έτους και 30.414 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2021. Επιπλέον, η ποσοστιαία μεταβολή[3] σε σχέση με το προηγούμενο

1. *Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί,* Δελτίο Τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 6 Μαρτίου 2022.

2. Μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά.

3. Οι ποσοστιαίες μεταβολές υπολογίζονται με τον τύπο $\frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}}$.

τρίμηνο, βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου, ήταν θετική σε όλα τα τρίμηνα του 2021, όντας 2,9% στο πρώτο τρίμηνο του 2021, 2,5% στο δεύτερο τρίμηνο και 2,0% στο τρίτο και τέταρτο τρίμηνο του ίδιου έτους. Όσον αφορά όμως την εξέλιξη των ποσοστιαίων μεταβολών σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, έχουμε τιμές -4,5% στο πρώτο τρίμηνο του 2021, 14,6% στο δεύτερο τρίμηνο, 10,8% στο τρίτο και 9,7% στο τέταρτο τρίμηνο του 2021. Οι θετικές αυτές επιδόσεις φαίνεται να συνδέονται με το πέρασμα, τουλάχιστον σε επίπεδο οικονομίας, σε μία περίοδο όπου η πανδημία δεν ορίζει πια σε καθοριστικό βαθμό τα οικονομικά μεγέθη, όπως φαίνεται από την άρση της λογικής των lockdown από τα μέσα του 2021 και έπειτα.

Άλλωστε, η ιδιωτική κατανάλωση ως ποσοστό του ΑΕΠ παρέμεινε σχετικά σταθερή σε όλο το 2021, σε τιμές που κυμάνθηκαν μεταξύ 68,56% και 68,67% του ΑΕΠ, όπως προκύπτει και από το Διάγραμμα 1.1.4. Η δημόσια κατανάλωση παρουσίασε λίγο μεγαλύτερη μεταβλητότητα, κυμαινόμενη μεταξύ 20,75% (το τελευταίο τρίμηνο του 2021) και 21,84% του ΑΕΠ (το πρώτο τρίμηνο του 2021). Ωστόσο, ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου (παγίου κεφαλαίου και μεταβολής αποθεμάτων) ως ποσοστό του ΑΕΠ παρουσίασε συνεχή άνοδο στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021 από 13,28% (πρώτο τρίμηνο) σε 19,92% (τρίτο τρίμηνο) με αμελητέα μείωση στην ποσοστιαία συμμετοχή του στο ΑΕΠ στο τέταρτο τρίμηνο (19,49%). Τέλος, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου ως ποσοστό του ΑΕΠ διακυμάνθηκε έντονα από -3,71% στο πρώτο τρίμηνο του 2021 σε -9,05% του ΑΕΠ στο δεύτερο τρίμηνο, -10,02% στο τρίτο τρίμηνο, για να καταλήξει σε ποσοστό -8,80% στο τέταρτο τρίμηνο του 2021. Συμπερασματικά, η ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε τόσο σε τρέχουσες τιμές όσο και σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου καθ' όλη τη διάρκεια του 2021, και παράλληλα διατήρησε σταθερή την ποσοστιαία συμμετοχή της στο ΑΕΠ, όπως και η δημόσια κατανάλωση. Την ίδια στιγμή, η ποσοστιαία συμμετοχή των ακαθάριστων επενδύσεων παρουσίασε αυξητική τάση στα περισσότερα τρίμηνα, με παράλληλη διακύμανση του εμπορικού ισοζυγίου ως ποσοστού του ΑΕΠ. Ένα μοτίβο που επιβεβαιώνει την παρατήρησή μας στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων,* ότι δηλαδή το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου ως ποσοστό του ΑΕΠ φαίνεται να αντανακλάται κυρίως στην εγχώρια επενδυτική παρά στην καταναλωτική δαπάνη.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.4
Εξέλιξη της ιδιωτικής κατανάλωσης και των άλλων συνιστωσών ζήτησης ως ποσοστού του ΑΕΠ
(προσέγγιση δαπάνης) (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

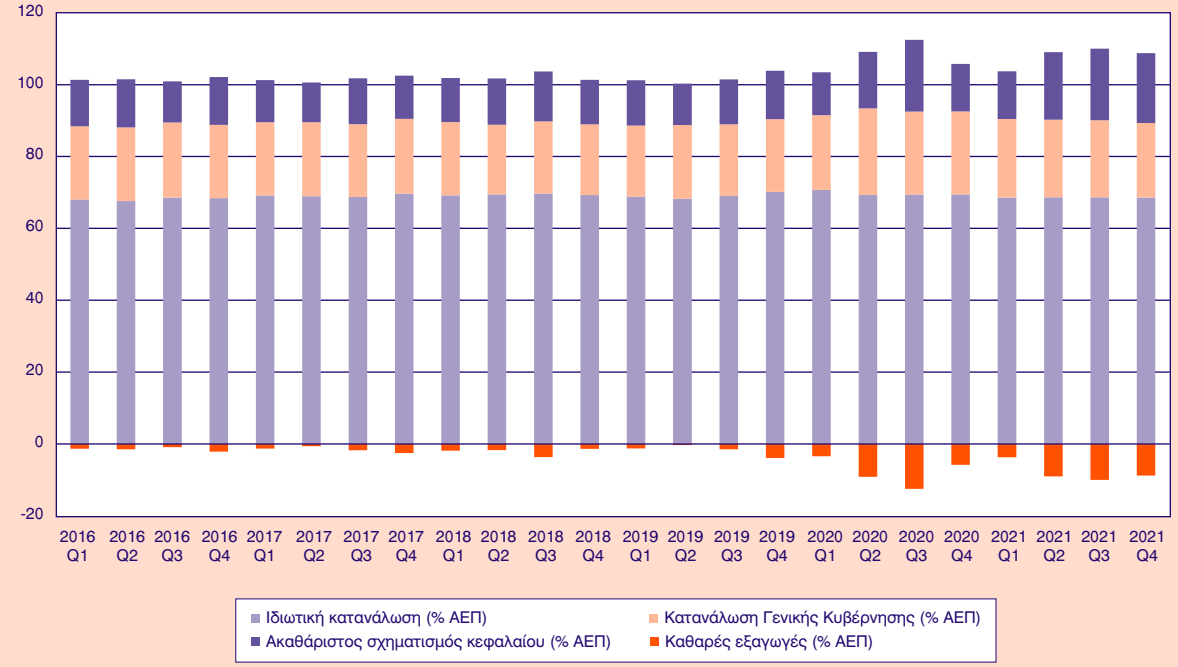

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

Αξιοσημείωτη ανάκαμψη του λιανικού εμπορίου από το δεύτερο τρίμηνο του 2021

Η εξέλιξη του λιανικού εμπορίου σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών, σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του προηγούμενου έτους βάσει των μηνιαίων στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.1.5. Μετά την αρνητική ποσοστιαία μεταβολή του γενικού δείκτη, κατά μέσο όρο, στο πρώτο τρίμηνο του 2021 (-1,54%), ακολούθησαν θετικές μέσες μεταβολές στα τρία επόμενα τρίμηνα και συγκεκριμένα 22,64% στο δεύτερο τρίμηνο, 8,78% στο τρίτο τρίμηνο και 14,86% στο τελευταίο τρίμηνο του 2021. Από την άλλη πλευρά, στα είδη διατροφής, παρατηρούμε αρνητικές ποσοστιαίες μεταβολές -0,44% και -0,02%, κατά μέσο όρο, στο πρώτο και τελευταίο τρίμηνο του 2021, αλλά θετικές ποσοστιαίες μεταβολές 8,60% και 6,53%, κατά μέσο όρο, για το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2021. Στα καύσιμα, παρατηρείται διακύμανση μεταξύ αρνητικών και θετικών μεταβολών, καθώς η αρνητική ποσοστιαία μεταβολή, κατά μέσο όρο, του πρώτου τριμήνου (-13,59%) ακολουθείται από αξιοσημείωτη θετική ποσοστιαία μεταβολή στο δεύτερο τρίμηνο (10,32%), ενώ και τη μικρή αρνητική ποσοστιαία μεταβολή του τρίτου τριμήνου (-0,01%) διαδέχεται στο τέταρτο τρίμηνο σημαντική θετική κατά μέσο όρο ποσοστιαία μεταβολή 16,30%. Όσον αφορά τα υπόλοιπα είδη πλην τροφίμων και καυσίμων καταγράφονται μόνο θετικές, κατά μέσο όρο, ποσοστιαίες μεταβολές σε όλα τα τρίμηνα, που κυμαίνονται μεταξύ της ελάχιστης τιμής 7,69% στο πρώτο τρίμηνο του 2021 και της μέγιστης 40% στο δεύτερο τρίμηνο, ενώ για τα άλλα δύο τρίμηνα οι τιμές των ποσοστιαίων μεταβολών βρίσκονται μεταξύ αυτών των ακραίων τιμών. Επομένως, διαπιστώνεται σε γενικές γραμμές η θετική εξέλιξη σε όλα τα μεγέθη του λιανικού εμπορίου, τουλάχιστον από το δεύτερο τρίμηνο του 2021, η οποία συνεχίζεται και τους δύο πρώτους μήνες του 2022. Πράγματι, ο γενικός δείκτης παρουσίασε θετικές ποσοστιαίες μεταβολές 8,99% και 11,16% τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 2022 σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του 2021, ενώ θετικές τιμές καταγράφηκαν και για τα καύσιμα, τα λοιπά είδη και τους δύο μήνες, ενώ για τα είδη διατροφής μόνο τον Ιανουάριο. Άρα, παρά τη συνεχιζόμενη εξέλιξη της πανδημικής κρίσης από την άνοιξη του 2021 και μετά, σε συνδυασμό με τις πρώτες ενδείξεις των επιπτώσεων της υποβόσκουσας ενεργειακής κρίσης, το λιανικό εμπόριο πέτυχε να ανακάμψει σε σημαντικό βαθμό.

Σημάδια απαισιοδοξίας στις προσδοκίες στο λιανικό εμπόριο

Από τους δημοσιευμένους από την EUROSTAT δείκτες εμπιστοσύνης (Διάγραμμα 1.1.6) επιβεβαιώνεται η διαφοροποίηση της τάσης μεταξύ των δύο δεικτών κατά τη

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.5
Ποσοστιαίες μεταβολές γενικού δείκτη όγκου και δεικτών στις κύριες κατηγορίες καταστημάτων στο λιανικό εμπόριο

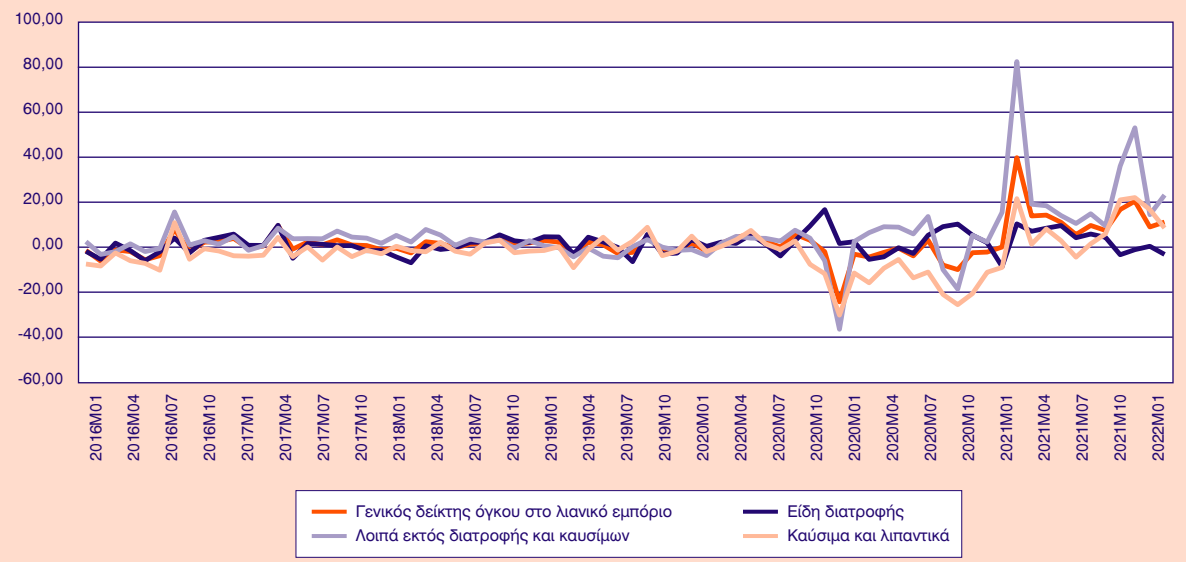

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.6
Δείκτες εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο

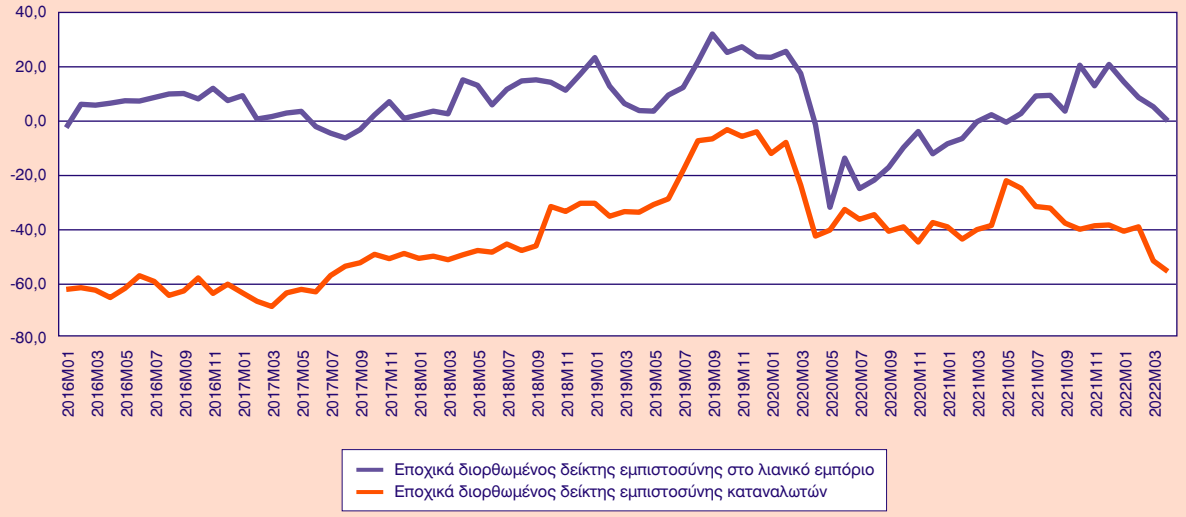

Πηγή: EUROSTAT, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

διάρκεια του 2021. Πράγματι, ο δείκτης εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο εμφανίζει ανοδική τάση κατά τη διάρκεια όλου του 2021, ενώ αντίθετα ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτών παρουσιάζει καθοδική τάση από τον Μάιο έως τον Δεκέμβριο του 2021. Ωστόσο, και οι δύο δείκτες κινούνται καθοδικά τους πρώτους τέσσερις μήνες του 2022, προδίδοντας μία πιθανή τάση απαισιοδοξίας τόσο από τη σκοπιά των καταναλωτών, που ήταν παρούσα ήδη από τα μέσα του 2021, όσο και στις προσδοκίες στο λιανικό εμπόριο όπως αυτές καταγράφονται στο πρώτο τρίτο του 2022.

1.1.2.2. Επενδύσεις

Οι ακαθάριστες επενδύσεις κινήθηκαν ανοδικά κυρίως λόγω των εξελίξεων στον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό

Ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε σε 6.232 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του 2021, σε τρέχουσες τιμές, από 6.141 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο, 5.687 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του ίδιου έτους και 5.397 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο. Αντίστοιχα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου διαπιστώνουμε αύξηση του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου από 5.602 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2021 σε 5.705 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο, 5.937 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο και 6.044 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του έτους. Η αυξητική τάση διαπιστώνεται και στις ποσοστιαίες μεταβολές ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, οι οποίες ήταν για τα τέσσερα κατά σειρά τρίμηνα του 2021, αντίστοιχα, 14,6%, 19,3%, 19,3% και 24,1%. Αντίθετα, στις ποσοστιαίες μεταβολές ως προς το προηγούμενο τρίμηνο παρατηρείται διακύμανση αλλά σε θετικά πάντα επίπεδα, με τις αντίστοιχες τιμές ανά τρίμηνο να είναι 15,1%, 1,8%, 4,1% και 1,8%, βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου.

Η εξέλιξη των επενδύσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ (Διάγραμμα 1.1.7) ήταν ανοδική στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021, παρουσιάζοντας όμως ελαφρά μείωση στο τέταρτο τρίμηνο του 2021. Οι αντίστοιχες ποσοστιαίες μεταβολές σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο ήταν της τάξης του 5,36% για το πρώτο τρίμηνο, 2,47% για το δεύτερο, 5,60% για το τρίτο και -1,17% για το τέταρτο τρίμηνο του 2021. Όσον αφορά τις συνιστώσες του, ο μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε, παρουσιάζοντας θετικές ποσοστιαίες μεταβολές της τάξης του 11,62% για το πρώτο τρίμηνο, 6,37% για τα δεύτερο τρίμηνο, 9,26% για το τρίτο και 9,47% για το τέταρτο τρίμηνο του 2021. Αντίθετα, στις ποσοστιαίες μεταβολές στις κατασκευές στο σύνολό τους ως ποσοστό του ΑΕΠ έχουμε εναλλαγές μεταξύ θετικών και αρνητικών ποσοστιαίων μεταβολών. Πράγματι, η θετική τιμή 3,85% στο πρώτο τρίμηνο ακολουθείται από αρνητική τιμή -3,20% για το δεύτερο τρίμηνο, ενώ η εναλλαγή συνεχίζεται με θετική ποσοστιαία μεταβολή 4,92% στο τρίτο τρίμηνο του 2021 και αρνητική -16,20% στο τέταρτο τρίμηνο.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.7
Εξέλιξη των επενδύσεων και της σύνθεσής τους ως ποσοστού του ΑΕΠ
(εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

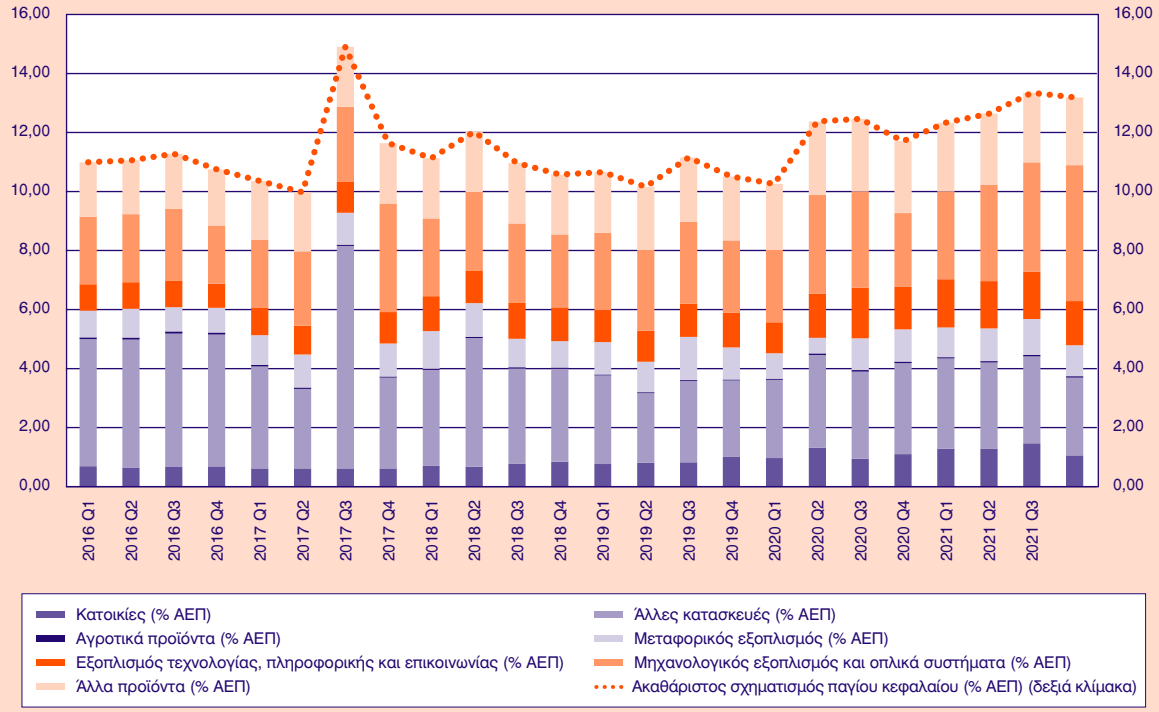

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.8
Μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός και κατασκευές ως ποσοστό του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου

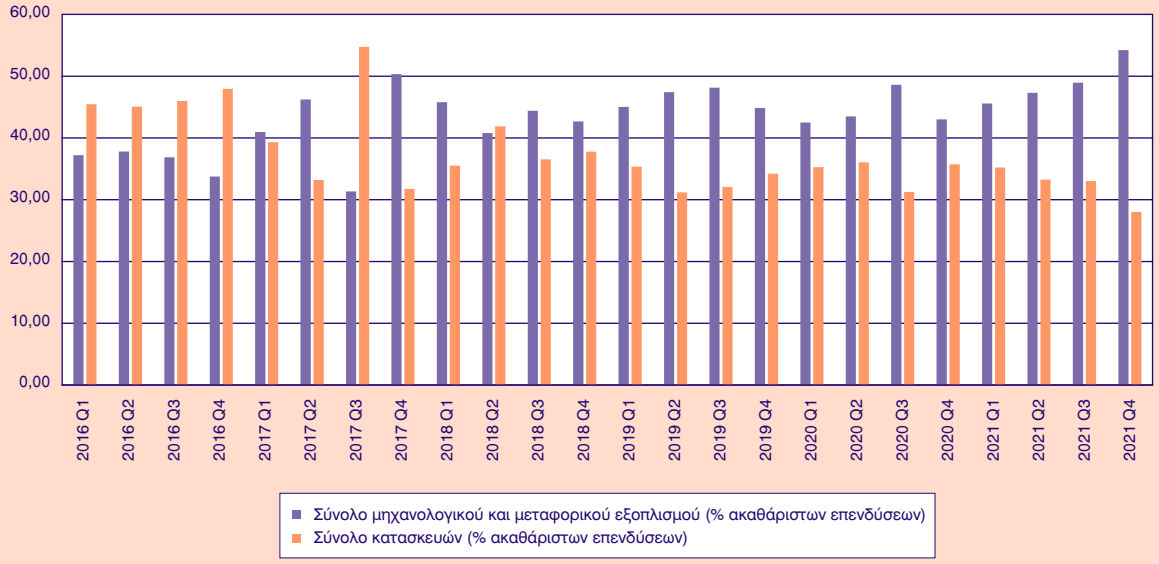

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.9
Δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές

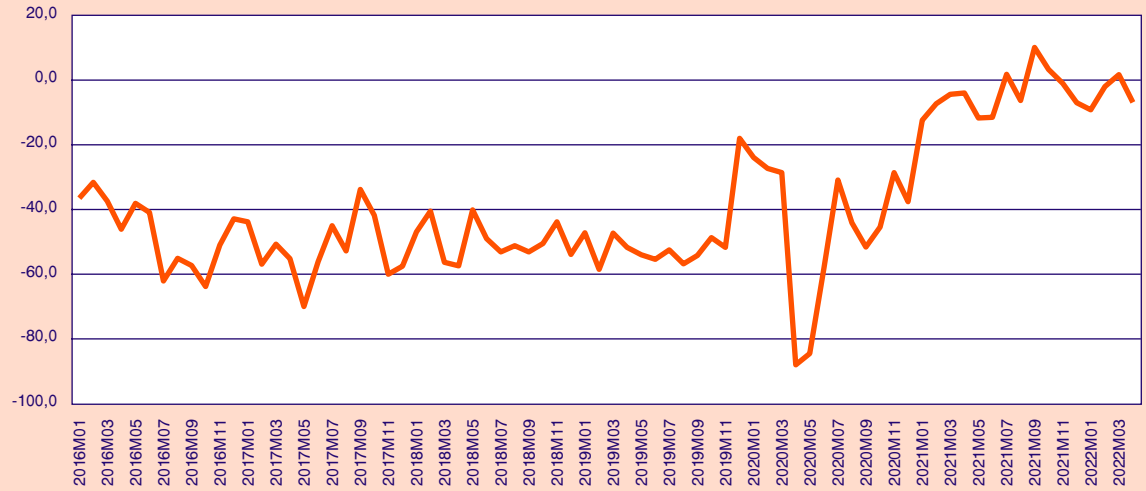

Πηγή: EUROSTAT, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

Ανοδική τάση του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού σε βάρος των κατασκευών

Το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού στο σύνολο του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου κυμάνθηκε γύρω από το 49,01%, κατά μέσο όρο, για τα τέσσερα τρίμηνα του 2021 έναντι του 32,38% για τις κατασκευές. Η διαφορική τάση μεταξύ των δύο βασικών συνιστωσών των ακαθάριστων επενδύσεων στη διάρκεια του 2021 είναι άλλωστε φανερή και από το Διάγραμμα 1.1.8.

Συγκρατημένη αισιοδοξία με αβεβαιότητα στις προσδοκίες στον τομέα των κατασκευών

Όσον αφορά την εξέλιξη των επιχειρηματικών προσδοκιών στον τομέα των κατασκευών, ο δείκτης μοιάζει να συνεχίζει μία διακύμανση που έχει τις απαρχές της στον Μάιο του 2021. Ωστόσο, δεν φαίνεται προς το παρόν η επιστροφή του δείκτη στις χαμηλές τιμές που χαρακτήριζαν την περίοδο από το 2016 έως το 2020, που παρουσιάζει το Διάγραμμα 1.1.9. Επομένως, αυτό που χαρακτηρίζει τις προσδοκίες στις κατασκευές είναι συγκρατημένη αισιοδοξία με έντονη αβεβαιότητα.

1.1.2.3. Συμπεράσματα

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι η ελληνική οικονομία, στο πέρασμα από την πανδημική κρίση στα προεόρτια μιας ενεργειακής κρίσης στη διάρκεια του 2021, χαρακτηρίστηκε από αυξητική τάση στην ιδιωτική κατανάλωση και τις ακαθάριστες επενδύσεις, με διακυμάνσεις στη δημόσια κατανάλωση και το εμπορικό ισοζύγιο. Ιδιαίτερα επισημαίνουμε τις θετικές τάσεις στον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό και τη σημαντική ανάκαμψη στον γενικό δείκτη του λιανικού εμπορίου παρά τις διακυμάνσεις στις συνιστώσες του. Ωστόσο, η εξέλιξη των προσδοκιών τόσο στον Δείκτη Οικονομικού Κλίματος όσο και στο λιανικό εμπόριο φανερώνουν σημάδια απαισιοδοξίας, ενώ οι προσδοκίες στις κατασκευές χαρακτηρίζονται από συγκρατημένη αισιοδοξία αλλά με έντονη αβεβαιότητα. Το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι η ελληνική οικονομία, σε όρους καταναλωτικής και επενδυτικής δαπάνης, επηρεάστηκε λιγότερο από τις επιπτώσεις της πανδημίας στο δεύτερο έτος της εξέλιξής της στη χώρα μας (2021). Ωστόσο, η βαθμιαία εκδήλωση της ενεργειακής κρίσης αλλά και ο πόλεμος στην Ουκρανία φαίνεται να επηρεάζουν αρνητικά τις προσδοκίες, ενισχύοντας την αβεβαιότητα για τη μελλοντική εξέλιξη αυτών των μεταβλητών.

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 48, 2022, σσ. 15-18

1.2. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην αγορά Ενέργειας εντείνουν τις πληθωριστικές πιέσεις

Αιμιλία Μαρσέλλου

Εισαγωγή

Οι πληθωριστικές πιέσεις σε Ελλάδα και Ευρωζώνη συνεχίζονται και τον Μάιο του 2022 (10,7% και 8,1%, αντίστοιχα)[1] ως συνέπεια κυρίως της αύξησης των τιμών στον τομέα της Ενέργειας λόγω του πολέμου μεταξύ Ουκρανίας-Ρωσίας. Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρωζώνη τη μεγαλύτερη συμβολή στην αύξηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή έχουν οι αυξήσεις στις τιμές στον τομέα της Ενέργειας και των Τροφίμων.

Ελλάδα

Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, τον Απρίλιο του 2022, ο πληθωρισμός με βάση τον Εθνικό ΔΤΚ διαμορφώθηκε στο 10,2% έναντι 8,9% τον Μάρτιο (βλ. Πίνακα 1.2.1). Αντίστοιχη περίπου πορεία καταγράφει ο πληθωρισμός με βάση τον Εναρμονισμένο ΔΤΚ (Εν. ΔΤΚ), ο οποίος διαμορφώθηκε στο 9,1% τον Απρίλιο έναντι 8,0% τον Μάρτιο, ενώ βάσει των πρόσφατων προκαταρκτικών εκτιμήσεων της Eurostat τον Μάιο αναμένεται να καταγραφεί περαιτέρω αύξηση και να διαμορφωθεί στο 10,7%.

Ο πυρήνας του πληθωρισμού ενισχύθηκε με πιο αργούς ρυθμούς και διαμορφώθηκε τον Απρίλιο σε 1,9% έναντι 1,8% τον Μάρτιο. Αντίστοιχα κινήθηκε και ο πυρήνας του πληθωρισμού βάσει του Εν. ΔΤΚ (2,6% τον Απρίλιο έναντι 2,5% τον Μάρτιο).

Τη μεγαλύτερη συμβολή στην ετήσια ποσοστιαία αύξηση του ΔΤΚ είχαν και αυτό τον μήνα η Στέγαση με 5,1 ποσοστιαίες μονάδες, η Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά με 2,4 ποσοστιαίες μονάδες, και οι Μεταφορές με 2,1 ποσοστιαίες μονάδες.

Η ετήσια ποσοστιαία αύξηση του Γενικού ΔΤΚ τον Απρίλιο του 2022 κατά 10,2% αποτελεί συνδυαστικό αποτέλεσμα των μεταβολών στις τιμές των υποομάδων αγαθών και υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφηκαν αυξήσεις κατά:

- +10,9% στην ομάδα αγαθών Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα ακόλουθα προϊόντα: Ψωμί και δημητριακά (+10,0%), κρέατα (+14,1%), ψάρια (+3,2%), γαλακτοκομικά και αυγά (+11,7%), έλαια και λίπη (+22,0%), νωπά φρούτα (+8,6%), λαχανικά (+13,8%), ζάχαρη-σοκολάτες-γλυκά-παγωτά (+3,4%), λοιπά τρόφιμα (+5,6%), καφέ-κακάο-τσάι (+7,1%), και μεταλλικό νερό-αναψυκτικά-χυμούς φρούτων (+3,8%).
- +1,6% στην Ένδυση και Υπόδηση, λόγω αύξησης των τιμών στα είδη ένδυσης και υπόδησης (+1,6%).
- +35,2% στην ομάδα υπηρεσιών Στέγασης. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα ακόλουθα προϊόντα και υπηρεσίες: Ενοίκια κατοικιών (+0,9%), ηλεκτρισμό (+88,8%), φυσικό αέριο (+122,6%), πετρέλαιο θέρμανσης (+65,1%), και στερεά καύσιμα (+5,3%).
- +4,2% στην ομάδα Διαρκή αγαθά-Είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα ακόλουθα προϊόντα και υπηρεσίες: Έπιπλα και διακοσμητικά είδη (+4,1%), υφαντουργικά προϊόντα οικιακής χρήσης (+3,1%), υαλικά-επιτραπέζια σκεύη και σκεύη οικιακής χρήσης (+9,4%), είδη άμεσης κατανάλωσης νοικοκυριού (+4,4%) και οικιακές υπηρεσίες (+4,8%).
- +15,4% στην ομάδα Μεταφορές. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα ακόλουθα προϊόντα και υπηρεσίες: Καινούργια αυτοκίνητα (+8,9%), μεταχειρισμένα αυτοκίνητα (+11,5%), ανταλλακτικά και αξεσουάρ αυτοκινήτου (+4,7%), καύσιμα και λιπαντικά (+29,0%), συντήρηση και επισκευή εξοπλισμού προσωπικής μεταφοράς (+2,0%), εισιτήρια μεταφοράς επιβατών με αεροπλάνο (+15,8%), εισιτήρια μεταφοράς επιβατών με πλοίο (+17,7%).
- +1,2% στην ομάδα υπηρεσιών στην Αναψυχή - Πολιτιστικές δραστηριότητες. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα ακόλουθα προϊόντα και υπηρεσίες: Διαρκή αγαθά αναψυχής και πολιτισμού (+2,7%), μικρά είδη αναψυχής-

1. Προκαταρκτικές εκτιμήσεις Eurostat (31/5/2022).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.1 Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα (%)

	Εθνικός ΔΤΚ (Ελλάδα)	Πυρήνας Εθνικού ΔΤΚ (Ελλάδα)	Εν. ΔΤΚ (Ελλάδα)	Πυρήνας Εν. ΔΤΚ (Ελλάδα)
2021:M4	-0,3	-1,6	-1,1	-2,3
2021:M5	0,1	-1,7	-1,2	-3,0
2021:M6	1,0	-0,5	0,6	-0,7
2021:M7	1,4	-0,5	0,7	-1,1
2021:M8	1,9	-0,3	1,2	-0,7
2021:M9	2,2	0,1	1,9	0,2
2021:M10	3,4	0,2	2,8	0,4
2021:M11	4,8	0,7	4,0	0,7
2021:M12	5,1	1,0	4,4	1,1
2022:M1	6,2	1,3	5,5	1,5
2022:M2	7,2	1,2	6,3	1,5
2022:M3	8,9	1,8	8,0	2,5
2022:M4	10,2	1,9	9,1	2,6
2022:M5			10,7*	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat.

Σημείωση: ΔΤΚ: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Εν. ΔΤΚ: Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

* Προκαταρκτικές εκτιμήσεις Eurostat (31/5/2022).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.1
Ετήσιες % μεταβολές Γενικού ΔΤΚ ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών–Απρίλιος 2022

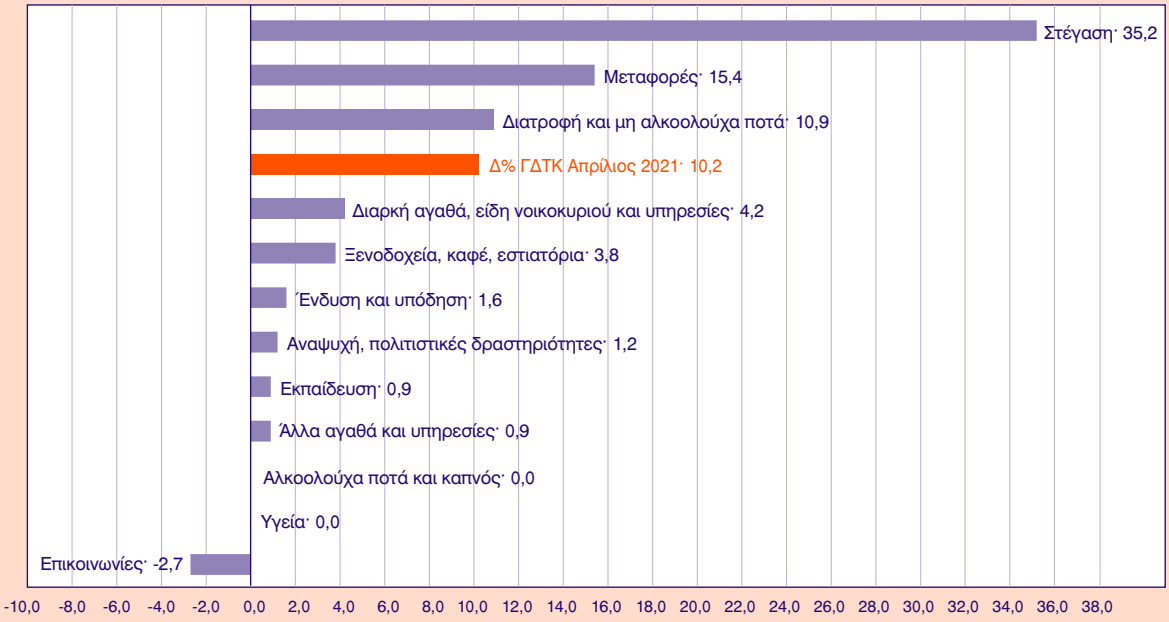

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.2 Ετήσιες % μεταβολές υποδεικτών ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του ΔΤΚ, Ιανουάριος-Απρίλιος 2022

Ομάδες αγαθών και υπηρεσιών	Ιαν.	Φεβρ.	Μάρτ.	Απρ.
1 Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	5,2	7,1	8,1	10,9
2 Αλκοολούχα ποτά και καπνός	-0,1	-0,2	0,4	0,0
3 Ένδυση και υπόδηση	7,0	5,6	6,5	1,6
4 Στέγαση	22,6	25,4	29,9	35,2
5 Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες	3,0	4,1	3,7	4,2
6 Υγεία	-0,1	0,0	0,0	0,0
7 Μεταφορές	11,1	12,2	15,4	15,4
8 Επικοινωνίες	-3,2	-3,1	-2,9	-2,7
9 Αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες	-0,5	-0,4	0,1	1,2
10 Εκπαίδευση	0,9	0,9	0,9	0,9
11 Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	1,6	1,7	2,8	3,8
12 Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	0,4	-0,2	0,1	0,9
Γενικός Δείκτης	**6,2**	**7,2**	**8,9**	**10,2**

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

άνθη-κατοικίδια ζώα (+2,2%), κινηματογράφους-θέατρα (13,9%), γραφική ύλη και υλικά σχεδίασης (+5,0%), και πακέτα διακοπών (+6,7%). Η αύξηση αυτή εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως στις τιμές του οπτικοακουστικού εξοπλισμού-υπολογιστών-επισκευών (-4,7%).

- +0,9% στην ομάδα υπηρεσιών Εκπαίδευσης, η οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο στα Δίδακτρα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (+1,4%).
- +3,8% στην ομάδα υπηρεσιών Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στις ακόλουθες υπηρεσίες: Εστιατόρια-ζαχαροπλαστεία-καφενεία (+3,3%) και ξενοδοχεία-μοτέλ-πανδοχεία (+16,1%).
- +0,9% στα Άλλα αγαθά και υπηρεσίες. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα άλλα είδη ατομικής φροντίδας (+2,7%), ενώ αντισταθμίστηκε εν μέρει από τη μείωση των τιμών στα ασφάλιστρα οχημάτων (-1,6%).

Από την άλλη, μειώσεις κατέγραψαν οι τιμές στην ακόλουθη ομάδα αγαθών και υπηρεσιών κατά:

- -2,7% στην ομάδα υπηρεσιών Επικοινωνιών. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στον τηλεφωνικό εξοπλισμό κινητών τηλεφώνων (-8,0%), και τις τηλεφωνικές υπηρεσίες (-2,7%).

Ευρωζώνη

Ο πληθωρισμός στην Ευρωζώνη τον Μάιο του 2022 αναμένεται να διαμορφωθεί στο 8,1% έναντι 7,4% τον Απρίλιο και τον Μάρτιο. Αντίστοιχα, και ο πυρήνας του πληθωρισμού αναμένεται να ενισχυθεί στο +3,8% τον Μάιο έναντι +3,5% τον Απρίλιο.

Σύμφωνα με τις προκαταρκτικές εκτιμήσεις της Eurostat, τη μεγαλύτερη αύξηση στον Εν. ΔΤΚ της Ευρωζώνης κατέγραψε ο τομέας της Ενέργειας (+39,2%), και ακολουθεί ο τομέας των Τροφίμων (+7,5%), των Μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων (+4,2%) και των Υπηρεσιών (+3,5%).

Μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης τον υψηλότερο πληθωρισμό κατέγραψαν η Εσθονία (+20,1%), η Λιθουανία (+18,5%) και η Λετονία (+16,4%), ενώ στον αντίποδα βρίσκονται η Μάλτα (+5,6%), η Γαλλία (+5,8%) και η Φινλανδία (+7,1%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.2
Εναρμονισμένος ΔΤΚ στην Ευρωζώνη, ετήσια % μεταβολή (2015 = 100)

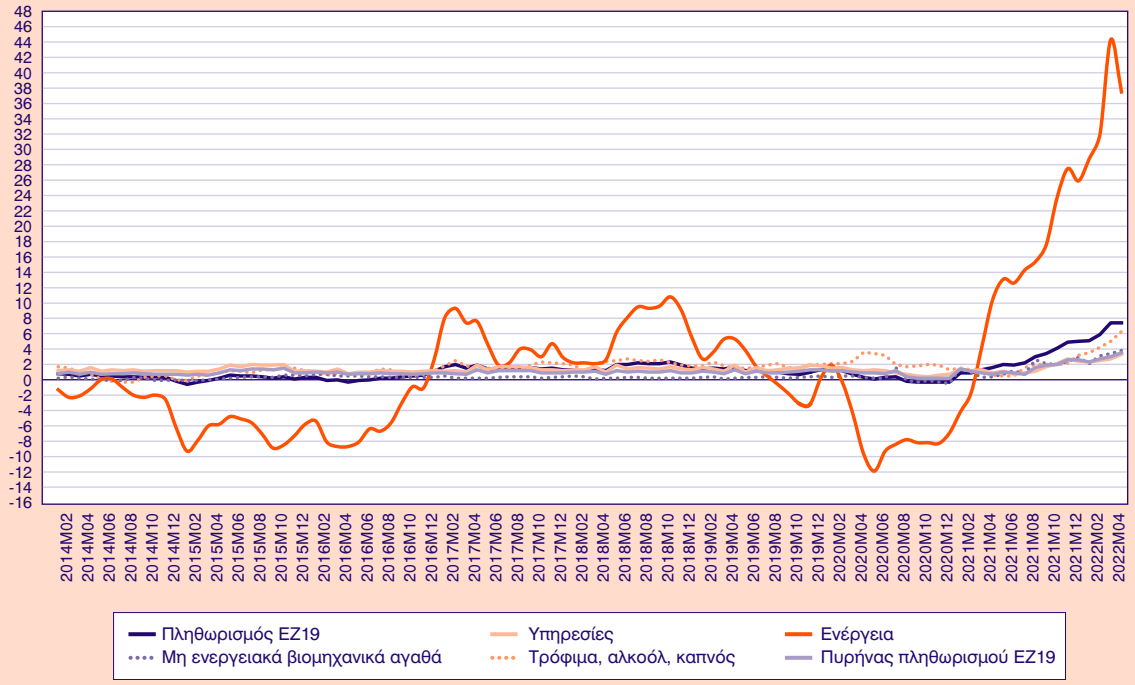

Πηγή: Eurostat.

1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ

Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων
Έρση Αθανασίου,
Αριστοτέλης Κουτρούλης,
Αιμιλία Μαρσέλλου, Θεόδωρος Τσέκερης

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι βραχυπρόθεσμες προβλέψεις αναφορικά με την εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2022[1], στη βάση του δομικού υποδείγματος παραγόντων (structural factor model) του ΚΕΠΕ[2]. Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση του υποδείγματος και τη διεξαγωγή των προβλέψεων περιλαμβάνει 126 μεταβλητές[3], οι οποίες καλύπτουν τις κύριες παραμέτρους της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα σε τριμηνιαία συχνότητα, κατά τη χρονική περίοδο από το πρώτο τρίμηνο του 2000 έως το πρώτο τρίμηνο του 2022.

Η τρέχουσα οικονομική συγκυρία χαρακτηρίζεται από εξελίξεις που ασκούν αντίρροπες δυνάμεις στην οικονομική δραστηριότητα και δυσχεραίνουν τη διενέργεια προβλέψεων αναφορικά με την πορεία του πραγματικού ΑΕΠ[4]. Από τη μία πλευρά, στο μέτωπο της πανδημίας έχει σημειωθεί μεγάλη πρόοδος στην κατεύθυνση της επιστροφής προς την κανονικότητα. Η πρόοδος αυτή αποτυπώνεται στη βελτίωση της επιδημιολογικής κατάστασης και την άρση των περιοριστικών μέτρων που επηρέασαν σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα το προηγούμενο διάστημα και ευνοεί την περαιτέρω ανάκαμψη σημαντικών κλάδων που είχαν πληγεί ιδιαίτερα από την πανδημία (τουρισμός, εστίαση, λιανικό εμπόριο, αναψυχή κ.ά.). Από την άλλη πλευρά, ο πόλεμος στην Ουκρανία, και το γενικότερο κλίμα γεωπολιτικών εντάσεων που επικρατεί, έχουν οδηγήσει σε αναθεώρηση των αρχικών εκτιμήσεων για την πορεία της ευρωπαϊκής οικονομίας, επαναφέροντας την αβεβαιότητα, εκτινάσσοντας το ενεργειακό κόστος, εντείνοντας τις αυξήσεις στις τιμές των προϊόντων και διαταράσσοντας τη λειτουργία των εφοδιαστικών αλυσίδων σε κρίσιμους τομείς. Οι επιπτώσεις των συνθηκών που έχουν διαμορφωθεί λόγω του πολέμου έχουν γίνει ιδιαίτερα αισθητές στα πεδία των τιμών της ενέργειας και του πληθωρισμού, επιβαρύνοντας σημαντικά τον προϋπολογισμό των νοικοκυριών και το κόστος παραγωγής. Στην Ευρώπη, η ανάγκη αντιμετώπισης του πληθωριστικού σοκ οδηγεί σε ομαλοποίηση της νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ και αύξηση των επιτοκίων, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις χώρες-μέλη σε όρους κόστους δανεισμού και εξυπηρέτησης του υφιστάμενου χρέους. Στην Ελλάδα, η προσπάθεια αντιμετώπισης της ακρίβειας περιλαμβάνει τη λήψη μίας σειράς νέων μέτρων στήριξης της οικονομίας, με παράλληλη προσαρμογή των αποφάσεων πολιτικής σε τομείς που συνδέονται άμεσα με το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών (π.χ. ύψος κατώτατου μισθού). Παράλληλα με τα μέτρα αυτά, η ελληνική οικονομία υποστηρίζεται από ήδη δρομολογημένες δράσεις πολιτικής, όπως η σταδιακή υλοποίηση των έργων του Ταμείου Ανά-

1. Η ημερομηνία διεξαγωγής της παρούσας πρόβλεψης είναι η 17η Ιουνίου 2022.

2. Αναλυτική περιγραφή του υποδείγματος παρουσιάζεται στο Τεύχος 15 (Ιούνιος 2011, σσ. 20-22) του περιοδικού του ΚΕΠΕ *Οικονομικές Εξελίξεις*. Βλέπε <https://www.kepe.gr/images/oikonomikes_ekselikseis/TEYXOS_15gr.pdf>.

3. Το δείγμα περιλαμβάνει μεταβλητές από τις κατηγορίες των πραγματικών και ονομαστικών μεγεθών, καθώς και σημαντικό αριθμό μεταβλητών που αντανακλούν προσδοκίες και εκτιμήσεις, όπως αναφέρεται και σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*. Η απαραίτητη για τις εκτιμήσεις εποχική διόρθωση των χρονολογικών σειρών πραγματοποιείται με τη χρήση του προγράμματος Demetra+, στη βάση του φίλτρου TRAMO/SEATS.

4. Στα προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*, έχουν επισημανθεί ορισμένοι περιορισμοί που μπορεί να επηρεάζουν την προβλεπτική επίδοση του υποδείγματος παραγόντων σε περιόδους έκτακτων γεγονότων που επηρεάζουν έντονα την οικονομική συγκυρία. Συγκεκριμένα, το υπόδειγμα παραγόντων που εφαρμόζεται δεν ενσωματώνει την άμεση εκτίμηση των επιδράσεων των μέτρων πολιτικής (policy neutral), ούτε αποτελεί υπόδειγμα κατάλληλο για την απευθείας ανάλυση επιπτώσεων (impact analysis) μεγάλων διαταραχών που δημιουργούν έκτακτες οικονομικές συνθήκες και οδηγούν σε ξαφνικές και ακραίες (εκτός πορείας σύμφωνα με την τάση) μεταβολές του ΑΕΠ. Αντ' αυτού, εμπεριέχει τις όποιες επιδράσεις τέτοιων γεγονότων ή μέτρων πολιτικής εμμέσως, μέσω των ενσωματωμένων μεταβλητών μέχρι και την πιο πρόσφατη περίοδο αναφοράς. Επιπλέον, οι εκτιμήσεις του υποδείγματος στηρίζονται σε τριμηνιαία δεδομένα με υστέρηση ενός τριμήνου, και επομένως η πρόβλεψη δεν λαμβάνει υπόψη τις όποιες πολύ πρόσφατες σημαντικές εξελίξεις σε ημερήσιο ή εβδομαδιαίο επίπεδο.

καμψης και Ανθεκτικότητας, η επίτευξη των στόχων του οποίου αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία υπό τις παρούσες συνθήκες. Σε όλα τα παραπάνω πεδία παρουσιάζονται διαρκώς νέες εξελίξεις, η πορεία και η επίπτωση των οποίων στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ της Ελλάδας είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθούν εκ των προτέρων.

Σε αυτό το πλαίσιο, και λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς που απορρέουν από τις προαναφερόμενες συνθήκες, ο Πίνακας 1.3.1 παρουσιάζει τις οικονομετρικές εκτιμήσεις για τον ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας το έτος 2022, με βάση το υπόδειγμα παραγόντων του ΚΕΠΕ και με την ενσωμάτωση των στοιχείων μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του έτους[5]. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το σύνολο του 2022 προβλέπεται στο 4,3%, και οι σχετικοί ρυθμοί μεταβολής για το πρώτο και το δεύτερο εξάμηνο του 2022, σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2021, εκτιμώνται στο 5,5% και 3,2%, αντίστοιχα. Οι προβλέψεις σε τριμηνιαία βάση εμφανίζουν θετικό πρόσημο καθ' όλη τη διάρκεια του έτους (3,9% στο δεύτερο τρίμηνο, 2,9% στο τρίτο τρίμηνο και 3,6% στο τέταρτο τρίμηνο). Σε ό,τι αφορά το πρώτο εξάμηνο του έτους, η παρούσα εκτίμηση βρίσκεται κοντά στην αντίστοιχη προηγούμενη πρόβλεψη του ΚΕΠΕ (5,2%), γεγονός που αντανακλά την επιβεβαίωση των θετικών προσδοκιών αναφορικά με τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ στο πρώτο τρίμηνο του έτους (7,0% σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ).

Η ανωτέρω πρόβλεψη συνιστά μία εκτίμηση ότι, στην πορεία του έτους 2022, η ελληνική οικονομία θα εξακολουθήσει να ανακάμπτει με ρυθμούς οι οποίοι θα της επιτρέψουν να αναπληρώσει τις απώλειες που είχαν σημειωθεί λόγω της πανδημίας, και να ξεπεράσει σε πραγματικούς όρους το επίπεδο του ΑΕΠ του έτους 2019. Η εκτίμηση αυτή απορρέει από την ευνοϊκή εξέλιξη των περισσότερων από τα οικονομικά μεγέθη που ενσωματώνονται στην πρόβλεψη. Συγκεκριμένα, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2022, η οικονομία στο σύνολό της διατήρησε μία έντονα θετική δυναμική, με τον αντίκτυπο των δυσμενών εξελίξεων που σχετίζονται με τον πόλεμο, τις πληθωριστικές πιέσεις και την αυξανόμενη αβεβαιότητα να εκδηλώνονται μέχρι το εκείνο χρονικό σημείο μόνο σε έναν περιορισμένο αριθμό μεταβλητών.

Πιο αναλυτικά, για το πρώτο τρίμηνο του 2022, οι παρατηρήσεις σε μη εποχικά και ημερολογιακά διορθωμένη βάση σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2021 δείχνουν μεγάλη αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και των εξαγωγών υπηρεσιών, με παράλληλη συγκρατημένη άνοδο των

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2022
(% ως προς την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους)

		2022	
Τρίμηνα	**2022Q2**	**2022Q3**	**2022Q4**
Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής	3,90 [3,66 , 4,14]	2,87 [2,40 , 3,35]	3,57 [2,90 , 4,24]
Μέσος ρυθμός μεταβολής α΄ εξαμήνου*	5,45 [5,33, 5,57]	-	
Μέσος ρυθμός μεταβολής β΄ εξαμήνου	-	3,22 [2,65 , 3,79]	
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής*		4,34 [3,99 , 4,68]	

Σημείωση: Οι τιμές στις αγκύλες δείχνουν το κάτω και άνω όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης της πρόβλεψης στο επίπεδο 95%. *Ο μέσος ρυθμός μεταβολής α΄ εξαμήνου και ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του 2022 ενσωματώνουν το επίσημα διαθέσιμο (προσωρινό) στοιχείο για το πρώτο τρίμηνο του 2022, σε εποχικά διορθωμένη βάση.

5. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ για τους *Τριμηνιαίους Εθνικούς Λογαριασμούς*, με ημερομηνία 7 Ιουνίου 2022.

εξαγωγών αγαθών και της καταναλωτικής δαπάνης της Γενικής Κυβέρνησης. Ανοδικές ήταν επίσης οι εξελίξεις στον δείκτη βιομηχανικής παραγωγής, ο οποίος ενισχύθηκε τόσο στο σύνολο όσο και σε όλους τους σχετικούς υποδείκτες, στον δείκτη κύκλου εργασιών στη βιομηχανία, ο οποίος παρουσίασε μεγάλη άνοδο σε όλες τις επιμέρους υποκατηγορίες που αφορούν την εγχώρια και την εξωτερική αγορά, καθώς και στον δείκτη όγκου στο λιανικό εμπόριο, ο οποίος αυξήθηκε σε όλες τις υποκατηγορίες εκτός από τα *μεγάλα καταστήματα τροφίμων* και τα *τρόφιμα-ποτά-καπνό*. Παράλληλα, άνοδος σημειώθηκε στον δείκτη κύκλου εργασιών στο χονδρικό εμπόριο και στην οικοδομική δραστηριότητα σε όρους όγκου και στη βάση των οικοδομικών αδειών. Επιπλέον, ιδιαίτερα ισχυρή ανάκαμψη παρατηρήθηκε στον τουρισμό, όπου οι ταξιδιωτικές εισπράξεις τριπλασιάστηκαν σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, ενώ ευνοϊκές ήταν οι εξελίξεις και στις εισπράξεις από μεταφορές, οι οποίες συνέχισαν να αυξάνονται με ταχύ ρυθμό.

Όσον αφορά την πορεία της εγχώριας αγοράς εργασίας, στο α΄ τρίμηνο του 2022 παρατηρήθηκε περαιτέρω βελτίωση των συνθηκών, με σημαντική αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων της τάξεως του 11,6% σε σχέση με το α΄ τρίμηνο του προηγούμενου έτους και αντίστοιχη μείωση του αριθμού των ανέργων κατά 13,2%.

Από την άλλη πλευρά, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2022 εμφανείς ήταν οι αυξήσεις στις τιμές και στο κόστος της ενέργειας, με σημαντική άνοδο του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, ιδιαίτερα στις κατηγορίες της *στέγασης*, των *μεταφορών*, της *διατροφής-μη αλκοολούχων ποτών*, και της *ένδυσης-υπόδησης*, καθώς επίσης και στον πετρελαϊκό δείκτη Brent και τους δείκτες εισροών στη γεωργία. Επιπλέον, ορατός ήταν ο αντίκτυπος της αυξημένης αβεβαιότητας στην απόδοση του δεκαετούς ελληνικού ομολόγου, η οποία σημείωσε σημαντική άνοδο με παράλληλη διεύρυνση του σχετικού περιθωρίου (spread) έναντι του αντίστοιχου γερμανικού. Σε σχέση με τους δείκτες που αντανακλούν τις προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα για την πορεία της οικονομίας, οι εξελίξεις κατά το πρώτο τρίμηνο του 2022, σε σύγκριση με το τελευταίο τρίμηνο του 2021, ήταν ανάμεικτες. Ειδικότερα, ο δείκτης οικονομικού κλίματος υποχώρησε για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ενισχύθηκε ελαφρώς για την Ελλάδα, ενώ σε ό,τι αφορά τις επιχειρηματικές προσδοκίες στην Ελλάδα παρατηρήθηκε βελτίωση στη βιομηχανία, επιδείνωση στο λιανικό εμπόριο και σταθερότητα στις κατασκευές.

Με βάση τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν λόγω του πολέμου και της γενικότερης αναζωπύρωσης των γεωπολιτικών εντάσεων, θα πρέπει να τονιστεί ότι η ανωτέρω πρόβλεψη για την εξέλιξη του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας υπόκειται σε σημαντικό βαθμό αβεβαιότητας. Συγκεκριμένα, στην παρούσα συγκυρία, οι κίνδυνοι ενός λιγότερο ευνοϊκού αποτελέσματος σε σχέση με την πρόβλεψη είναι αρκετοί, και περιλαμβάνουν οποιαδήποτε περαιτέρω δυσμενή εξέλιξη σε ό,τι αφορά τη γεωπολιτική κατάσταση, τις χρηματοδοτικές συνθήκες, την πορεία του πληθωρισμού, τη διαδρομή των τιμών της ενέργειας, αλλά και τις επιδημιολογικές συνθήκες, καθώς η πανδημία εξακολουθεί να αποτελεί απειλή για τη διεθνή οικονομία. Από την άλλη πλευρά, προς μία περισσότερο ευνοϊκή εξέλιξη του ΑΕΠ θα μπορούσαν να συμβάλουν οι επιδράσεις μίας ισχυρής ανάκαμψης του τουριστικού τομέα της Ελλάδας, η υλοποίηση των έργων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και η εντατικοποίηση των επενδύσεων που συνδέονται με την ψηφιοποίηση, την εξοικονόμηση ενέργειας και τον περιορισμό της ενεργειακής εξάρτησης.

1.4. Εξέλιξη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των συνιστωσών του

Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου
Παντελής Αργυρόπουλος

Το έλλειμμα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο 5,80%, το προηγούμενο έτος. Παρατηρούμε μια συρρίκνωση του ελλείμματος σε σχέση με το 2020, όταν το αντίστοιχο μέγεθος ήταν της τάξης του 6,63%. Σε απόλυτα μεγέθη, το έλλειμμα στο ΙΤΣ για το 2021 έφτασε τα 10,61 δισ. ευρώ, ενώ το 2020 ήταν 10,96 δισ. ευρώ (βλέπε Πίνακα 1.4.1 και 1.4.2).

Η θετική προαναφερθείσα μεταβολή του ΙΤΣ αποδίδεται κυρίως στην αύξηση του πλεονάσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών. Η βελτίωση των επιδημιολογικών δεδομένων το καλοκαίρι του 2021 συντέλεσε στην αύξηση των καθαρών εισπράξεων από ταξιδιωτικές υπηρεσίες, γεγονός που βελτίωσε σημαντικά το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών, σε σχέση με το 2020. Παρ' όλα αυτά, το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών του 2021 υπολείπεται κατά 8 δισ. ευρώ σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019. Επιπλέον, οριακή ήταν η συνεισφορά των ισοζυγίων πρωτογενών και δευτερογενών εισοδημάτων στη συρρίκνωση του ελλείμματος του ΙΤΣ.

Αντίθετα, αρνητική ήταν η επίδραση του ισοζυγίου αγαθών στο αποτέλεσμα του ΙΤΣ. Ειδικότερα, διαπιστώνουμε μια διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών, η οποία προέρχεται κυρίως από την αύξηση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου καυσίμων και ισοζυγίου αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία. Πηγή των προαναφερθεισών ανισορροπιών είναι, πρώτον, η εξ ολοκλήρου πετρελαϊκή εξάρτηση της χώρας από το εξωτερικό και, δεύτερον, η αύξηση των ελληνικών εισαγωγών που τείνουν να προσεγγίσουν τα προ κρίσης (2009) επίπεδα ή, με άλλα λόγια, οι καταναλωτικές συνήθειες/προτιμήσεις των κατοίκων της χώρας μας, όπου η αύξηση του διαθέσιμου ελληνικού εισοδήματος συνοδεύεται με αύξηση της δαπάνης για ξένα προϊόντα, π.χ. αυτοκίνητα, ηλεκτρικές συσκευές, προϊόντα υψηλής τεχνολογίας (Konstantakopoulou, 2020· Konstantakopoulou and Tsionas, 2019).

Όπως παρατηρούμε από τους Πίνακες 1.4.1 και 1.4.2, το ΙΤΣ παρουσιάζει διαχρονικά επίμονα ελλείμματα. Μετά τη βαθιά οικονομική κρίση, το ΙΤΣ συρρικνώθηκε σημαντικά, αλλά η πρόσφατη πανδημία το διεύρυνε και πάλι. Στην πρώτη περίπτωση η συρρίκνωσή του επιβλήθηκε λόγω μείωσης των εγχώριων εισοδη-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.1 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ως % του ΑΕΠ)

Έτη	ΙΤΣ	Ισοζύγιο αγαθών	Εξαγωγές αγαθών	Εισαγωγές αγαθών	Ισοζύγιο υπηρεσιών	Ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων	Ισοζύγιο δευτερογενών εισοδημάτων
2007-2008	-15,15	-18,36	8,96	27,32	6,49	-2,97	-0,31
2009	-12,34	-13,95	7,46	21,41	4,84	-2,84	-0,40
2010-2014	-4,92	-11,41	12,74	24,15	7,70	-0,96	-0,24
2015	-0,82	-10,02	14,06	24,08	9,40	0,09	-0,29
2016-2018	-2,20	-11,34	16,00	27,34	10,10	-0,67	-0,28
2019	-1,49	-12,46	17,70	30,16	11,52	-0,87	0,32
2020	-6,63	-11,21	17,48	28,69	4,40	-0,17	0,34
2021	-5,80	-14,01	21,37	35,39	7,18	0,35	0,68

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΛΣΤΑΤ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.2 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (σε δισ. ευρώ)

Έτη	ΙΤΣ	Ισοζύγιο αγαθών	Εξαγωγές αγαθών	Εισαγωγές αγαθών	Ισοζύγιο υπηρεσιών	Ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων	Ισοζύγιο δευτερογενών εισοδημάτων
2007-2008	-35,95	-43,58	21,27	64,85	15,41	-7,07	-0,72
2009	-29,32	-33,14	17,72	50,86	11,50	-6,74	-0,95
2010-2014	-10,21	-22,26	24,40	46,67	14,70	-2,09	-0,55
2015	-1,44	-17,67	24,81	42,47	16,58	0,15	-0,51
2016-2018	-3,90	-20,09	28,34	48,44	17,88	-1,19	-0,49
2019	-2,73	-22,83	32,43	55,27	21,12	-1,59	0,58
2020	-10,96	-18,53	28,90	47,43	7,28	-0,28	0,56
2021	-10,61	-25,62	39,08	64,70	13,13	0,64	1,24

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

μάτων, ενώ στη δεύτερη περίπτωση η διεύρυνση του ελλείμματος προήλθε κυρίως λόγω της μείωσης των εσόδων από ταξιδιωτικές υπηρεσίες.

Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε ετών, η θετική εξέλιξή του εξωτερικού τομέα αντανακλάται στην αύξηση των εξαγωγών χωρίς καύσιμα και πλοία. Η αξιοσημείωτη αυτή μεταβολή θα πρέπει να ενισχυθεί με την κατάρτιση ενός συγκεκριμένου σχεδίου δράσης για την ενίσχυση και προώθηση των εξαγωγών καθώς και με τη στήριξη των εξαγωγικών επιχειρήσεων. Επιπλέον, από το 2015 το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών παρουσιάζει αξιοσημείωτη αύξηση και ο τουρισμός αναδεικνύεται σε μια κρίσιμη συνιστώσα για την πορεία του ΙΤΣ. Παρ' όλα αυτά, ο τουρισμός έχει μεγάλη μεταβλητότητα και είναι άμεσα συνδεδεμένος με την εγχώρια και διεθνή συγκυρία, συνεπώς, μια οικονομία δεν θα πρέπει να στηρίζει την ανάπτυξή της, αποκλειστικά στον τουρισμό.

1.4.1. Ισοζύγιο αγαθών

Το **Ισοζύγιο αγαθών** συνεισφέρει αρνητικά στο ΙΤΣ (βλέπε Πίνακες 1.4.1 και 1.4.2). Εμφανίζει διαχρονικά επίμονα ελλείμματα (Konstantakopoulou, 2017), χωρίς θεαματικές μεταβολές από το 2009 και έπειτα (στην περίοδο της βαθιάς ύφεσης). Έτσι και το 2021, το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών διαμορφώθηκε στο 14,01 ως ποσοστό του ΑΕΠ. Το αντίστοιχο μέγεθος για το 2020 ήταν 11,21, μία μεταβολή της τάξης του 25%. Σε απόλυτα μεγέθη, το έλλειμμα στο ισοζύγιο αγαθών έφτασε τα 25,62 δισ. ευρώ, ενώ για το 2020 ήταν 18,53 δισ. ευρώ. Οι εξαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκαν στο 21,37, ενώ το 2020 ήταν 17,48. Οι εισαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκαν στο 35,39, ενώ το 2020 ήταν 28,69.

Στη συνέχεια, εξετάζουμε το ι**σοζύγιο αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία** (βλέπε Διάγραμμα 1.4.1 και Πίνακα 1.4.3). Το ισοζύγιο αυτό παρουσιάζει διαχρονική ελλειμματικότητα και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Για το 2021 διαμορφώθηκε, ως ποσοστό του ΑΕΠ, στο 10,79, ενώ για το 2020 ήταν στο 9,23. Σε απόλυτα μεγέθη, το έλλειμμα το 2021 έφτασε τα 19,73 δισ. ευρώ, ενώ το 2020 ήταν στα 15,27 δισ. ευρώ. Βλέπουμε ότι, ενώ η ποσοστιαία μεταβολή του ελλείμματος του ισοζυγίου χωρίς καύσιμα και πλοία ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν της τάξης του 17%, η αντίστοιχη μεταβολή σε δισ. ευρώ ήταν σχεδόν 30%. Όσον αφορά τις ελληνικές εξαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία, αυτές προσέγγισαν το προηγούμενο έτος ένα ιστορικό επίπεδο φτάνοντας το 15,76% του ΑΕΠ, ενώ παράλληλα το αντίστοιχο μέγεθος των εισαγωγών παρουσίασε ανοδική πορεία (βλέπε Διάγραμμα 1.4.2).

Το **ισοζύγιο καυσίμων** παρουσίασε έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ και διαμορφώθηκε στο 3,21 για το 2021 (βλέπε Διάγραμμα 1.4.1 και Πίνακα 1.4.3). Υπήρξε αύξηση του ελλείμματος, συγκριτικά με το 2020, όταν είχε διαμορφωθεί στο 1,93. Επίσης παρατηρούμε ότι το έλλειμμα του προηγούμενου έτους ήταν το μεγαλύτερο για την υπό εξέταση περίοδο και αυτό

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.1
Οι συνιστώσες του εμπορικού ισοζυγίου
(ως % του ΑΕΠ)

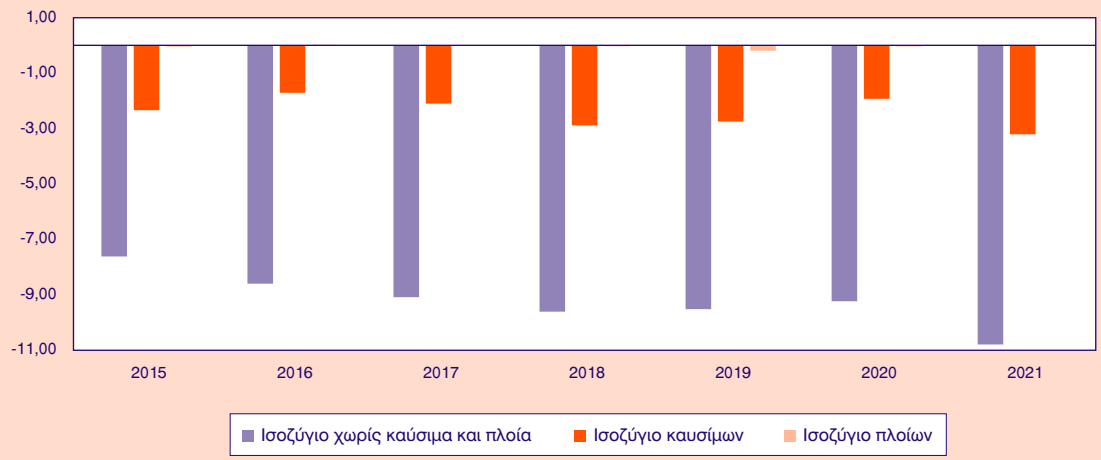

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΛΣΤΑΤ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.3 Ισοζύγια αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία, καυσίμων, και πλοίων (σε δισ. ευρώ)

Έτη	Χωρίς καύσιμα και πλοία	Καύσιμα	Πλοία
2007-2008	-30,19	-8,34	-5,05
2009	-24,19	-5,64	-3,31
2010-2014	-14,53	-7,44	-0,30
2015	-13,45	-4,13	-0,08
2016-2018	-16,11	-3,96	-0,02
2019	-17,45	-5,04	-0,35
2020	-15,27	-3,20	-0,06
2021	-19,73	-5,88	-0,02

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.4 Εξαγωγές και εισαγωγές καυσίμων (ως % του ΑΕΠ)

Έτη	Εξαγωγές καυσίμων	Εισαγωγές καυσίμων
2007-2008	1,25	4,76
2009	1,17	3,54
2010-2014	4,00	7,84
2015	3,77	6,11
2016-2018	4,52	6,76
20219	4,95	7,70
2020	3,69	5,62
2021	5,55	8,76

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΛΣΤΑΤ.

είναι ενδεικτικό τόσο της σημαντικής συμβολής που έχει πλέον το ισοζύγιο καυσίμων στη μεγέθυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών, όσο και της πετρελαϊκής εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας. Σε απόλυτα μεγέθη, το έλλειμμα στο ισοζύγιο καυσίμων έφτασε τα 5,88 δισ. ευρώ για το 2021. Υπήρξε μεταβολή της τάξεως του 83,75% σε σχέση με το 2020, όταν το έλλειμμα στο ισοζύγιο καυσίμων είχε διαμορφωθεί στα 3,20 δισ. ευρώ.

Επιπροσθέτως, οι εξαγωγές καυσίμων για το 2021, ως ποσοστό του ΑΕΠ, διαμορφώθηκαν στο 5,55, ενώ οι εισαγωγές στο 8,76. Οι εξαγωγές παρουσίασαν μία μεταβολή της τάξεως του 50,4% σε σχέση με το 2020, όταν ήταν στο 3,69. Όσον αφορά τις εισαγωγές καυσίμων, αυτές παρουσίασαν μία μεταβολή της τάξεως του 55,9% σε σχέση με το 2020, όταν είχαν διαμορφωθεί, ως ποσοστό του ΑΕΠ, στο 5,62 (βλέπε Πίνακα 1.4.4).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.2
Εξαγωγές και εισαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία
(ως % του ΑΕΠ)

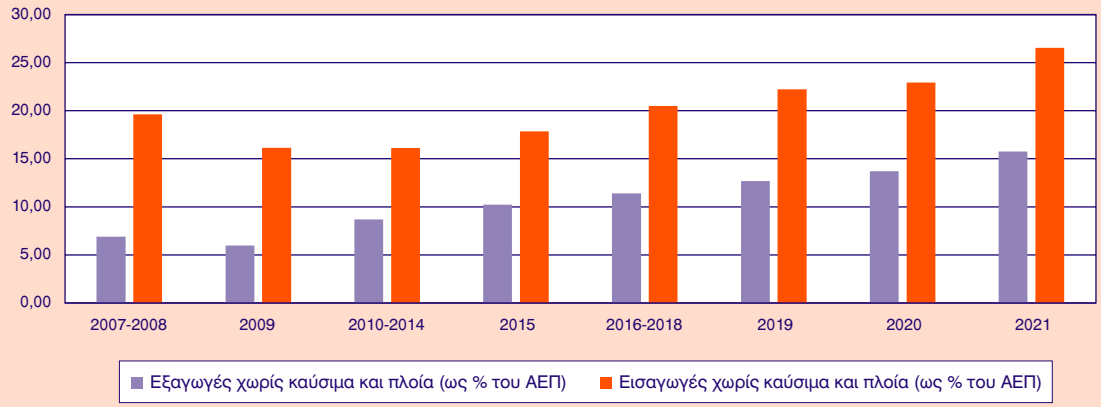

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΛΣΤΑΤ.

1.4.2. Ισοζύγιο υπηρεσιών

Το **ισοζύγιο υπηρεσιών** αποτελεί την πλεονασματική συνιστώσα του ΙΤΣ. Το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών διαμορφώθηκε στο 7,18% του ΑΕΠ για το 2021, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξης του 63,2%, σε σχέση με το 2020. Σε απόλυτα μεγέθη, το πλεόνασμα έφτασε τα 13,13 δισ. ευρώ το 2021, μια αύξηση 45% και σημείωσε μεταβολή σχεδόν 45% σε σχέση με το 2020, όταν είχε διαμορφωθεί στα 7,28 δισ. ευρώ.

Οι δύο βασικές συνιστώσες του ισοζυγίου υπηρεσιών είναι οι ταξιδιωτικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες μεταφορών. Οι πρώτες είναι αυτές που ευθύνονται και για τη βελτίωση του ισοζυγίου, καθώς σχεδόν τριπλασιάστηκαν σε απόλυτα μεγέθη μεταξύ των δύο τελευταίων χρόνων (βλέπε Πίνακα 1.4.5). Παρατηρούμε ότι, σε απόλυτα μεγέθη, οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες για το 2021 ήταν 9,53 δισ. ευρώ, ενώ για το 2020 έφτασαν μόλις τα 3,53 δισ. ευρώ. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, το παραπάνω μέγεθος παρουσίασε μία μεταβολή της τάξεως του 145%, καθώς από 2,13 που ήταν το 2020, έφτασε στο 5,21 το 2021.

Όσον αφορά τα έσοδα από μεταφορικές υπηρεσίες, αυτά μειώθηκαν, οδηγώντας στη συρρίκνωση του πλεονάσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών κατά το 2021. Αναλυτικότερα, οι καθαρές εισπράξεις από μεταφορικές υπηρεσίες ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκαν στο 2,03% για το 2021, σε σχέση με 2,38% το 2020. Σε απόλυτα μεγέθη, για το 2021 διαμορφώθηκαν στα 3,71 δισ. ευρώ, ενώ το 2020 ήταν 3,94 δισ. ευρώ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.5 Ισοζύγιο υπηρεσιών: Καθαρές εισπράξεις

	Ταξιδιωτικές υπηρεσίες		Μεταφορικές υπηρεσίες	
Έτη	Σε δισ. ευρώ	Ως % ΑΕΠ	Σε δισ. ευρώ	Ως % ΑΕΠ
2015	12,09	6,85	4,29	2,43
2016	11,20	6,42	4,59	2,63
2017	12,73	7,19	4,95	2,80
2018	13,89	7,74	5,59	3,11
2019	15,43	8,42	5,93	3,23
2020	3,53	2,13	3,94	2,38
2021	9,53	5,21	3,71	2,03

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι, κατά το πρώτο έτος της πανδημίας (2020), στην Ελλάδα το έλλειμμα του ΙΤΣ σχεδόν τετραπλασιάζεται. Για το 2019, το έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 1,49%, ενώ το 2020 διαμορφώθηκε στο 6,63%. Η συνιστώσα του ΙΤΣ που έπαιξε τον μεγαλύτερο ρόλο ήταν το ισοζύγιο υπηρεσιών και συγκεκριμένα οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες. Η καθίζηση του τουρισμού κατά το πρώτο έτος της πανδημίας έπληξε σημαντικά την Ελλάδα. Επιπλέον, το 2021

η επιδημιολογική κατάσταση ήταν ευνοϊκότερη και οδήγησε στη σημαντική βελτίωση του ισοζυγίου υπηρεσιών. Αυτό όμως συνέβαλε μόνο στην οριακή μείωση του ΙΤΣ για το 2021 σε σχέση με το 2020, καθώς το έλλειμμα στο ισοζύγιο αγαθών παρουσίασε σημαντική επιδείνωση.

1.4.3. Ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων και δευτερογενών εισοδημάτων

Τέλος, αναφορικά με τα ισοζύγια πρωτογενών και δευτερογενών εισοδημάτων, αυτά μειώνουν, αθροιστικά, κατά περίπου μία ποσοστιαία μονάδα το έλλειμμα στο ΙΤΣ.

1.4.4. Συμπεράσματα

- Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε ετών, η θετική εξέλιξή του εξωτερικού τομέα αντανακλάται στην αύξηση των εξαγωγών χωρίς καύσιμα και πλοία.
- Η κατάρτιση ενός συγκεκριμένου σχεδίου δράσης για την ενίσχυση και προώθηση των εξαγωγών και η στήριξη των εξαγωγικών επιχειρήσεων θα πρέπει να αποτελεί πρώτη προτεραιότητα για την ενίσχυση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας.
- Κρίσιμη συνιστώσα για τη διαμόρφωση του αποτελέσματος του ΙΤΣ αποτελούν, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, οι εισπράξεις για τουριστικές υπηρεσίες.
- Η μεταβλητότητα, ωστόσο, που παρουσιάζει ο κλάδος του τουρισμού καθιστά μη βιώσιμο το να βασίσει η ελληνική οικονομία την ανάπτυξή της μονοδιάστατα σε αυτόν.
- Το 2021 αυξήθηκε σημαντικά τόσο το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών, όσο και το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών, γεγονός που οδήγησε το ΙΤΣ σε μια μικρή θετική μεταβολή σε σχέση με το 2020.
- Τόσο το έλλειμμα στο ισοζύγιο αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία, όσο και το έλλειμμα στο ισοζύγιο καυσίμων, έφτασαν σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα για το 2021.
- Η διεθνής συγκυρία πιθανόν να επηρεάσει αρνητικά το αποτέλεσμα του ΙΤΣ.

Βιβλιογραφία

Konstantakopoulou, I., 2020. Realistic export opportunities for the Greek Economy. *Economics Bulletin* 40 (1), 87-95.

Konstantakopoulou, I. and Tsionas, M. G., 2019. Measuring Comparative Advantages in the Euro Area. *Economic Modelling* 76, 260-269.

Konstantakopoulou, I., 2017. The aggregate exports-GDP relation under the prism of infrequent trend breaks and multi-horizon causality. *International Economics and Economic Policy* 14 (4), 661-689.

1.5. Αναταράξεις στη χρηματιστηριακή αγορά λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και των επιπτώσεών του

Φωτεινή Οικονόμου

1.5.1. Εισαγωγή

Μετά από μια χρονιά θετικών αποδόσεων για το Χρηματιστήριο Αθηνών (Χ.Α.), οι πρώτοι μήνες του 2022 επιφύλασσαν σημαντικές αναταράξεις για την εγχώρια και τις διεθνείς χρηματιστηριακές αγορές, με τον πόλεμο στην Ουκρανία και τις επιπτώσεις του να παραμένουν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Τόσο οι ευρωπαϊκές όσο και οι διεθνείς αγορές σημείωσαν σημαντικές απώλειες μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία[1]. Η αβεβαιότητα σχετικά με την έκβαση του πολέμου και τις συνεπαγόμενες οικονομικές επιπτώσεις, με τις πληθωριστικές πιέσεις σε ενέργεια και πρώτες ύλες και με την πανδημική κρίση να συνεχίζονται, δημιούργησαν αρνητικό κλίμα και στις χρηματιστηριακές αγορές. Σε αυτό το πλαίσιο ήταν αναπόφευκτες οι αναταράξεις και για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, καταγράφοντας απώλειες μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, ενώ παράλληλα η ανοδική πορεία των αποδόσεων των κρατικών ομολόγων αυξάνει το κόστος δανεισμού. Από την άλλη πλευρά, οι πρόσφατες αναβαθμίσεις της ελληνικής οικονομίας αποτυπώνουν την εμπιστοσύνη των αγορών στην ελληνική οικονομία, με τον στόχο επιστροφής σε επενδυτική βαθμίδα να βρίσκεται πλέον πολύ κοντά.

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται η πορεία της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς κατά το πρώτο τετράμηνο του 2022 με έμφαση σε βασικούς χρηματιστηριακούς δείκτες και μεγέθη. Επιπλέον, παρουσιάζεται η πορεία της αγοράς ομολόγων για την ίδια περίοδο και η σημασία των αναβαθμίσεων της ελληνικής οικονομίας από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης. Η τελευταία ενότητα του άρθρου συνοψίζει και ολοκληρώνει το άρθρο.

1.5.2. Η πορεία της χρηματιστηριακής αγοράς κατά το πρώτο τετράμηνο του 2022

Οι επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία και οι πληθωριστικές πιέσεις σε ενέργεια και πρώτες ύλες επηρέασαν σημαντικά τη χρηματιστηριακή αγορά κατά το πρώτο τετράμηνο του 2022, με την πανδημική κρίση να παραμένει στο προσκήνιο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α., την ημέρα της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία (24 Φεβρουαρίου 2022), το σύνολο των χρηματιστηριακών δεικτών σημείωσε σημαντικές απώλειες[2], με τον Γενικό Δείκτη (Γ.Δ.) του Χ.Α. να υποχωρεί κατά -6,42%. Σημειώνεται ότι ο Γ.Δ. του Χ.Α. έφτασε στις 8 Μαρτίου 2022 στις 789,66 μονάδες, με τις απώλειες για την περίοδο 23/2/2022-8/3/2022 να φτάνουν το -16,81%. Αν και στις 21 Απριλίου 2022 ο Γ.Δ. του Χ.Α. επέστρεψε σε επίπεδα προ του πολέμου (δηλ. στις 949,68 μονάδες στις 21/4/2022), για την περίοδο 23/2/2022-29/4/2022 κατέγραψε απώλειες της τάξεως του -2,82%.

Εξετάζοντας τις αποδόσεις του πρώτου τετραμήνου του 2022, οι αποδόσεις από την αρχή του έτους έχουν επανέλθει σε θετικό πρόσημο για τους περισσότερους δείκτες, με σημαντικές διακυμάνσεις εντός του τετραμήνου λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που διαμόρφωσε ο πόλεμος στην Ουκρανία και των επιπτώσεών του. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (Πίνακας 1.5.1), ο Γ.Δ. του Χ.Α. σημείωσε άνοδο της τάξης του 3,26%, φτάνοντας τις 922,43 μονάδες στις 29/4/2022 από τις 893,34 μονάδες στα τέλη Δεκεμβρίου 2021. Σε υψηλότερα επίπεδα κινήθηκαν οι δείκτες FTSE/Χ.Α. Mid & Small Cap Θεμελιωδών Μεγεθών, FTSE/Χ.Α. Large Cap και ATHEX ESG με αποδόσεις 4,83%, 4,08% και 3,92%, αντίστοιχα, από την αρχή του έτους.

Ανοδικά κινήθηκε η πλειονότητα των κλαδικών δεικτών για την ίδια περίοδο, με τους δείκτες FTSE/Χ.Α. Ασφάλειες και FTSE/Χ.Α. Καταναλωτικά Προϊόντα και

1. Οι Boungou και Yatié (2022) εντόπισαν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία στους διεθνείς χρηματιστηριακούς δείκτες. Επιπλέον, σύμφωνα με τους Boubaker et al. (2022), η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία (24 Φεβρουαρίου 2022) οδήγησε σε αρνητικές σωρευτικές μη φυσιολογικές αποδόσεις τους διεθνείς χρηματιστηριακούς δείκτες με διαφοροποιήσεις μεταξύ των αγορών. Σύμφωνα με τα ευρήματα, οι αγορές των πιο παγκοσμιοποιημένων οικονομιών είναι πιο ευάλωτες σε διεθνείς συγκρούσεις, με αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις μεταξύ των αγορών.

2. Βλ. ημερήσιο δελτίο τιμών Χ.Α. της 24ης Φεβρουαρίου 2022.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.1 Μονάδες και αποδόσεις για επιλεγμένους δείκτες του Χ.Α. (31/12/2021-29/4/2022)

	29/4/2022	31/12/2021	Κατώτατο έτους	Ανώτατο έτους	Δ (%) έτους
FTSE/Χ.Α. Mid & Small Cap Θεμελιωδών Μεγεθών	4.893,97	4.668,47	4.269,17	5.109,62	4,83%
FTSE/Χ.Α. Large Cap	2.236,54	2.148,86	1.884,54	2.384,15	4,08%
Δείκτης ATHEX ESG	1.053,12	1.013,43	888,47	1.131,24	3,92%
Γενικός Δείκτης Τιμών Χ.Α.	922,43	893,34	788,83	973,27	3,26%
Ελληνικός Δείκτης MID & Small Cap	1.385,80	1.372,98	1.243,70	1.451,84	0,93%
FTSE/Χ.Α. Mid Cap	1.502,82	1.491,91	1.396,00	1.615,19	0,73%
Δείκτης Όλων των Μετοχών Χ.Α.	229,49	230,06	200,98	248,43	-0,25%
FTSE/Χ.Α. Ασφάλειες	2.988,32	1.994,86	1.994,86	3.171,11	49,80%
FTSE/Χ.Α. Καταναλωτικά Προϊόντα και Υπηρεσίες	8.706,74	7.260,09	7.260,09	8.861,27	19,93%
FTSE/Χ.Α. Ταξίδια & Αναψυχή	2.229,72	1.963,12	1.858,00	2.312,32	13,58%
FTSE/Χ.Α. Τηλεπικοινωνίες	5.142,45	4.545,62	4.377,01	5.170,21	13,13%
FTSE/Χ.Α. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες	4.188,37	3.731,79	3.365,52	4.306,76	12,23%
FTSE/Χ.Α. Τράπεζες	644,77	574,93	505,99	752,66	12,15%
FTSE/Χ.Α. Ενέργεια	3.854,22	3.443,49	3.339,51	3.948,83	11,93%
FTSE/Χ.Α. Τεχνολογία	2.249,20	2.146,88	1.912,15	2.347,72	4,77%
FTSE/Χ.Α. Κατασκευές & Υλικά	3.063,80	2.978,90	2.533,53	3.209,28	2,85%
FTSE/Χ.Α. Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	754,81	749,05	691,33	831,60	0,77%
FTSE/Χ.Α. Εμπόριο	49,54	49,22	45,69	57,51	0,65%
FTSE/Χ.Α. Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας	4.853,36	5.151,00	4.203,53	5.208,71	-5,78%
FTSE/Χ.Α. Ακίνητης Περιουσίας	4.510,46	4.812,09	3.948,68	5.179,83	-6,27%
FTSE/Χ.Α. Πρώτες Ύλες	6.896,76	7.397,72	6.227,37	8.197,29	-6,77%
FTSE/Χ.Α. Προσωπικά Προϊόντα	7.413,01	8.724,26	6.680,63	8.868,58	-15,03%
FTSE/Χ.Α. Υγεία	423,42	552,48	418,89	611,35	-23,36%
FTSE/Χ.Α. Τρόφιμα & Ποτά	7.298,96	11.332,54	6.714,13	12.058,75	-35,59%

Πηγή: Ημερήσια δελτία τιμών Χ.Α. (29/4/2022 και 31/12/2021).

Υπηρεσίες να σημειώνουν τις υψηλότερες αποδόσεις της περιόδου (49,80% και 19,93%, αντίστοιχα). Οι υψηλότερες απώλειες καταγράφηκαν για τους δείκτες FTSE/Χ.Α. Τρόφιμα & Ποτά (-35,59%) και FTSE/Χ.Α. Υγεία (-23,36%).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (2022), η κεφαλαιοποίηση του Χ.Α. (συνολική αξία χαρτοφυλακίου ημεδαπών και αλλοδαπών δικαιούχων μερίδων για το σύνολο των εισηγμένων με τη συμμετοχή του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας - ΤΧΣ) έφτασε τα €60,56 δισ. στα τέλη Απριλίου 2022, αυξημένη κατά 4,27% σε σχέση με τα επίπεδα του προηγούμενου μήνα (€58,09 δισ.), με σημαντική αύξηση να καταγράφεται και σε σχέση με τα τέλη Δεκεμβρίου 2021 που ήταν στα €56,53 δις. Η συμμετοχή των αλλοδαπών δικαιούχων μερίδων (με ΤΧΣ) διαμορφώθηκε στο 63,50% στα τέλη Απριλίου 2022, πραγματοποιώντας εισροές €153,42 εκατ. και το 53,5% των συνολικών συναλλαγών τον Απρίλιο 2022. Επιπλέον, σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (2022), η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε μετοχές διαμορφώθηκε τον Απρίλιο του 2022 στα

€1.450,92 εκατ., σημειώνοντας μείωση σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα που ήταν στα €2.011,68 εκατ., αλλά και σε σχέση με τον Απρίλιο 2021 που ήταν στα €1.632,69 εκατ. Εντούτοις, η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε μετοχές καταγράφεται αυξημένη το πρώτο τετράμηνο του 2022 στα €7.116,69 εκατ. από €6.127,77 εκατ. το πρώτο τετράμηνο του 2021.

Τέλος, αύξηση έχει σημειωθεί από την αρχή του έτους στον δείκτη τεκμαρτής μεταβλητότητας ΚΕΡΕ GRIV, τον λεγόμενο δείκτη «φόβου». Ο συγκεκριμένος δείκτης εκφράζει την αβεβαιότητα των συμμετεχόντων στην αγορά παραγώγων για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς και υπολογίζεται στη βάση των τιμών των δικαιωμάτων προαίρεσης του δείκτη FTSE/Χ.Α. Large Cap. Πιο συγκεκριμένα, η τιμή του δείκτη ΚΕΡΕ GRIV τον Απρίλιο του 2022 έφτασε το 33,72% στις 29/4/2022 από 34,38% στις 31/3/2022. Σημειώνεται ότι ο δείκτης κινήθηκε σε επίπεδα υψηλότερα του ιστορικού μέσου όρου του (από τον Ιανουάριο του 2004) για την ελληνική αγορά, ο οποίος είναι στο 32,65% και είναι εμφανώς αυξημένος σε σχέση με τα τέλη του 2021, όταν ήταν 28,10% στις 31/12/2021, σημειώνοντας σημαντικές διακυμάνσεις εντός του έτους. Η εξέλιξη του δείκτη κατά το πρώτο τετράμηνο του 2022 αποτυπώνει αύξηση της αβεβαιότητας για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς σε σχέση με τα τέλη του 2021, δεδομένου του πολέμου στην Ουκρανία και των επιπτώσεών του. Αυξημένη καταγράφεται και η μέση ημερήσια τιμή του δείκτη, φτάνοντας το 34,73% τον Απρίλιο του 2022 από 30,67% τον Δεκέμβριο του 2021.

1.5.3. Έντοκα γραμμάτια, ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου και εταιρικά ομόλογα

Η αβεβαιότητα λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και των οικονομικών του επιπτώσεων επηρέασε και την παγκόσμια αγορά ομολόγων, με αποτέλεσμα το κόστος δανεισμού για το Ελληνικό Δημόσιο να αυξηθεί κατά το πρώτο τετράμηνο του 2022.

Από τις αρχές του 2022 έχουν πραγματοποιηθεί επιτυχημένες εκδόσεις εντόκων γραμματίων του Δημοσίου (ΕΓΔ) (Πίνακας 1.5.2). Αν και οι αποδόσεις παρέμειναν αρνητικές σε όλες τις εκδόσεις ΕΓΔ 13, 26 και 52 εβδομάδων που πραγματοποιήθηκαν το 2022, τα επιτόκια είναι αυξημένα σε σχέση με τα τέλη του 2021.

Κατά το πρώτο τετράμηνο του 2022 εκδόθηκαν ομόλογα διάρκειας 7 και 10 ετών. Στις 19 Ιανουαρίου 2022 η Ελλάδα άντλησε €3 δισ. μέσω έκδοσης δεκαετούς ομολόγου (με κουπόνι 1,750% και re-offer yield 1,836%) και πιο πρόσφατα, στις 27 Απριλίου 2022, άντλησε €1,5 δισ. μέσω επανέκδοσης επταετούς ομολόγου (με κουπόνι 2% και re-offer yield 2,366%). Η ανοδική πορεία των επιτοκίων των τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.5.1. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τον Απρίλιο του 2022 η μέση μηνιαία απόδοση των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου καταγράφεται αυξημένη τόσο σε σχέση με τον Απρίλιο του 2021, όσο και σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2021 για όλες τις διάρκειες, με το δεκαετές ομόλογο να σημειώνει τη μεγαλύτερη αύξηση σε σχέση με τον Απρίλιο του 2021.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α., αντίστοιχη είναι και η εικόνα στην αγορά εταιρικών ομολόγων, με τον Ελ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.2 Επιτόκια εντόκων γραμματίων του Ελληνικού Δημοσίου (εκδόσεις από τα τέλη του 2021 έως 4/5/2022)

Ημ/νία έκδοσης	13 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	26 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	52 εβδομάδων
4/5/2022	-0,16%	27/4/2022	-0,14%	9/3/2022	-0,23%
6/4/2022	-0,20%	30/3/2022	-0,20%	8/12/2021	-0,40%
2/2/2022	-0,42%	23/2/2022	-0,40%		
4/1/2022	-0,40%	26/1/2022	-0,43%		
3/11/2021	-0,43%	29/12/2021	-0,46%		

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.5.1
Μέση μηνιαία απόδοση (%) τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου (Ιαν. 2021-Απρ. 2022) για διάρκειες 3, 5, 7, 10, 15, 20 και 30 ετών

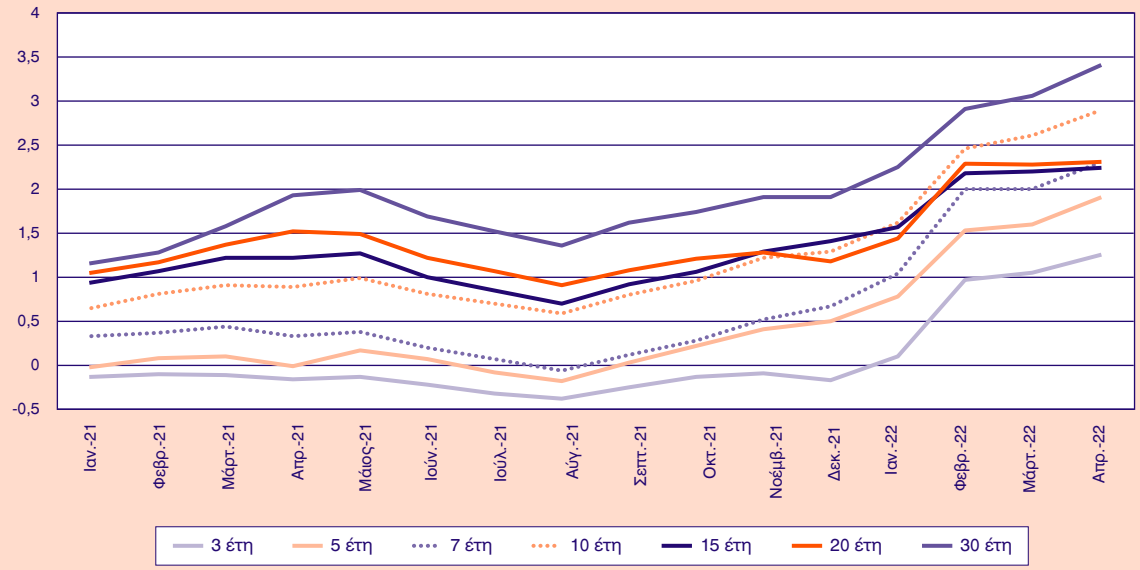

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

ληνικό Δείκτη Τιμών Εταιρικών Ομολόγων[3] να σημειώνει απώλειες -5,86% και τον Ελληνικό Δείκτη Εταιρικών Ομολόγων[4] απώλειες -5,02% κατά το πρώτο τετράμηνο του 2022[5]. Επιπλέον, η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε εταιρικά ομόλογα διαμορφώθηκε τον Απρίλιο στα €12,86 εκατ., σημειώνοντας μείωση σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα που ήταν στα €23,47 εκατ., αλλά και σε σχέση με τον Απρίλιο του 2021 που ήταν στα €16,50 εκατ. Εντούτοις, η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε εταιρικά ομόλογα καταγράφεται αυξημένη το πρώτο τετράμηνο του 2022 στα €88,15 εκατ. από €60,52 εκατ. το πρώτο τετράμηνο του 2021.

1.5.4. Ο στόχος επιστροφής σε επενδυτική βαθμίδα

Οι οίκοι αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας συμβάλλουν στη μείωση της ασύμμετρης πληροφόρησης στις κεφαλαιαγορές, παρέχοντας σημαντικές πληροφορίες στους επενδυτές για την αξιολόγηση των κινδύνων (Rosati et al., 2020). Η διάκριση των επιμέρους χωρών/οικονομιών μεταξύ επενδυτικής και κερδοσκοπικής βαθμίδας[6] είναι πολύ σημαντική· εκτός από το γεγονός ότι επηρεάζει το κόστος δανεισμού, επηρεάζει και το εύρος των πιθανών επενδυτών, καθώς κανονισμοί συχνά περιορίζουν τους θεσμικούς επενδυτές από το να επενδύουν σε περιουσιακά στοιχεία με αξιολογήσεις κάτω από την επενδυτική βαθμίδα (βλ. ενδεικτικά Ferri, Liu & Majnoni, 2001· White, 2010). Επιπλέον, οι αξιολογήσεις των χωρών συνδέονται και με τις ροές άμεσων ξένων επενδύσεων που λαμβάνουν (βλ. ενδεικτικά Cai, Gan & Kim, 2018· Emara & El Said, 2021).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι πρόσφατες αναβαθμίσεις της ελληνικής οικονομίας, οι οποίες φέρνουν την Ελλάδα ένα μόλις βήμα πριν την επενδυτική βαθμίδα, είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Πιο συγκεκριμένα, τον Απρίλιο του 2022, ο οίκος αξιολόγησης S&P Global Ratings προχώρησε σε αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας κατά μία βαθμίδα, από το BB

3. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή του κάθε ομολόγου.

4. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή, οι δεδουλευμένοι τόκοι και η αξία των καταβολών κάθε ομολόγου.

5. Αποδόσεις στις 27/4/2022 σύμφωνα με το Ημερήσιο Δελτίο Τιμών του Χ.Α. στις 29/4/2022.

6. Σημειώνεται ότι η επενδυτική βαθμίδα περιλαμβάνει αξιολογήσεις από BBB- και πάνω για τους οίκους Fitch Ratings και S&P και από Baa3 και πάνω για την Moody's.

σε BB+ με σταθερή προοπτική. Επιπλέον, τον Μάρτιο του 2022 ο οίκος αξιολόγησης DBRS Morningstar προχώρησε σε αναβάθμιση της πιστοληπτικής αξιολόγησης της Ελλάδας από BB σε BB (high) με σταθερή προοπτική, ενώ τον Ιανουάριο του 2022 ο οίκος αξιολόγησης Fitch αναβάθμισε σε θετική την προοπτική για την Ελλάδα. Οι εξελίξεις αυτές σηματοδοτούν την εμπιστοσύνη των αγορών στην ελληνική οικονομία, δεδομένων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζει λόγω της διεθνούς συγκυρίας.

1.5.5. Σύνοψη

Οι επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία και οι πληθωριστικές πιέσεις σε ενέργεια και πρώτες ύλες επηρέασαν σημαντικά τόσο τη διεθνή όσο και την εγχώρια χρηματιστηριακή αγορά. Αν και το πρώτο τετράμηνο του 2022 ολοκληρώθηκε με θετικές αποδόσεις από την αρχή του έτους για την πλειονότητα των χρηματιστηριακών δεικτών και αυξημένη κεφαλαιοποίηση στο Χ.Α., οι χρηματιστηριακοί δείκτες κατέγραψαν σημαντικές απώλειες μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Παράλληλα, οι αποδόσεις των κρατικών ομολόγων καταγράφονται αυξημένες, αυξάνοντας το κόστος δανεισμού. Από την άλλη πλευρά, οι πρόσφατες αναβαθμίσεις της ελληνικής οικονομίας αποτυπώνουν την εμπιστοσύνη των αγορών στην ελληνική οικονομία και φέρνουν την Ελλάδα ένα βήμα πριν από τον στόχο επιστροφής σε επενδυτική βαθμίδα. Παρ' όλα αυτά, οι προκλήσεις και οι κίνδυνοι λόγω της διεθνούς συγκυρίας και της συνδεόμενης αβεβαιότητας παραμένουν, με την ενδυνάμωση της ελληνικής κεφαλαιαγοράς να αποτελεί προτεραιότητα.

Βιβλιογραφία

Boubaker, S., Goodell, J. W., Pandey, D. K., & Kumari, V. (2022). Heterogeneous impacts of wars on global equity markets: Evidence from the invasion of Ukraine. *Finance Research Letters,* 102934.

Boungou, W. & Yatié, A. (2022). The impact of the Ukraine–Russia war on world stock market returns. *Economics Letters,* 110516.

Cai, P., Gan, Q., & Kim, S. J. (2018). Do sovereign credit ratings matter for foreign direct investments? *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money,* 55, 50-64.

Emara, N. & El Said, A. (2021). Sovereign ratings, foreign direct investment and contagion in emerging markets: Does being a BRICS country matter? *International Journal of Finance & Economics,* 26(4), 5217-5234.

Ferri, G., Liu, L. G., & Majnoni, G. (2001). The role of rating agency assessments in less developed countries: Impact of the proposed Basel guidelines. *Journal of Banking & Finance,* 25(1), 115-148.

Rosati, N., Bellia, M., Matos, P. V., & Oliveira, V. (2020). Ratings matter: Announcements in times of crisis and the dynamics of stock markets. *Journal of International Financial Markets,* Institutions and Money, 64, 101166.

White, L. J. (2010). Markets: The credit rating agencies. *Journal of Economic Perspectives,* 24(2), 211-26.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Δεκεμβρίου 2021.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Απριλίου 2022.

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις,* τεύχος 48, 2022, σσ. 32-35

1.6. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Επιβράδυνση του ρυθμού ανάκαμψης της παγκόσμιας οικονομίας σε ένα περιβάλλον αυξημένης γεωπολιτικής αβεβαιότητας

Αριστοτέλης Κουτρούλης

Εν μέσω συνθηκών εκτόξευσης των τιμών βασικών διατροφικών και ενεργειακών προϊόντων, επιταχυνόμενου πληθωρισμού και δυσχερειών στην παραγωγή υλικών αγαθών, ένας νέος εξωγενής κραδασμός, ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας, έρχεται να συμπληρώσει τα προβλήματα που κληροδότησε η πανδημία και να επιβραδύνει περαιτέρω την παγκόσμια οικονομική ανάκαμψη.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει πρωτίστως προκαλέσει μια, ανυπολόγιστου μεγέθους, ανθρωπιστική κρίση. Αυτό τουλάχιστον τεκμαίρεται από τις χιλιάδες νεκρών και τραυματισμένων, τα εκατομμύρια πολιτών που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, το τεράστιο προσφυγικό κύμα, τον φόβο και την απόγνωση που κυριαρχούν στις ψυχές όσων έζησαν και ζουν από κοντά την πολεμική σύρραξη. Δευτερεύουσας σημασίας, αλλά όχι αμελητέου μεγέθους, είναι και οι οικονομικές συνέπειες του πολέμου, με αυτές να αφορούν όχι μόνο τα δύο εμπόλεμα κράτη αλλά το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας.

Στις αρχές του τρέχοντος έτους και πριν το ξέσπασμα του πολέμου, οι διεθνείς οργανισμοί προέβλεπαν για το 2022 επιβράδυνση του ετήσιου ρυθμού αύξησης της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας κατά 1 έως 1,5 ποσοστιαία μονάδα. Οι εκτιμήσεις περί μείωσης των ρυθμών ανάκαμψης αφορούσαν σχεδόν το σύνολο των γεωγραφικών περιοχών του κόσμου και αντανακλούσαν τις αρνητικές επιδράσεις μιας σειράς συνεχιζόμενων προβλημάτων που είχαν ανακύψει από τα μέσα του 2021 –επιταχυνόμενος πληθωρισμός, δυσχέρειες στις αλυσίδες εφοδιασμού και εμπορευματικών μεταφορών, περιορισμοί στην παραγωγή και προσφορά υλικών αγαθών, μεγάλες αυξήσεις στις τιμές των ενεργειακών και διατροφικών προϊόντων, ελλείψεις ενδιάμεσων αγαθών, και σποραδικές εξάρσεις της πανδημίας. Το βασικό σενάριο των μακροοικονομικών προβολών υπέθετε επιπλέον την προσαρμογή της νομισματικής πολιτικής σε ένα περιβάλλον υψηλού πληθωρισμού και τη βαθμιαία μεταβολή της δημοσιονομικής πολιτικής από επεκτατική σε περιοριστική.

Η έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων της Ρωσίας στην Ουκρανία και η απάντηση της διεθνούς κοινότητας με σημαντικές οικονομικές κυρώσεις επί της πρώτης άλλαξαν άρδην το παγκόσμιο οικονομικό σκηνικό. Στα προβλήματα που κληροδότησε η πανδημία προστέθηκε η κατακόρυφα αυξημένη γεωπολιτική αβεβαιότητα και, ενώ δεν έχει εκλείψει πλήρως ο υγειονομικός κίνδυνος, άρχισαν να επωάζονται συνθήκες που ευνοούν τη δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας κρίσης με επίκεντρο τον ενεργειακό και τον διατροφικό τομέα.

Πέρα από το ανθρωπιστικό σκέλος του πολέμου και τον φόβο άμεσης εμπλοκής σε αυτόν περισσότερων χωρών, το συνολικό μέγεθος των εθνικών οικονομιών της Ρωσίας και της Ουκρανίας δεν δικαιολογεί από μόνο του τη μεγάλη ανησυχία που έχει προκληθεί στις τάξεις των εμπειρογνωμόνων των διεθνών οργανισμών. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας, Ρωσία και Ουκρανία παράγουν συνολικά μόλις το 2,2% του παγκόσμιου ΑΕΠ, ενώ η συμμετοχή των εξαγωγών και των εισαγωγών τους στα αντίστοιχα παγκόσμια μεγέθη είναι 2,2% και 1,7%, αντίστοιχα (Guenette, Kenworthy και Wheeler, 2022). Συγκριτικά δε με την οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ρωσική οικονομία είναι δέκα φορές μικρότερη σε τάξη μεγέθους, με το διμερές εμπόριο μεταξύ τους να αποτελεί μικρό ποσοστό του συνολικού εξωτερικού εμπορίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EC, 2022). Ως εκ τούτου, η άμεση επίπτωση επί του ρυθμού αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ που θα προκύψει φέτος λόγω της μεγάλης πτώσης της παραγωγής σε Ρωσία (περίπου 10%) και Ουκρανία (περίπου 50%) αναμένεται να είναι μισή ποσοστιαία μονάδα με βάση τις ισοτιμίες αγοραστικών δυνάμεων (OECD, 2022).

Εντούτοις, και όσον αφορά τις έμμεσες συνέπειες του πολέμου επί της παγκόσμιας οικονομίας, οι διαταράξεις που έχουν ήδη προκληθεί ή αναμένεται να προκληθούν είναι πολύ μεγαλύτερες. Αυτό οφείλεται στον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζουν Ρωσία και Ουκρανία στην παγκόσμια οικονομική σκηνή ως παραγωγοί και προμηθευτές των διεθνών αγορών με ενεργειακά, διατροφικά και άλλα βασικά εμπορεύμα-

τα (κυρίως μεταλλεύματα). Ειδικότερα, οι ποσότητες σιταριού, καλαμποκιού, και φυτικών ελαίων που εξήγαγαν Ρωσία και Ουκρανία το 2020 αναλογούσαν στο 30%, 15% και 11% των παγκόσμιων εξαγωγών, αντίστοιχα. Το ίδιο έτος, η συμμετοχή των δύο χωρών στις παγκόσμιες εξαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου ήταν 20% και 11%, αντίστοιχα, με τη Ρωσία να αποτελεί έναν από τους βασικότερους προμηθευτές ενεργειακών προϊόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος, εξίσου σημαντική είναι η συνεισφορά των δύο χωρών στην παγκόσμια παραγωγή βασικών ορυκτών (γαιάνθρακα), μεταλλευμάτων (νικέλιο, σίδηρο, αλουμίνιο, και χαλκό) και πολύτιμων μετάλλων (παλλάδιο, πλατίνα και χρυσό) (OECD, 2022).

Όχι τυχαία λοιπόν, η πρώτη μεγάλη οικονομική διαταραχή λόγω του πολέμου και των κυρώσεων επί της Ρωσίας έλαβε χώρα στις διεθνείς αγορές βασικών εμπορευμάτων, με τις πιέσεις να γίνονται ιδιαίτερα αισθητές στον ενεργειακό και διατροφικό τομέα. Οι εξελίξεις στις διεθνείς αγορές ενδεχομένως να ήταν λιγότερο δραματικές, εάν δεν είχε προηγηθεί μια μακρά περίοδος σημαντικών ελλείψεων και μεγάλων αυξήσεων στις διεθνείς τιμές καυσίμων, τροφίμων και υλικών που χρησιμοποιούνται στη μεταποίηση. Ωστόσο, ο πόλεμος ήρθε για να επιδεινώσει μια ήδη επιβαρυμένη κατάσταση, αυξάνοντας τις ελλείψεις και εκτοξεύοντας τις διεθνείς τιμές σε ιστορικά υψηλά επίπεδα. Ενδεικτικό της ξέφρενης πορείας που ακολουθούν τελευταία οι τιμές των ενεργειακών προϊόντων είναι η εκτίμηση για αύξηση της μέσης τιμής του πετρελαίου (αργό Brent) από τα 71,1 δολ. ΗΠΑ ανά βαρέλι το 2021 στα 105,8 δολ. το 2022. Ανάλογα δυσοίωνες είναι και οι προβλέψεις για τις τιμές του φυσικού αερίου, με τη μέση τιμή ανά μεγαβατώρα (MWh) να εκτιμάται ότι θα αυξηθεί κατά 110,64% (ECB, 2022).

Τα παρατηρούμενα προβλήματα στον εφοδιασμό των επιχειρήσεων με βασικά ενδιάμεσα αγαθά και οι υψηλές τιμές των πρώτων υλών έχουν αναπόφευκτα επηρεάσει δυσμενώς τους περισσότερους παραγωγικούς τομείς, ανακόπτοντας την αναδιοργάνωση των διεθνών αλυσίδων παραγωγής και αυξάνοντας τα κόστη παραγωγής σε όλο το φάσμα της παγκόσμιας βιομηχανίας. Ταυτόχρονα, έχουν εντείνει τις πληθωριστικές προσδοκίες ανεβάζοντας και συντηρώντας τον πυρήνα του πληθωρισμού σε επίπεδα που απειλούν τη νομισματική σταθερότητα. Σύμφωνα με τις προβλέψεις των αναλυτών των Ηνωμένων Εθνών, ο μέσος ετήσιος παγκόσμιος πληθωρισμός το 2022 θα ανέλθει στο 6,7%, όταν η μέση τιμή του τη δεκαετία 2010-2020 ήταν μόλις 2,9% (UN, 2022). Ανάλογη εκτόξευση του πληθωρισμού αναμένεται ακόμα και σε περιοχές οι οποίες έχουν μακρά παράδοση όσον αφορά τη σταθερότητα των τιμών. Για παράδειγμα, αναλυτές της ΕΚΤ εκτιμούν ότι ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός στην Ευρωζώνη φέτος θα σκαρφαλώσει στο 6,8%, ήτοι εφτά φορές μεγαλύτερος της μέσης τιμής που αντιστοιχεί στην περίοδο 2013-2019 (ECB, 2022).

Η αντίδραση των κυριότερων κεντρικών τραπεζών έναντι του υψηλού πληθωρισμού, σε συνδυασμό με τον αυξημένο κίνδυνο μη εξυπηρέτησης των ρωσικών κρατικών ομολόγων και τη γενικευμένη αβεβαιότητα λόγω της συνέχισης του πολέμου, έχουν προκαλέσει αρκετή '*νευρικότητα*' στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου. Με τη σειρά της, η επιδείνωση των προσδοκιών για τις οικονομικές προοπτικές έχει οδηγήσει σε αναπροσαρμογή των χαρτοφυλακίων των διεθνών επενδυτών υπέρ τοποθετήσεων χαμηλού κινδύνου σε προηγμένες οικονομίες. Αυτό συνεπάγεται ταυτόχρονα μικρότερη διαθεσιμότητα κεφαλαίων και άρα λιγότερο ευνοϊκούς όρους χρηματοδότησης του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα στις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Εντούτοις, ο πόλεμος δεν έχει προκαλέσει, τουλάχιστον προς το παρόν, σοβαρούς τριγμούς στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Όπως επισημαίνεται και στην τελευταία έκθεση του ΟΟΣΑ, ο όγκος χρηματοπιστωτικών συναλλαγών της Ρωσίας με τον υπόλοιπο κόσμο αντιστοιχεί σε ένα μικρό ποσοστό του συνόλου των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών ροών. Επιπλέον, το ύψος των απαιτήσεων έναντι της ρωσικής και της ουκρανικής οικονομίας, έτσι όπως αυτό αποτυπώνεται στους ισολογισμούς μεγάλων (και άρα συστημικών) τραπεζικών ιδρυμάτων άλλων χωρών, είναι σχετικά μικρό και δεν συνιστά ουσιαστική απειλή για τα εν λόγω ιδρύματα (OECD, 2022).

Οι προαναφερθείσες οικονομικές επιπτώσεις από τον πόλεμο Ρωσίας-Ουκρανίας έχουν διεθνή χαρακτήρα, με την έννοια ότι αγγίζουν σχεδόν το σύνολο των εθνικών οικονομιών. Ωστόσο, η γεωγραφική κατανομή του βάρους τους είναι εξαιρετικά άνιση, με τα μεγαλύτερα προβλήματα να εντοπίζονται σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, του Νότιου Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Πιο συγκεκριμένα, για πολλές από αυτές τις χώρες η Ρωσία αποτελεί σημαντικό εξαγωγικό προορισμό, βασική πηγή τουριστικών εισπράξεων και διέξοδο για το πλεονάζον εργατικό τους δυναμικό. Ως εκ τούτου, κάθε μορφή αναστολής ή περιορισμού των οικονομικών συναλλαγών με τη Ρωσία αναμένεται να έχει άμεσο αντίκτυπο στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το ΑΕΠ αυτών των χωρών (World Bank, 2022). Στον προηγμένο κόσμο, οι επιπτώσεις του πολέμου αναμένονται μεγαλύτερες στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω γεωγραφικής εγγύτητας με τα δύο εμπόλεμα κράτη (άνοδος των δημοσίων δαπανών για την υποδοχή και παροχή βοήθειας στα

εκατομμύρια προσφύγων από την Ουκρανία, αύξηση της αβεβαιότητας και της ανασφάλειας με ενδεχόμενες επιπτώσεις στην κατανάλωση και τις επενδύσεις) και λόγω της μεγάλης ενεργειακής εξάρτησης από τη Ρωσία και τρίτες χώρες (επιδείνωση των όρων εμπορίου και των ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών, παράταση των προβλημάτων στην παραγωγή υλικών αγαθών) (EU, 2022).

Ο συνολικός αντίκτυπος του πολέμου στην Ουκρανία, σε συνδυασμό με την υποχώρηση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης στην Κίνα και την παράταση πολλών από τα προβλήματα που κληροδότησε η πανδημία, αναμένεται να προκαλέσουν επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης το τρέχον έτος κατά 2,5 έως 2,8 ποσοστιαίες μονάδες (βλ. Πίνακα 1.6.1). Αναφορικά δε με το διεθνές εμπόριο, ο ρυθμός επέκτασής του εκτιμάται ότι θα καμφθεί κατά 5% το 2022 για τους ίδιους λόγους (IMF, 2022, OECD, 2022).

Είναι πέρα από προφανές ότι η παρούσα γεωπολιτική συγκυρία και η μεγάλη αβεβαιότητα που επικρατεί δεν αφήνουν μεγάλα περιθώρια για ασφαλείς προβλέψεις. Ενδεχόμενη επέκταση του πολέμου πέρα των χρονικών ορίων του τρέχοντος έτους ή εκτός των συνόρων της Ρωσίας και της Ουκρανίας μπορεί να επιφέρει ισχυρότερο πλήγμα στην παγκόσμια οικονομία. Το αντίστροφο φυσικά θα ισχύσει στην περίπτωση που μια διπλωματική λύση τερματίσει τον πόλεμο νωρίτερα από το αναμενόμενο.

Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων θα διαδραματίσει και η ανταπόκριση της οικονομικής πολιτικής στα νέα δεδομένα, με τις προκλήσεις εδώ να είναι σαφώς μεγαλύτερες. Από τη μια, δημοσιονομικά εξασθενημένες χώρες καλούνται σήμερα να στηρίξουν και να προστατέψουν τους οικονομικά ευπαθείς πολίτες τους από τις κατακόρυφες αυξήσεις βασικών ειδών, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να επιταχύνουν τις διαδικασίες δημοσιονομικής εξυγίανσης. Από την άλλη, οι νομισματικές αρχές θα πρέπει να προστατεύσουν τη νομισματική σταθερότητα, χωρίς αυτό να έχει αρνητικό αντίκτυπο στις εγχώριες συνθήκες χρηματοδότησης ιδιωτικών και

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.1 Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν[1,2]
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2021*				2022**				2023**			
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΗΕ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΗΕ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΗΕ
Παγκόσμια οικονομία	6,1	5,8	5,8	5,8	3,6	3,2	3	3,1	3,6	3,5	2,8	3,1
Προηγμένες οικονομίες	5,2	5,5	:	5,2	3,3	2,8	:	2,8	2,4	2,4	:	2,1
ΗΠΑ	5,7	5,7	5,7	5,7	3,7	2,9	2,5	2,6	2,3	2,3	1,2	1,8
Ευρωζώνη	5,3	5,4	5,3	5,4	2,8	2,7	2,6	2,7	2,3	2,3	1,6	2,3
Ιαπωνία	1,6	1,7	1,7	1,7	2,4	1,9	1,7	2,7	2,3	1,8	1,8	2,2
Ηνωμένο Βασίλειο	7,4	7,4	7,4	7,5	3,7	3,4	3,6	3,2	1,2	1,6	0	1
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	6,8	6,1	:	6,7	3,8	3,6	:	4,1	4,4	4,5	:	4,5
Βραζιλία	4,6	4,6	5	4,6	0,8	0,7	0,6	0,5	1,4	1,5	1,2	2,2
Ρωσία	4,7	4,7	:	4,7	-8,5	-10,4	:	-10,6	-2,3	1,5	:	0
Ινδία	8,9	8,3	8,7	8,8	8,2	7,4	6,9	6,4	6,9	6,5	6,2	6
Κίνα	8,1	8,1	8,1	8,1	4,4	4,6	4,4	4,5	5,1	5	4,9	5,2

Πηγές: IMF, *World Economic Outlook*, April 2022· OECD, *OECD Economic Outlook*, June 2022· European Commission, *European Economic Forecast,* Spring 2022· United Nations, *World Economic Situation and Prospects as of mid-2022.*

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημειώσεις: 1. Οι αποκλίσεις που υπάρχουν στις εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών οφείλονται, μεταξύ άλλων, στη χρησιμοποίηση διαφορετικών οικονομικών υποδειγμάτων, την υιοθέτηση εναλλακτικών υποθέσεων, καθώς και στη διαφορετική χρονική στιγμή που πραγματοποιούνται οι προβλέψεις από την κάθε ερευνητική ομάδα.

2. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

δημόσιων επενδύσεων και χωρίς να διαταραχθούν οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές ροές. Σε ανάλογους '*ακροβατισμούς*' καλούνται να προχωρήσουν και όσα κράτη είναι ενεργειακά εξαρτώμενα από τρίτες χώρες, προκειμένου να εξασφαλίσουν την ομαλή ροή ενεργειακών προϊόντων στο εσωτερικό τους χωρίς την προσφυγή σε λύσεις που βλάπτουν το περιβάλλον.

Βιβλιογραφία

European Central Bank (2022), *Eurosystem Staff Macroeconomic Projections for the Euro Area*, ECB, Frankfurt am Main.

European Commission (2022), *European Economic Forecast, Spring 2022*, European Economy, Institutional Paper 173.

Guenette Justin-Damien, Philip Kenworthy, and Collette Wheeler (2022), *Implications of the War in the Ukraine for the Global Economy*, World Bank Group, EFS Policy Note 3.

International Monetary Fund (2022), *World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery*, IMF, Washington, DC.

OECD (2022), *OECD Economic Outlook, Volume 2022 Issue 1: Preliminary version*, No 111, OECD Publishing, Paris.

United Nations (2022), *World Economic Situation and Prospects as of mid-2022*, United Nations, New York.

World Bank (2022), *War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update (spring)*, Washington, DC: World Bank.

2. Δημοσιονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις,* τεύχος 48, 2022, σσ. 36-44

Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Ελισάβετ Ι. Νίτση

2.1. Εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού, α΄ τετράμηνο 2022

Σύμφωνα με τα δημοσιευμένα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους[1], σε τροποποιημένη βάση, η εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού στο α' τετράμηνο του 2022 παρουσιάζεται σημαντικά βελτιωμένη συγκρινόμενη τόσο με το αντίστοιχο διάστημα του 2021, αλλά και με τις μηνιαίες εκτιμήσεις, όπως αυτές είχαν αποτυπωθεί στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2022. Το έλλειμμα έχει περιοριστεί σημαντικά, λόγω των σημαντικά αυξημένων εσόδων και του ταυτόχρονου περιορισμού των δαπανών.

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.1.1, ο Κρατικός Προϋπολογισμός παρουσίασε έλλειμμα στο ισοζύγιό του ύψους 3,3 δισ. ευρώ στο χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Απριλίου 2022, έναντι ελλείμματος 8,8 δισ. ευρώ το αντίστοιχο διάστημα του 2021, και στόχου για έλλειμμα 5 δισ. ευρώ. Το πρωτογενές αποτέλεσμα, επίσης ελλειμματικό, διαμορφώθηκε στα 799 εκατ. ευρώ, έναντι ελλείμματος 6,2 δισ. ευρώ για την ίδια περίοδο το 2021 και στόχου για έλλειμμα 2,5 δισ. ευρώ.

Τα καθαρά έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού παρουσιάζονται αυξημένα σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους, καθώς ανήλθαν σε 17,7 δισ. ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 2,6 δισ. ευρώ ή 17% έναντι των εσόδων του τετραμήνου του 2021 και κατά 699 εκατ. ευρώ ή 4,1% έναντι του στόχου που είχε τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2022. Τα έσοδα του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ανήλθαν σε 839 εκατ. ευρώ, μειωμένα συγκρινόμενα με το αντίστοιχο τετράμηνο του 2021 (είναι 504 εκατ. ευρώ ή 37,5% λιγότερα), ενώ υπολείπονται και αυτών της εκτίμησης του Προϋπολογισμού του 2022 κατά 636 εκατ. ευρώ ή 43,1%. Πιο αναλυτικά, η αύξηση των εσόδων συγκριτικά με το αντίστοιχο διάστημα του 2021 οφείλεται κυρίως στην είσπραξη φόρων και κυρίως του ΦΠΑ (2,1 δισ. ευρώ εκ των οποίων τα 1,4 δισ. ευρώ από ΦΠΑ), στις μεταβιβάσεις (888 εκατ. ευρώ) και στις επιστροφές φόρων (338 εκατ. ευρώ). Αντίθετα, παρατηρείται μείωση εσόδων σε σχέση με τους στόχους στις μεταβιβάσεις που υπολείπονταν του στόχου κατά 706 εκατ. ευρώ και τη μειωμένη είσπραξη των ειδικών φόρων κατανάλωσης κατά 112 εκατ. ευρώ.

Στην πλευρά των δαπανών, οι οποίες ανήλθαν στα 21 δισ. ευρώ, ο Κρατικός Προϋπολογισμός κατά το α΄ τετράμηνο του 2022 παρουσιάζεται μειωμένος κατά 2,9 δισ. ευρώ ή 12,2% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2021, ενώ συγκριτικά με τον στόχο των 22 δισ. ευρώ κατά 958 εκατ. ευρώ ή 4,4%. Οι κυριότερες αιτίες του περιορισμού των δαπανών, σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους, είναι η σημαντική μείωση των μεταβιβάσεων κατά 2,7 δισ. ευρώ ή 22,2%, και των τόκων κατά 225 εκατ. ευρώ ή 8,2%. Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι, ενώ είχε προβλεφθεί να υπάρχει κονδύλι υπό κατανομή πιστώσεων, τελικά αυτές κατανεμήθηκαν στις υπόλοιπες κατηγορίες για την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών. Επιπρόσθετα, οι δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ανέρχονται στα 2,6 δισ. ευρώ και εμφανίζονται μειωμένες κατά 342 εκατ. ευρώ ή 11,8% σε σχέση με την αντίστοιχη περσινή περίοδο, ενώ είναι αυξημένες κατά 728 δισ. ευρώ ή 39,8% συγκριτικά με τον στόχο που είχε τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2022. Τέλος, στον Προϋπολογισμό του 2022 έχουν εγγραφεί 3,5 δισ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, από το οποίο 1,7 δισ. εύρω είχαν προϋπολογιστεί και απορροφήθηκαν την υπό εξέταση περίοδο.

Συνολικά, η εκτέλεση του Προϋπολογισμού το α΄ τετράμηνο του 2022 παρουσιάζεται σημαντικά βελτιω-

1. Τα στοιχεία του Προϋπολογισμού όπως αυτά δημοσιεύθηκαν στο Μηνιαίο Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού, Μάιος 2022.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 Στοιχεία των Κρατικών Προϋπολογισμών, εκατ. € σε τροποποιημένη ταμειακή βάση

	Ιαν.-Απρ. 2021	Ιαν.-Απρ. 2022		2021	2022
	Πραγμ.	Πραγμ.	Εκτιμήσεις Προϋπολογισμού 2022[1]	Πραγμ.[2]	Προϋπολογισμός 2022[3]
Κρατικός Προϋπολογισμός					
Καθαρά έσοδα	**15.125**	**17.691**	**16.992**	**54.878**	**57.101**
Φόροι	13.939	16.040	14.292	48.126	50.442
ΦΠΑ	5.238	6.615	5.860	17.431	18.735
ΕΦΚ	1.869	2.042	2.154	6.659	7.065
Τακτικοί φόροι ακίνητης περιουσίας	537	541	523	2.652	2.631
Φόρος εισοδήματος	3.863	4.354	3.945	14.697	15.683
Κοινωνικές εισφορές	18	19	18	55	55
Μεταβιβάσεις	1.555	2.443	3.149	8.690	7.377
Πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών	191	236	176	611	2.104
Λοιπά τρέχοντα έσοδα	763	631	614	2.495	2.067
Επιστροφές φόρων	1.343	1.681	1.258	5.103	4.975
Δαπάνες	**23.922**	**21.007**	**21.965**	**69.750**	**67.929**
Παροχές σε εργαζόμενους	4.388	4.464	4.428	13.494	13.610
Κοινωνικές παροχές	108	110	131	281	221
Μεταβιβάσεις	12.254	9.537	9.838	37.038	30.583
Αγορές αγαθών και υπηρεσιών	278	344	210	1.992	1.335
Επιδοτήσεις	1	16	1	346	80
Τόκοι (σε ακαθάριστη βάση)	2.753	2.528	2.530	4.873	4.600
Λοιπές δαπάνες	15	25	17	52	101
Πιστώσεις υπό κατανομή	0	0	862	0	2.923
Αποκτήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων	1.225	1.414	1.868	2.672	3.456

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 (συνέχεια)

	Ιαν.-Απρ. 2021	Ιαν.-Απρ. 2022		2021	2022
	Πραγμ.	Πραγμ.	Εκτιμήσεις Προϋπολογισμού 2022[1]	Πραγμ.[2]	Προϋπολογισμός 2022[3]
ΠΔΕ					
Έσοδα[4]	1.343	839	1.475	4.569	4.000
Δαπάνες	2.900	2.558	1.830	307	7.800
Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας					
Έσοδα[5]	0	1.718	1.718	2.310	3.436
Δαπάνες[6]	0	11	249	307	3.199
Πρωτογενές Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού[7,8]	**-6.201**	**-799**	**-2.453**	**-10.327**	**-6.257**
Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού[7,8]	**-8.797**	**-3.316**	**-4.973**	**-14.872**	**-10.827**

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:
1. Στόχοι όπως αποτυπώνονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2022.
2. Τα στοιχεία των δαπανών και των εσόδων του Κρατικού Προϋπολογισμού για το έτος 2021 είναι προσωρινά και θα οριστικοποιηθούν με την κύρωση του Απολογισμού Εσόδων και Εξόδων του Κράτους, οικονομικό έτος 2021.
3. Ετήσιες εκτιμήσεις όπως αποτυπώνονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2022.
4. Τα έσοδα από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) περιλαμβάνονται στις κατηγορίες «Μεταβιβάσεις» και «Λοιπά τρέχοντα έσοδα».
5. Τα έσοδα του Ταμείου Ανάκαμψης και Σταθερότητας περιέχονται στην κατηγορία «Μεταβιβάσεις».
6. Οι δαπάνες του Ταμείου Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας παρουσιάζουν ετεροχρονισμό και οι εκτιμώμενες πληρωμές των μηνών Ιανουαρίου-Απριλίου αναμένεται να πραγματοποιηθούν τους επόμενους δύο μήνες (Μάιο και Ιούνιο).
7. + Πλεόνασμα, - Έλλειμμα.
8. Η αποτύπωση των στοιχείων είναι σύμφωνη με τη νέα οικονομική ταξινόμηση (Προεδρικό διάταγμα 54/2018).

μένη από τους στόχους που το Υπουργείο Οικονομικών είχε θέσει με τον Προϋπολογισμό του 2022, καθώς η οικονομική δραστηριότητα, που είχε συρρικνωθεί σημαντικά λόγω της πανδημίας Covid-19, επανήλθε σε μία κανονικότητα, ενώ η ενεργειακή κρίση που εντάθηκε έτι περαιτέρω από τον πόλεμο στην Ουκρανία δεν φαίνεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στα έσοδα του Προϋπολογισμού αυτή την περίοδο, αλλά και οι δαπάνες δεν είναι αυξημένες, καθώς τα μέτρα για την ανάσχεση της αύξησης των τιμών δεν αφορούν την υπό εξέταση περίοδο.

2.2. Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους

Το δημόσιο χρέος της χώρας, το οποίο εκτοξεύθηκε μετά το 2007 και έφτασε σε πολύ υψηλά επίπεδα το 2011, τόσο ως απόλυτο μέγεθος –ανήλθε στα €368 δισ.– όσο κυρίως ως ποσοστό του ΑΕΠ –ξεπέρασε το 176% (Διάγραμμα 2.2.1), ήταν ο βασικότερος παράγοντας που οδήγησε τη χώρα στην αδυναμία πληρωμών και τη συνεπακόλουθη δεκαετή οικονομική κρίση. Μετά τη σύναψη των δανειακών συμβάσεων από το 2010, και τον σημαντικό περιορισμό των δαπανών, το ΑΕΠ της χώρας έβαινε συνεχώς μειούμενο μέχρι το 2016 λόγω της μεγάλης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας. Αν και το ελληνικό χρέος απομειώθηκε το 2012 με το PSI κατά περισσότερα από €60 δισ., παρέμεινε ιδιαίτερα υψηλό, κυρίως λόγω της εγγραφής των κονδυλίων που δόθηκαν για την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών στο γενικό χρέος της χώρας, στο 158% του ΑΕΠ. Τα επόμενα χρόνια και μέχρι το 2016, αν και σε απόλυτο μέγεθος το χρέος της χώρας κυμαινόταν γύρω στα 320-325 δισ. ευρώ, ως ποσοστό του ΑΕΠ συνέχισε να αυξάνει, κυρίως λόγω της συνεχιζόμενης πτώσης του ΑΕΠ. Από το 2017, παρότι η ελληνική οικονομία μπήκε σε τροχιά ανάπτυξης, το χρέος αυξήθηκε, κυρίως λόγω της διαφοράς μεταξύ των νέων εκδόσεων και των εξοφλήσεων που πραγματοποιήθηκαν την περασμένη χρονιά, συνολικά 30 δισ. ευρώ. Το 2019 είναι η πρώτη χρονιά που το χρέος μειώθηκε τόσο σε απόλυτη τιμή, κατά 1 δισ. ευρώ, όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ, κατά 7%. Πριν όμως προλάβει η ελληνική οικονομία να ανακάμψει, με το ΑΕΠ της χώρας να παρουσιάζει μικρές αυξητικές τάσεις, η πανδημία της Covid-19, το 2020, οδήγησε σε συρρίκνωση του ΑΕΠ σε επίπεδα χαμηλότερα και από το χαμηλό της κρίσης του 2016. Ταυτόχρονα, το χρέος της χώρας, που είχε σταθεροποιηθεί το 2019, αυξήθηκε τις δύο χρονιές της πανδημίας, φθάνοντας τα 374 δισ. ευρώ το 2020 και τα 388 δισ. ευρώ το 2021. Η επίπτωση αυτής της διπλής επιδείνωσης των δεικτών της ελληνικής οικονομίας οδήγησε τον δείκτη χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ στο δυσθεώρητο 226% το 2020. Ωστόσο, το 2021 ο δείκτης μειώθηκε στο 212%, καθώς η ελληνική οικονομία το 2021 κατάφερε να ανακάμψει και να ανακτήσει τις απώλειες του 2020 σε όρους ΑΕΠ.

Πιο αναλυτικά, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 2.2.1, η σύνθεση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης έχει

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.1
Δημόσιο χρέος και Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (δισ. €), 2000-2019

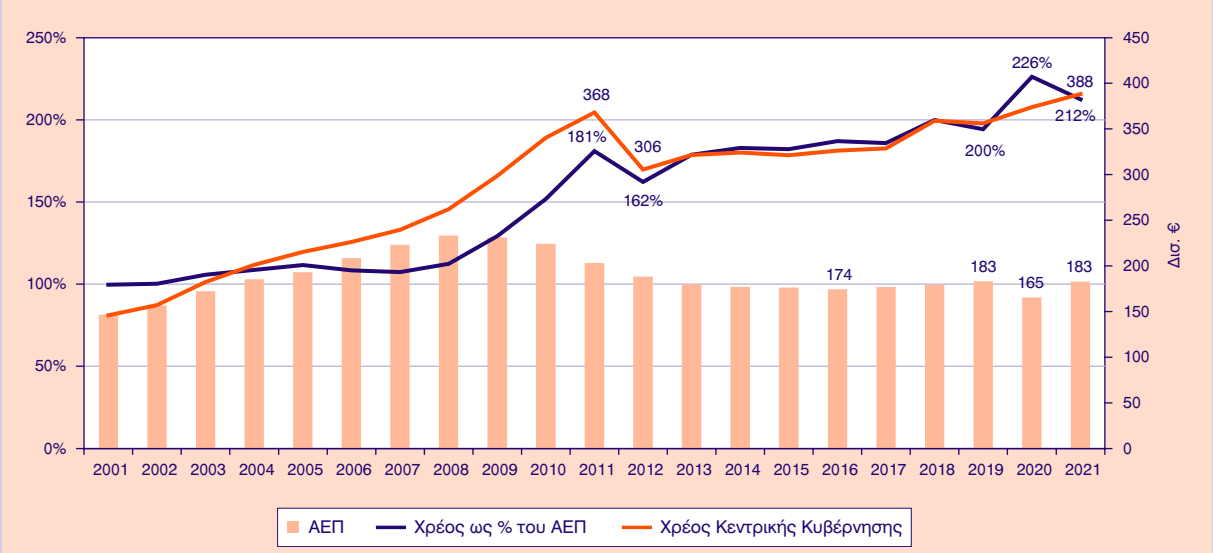

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών – Δελτία Δημόσιου Χρέους 2000-2021. Ετήσιοι Προϋπολογισμοί από το 2000-2022, επεξεργασία στοιχείων και υπολογισμοί της συγγραφέως. Τα στοιχεία του ΑΕΠ για το 2021 αφορούν εκτιμήσεις και όχι πραγματοποιήσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.1 Στοιχεία χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης (ποσά σε εκατ. €)

Περίοδος	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Ύψος χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης	**340.286,20**	**367.978,00**	**305.537,33**	**321.477,97**	**324.127,88**	**321.332,16**	**326.358,14**	**328.703,84**	**358.948,65**	**356.014,92**	**374.005,73**	**388.337,41**
Κατανομή χρέους κατά είδος επιτοκίου												
Σταθερό	240.582,34	228.146,36	99.910,71	91.621,22	107.610,46	99.291,64	97.907,44	158.106,55	320.182,20	336.790,11	361.663,54	384.065,70
Κυμαινόμενο	99.703,86	139.831,64	205.626,62	229.856,75	216.517,42	222.040,52	228.450,70	170.597,29	38.766,45	19.224,81	12.342,19	4.271,71
Κατανομή χρέους κατά τρόπο διαπραγμάτευσης												
Διαπραγματεύσιμο	285.840,41	274.879,57	104.799,30	91.299,74	81.031,97	74.549,06	71.472,43	65.410,06	66.764,45	68.354,86	78.541,20	92.424,30
Μη διαπραγματεύσιμο	54.445,79	93.098,43	200.738,26	230.178,23	243.095,91	246.783,10	254.885,71	263.291,78	292.184,20	287.662,48	295.464,53	295.913,11
Κατανομή χρέους κατά νόμισμα												
Σε ευρώ, €	334.273,25	358.792,98	295.550,18	308.228,42	310.190,38	310.085,53	316.567,40	320.157,54	351.410,73	352.098,76	369.891,67	387.172,41
Σε νόμισμα εκτός ζώνης ευρώ	6.012,95	9.185,02	9.987,15	13.249,55	13.937,50	11.246,63	9.790,74	8.546,30	7.537,92	3.916,16	4.114,06	116,50
Εγγυήσεις Ελληνικού Δημοσίου	**25.894,50**	**20.632,50**	**19.670,52**	**17.888,07**	**16.633,19**	**14.552,08**	**12.833,23**	**12.017,38**	**10.448,30**	**9.972,02**	**14.306,26**	**21.067,22**
Κατανομή χρέους κατά την υπολειπόμενη φυσική διάρκεια**												
Βραχυπρόθεσμα (μέχρι 1 έτος)	40.493,90	50.521,70	31.121,60	39.896,00	39.273,92	32.094,10	36.137,90	34.414,50	51.549,21	44.329,04	52.461,48	56.742,38
Μεσοπρόθεσμα (1 έως 5 έτη)	144.904,66	175.261,00	55.265,83	34.942,60	34.908,10	32.993,80	28.233,40	31.681,30	32.224,29	36.244,63	39.861,04	42.084,97
Μακροπρόθεσμα (άνω των 5 ετών)	154.887,64	142.195,30	219.149,90	246.639,37	249.945,86	256.244,26	261.987,20	262.608,04	275.175,15	275.441,25	281.683,21	289.510,06

Πηγή: Δελτίο Δημόσιου Χρέους, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών, διάφορα τεύχη.

Σημειώσεις:

Το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης διαφέρει από το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (χρέος κατά Μάαστριχτ) κατά το ποσό του ενδοκυβερνητικού χρέους και λοιπών στοιχείων που προβλέπονται από τον ESA '95.

* Προσωρινά στοιχεία.

** Αφορά τον όγκο των ομολόγων, εντόκων γραμματίων και βραχυπρόθεσμων τίτλων και όχι το σύνολο του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης.

μεταβληθεί σημαντικά. Την περίοδο μετά την ένταξη της χώρας στον Μηχανισμό Στήριξης παρατηρείται μια σημαντική μεταβολή της σύνθεσης του χρέους υπέρ του κυμαινόμενου έναντι του σταθερού επιτοκίου, ενώ από το 2017 παρατηρείται μία αντιστροφή στη σύνθεση του χρέους, η οποία έχει μετατραπεί από κυμαινόμενο επιτόκιο σε σταθερό. Η αναλογία σταθερού-κυμαινόμενου επιτοκίου άλλαξε από 1:2,41 το 2010 σε 1:0,5 στα χρόνια των μνημονίων και από το 2016 αυξήθηκε ραγδαία φτάνοντας το 2019 στο 1:17,5 και το 2021 σε 1:89,9. Αντίστοιχη, αλλά όχι τόσο μεγάλη, ήταν και η σύνθεση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης κατά τρόπο διαπραγμάτευσης, όπου η μεταβολή του λόγου διαπραγματεύσιμου-μη διαπραγματεύσιμου χρέους από 1:5,25 το 2010 διαμορφώθηκε σε 1:0,4 το 2013, ενώ έκτοτε μειώνεται συνεχώς μέχρι το 2018 στο 1:0,22, ενώ από το 2019 το διαπραγματεύσιμο χρέος αρχίζει να αυξάνει με το 2021 να είναι 1:0,31, λόγω της εξόδου της χώρας στις διεθνείς αγορές για δανεισμό. Αναφορικά με τις εγγυήσεις του Ελληνικού Δημοσίου, αυτές βαίνουν μειούμενες μέχρι το 2019 που έφτασαν τα 9,97 δισ. ευρώ, την περίοδο 2010-2019 μειώθηκαν κατά περίπου 60%, ενώ, λόγω της πανδημίας και των μέτρων που ήταν απαραίτητο να ληφθούν για την αντιμετώπισή της, οι κρατικές εγγυήσεις αυξήθηκαν σημαντικά φθάνοντας το 2020 τα 14,3 δισ. ευρώ και το 2021 τα 21 δισ. ευρώ, επίπεδα που είχαμε στην αρχή της κρίσης.

Τέλος, ως προς την κατανομή του χρέους κατά την υπολειπόμενη φυσική διάρκεια, αυτό έχει αλλάξει σημαντικά. Οι βραχυχρόνιοι τίτλοι (με λήξη μικρότερη του έτους) του Ελληνικού Δημοσίου αντιπροσωπεύουν ένα σχετικά σταθερό ποσοστό του συνόλου (από 9,9% έως 14,4%), στην υπό εξέταση περίοδο. Αντίθετα, παρατηρείται μια εκτενής υποκατάσταση των τίτλων μεσοπρόθεσμης διάρκειας (με λήξη από 1 έως 5 έτη) με μακροπρόθεσμους τίτλους (λήξη μετά την πενταετία). Ο λόγος μεσοπρόθεσμων-βραχυπρόθεσμων δανείων, λόγος που το 2010 ήταν 1:0.94, δηλαδή τα δάνεια ήταν σχεδόν μοιρασμένα στις δύο κατηγορίες, το 2016 έφτασε στο 1:0,1, και άρχισε να αυξάνεται ελαφρώς έκτοτε, φτάνοντας το 2021 στο 1:0.16.

Συνέπεια των παραπάνω είναι η συνεχιζόμενη αύξηση της μέσης υπολειπόμενης φυσικής διάρκειας του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης που έφτασε στις 31/12/2021 στα 18,65 έτη. Είναι φανερό ότι η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης έχει υπερδιπλασιαστεί από την είσοδο της χώρας στον Μηχανισμό Στήριξης που ανερχόταν στα 7,65 έτη το δεύτερο τρίμηνο του 2010.

2.2.1. Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους το α΄ τρίμηνο του 2022

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους[2], το πρώτο τρίμηνο του 2022 το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης ανήλθε σε 394.547,18 εκατ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση κατά 6,2 δισ. (1,6%) περίπου σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, το τέλος δηλαδή του 2021, και 13,8 δισ. (3,6%) συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2021. Επιπρόσθετα, τα ταμειακά διαθέσιμα του Ελληνικού Δημοσίου αυξήθηκαν κατά 1,6 δισ. (9,4%) σε σχέση με το τέλος του 2021 και 0,4 δισ. (2,1%) συγκριτικά με το α' τρίμηνο του 2021. Η παρατηρούμενη σημαντική αύξηση του χρέους το τελευταίο τρίμηνο οφείλεται στις εκδόσεις των ομολόγων και εντόκων γραμματίων που πραγματοποιήθηκαν μέσα στην ίδια περίοδο. Ο αυξημένος δανεισμός του Ελληνικού Δημοσίου χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση των αυξημένων δαπανών του Προϋπολογισμού, στο πλαίσιο των μέτρων στήριξης της ελληνικής οικονομίας λόγω της ανόδου των τιμών της ενέργειας που μαζί με τον πόλεμο στην Ουκρανία οδήγησαν στην παγκόσμια ενεργειακή κρίση και τον συνεπακόλουθο πολύ υψηλό πληθωρισμό.

Η σύνθεση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης κατά το πρώτο τρίμηνο του 2022 παρουσιάζεται στον Πίνακα 2.2.2. Με βάση το είδος του επιτοκίου, σταθερό έναντι κυμαινόμενου, το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης σε ποσοστιαία βάση διαμορφώθηκε σε 99,1% και 0,9%, αντίστοιχα. Παρατηρείται μια μικρή μεταβολή της σύνθεσης του χρέους υπέρ του σταθερού επιτοκίου, έναντι του προηγούμενου τριμήνου (98,9% και 1,1%, αντίστοιχα), αλλά ακόμη περισσότερο έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2021 (97,8% και 3,3%, αντίστοιχα). Αντίστοιχη είναι και η μεταβολή υπέρ του μη διαπραγματεύσιμου χρέους έναντι του διαπραγματεύσιμου, το οποίο διαμορφώθηκε σε 24,2% και 75,8%, αντίστοιχα, κατά την υπό εξέταση περίοδο. Τέλος, η ποσοστιαία αναλογία του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης με βάση το νόμισμα μειώθηκε ελάχιστα συγκρινόμενη με το προηγούμενο τρίμηνο (99,5% έναντι 99,7%), ενώ αυξήθηκε ελάχιστα σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2021 (99,8% σε ευρώ). Επιπλέον, όσον αφορά τις εγγυήσεις που χορήγησε το Ελληνικό Δημόσιο, αυτές παρουσιάζουν μια σημαντική αύξηση, κατά 14,8 εκατ. ευρώ ή 106,3%, συγκριτικά με το τέλος του 2021, αλλά πολύ μικρότερη αύξηση σε σχέση με το τέλος του 2021, 7,6 δισ. ή 36,1% μετά από συνεχείς μειώσεις.

Η κατανομή του χρέους, με βάση την υπολειπόμενη διάρκειά του το πρώτο τρίμηνο του 2022, αποτυπώνεται στον Πίνακα 2.2.3. Οι βραχυχρόνιοι τίτλοι (με

2. Δελτίο Δημοσίου Χρέους, Μάρτιος 2022, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.2 Στοιχεία χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης[1] (ποσά σε εκατ. €)*

Περίοδος	2021 (Α΄ τρίμ.)	2021 (Δ΄ τρίμ.)	2022 (Α΄ τρίμ).
Ύψος χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης	**380.795,05**	**388.337,41**	**394.547,18**
Κατανομή χρέους κατά είδος επιτοκίου			
Σταθερό[2]	372.417,56	384.065,70	390.996,26
Κυμαινόμενο[2,3]	8.377,49	4.271,71	3.550,92
Κατανομή χρέους κατά τρόπο διαπραγμάτευσης			
Διαπραγματεύσιμο	86.440,48	92.424,30	95.480,42
Μη διαπραγματεύσιμο	294.354,57	295.913,11	299.066,76
Κατανομή χρέους κατά νόμισμα			
Σε ευρώ, €	380.033,46	387.172,40	392.574,44
Σε νόμισμα εκτός ζώνης ευρώ	761,59	1.165,01	1.972,74
Ταμειακά Διαθέσιμα Ελληνικού Δημοσίου[4]	**18.474,60**	**17.230,10**	**18.856,30**
Εγγυήσεις Ελληνικού Δημοσίου	**13.896,65**	**21.067,22**	**28.668,24**

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:
1. Το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης διαφέρει από το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (Χρέος κατά Μάαστριχτ) κατά το ποσό του ενδοκυβερνητικού χρέους και λοιπών στοιχείων που προβλέπονται από τον ESA ’95.
2. Η αναλογία σταθερού/κυμαινομένου επιτοκίου υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη: α) τις συναλλαγές ανταλλαγής επιτοκίου, β) τη χρήση χρηματοδοτικών μέσων από τον ΕΜΣ σχετικά με τα δάνεια που έχουν χορηγηθεί στο Ελληνικό Δημόσιο και γ) την ενσωμάτωση των παραμέτρων κινδύνου του χαρτοφυλακίου υποχρεώσεων του EFSF στο χαρτοφυλάκιο του ελληνικού δημοσίου χρέους.
3. Τα τιμαριθμοποιημένα ομόλογα περιλαμβάνονται στα κυμαινόμενα ομόλογα.
4. Περιλαμβάνεται ο λογαριασμός αποθεματικού προσόδων από τις αγορές κεφαλαίου με υπόλοιπο 15.697,3 εκατ. ευρώ, 31/12/2021 και 31/3/2022.
* Προσωρινά στοιχεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.3 Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης ως προς την υπολειπόμενη φυσική διάρκεια* (ποσά σε εκατ. €)

Περίοδος	2021 (Α΄ τρίμ).	2021 (Δ΄ τρίμ.)	2022 (Α΄ τρίμ).
Συνολικό ποσό	**380.795,05**	**388.337,41**	**394.547,18**
Βραχυπρόθεσμα (μέχρι 1 έτος)	53.464,91	56.742,38	66.872,07
Μεσοπρόθεσμα (1 έως 5 έτη)	40.722,34	42.084,97	37.280,81
Μακροπρόθεσμα (άνω των 5 ετών)	286.607,80	289.510,06	290.394,30

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

* Αφορά τον όγκο των ομολόγων, εντόκων γραμματίων και βραχυπρόθεσμων τίτλων και όχι στο σύνολο του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης.

λήξη μικρότερη του έτους) του Ελληνικού Δημοσίου αντιπροσωπεύουν το 17% του συνόλου, έναντι 9,4% που καταλαμβάνουν οι μεσοπρόθεσμοι τίτλοι (με λήξη από 1 έως 5 έτη), και 73,6% που καταλαμβάνουν οι τίτλοι μακράς διάρκειας (λήξη μετά την πενταετία) από 14,6%, 10,8% και 74,6%, αντίστοιχα, που ήταν στο τέλος του 2021. Συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2021, παρατηρείται μια αύξηση του μεριδίου των βρα-

χυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων τίτλων με μείωση των μακροπρόθεσμων.

Η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης ανήλθε σε 18,22 έτη, μειωμένη από αυτή των 19,28 ετών που ήταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2021. Επιπλέον, και όσον αφορά τον νέο δανεισμό του Ελληνικού Δημοσίου κατά την υπό εξέταση περίοδο, η μέση σταθμική διάρκεια ανήλθε στα 2,53 έτη, παρουσιάζοντας σημαντική μείωση από το επίπεδο των 9,80 ετών στο οποίο είχε διαμορφωθεί το 2021. Ο νέος δανεισμός για το πρώτο τρίμηνο του 2022 κατανέμεται σε 20,3% από ομόλογα σταθερού επιτοκίου και 79,7% από την έκδοση εντόκων γραμματίων (Διάγραμμα 2.2.2).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.2
Κατανομή νέου δανεισμού, α΄ τρίμηνο του 2022

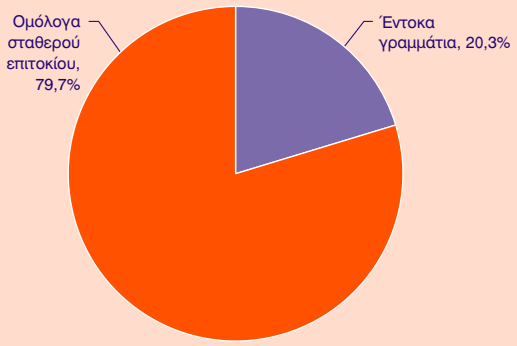

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Στο Διάγραμμα 2.2.3, παρουσιάζεται το χρονοδιάγραμμα λήξης του χρέους της Κεντρικής Κυβέρνησης με βάση τα τελευταία δημοσιευμένα στοιχεία. Από την απεικόνιση των νεότερων δεδομένων φαίνεται πως, αν εξαιρέσουμε το υπόλοιπο του έτους (2022), η διασπορά του βάρους της εξόφλησης του δημοσίου χρέους είναι ομαλή σε επίπεδα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, χαμηλότερα των 10 δισ. ευρώ ανά έτος έως το 2070.

Συμπερασματικά, το χρέος αυξήθηκε σημαντικά το πρώτο τρίμηνο του 2022, γεγονός που καταδεικνύει ότι οι χρηματοδοτικές ανάγκες της ελληνικής οικονομίας την περίοδο αυτή ήταν ιδιαίτερα αυξημένες λόγω του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το οποίο αυξήθηκε σημαντικά με τη βοήθεια και του υψηλού πληθωρισμού, που οδηγεί σε μείωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και της δυνατότητας επίτευξης βιώσιμης υψηλής ανάπτυξης. Το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, η υψηλή δηλαδή εξάρτηση της οικονομίας από εισαγω-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.3
Χρονοδιάγραμμα λήξης χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης την 31/3/2022 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

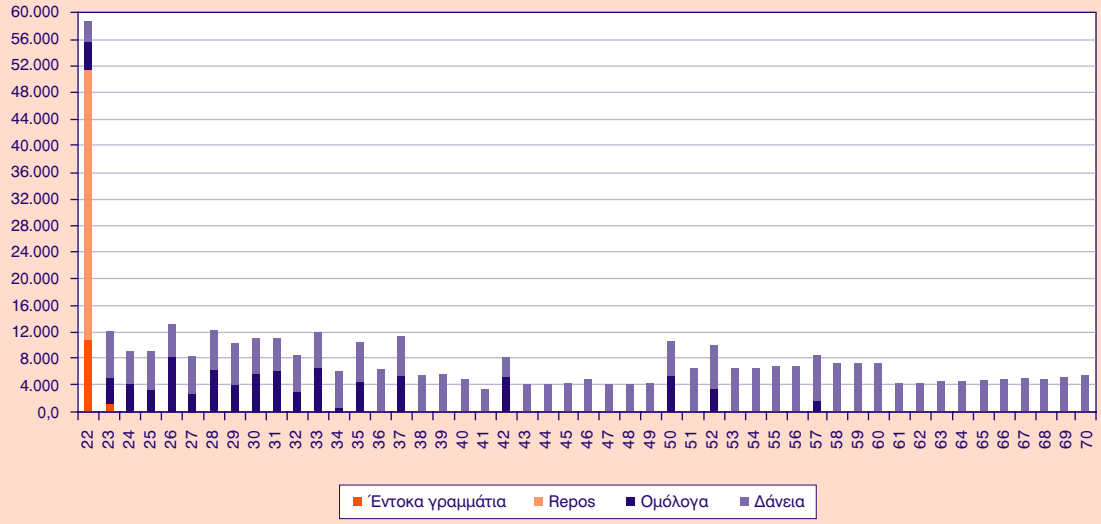

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις: Οι λήξεις τίτλων εξομαλύνονται με προαγορές χρέους και πράξεις διαχείρισης.
Περιλαμβάνεται η επιμήκυνση των δανείων του EFSF που συμφωνήθηκε στο Eurogroup της 22-6-2018.

γές που δεν αντισταθμίζονται από εξαγωγές, αυξάνει σταθερά το εξωτερικό της χρέος.

2.3. Προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Από την αρχή του χρόνου η Ελλάδα έχει απαλλαγεί από το χρέος των δανείων προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο που αποπληρώθηκε τον Απρίλιο, αλλά και από το ειδικό καθεστώς της ενισχυμένης εποπτείας από τον Αύγουστο, με βάση την απόφαση του Eurogroup της 16ης Ιουνίου 2022. Επιπλέον, η επίδραση της πανδημίας στην ελληνική οικονομία φαίνεται να ελαχιστοποιείται, καθώς δεν επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα αλλά ούτε και απαιτεί πλέον μέτρα στήριξης των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων και του συστήματος υγείας. Ουσιαστικά, η ελληνική οικονομία δείχνει να εξέρχεται οριστικά τόσο από τις μνημονιακές της υποχρεώσεις και την πανδημία, όσο και από την οικονομική κρίση και να περνά στην αναμενόμενη «κανονικότητα».

Ταυτόχρονα, τα δημοσιονομικά μεγέθη φαίνονται, τουλάχιστον το πρώτο τετράμηνο του 2022, ιδιαιτέρως βελτιωμένα συγκριτικά τόσο με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους, γεγονός που πιστοποιεί την καλύτερη πορεία της ελληνικής οικονομίας, όσο κυρίως με τις προβλέψεις για την περίοδο αυτή από τον Προϋπολογισμό του 2022. Η βελτίωση αυτή οφείλεται στη διττή επιτυχία της εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού με την αύξηση των εσόδων και τον περιορισμό των δαπανών.

Σημαντικό εμπόδιο στην περαιτέρω ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας αποτελεί η ενεργειακή κρίση που εντάθηκε από τον πόλεμο στην Ουκρανία και η οποία θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στις δαπάνες του Προϋπολογισμού, καθώς η κυβέρνηση λαμβάνει μέτρα για την ανάσχεση της αύξησης των τιμών τόσο της ενέργειας και των καυσίμων όσο και των βασικών προϊόντων. Ο πληθωρισμός αυτός αναμένεται να ασκήσει πιέσεις στο πραγματικό εισόδημα των νοικοκυριών και να συρρικνώσει την κατανάλωση.

Επιπλέον, η εκτόξευση του δημοσίου χρέους σε επίπεδα άνω του 200% αποτελεί μια ακόμη απειλή, καθώς η αύξηση των επιτοκίων από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αυξάνει το κόστος εξυπηρέτησής του και τη μεγέθυνσή του. Ο πληθωρισμός, από την άλλη, μπορεί να θεωρηθεί ότι μειώνει την πραγματική αξία του χρέους, όμως σε μία χώρα σαν την Ελλάδα όπου το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι ιδιαιτέρως ελλειμματικό, οι συνεχείς αυξήσεις τιμών οδηγούν σε μεγέθυνση του χρέους με τις συνεχώς αυξανόμενες εισαγωγές.

Τέλος, παράγοντα αβεβαιότητας για την ελληνική οικονομία μπορεί να αποτελέσει η πιθανότητα πρόωρων και επαναλαμβανόμενων εκλογικών διαδικασιών.

Αντίθετα, θετικό μπορεί να θεωρηθεί ότι μεγάλο μέρος του ελληνικού χρέους έχει αναληφθεί από τους επίσημους πιστωτές (ESM και EFSF), συνεπώς η μέση ωρίμαση είναι υψηλή και έτσι το κόστος εξυπηρέτησής του είναι λιγότερο ευάλωτο στις μεταβολές των αποδόσεων των ομολόγων από ό,τι για πολλές άλλες χώρες.

Τέλος, σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και άρα στη βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών θα διαδραματίσουν:

- ο τουρισμός, με τα έσοδα να αναμένονται ότι πιθανότατα θα ξεπεράσουν αυτά του 2019,
- η μεταποίηση που δείχνει αύξηση της παραγωγής κατά 10% σε σχέση με την περίοδο πριν την πανδημία, και
- η αύξηση της απασχόλησης.

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις,* τεύχος 48, 2022, σσ. 45-50

3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας

Ιωάννης Χολέζας

3.1.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το τεύχος δίνεται έμφαση στην εξέλιξη της απασχόλησης το τελευταίο τρίμηνο του 2021 έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2019. Στόχος είναι να προσδιοριστεί σε ποιον βαθμό αναπληρώθηκαν οι απώλειες του 2020, λόγω της πανδημίας, και να εντοπιστούν τυχόν υστερήσεις με βάση διάφορες παραμέτρους, όπως το φύλο, η ηλικία, η υπηκοότητα, η εκπαίδευση και ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας. Η εικόνα συμπληρώνεται με μια συζήτηση γύρω από τη μισθωτή απασχόληση και το νέο φαινόμενο της μεγάλης παραίτησης, ενώ δεν θα μπορούσαν να λείπουν σύντομες αναφορές στην ανεργία και τις θεσμικές εξελίξεις των μηνών που μεσολάβησαν από το προηγούμενο τεύχος.

3.1.2. Απασχόληση

Το 2021 η απασχόληση ανέκαμψε μετά το πλήγμα που δέχτηκε στη διάρκεια της πανδημίας. Αν και σε τριμηνιαία βάση επιβεβαιώνεται η εποχική διακύμανση με μείωση των απασχολουμένων άνω των 15 ετών κατά 65 χιλ. άτομα, εκ των οποίων η πλειονότητα είναι άνδρες (57,3%), σε διετή βάση (δηλαδή σε σύγκριση με το 2019δ) καταγράφηκε αύξηση κατά περίπου 151,5 χιλ. άτομα. Αυτό σημαίνει ότι ο αριθμός των απασχολουμένων ανέκαμψε πλήρως το τέταρτο τρίμηνο του 2021, παραμένοντας σε ανοδική πορεία. Η αύξηση αυτή είναι περίπου ίσα μοιρασμένη μεταξύ ανδρών και γυναικών σε απόλυτους όρους, με τις τελευταίες να υπερτερούν στη σχετική αύξηση (+4,6% έναντι +3,4% των ανδρών). Οι νέοι απασχολούμενοι ηλικίας 15-24 ετών, όμως, δεν έχουν ακόμη αντισταθμίσει τις απώλειες από την πανδημία, καθώς το 2021δ απασχολούνται 2,6 χιλ. λιγότεροι σε σύγκριση με το 2019δ, όταν οι απασχολούμενοι άνω των 25 ετών έχουν αυξηθεί κατά 154,1 χιλ.

Το ίδιο ισχύει και για τους απασχολούμενους μετανάστες. Ο αριθμός των απασχολουμένων είναι μειωμένος κατά 14,8% (ή 34,7 χιλ.), όταν οι γηγενείς απασχολούμενοι έχουν ξεπεράσει το επίπεδο του 2019. Είναι ενδεικτικό ότι από 6% του συνόλου των απασχολουμένων το 2019δ, το 2021δ αντιστοιχούσαν στο 5,1% του συνόλου. Σε ιδιαίτερα δυσμενή θέση είναι οι άνδρες μετανάστες απασχολούμενοι, οι οποίοι έχουν μειωθεί κατά 23,3% έναντι του 2019δ (από 6,4% του συνόλου σε 4,9%). Οφείλει, ωστόσο, να επισημάνει κανείς ότι η μείωση τροφοδοτείται από τις μειώσεις του πληθυσμού (-33,6%) και του εργατικού δυναμικού (-18,9%) των μεταναστών, ειδικά στην περίπτωση των ανδρών. Έτσι εξηγείται το φαινομενικά παράδοξο να μειώνονται οι απασχολούμενοι, αλλά να αυξάνεται το ποσοστό απασχόλησής τους, το οποίο είναι ούτως ή άλλως σταθερά υψηλότερο από το αντίστοιχο των γηγενών.

Σημαντική διαφοροποίηση καταγράφεται και με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο. Η πιο αξιοπρόσεκτη εξέλιξη είναι η εντυπωσιακή αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων κατόχων μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου κατά 31,6% (ή 73,8 χιλ.), την περίοδο 2019δ-2021δ. Ως αποτέλεσμα, το μερίδιό τους στο σύνολο των απασχολούμενων άνω των 15 ετών αυξήθηκε από 6,0% σε 7,6% μέσα σε δύο έτη κάτω από δύσκολες οικονομικές συνθήκες. Σε αντιδιαστολή, οι απασχολούμενοι με απολυτήριο γυμνασίου ή χαμηλότερη εκπαίδευση μειώθηκαν από 6,6% ως 12,4%, πιθανόν σηματοδοτώντας μια στροφή της ζήτησης εργασίας προς περισσότερο εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό. Οι υπόλοιπες εκπαιδευτικές ομάδες διατήρησαν περίπου σταθερό το μερίδιό τους στη συνολική απασχόληση καταγράφοντας μικρές αυξήσεις και, πάντως, αναπληρώνοντας τις απώλειες λόγω της πανδημίας.

Κλάδος απασχόλησης

Ανεξάρτητα από τα παραπάνω ατομικά χαρακτηριστικά, η διερεύνηση της πορείας της ζήτησης για εργασία ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας τον τελευταίο χρόνο παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον, καθώς η διαπίστωση ότι ο συνολικός αριθμός απασχολουμένων έχει αυξηθεί σε σύγκριση με την

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.1
Σύγκριση αριθμού απασχολουμένων κατά κλάδο την περίοδο 2019δ-2021δ

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Σημείωση: Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία, Β. Ορυχεία και λατομεία, Γ. Μεταποίηση, Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού, Ε. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης, ΣΤ. Κατασκευές, Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, Η. Μεταφορά και αποθήκευση, Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, Ι. Ενημέρωση και επικοινωνία, Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα. Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, Ο. Εκπαίδευση, Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών, Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων.

περίοδο πριν την πανδημία ενδέχεται να αποκρύπτει σημαντικές διαφοροποιήσεις. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρεί να διαχωρίσει τους κλάδους σε αυτούς που ανέκαμψαν πλήρως τον τελευταίο χρόνο ξεπερνώντας το επίπεδο απασχόλησης προ πανδημίας και σε εκείνους που ως το τέλος του 2021 δεν είχαν ακόμη αναπληρώσει τις απώλειες.

Το Διάγραμμα 3.1.1 παρουσιάζει τη μεταβολή σε απόλυτους όρους του αριθμού των απασχολουμένων κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας την περίοδο ενδιαφέροντος. Η πρώτη παρατήρηση είναι ότι υπάρχει πράγματι σημαντική ανομοιομορφία στην εξέλιξη της απασχόλησης κατά κλάδο. Η δεύτερη παρατήρηση που αξίζει αναφοράς είναι ότι ο κλάδος *Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση* εμφανίζει αύξηση των απασχολουμένων κατά 47,3 χιλ. άτομα. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη απόλυτη αύξηση και ισοδυναμεί με περίπου 14% αύξηση των απασχολουμένων του κλάδου. Είναι ενδιαφέρον ότι το μεγαλύτερο κομμάτι της καταγράφηκε την περίοδο 2019δ-2020δ (+42,5 χιλ.), όταν δηλαδή οι περισσότεροι κλάδοι σημείωσαν είτε μείωση ή πολύ μικρή αύξηση των απασχολουμένων. Συνολικά δεκατρείς κλάδοι ανέκαμψαν πλήρως σε όρους απασχόλησης από την πανδημία στο τέλος του 2021, μεταξύ των οποίων ο κλάδος *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες* (+42,4 χιλ.) και ο κλάδος *Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας* (+34,1 χιλ.).

Από την άλλη πλευρά, όμως, υπάρχουν κλάδοι στους οποίους οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν στη διάρκεια της πανδημίας, δηλαδή και την περίοδο 2019δ-2020δ, όπως ο κλάδος *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες*. Και αν σε κάποιες περιπτώσεις η ερμηνεία είναι σχετικά απλή και σχετίζεται με την ίδια την πανδημία, όπως στην περίπτωση του κλάδου *Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας*, σε άλλες περιπτώσεις, όπως του κλάδου *Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση*, δεν είναι εύκολο να δοθεί μια πειστική εξήγηση.

Η τρίτη παρατήρηση είναι ότι μεταξύ των κλάδων που υπέστησαν τις μεγαλύτερες απώλειες σε αριθμό απασχολουμένων σε απόλυτους όρους, όπως η *Μεταποίη-*

ση, η *Μεταφορά και αποθήκευση*, ο κλάδος *Γεωργία, δασοκομία και αλιεία* και ο κλάδος *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης* (τουρισμός), κάποιοι δεν είχαν ακόμη ανακάμψει πλήρως στο τέλος του 2021. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του τουρισμού το 2021δ στον οποίο απασχολούνταν περίπου 30 χιλ. λιγότερα άτομα σε σύγκριση με το τέλος του 2019, αλλά και του κλάδου των μεταφορών (-9,2 χιλ.). Αυτό σημαίνει ότι η κατάσταση δεν έχει ομαλοποιηθεί πλήρως στο τέλος του 2021. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε υστέρηση της προσφοράς ή της ζήτησης για προϊόντα και υπηρεσίες των συγκεκριμένων κλάδων. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι τα προβλήματα στην εφοδιαστική αλυσίδα, λόγω περιορισμών για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας στην Κίνα, και η μειωμένη διάθεση πραγματοποίησης ταξιδιών, λόγω της αύξησης του ενεργειακού κόστους που ωθεί το κόστος των μεταφορών προς τα πάνω και της γεωπολιτικής αστάθειας. Αν οι προσδοκίες για αυξημένες ροές τουριστών επαληθευτούν[1], παρά τη μειωμένη κίνηση του πρώτου τριμήνου σε σχέση με το 2019[2], και τα κενά θέσεων εργασίας που υποστηρίζεται ότι υπάρχουν στον τουρισμό μειωθούν, τότε ενδεχομένως ο κλάδος να μπορέσει να πλησιάσει τα προ πανδημίας επίπεδα απασχόλησης μέσα στο καλοκαίρι.

3.1.3. Μισθωτή απασχόληση

Οι μισθωτές θέσεις απασχόλησης αυξήθηκαν τον Απρίλιο του 2022 κατά 124.365 θέσεις, διευρύνοντας σημαντικά το θετικό ισοζύγιο ροών μισθωτής απασχόλησης που καταγράφηκε τους προηγούμενους δύο μήνες. Έτσι, το πρώτο τετράμηνο του έτους έκλεισε με 148.123 καθαρές νέες θέσεις απασχόλησης, υπερκαλύπτοντας τις εποχικές απώλειες του Ιανουαρίου. Η επίδοση υπολείπεται μόνο της αντίστοιχης των ετών 2018 και 2019. Αυτό σημαίνει ότι η πορεία της αγοράς μισθωτής απασχόλησης ανακάμπτει με γρήγορο ρυθμό, ειδικά αν ληφθούν υπόψη οι εξωτερικοί παράγοντες αστάθειας και αβεβαιότητας. Οι περισσότερες νέες θέσεις αφορούσαν συμβάσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης (57,6%), ακολουθούν οι συμβάσεις μερικής απασχόλησης (34,7%) και οι συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης (7,7%). Το μερίδιο των νέων προσλήψεων πλήρους απασχόλησης συνεχίζει να είναι μεγαλύτερο από τα προηγούμενα έτη. Ειδικότερα, από το 2016 και έπειτα και με εξαίρεση το 2021, το μερίδιο των προσλήψεων πλήρους απασχόλησης ήταν χαμηλότερο του 50% του συνόλου. Αυτό μπορεί να είναι μια θετική αλλαγή στη σύσταση των προσλήψεων ή μπορεί να είναι συγκυριακό φαινόμενο.

Ένα αρνητικό στοιχείο είναι η αύξηση των μετατροπών συμβάσεων εργασίας πλήρους απασχόλησης σε ευέλικτες μορφές απασχόλησης. Το πρώτο τετράμηνο μετατράπηκαν 14.137 συμβάσεις εργασίας, οι περισσότερες τον Ιανουάριο (4.024), εκ των οποίων η πλειονότητα αφορούσε θέσεις μερικής απασχόλησης (73,5%) σε μεγαλύτερη συχνότητα σε σύγκριση με τα τελευταία χρόνια. Οι κλάδοι που πρωταγωνιστούν τους τελευταίους μήνες στις καθαρές νέες θέσεις μισθωτής απασχόλησης είναι τα καταλύματα, καταλαμβάνοντας την 1η θέση τους μήνες Φεβρουάριο ως Απρίλιο (με 79.187 καθαρές νέες θέσεις), και οι δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης, καταλαμβάνοντας τη 2η θέση τον Φεβρουάριο και την 3η θέση τον Μάρτιο και τον Απρίλιο.

Οικειοθελείς αποχωρήσεις

Τους τελευταίους μήνες υπάρχει μια συζήτηση σε διεθνές επίπεδο για ένα φαινόμενο που αποκαλείται «η μεγάλη παραίτηση». Η συζήτηση ξεκίνησε από τις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της πανδημίας και αφορά την αποχώρηση από την αγορά εργασίας ενός ασυνήθιστα μεγάλου αριθμού απασχολουμένων. Πρόσφατα, η συζήτηση μεταφέρθηκε στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τα κενά που διαπιστώνονται σε κάποιους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, όπως ο τουρισμός, και τη δυσκολία κάποιων επιχειρήσεων να βρουν απασχολούμενους με τις επιθυμητές δεξιότητες, φαινόμενο που είναι γνωστό στη βιβλιογραφία ως αναντιστοιχία δεξιοτήτων και στο οποίο η χώρα μας φαίνεται να πρωταγωνιστεί. Τα δεδομένα του ΕΡΓΑΝΗ καταγράφουν τις οικειοθελείς αποχωρήσεις μισθωτών κάθε μήνα και, επομένως, μπορούν να δώσουν μια πρώτη εικόνα της κατάστασης που διαμορφώνεται. Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι ασφαλή συμπεράσματα μπορούν να βγουν μόνο με τη χρήση δεδομένων πλουσιότερων σε όρους πληροφοριών για τους λόγους αποχώρησης των μισθωτών από μια θέση εργασίας και την πορεία τους στη συνέχεια. Είναι διαφορετικό κάποιος να αποχωρεί από την εργασία του διότι βρήκε μια άλλη θέση εργασίας, ενδεχομένως με καλύτερες συνθήκες εργασίας ή/και αμοιβή, και διαφορετικό να επιλέγει να αποχωρήσει από την αγορά εργασίας. Επίσης, υπάρχουν και ενδιάμεσες καταστάσεις, όπως π.χ. να δουλεύει λιγότερες ώρες την ημέρα ή λιγότερες ημέρες την εβδομάδα.

1. <https://insete.gr/wp-content/uploads/2022/05/22_05_Athens_GST_Q1-2022-1.pdf>

2. <https://insete.gr/wp-content/uploads/2022/05/Bulletin_2204.pdf>

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.2
Άθροισμα οικειοθελών αποχωρήσεων μισθωτών τους μήνες Ιανουάριο ως Απρίλιο κάθε έτους

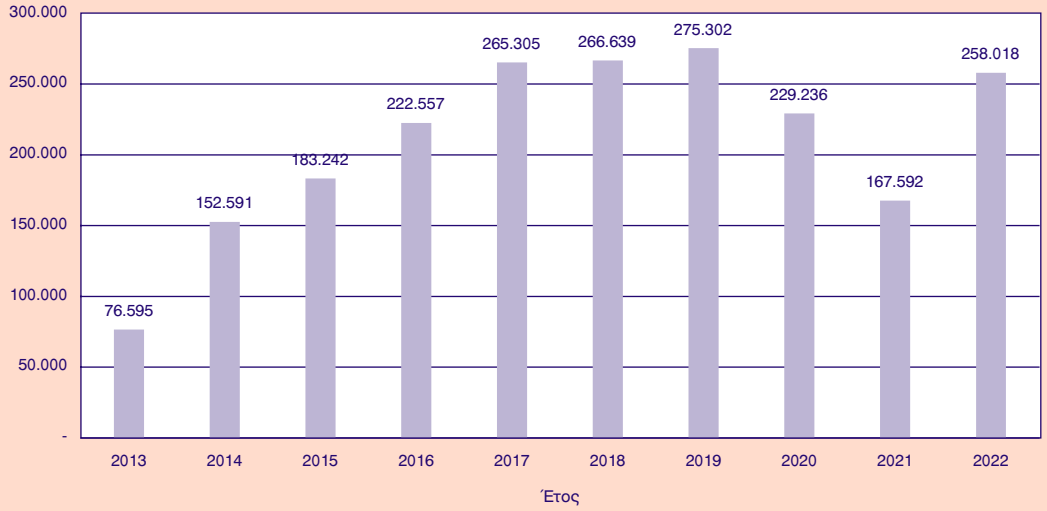

Πηγή: ΕΡΓΑΝΗ, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Σε αυτό το πλαίσιο στο Διάγραμμα 3.1.2 παρουσιάζεται ο αριθμός των οικειοθελών αποχωρήσεων για τους τέσσερις πρώτους μήνες (Ιανουάριος-Απρίλιος) των τελευταίων δέκα ετών, ώστε να ληφθεί υπόψη η εποχικότητα της μισθωτής απασχόλησης. Η πρώτη ματιά φανερώνει πράγματι μια αύξηση των οικειοθελών αποχωρήσεων σε σύγκριση με τα δύο προηγούμενα έτη. Όμως, αν κοιτάξει κανείς ακόμη πιο πίσω στον χρόνο, διαπιστώνει ότι οι οικειοθελείς αποχωρήσεις τους τέσσερις πρώτους μήνες του 2022 είναι λιγότερες από τις αντίστοιχες των ετών 2017, 2018 και 2019. Μια πιο προσεκτική ματιά φανερώνει ότι, καθώς η αγορά εργασίας ανακάμπτει από το 2014 και έπειτα, ο αριθμός των οικειοθελών αποχωρήσεων αυξάνεται, ενδεχομένως επειδή αυξάνεται παράλληλα η κινητικότητα στην αγορά εργασίας, κάτι το οποίο δεν είναι αρνητικό. Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι πριν το 2017 οι οικειοθελείς αποχωρήσεις ήταν λιγότερες αριθμητικά, ως ποσοστό του συνόλου των αποχωρήσεων[3] ήταν σταθερά πάνω από 47%, με αποκορύφωμα το 2017 που έφτασαν το 49,7%. Αντίστοιχα, το πρώτο τετράμηνο του 2022 οι οικειοθελείς αποχωρήσεις αποτελούν το 43,3% του συνόλου των αποχωρήσεων.

3.1.4. Ανεργία

Ο αριθμός των ανέργων άνω των 15 ετών το 2021δ αυξήθηκε σε 617,4 χιλ., περίπου 2 χιλ. περισσότεροι από το τρίτο τρίμηνο του ίδιου έτους. Ωστόσο, σε σύγκριση με το 2020δ οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 132,7 χιλ.[4] Άρα, με δεδομένη την εποχικότητα του φαινομένου η αγορά εργασίας κινείται στη σωστή κατεύθυνση, με τον αριθμό των ανέργων να βαίνει μειούμενος σε ετήσια βάση. Η ισχυρότερη μείωση την περίοδο 2020δ-2021δ καταγράφεται στους άνδρες άνεργους έναντι των γυναικών (-25,5% έναντι -11,1% την περίοδο 2020δ-2021δ). Η διερεύνηση της ηλικιακής σύνθεσης των ανέργων δείχνει ότι μόνο στην ομάδα 15-19 ετών καταγράφεται μεγάλη αύξηση του αριθμού των ανέργων κατά 28,6% (+2,6 χιλ.), ενώ η μεγαλύτερη σχετική μείωση καταγράφεται στους ανέργους 25-29 ετών (-28,5%). Οι άντρες ηλικίας 15-19 ετών φαίνεται να αντιμετωπίζουν τη μεγαλύτερη σχετική αύξηση (+31,1%), ενώ το ίδιο ισχύει για τις γυναίκες ηλικίας 15-19 (+26,4%) και 20-24 ετών (+8,6%). Σε αντιδιαστολή, οι μεγαλύτερες μειώσεις ανέργων (άνω του 30%) καταγράφονται στους άνδρες 20-24 και 45-64 ετών και στις γυναίκες 25-29 ετών. Επομένως, η εξέλιξη του αριθμού των ανέργων

3. Δηλαδή το άθροισμα των απολύσεων, λήξεων συμβάσεων και παραιτήσεων.

4. Ο λόγος που προτιμάται το 2020δ έναντι του 2019δ, όπως στην περίπτωση της ανάλυσης της απασχόλησης που προηγήθηκε, είναι ότι η ανεργία συνέχισε να μειώνεται στη διάρκεια της πανδημίας, πιθανόν εξαιτίας των ισχυρών μέτρων στήριξης της απασχόλησης από την κυβέρνηση.

δεν είναι ομοιόμορφη, καθώς υπάρχουν ομάδες που υστερούν αισθητά έναντι του μέσου όρου.

Καθώς ο αριθμός των ανέργων μειώνεται σε ετήσια βάση, το ποσοστό ανεργίας μειώνεται επίσης. Έτσι, το 2021δ το γενικό ποσοστό ανεργίας ήταν 13,2% για τα άτομα άνω των 15 ετών, 9,8% στους άνδρες και 17,5% στις γυναίκες, καταγράφοντας την αναμενόμενη εποχική αύξηση, αλλά παραμένοντας σε πτωτική ετήσια πορεία (3 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το 2020δ, 3,4 μονάδες στους άνδρες και 2,4 μονάδες στις γυναίκες). Τα μηνιαία στοιχεία για το 2022 δείχνουν τάσεις σταθεροποίησης του ποσοστού ανεργίας σε επίπεδο κάτω του 14%, ενώ, με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία που αφορούν τον Μάρτιο του 2022, το εποχικά διορθωμένο ποσοστό ανεργίας μειώθηκε ακόμη περαιτέρω σε 12,2%, δηλαδή περισσότερες από 4 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το επίπεδο ένα έτος πριν. Σε κάθε περίπτωση σημειώνεται ότι κατά το πρώτο τρίμηνο συνήθως καταγράφεται το υψηλότερο επίπεδο ανεργίας του έτους, άρα εκτός απροόπτου αναμένεται περαιτέρω αποκλιμάκωση της ανεργίας τους επόμενους μήνες. Αυτό που παραμένει ανησυχητικό είναι το σχεδόν τριπλάσιο ποσοστό ανεργίας των νέων 15-24 ετών σε σύγκριση με τα άτομα 25+. Το 2021δ διαμορφώθηκε σε 31,8%, δηλαδή σχεδόν ένας στους τρεις νέους συνεχίζουν να έχουν προβλήματα ένταξης στην αγορά εργασίας. Η κατάσταση είναι ακόμη δυσχερέστερη για την ομάδα 15-19 ετών: το 2021δ οι μισοί (50,4%) που αναζητούσαν εργασία δεν έβρισκαν. Αναμφίβολα, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης σχετίζεται άμεσα με αυτό, άρα μια λύση θα ήταν η ενθάρρυνση αυτών των νέων να επιστρέψουν στην εκπαίδευση, λαμβάνοντας όμως υπόψη τη ζήτηση δεξιοτήτων και τυπικών προσόντων από την αγορά εργασίας.

3.1.5. Θεσμικές εξελίξεις

Στο πεδίο των θεσμικών εξελίξεων και στη σκιά της μεγάλης αύξησης του πληθωρισμού ειδικά τους πρώτους μήνες του 2022 (6,2% τον Ιανουάριο, 7,2% τον Φεβρουάριο, 8,9% τον Μάρτιο, 10,2% τον Απρίλιο σε ετήσια βάση), που διαβρώνει την αγοραστική δύναμη των εισοδημάτων, ολοκληρώθηκε τον Απρίλιο η διαδικασία προσδιορισμού του νέου Κατώτατου Μισθού (ΚΜ). Σε αυτό το πλαίσιο ο Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, λαμβάνοντας υπόψη τις εισηγήσεις ερευνητικών φορέων και τα αποτελέσματα της διαβούλευσης των κοινωνικών εταίρων, αποφάσισε την αύξηση του ΚΜ από την 1η Μαΐου του 2022 κατά 7,5% ή 50 ευρώ μηνιαίως. Ο νέος ΚΜ διαμορφώθηκε σε 713 ευρώ μηνιαίως ή περίπου 832 ευρώ σε 12μηνη βάση. Η αύξηση αυτή αναμένεται να οδηγήσει σε αύξηση του κόστους εργασίας στον ιδιωτικό τομέα, ενώ αναμένεται να αυξήσει και τις δημόσιες δαπάνες σε έναν βαθμό, καθώς τα επιδόματα που υπολογίζονται με βάση τον ΚΜ πρέπει να αυξηθούν αντίστοιχα. Σε κάθε περίπτωση, εκτιμάται ότι η αύξηση του ΚΜ θα έχει μόνο μικρές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα κόστους των ελληνικών επιχειρήσεων και δεν θα ανακόψει τη θετική πορεία της ελληνικής οικονομίας, ενώ παράλληλα στηρίζονται άμεσα τα εισοδήματα των χαμηλόμισθων και όχι μόνο[5]. Η πορεία του πληθωρισμού τους επόμενους μήνες θα αποδείξει αν η αύξηση του ΚΜ είναι ικανή να διατηρήσει έστω σταθερή την αγοραστική δύναμη των μισθωτών και να αποτρέψει μια αύξηση του κινδύνου φτώχειας. Τέλος, υπενθυμίζεται ότι από 1/6/2022 οι ασφαλιστικές εισφορές για την επικουρική ασφάλιση μειώνονται κατά 0,5 εκατοστιαίες μονάδες (από 6,5% σε 6,0%) και η συνολική επιβάρυνση μειώνεται σε 36,16% επί των μικτών αποδοχών των μισθωτών[6] απασχολουμένων.

3.1.6. Επίλογος

Η παρουσίαση των εξελίξεων στην αγορά εργασίας παρουσιάζει ακόμη μια φορά ενδιαφέρον. Η ανεργία μειώνεται συστηματικά και η απασχόληση, παρά την εποχική μείωση, ακολουθεί ανοδική πορεία σε ετήσια βάση, η οποία όμως δεν είναι όμοια για όλες τις πληθυσμιακές ομάδες. Ειδικότερα, οι νέοι 15-24 ετών δεν έχουν αναπληρώσει τις απώλειες από την πανδημία, ενώ σε δυσμενή θέση βρίσκονται και οι μετανάστες, ειδικά οι άνδρες. Αυτό που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι η μεγάλη μείωση του πληθυσμού των μεταναστών, οι οποίοι αποτελούσαν σημαντικό μερίδιο των απασχολουμένων σε κάποιους κλάδους. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι απίθανο οι πρόσφατες ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό στον τουρισμό να οφείλονται ακριβώς στη μείωση της προσφοράς εργασίας από την πλευρά των μεταναστών. Σημειώνεται ότι ο κλάδος *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης* καταγράφει τη μεγαλύτερη υστέρηση σε

5. Η αύξηση του κατώτατου μισθού προκαλεί αύξηση του μέσου μισθού (βλ. ΚΕΠΕ (2022), *Αξιολόγηση του ισχύοντος νομοθετημένου κατώτατου μισθού και ημερομισθίου*. Έκθεση για το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων).

6. Μείωση προβλέπεται και στις εισφορές των μη μισθωτών ανάλογα με την ασφαλιστική κατηγορία στην οποία υπάγονται, βλ. Γενικό Έγγραφο 226245/17-05-2022 του e-ΕΦΚΑ εδώ <https://www.efka.gov.gr/sites/default/files/2022-05/226245_1705022.pdf>.

αριθμό απασχολουμένων το 2021δ, σε σύγκριση με το επίπεδο προ πανδημίας.

Ένα ακόμη εύρημα άξιο αναφοράς είναι η μεγάλη αύξηση των απασχολουμένων κατόχων μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου. Αν και δεν αποκλείεται αυτό να οφείλεται σε στροφή της οικονομίας προς πιο εκπαιδευμένο προσωπικό, χωρίς πιο πλούσια δεδομένα που θα επιτρέψουν τη σε βάθος ανάλυση του φαινομένου, δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα υποκατάστασης μεταξύ διαφορετικών εκπαιδευτικών ομάδων. Η διερεύνηση της μισθωτής απασχόλησης τους τέσσερις πρώτους μήνες του έτους προσθέτει μια αισιόδοξη νότα. Οι καθαρές ροές νέων θέσεων υπολείπονται μόνο των ετών 2018 και 2019, ενώ μια καλή τουριστική χρονιά και η ευόδωση των προσπαθειών κάλυψης των κενών στον τουρισμό θα μπορούσε να οδηγήσει την απασχόληση σε νέα υψηλά. Μια σύντομη εξέταση των στοιχείων του ΕΡΓΑΝΗ για τις οικειοθελείς αποχωρήσεις δε φαίνεται να συνηγορεί υπέρ της άποψης ότι εκδηλώνεται στην ελληνική αγορά το φαινόμενο της μεγάλης παραίτησης, το οποίο αναφέρεται τελευταία στον δημόσιο διάλογο. Τέλος, ο νέος κατώτατος μισθός και η μείωση των ασφαλιστικών εισφορών τον Ιούνιο είναι οι πιο πρόσφατες προσπάθειες διασφάλισης ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης σε πείσμα των δυσμενών εξελίξεων στο μέτωπο του πληθωρισμού, χωρίς να κινδυνεύσει υπέρμετρα η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, και εξορθολογισμού του κόστους εργασίας, αντίστοιχα.

3.2. Ποσοστό φτώχειας και κοινωνικές μεταβιβάσεις στην ΕΕ

Βλάσης Μισσός

3.2.1. Εισαγωγή

Ο υπολογισμός του επιπέδου εισοδηματικής φτώχειας στις χώρες-μέλη της ΕΕ βασίζεται στην ετήσια δειγματοληπτική Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (EUSILC) που εκπονείται υπό την επίβλεψη της Eurostat[1]. Βασική μεταβλητή για τη μέτρηση της φτώχειας είναι το συνολικό διαθέσιμο (μετά την αφαίρεση των άμεσων φόρων) εισόδημα των νοικοκυριών το οποίο, ύστερα από κατάλληλη επεξεργασία, κατανέμεται μεταξύ των μελών τους. Με τον τρόπο αυτό, το ατομικό εισόδημα συνάγεται από εκείνο του νοικοκυριού βάσει μίας *κλίμακας ισοδυναμίας* (equivalence scale), η οποία σχηματίζεται από τον αριθμό των ενήλικων και ανήλικων μελών του. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο όρος «ατομικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα» αποτελεί ένα στατιστικό μέγεθος που λαμβάνεται ως «εισόδημα» υπό την προϋπόθεση ότι οι συνολικές οικογενειακές απολαβές επιμερίζονται μεταξύ των μελών του, ακόμα και μεταξύ εκείνων που δεν συμβάλλουν στην απόκτησή του (οικονομικά μη ενεργοί ή άνεργοι). Η συγκεκριμένη στάθμιση ακολουθεί την τροποποιημένη κλίμακα ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ, η οποία με τη σειρά της έχει υιοθετηθεί και από την Eurostat[2].

Η διαδικασία ταξινόμησης των στοιχείων που συλλέγονται ακολουθεί τους βασικούς κανόνες μιας κοινά αποδεκτής μεθοδολογίας η οποία εφαρμόζεται μεταξύ των χωρών-μελών της ΕΕ, παρέχοντας τη δυνατότητα κατάρτισης συγκρίσιμων δεικτών για τη μελέτη του επιπέδου φτώχειας και ανισότητας μεταξύ τους. Λόγω της χρονοβόρας διαδικασίας που απαιτείται για τη συλλογή, αποδελτίωση και επεξεργασία των απαιτητικών ερωτηματολογίων, η ετήσια έρευνα καθυστερεί να δημοσιευτεί και τα αποτελέσματά της χαρακτηρίζονται από σημαντική χρονική υστέρηση, σε σχέση με την περίοδο αναφοράς. Επί παραδείγματι, την περίοδο κατά την οποία γράφεται το συγκεκριμένο άρθρο, τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα, αφορούν την έρευνα της EUSILC του 2020, που αναφέρεται στα εισοδήματα του 2019, δηλαδή τη χρονιά πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας του κορωνοϊού, καθώς και πριν από τις έντονες πληθωριστικές πιέσεις που εμφανίστηκαν διεθνώς σε βασικά καταναλωτικά αγαθά, κατά την πρώτη περίοδο του 2022.

Στην ενότητα που ακολουθεί, παρουσιάζονται δεδομένα που αφορούν το ποσοστό φτώχειας του πληθυσμού των 27 χωρών-μελών της ΕΕ για το 2019. Εκτός αυτού, τα δεδομένα αποτυπώνουν και τον ρόλο των δαπανών κοινωνικής προστασίας στην άμβλυνση της φτώχειας, όπως εξηγείται παρακάτω. Επίσης, τα παρουσιαζόμενα δεδομένα επικεντρώνονται και στην Ελλάδα, εστιάζοντας στη διαχρονική πορεία του ποσοστού φτώχειας και στη μεταβολή του επιπέδου συμβολής δύο διακριτών κατηγοριών των κοινωνικών μεταβιβάσεων, όπως αυτά απορρέουν από τα δεδομένα των ερευνών της EUSILC[3].

3.2.2. Ποσοστό φτώχειας στις χώρες της ΕΕ και στην Ελλάδα

Το ποσοστό του πληθυσμού κάθε χώρας που διαβιοί με ετήσιο εισόδημα μικρότερο του «ορίου φτώχειας» αποκαλείται «ποσοστό φτώχειας». Ως «όριο» ή «κατώφλι» φτώχειας είθισται να ορίζεται το εκάστοτε 60% του ατομικού διάμεσου εισοδήματος. Τα δεδομένα του Διαγράμματος 3.2.1 παρουσιάζουν τα ποσοστά φτώχειας των 27 χωρών-μελών της ΕΕ για το 2019, πριν και μετά από τις διαφόρων ειδών κοινωνικές μεταβιβάσεις (επιδόματα, συντάξεις κτλ.).

Οι χώρες του Διαγράμματος 3.2.1 είναι ταξινομημένες –από αριστερά προς τα δεξιά– σύμφωνα με το ποσοστό φτώχειας, από το μικρότερο (9,5%, Τσεχία) προς το υψηλότερο (23,8%, Βουλγαρία). Όπως είναι εμφανές, οι διαφορές μεταξύ των χωρών είναι αρκετά έντονες και μπορούν να ταξινομηθούν σε ευρύτερα

1. Βλ. την παρουσίαση των ετήσιων ερευνών κατά χώρα: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/203647/203704/EU-SILC+implementation+by+country.pdf>.

2. Hagenaars, A., de Vos, K. and Zaidi, M. A., 1994. *Poverty Statistics in the Late 1980s: Research Based on Micro-data*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

3. Βλ. Μισσός, Β., 2021. *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ.* Έκθεση 82. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών. <https://www.kepe.gr/images/ektheseis/ek_82.pdf>

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.1
Ποσοστό (%) φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ΕΕ27, 2019

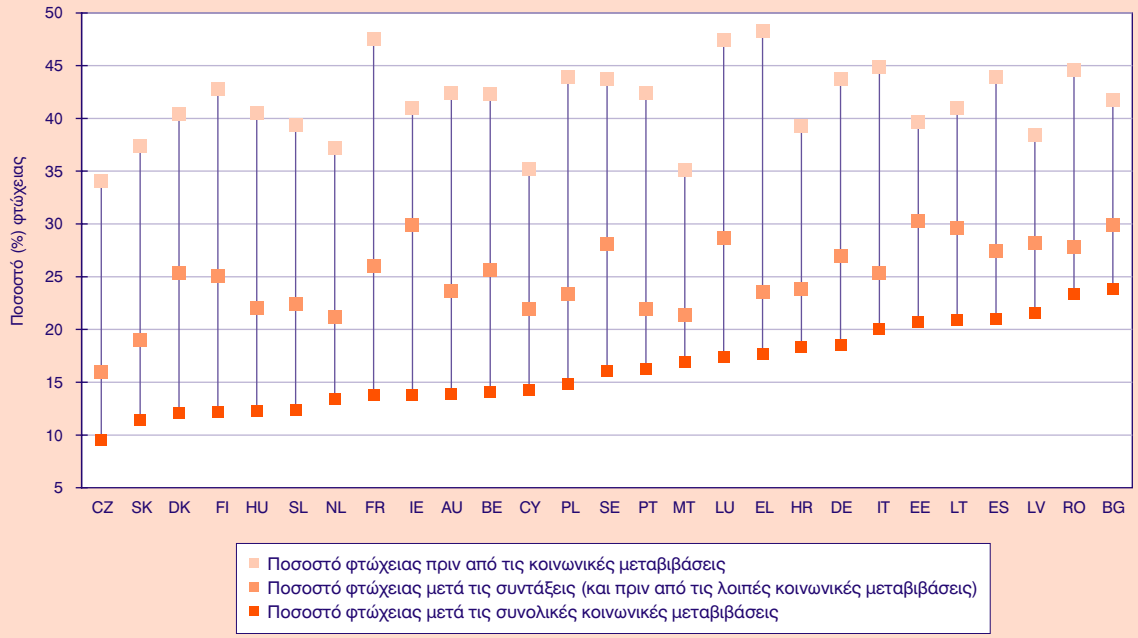

Πηγή: EUSILC, Eurostat.

Σημείωση: CZ: Τσεχία, SK: Σλοβακία, DK: Δανία, FI: Δανία, HU: Ουγγαρία, SL: Σλοβενία, NL: Ολλανδία, FR: Γαλλία, IE: Ιρλανδία, AU: Αυστρία, BE: Βέλγιο, CY: Κύπρος, PL: Πολωνία, SE: Σουηδία, PT: Πορτογαλία, MT: Μάλτα, LU: Λουξεμβούργο, EL: Ελλάδα, HR: Κροατία, DE: Γερμανία, IT: Ιταλία, EE: Εσθονία, LT: Λετονία, ES: Ισπανία, LV: Λετονία, RO: Ρουμανία και BG: Βουλγαρία.

κλιμάκια. Συγκεκριμένα, 12 χώρες καταγράφουν επίπεδα φτώχειας που κυμαίνονται μεταξύ του 10% και του 15%. Επιπλέον, 8 χώρες καταγράφουν ποσοστά φτώχειας μεταξύ του 15% και του 20% και οι υπόλοιπες, 6 χώρες, από 20% έως 25%.

Περαιτέρω, το Διάγραμμα 3.2.1 αποτυπώνει δύο ακόμα εκδοχές ποσοστών φτώχειας. Η πρώτη –ανώτερες τιμές του διαγράμματος– αφορά το ποσοστό φτώχειας που υπολογίζεται πριν από την καταβολή του συνόλου των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Για κάθε χώρα-μέλος ξεχωριστά, η έρευνα υπολογίζει το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από το αντίστοιχο εισοδηματικό όριο φτώχειας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι συντάξεις και οι λοιπές (εκτός συντάξεων) μεταβιβαστικές πληρωμές. Η Ελλάδα καταγράφει το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας πριν από όλες τις μεταβιβάσεις (48,3%) και ακολουθεί η Γαλλία (47,5%). Επιπλέον, 15 χώρες υπολογίζεται να καταγράφουν αντίστοιχα μεγέθη, υπολογιζόμενα στην κλίμακα 40% έως 45%.

Κατά μέσο όρο, μεταξύ των 27 χωρών-μελών της ΕΕ, η καταβολή του συνόλου των συντάξεων φαίνεται ότι περιορίζει το ποσοστό φτώχειας κατά 16,4 ποσοστιαίες μονάδες. Από την άλλη πλευρά, στην Ελλάδα, οι συντάξεις διαδραματίζουν έναν ιδιαιτέρα σημαντικό ρόλο, καθώς υπολογίζεται ότι, για το 2019, η συμβολή τους στη μείωση του ποσοστού φτώχειας ισοδυναμούσε με 24,8 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ στη Γαλλία η αντίστοιχη επίδραση ήταν 21,5 μονάδες. Στον αντίποδα, η μικρότερη συμβολή των συντάξεων –10 ποσοστιαίες μονάδες, περίπου– υπολογίζεται για τις χώρες της Βαλτικής.

Επιπλέον, το Διάγραμμα 3.2.1 απεικονίζει το ποσοστό φτώχειας μετά την καταβολή των συντάξεων και πριν από τις υπόλοιπες μεταβιβαστικές πληρωμές. Σύμφωνα με τα ευρήματα που απορρέουν από την έρευνα, η συμβολή των λοιπών μεταβιβαστικών πληρωμών στην άμβλυνση του ποσοστού φτώχειας στην ΕΕ υπολογίζεται –κατά μέσο όρο– στις 8,7 ποσοστιαίες μονάδες δηλαδή, στο 50% τις αντίστοιχης επίδρασης των συντάξεων. Είναι συνεπώς φανερό ότι, σε γενικό επίπεδο, οι συντάξεις διαδραματίζουν έναν ιδιαιτέρως βαρύνοντα ρόλο για το ύψος του διαθέσιμου εισοδήματος. Σε αντίθεση με την προηγούμενη περίπτωση, η συνεισφορά των λοιπών μεταβιβάσεων στην περιστολή του ποσοστού φτώχειας στην Ελλάδα αξιολογείται περίπου στις 5,8 ποσοστιαίες μονάδες. Η συγκεκριμένη επίδοση τοποθετείται αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο, αλλά αποτελεί και μία

από τις χαμηλότερες στην ΕΕ –η μικρότερη επίδοση καταγράφεται στην Κροατία, όπου οι λοιπές μεταβιβάσεις μειώνουν το ποσοστό φτώχειας κατά 5,5 ποσοστιαίες μονάδες.

Ο παραπάνω τρόπος ανάλυσης εξειδικεύεται και για την παρουσίαση των δεδομένων της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, στο Διάγραμμα 3.2.2, αποτυπώνονται οι διάφορες εκδοχές του ποσοστού φτώχειας για την περίοδο 2004 έως 2019. Σύμφωνα με τα δεδομένα των ερευνών, το ποσοστό φτώχειας, κυμαίνεται διαχρονικά γύρω από το 20%. Την περίοδο 2011-2013 σημειώνεται αύξηση, ενώ στη διάρκεια των επόμενων ετών το ποσοστό φτώχειας διαγράφει μια ήπια πτωτική τάση. Το επίπεδο ποσοστού φτώχειας πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται διαχρονικά από αυξητική τάση, ενώ το επίπεδο ποσοστού φτώχειας μετά τις συντάξεις (και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις) παραμένει σχετικά σταθερό.

Κατά μέσο όρο, η διαχρονική συμβολή των συντάξεων στην άμβλυνση του επιπέδου ποσοστού φτώχειας είναι εξαιρετικά σημαντική, εκτιμώμενη στις 22,6 ποσοστιαίες μονάδες. Από την άλλη πλευρά, το αντίστοιχο μέσο επίπεδο της συμβολής των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων φαίνεται να περιορίζεται στις 3,9 ποσοστιαίες μονάδες. Συμπερασματικά, τα δεδομένα επισημαίνουν μια σχετική μεταβολή του τρόπου απόδοσης των παροχών και των επιδομάτων, καθώς, κατά τα τελευταία χρόνια, η επίδραση των «λοιπών (εκτός συντάξεων) κοινωνικών μεταβιβάσεων» εμφανίζεται αυξημένη σε σύγκριση με τις παλαιότερες επιδόσεις. Η συγκεκριμένη εξέλιξη απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή στον τρόπο ερμηνείας και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, ώστε να τεκμηριωθεί η μεταβολή της νέας φυσιογνωμίας του προτύπου κοινωνικής προστασίας καθώς και του τύπου των επιδομάτων και των διαδικασιών αναγνώρισης των δικαιούχων[4]. Παρ' όλα αυτά, η Ελλάδα αποκλίνει σημαντικά από τις μέσες επιδόσεις της ΕΕ και η συνεισφορά των συντάξεων στο συνολικό διαθέσιμο εισόδημα διατηρείται.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.2
Ποσοστό (%) φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, Ελλάδα, 2004-2019

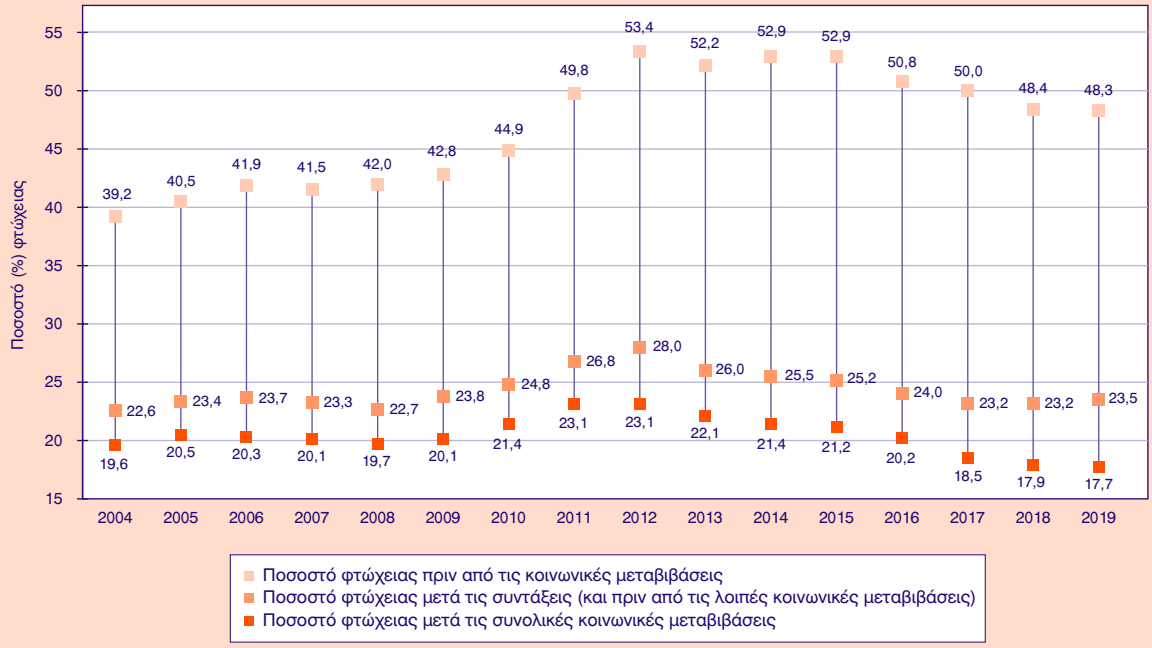

Πηγή: EUSILC, Eurostat.

4. Βλ. Missos V., Rodousakis N. and Soklis G., 2022. *A race to the bottom: Measuring income loss and poverty in Greece.* Policy Note 2/2022. New York: Levy Economics Institute of Bard College. <https://www.levyinstitute.org/pubs/pn_22_2.pdf>

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις,* τεύχος 48, 2022, σσ. 54-59

4.1. Η ανθεκτικότητα του ελληνικού αγροτικού τομέα έναντι της πανδημίας

Ιωάννα Ρεζίτη

4.1.1. Σημαντικές τάσεις στον τομέα κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Το άρθρο αυτό παρουσιάζει τις συνολικές επιδόσεις του αγροτικού τομέα το 2020 και πιο συγκεκριμένα την επίδραση της πανδημίας Covid-19 σε σημαντικά αγροτικά προϊόντα (φρούτα και λαχανικά, γάλα, αιγοπρόβατα και πουλερικά)[1]. Επίσης θα παραθέσουμε τα σχετικά καθεστώτα κρατικών ενισχύσεων και μέτρων στήριξης στον αγροτικό τομέα που εγκρίθηκαν σε εθνικό επίπεδο σε σχέση με την Covid-19.

Για την ποσοτική αξιολόγηση του τομέα, τα στοιχεία του 2020 συγκρίνονται με τον μέσο όρο των προηγούμενων πέντε ετών (2015-2019), προκειμένου να διαμορφωθεί καλύτερα ο αντίκτυπος της πανδημίας, διασφαλίζοντας παράλληλα μια επαρκή αντιπροσωπευτική βάση για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Το 2020 η γεωργική προστιθέμενη αξία αυξήθηκε κατά 5,80% σε σχέση με την προηγούμενη 5ετία, βελτιώνοντας τη συμμετοχή της στην εθνική προστιθέμενη αξία από 3,8% (2015-2019) σε 4,3%. Παράλληλα, παρατηρείται αύξηση της συνολικής γεωργικής αξίας παραγωγής κατά 1,55%, με την αξία της φυτικής παραγωγής να αυξάνεται κατά 3,88% και της ζωικής να μειώνεται κατά 5,80%. Συγκεκριμένα στα φρούτα και στα κτηνοτροφικά φυτά οι αυξήσεις έφτασαν το 21% και 10% αντίστοιχα, ενώ σημαντική μείωση παρατηρήθηκε στο ελαιόλαδο (29%), στα αιγοπρόβατα (16%) και στα πουλερικά (4%).

Το κόστος των γεωργικών εισροών επέδειξε σημαντική σταθερότητα, ενώ μειώθηκαν το κόστος ενέργειας (12%), οι φόροι (9%) και οι μισθοί (4%) και αυξήθηκαν τα λιπάσματα και βελτιωτικά εδάφους (12,6%), τα φυτοφάρμακα (9%) και οι ζωοτροφές (4,6%).

Ο συνολικός αριθμός των απασχολουμένων στη γεωργία, εκφρασμένος σε ετήσιες μονάδες εργασίας, μειώθηκε κατά 7,4% και των μισθωτών κατά 9%, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας κατά 14%.

Το συνολικό εισόδημα από αγροτική επιχειρηματική δραστηριότητα, σε τρέχουσες τιμές, αυξήθηκε σημαντικά κατά 13% και διαμορφώθηκε στα 6 δισ. το 2020, σε αντίθεση με το εισόδημα της ΕΕ-27 που αυξήθηκε μόνο κατά 2,5%. Το μέσο εισόδημα ανά εργαζόμενο σε ισοδύναμη ετήσια απασχόληση αυξήθηκε κατά 22% και έφτασε στις 15 χιλ. Μεγαλύτερη ανοδική τάση (19,82%) διαγράφει και ο δείκτης Α του γεωργικού εισοδήματος που μετράει τη μεταβολή του πραγματικού γεωργικού εισοδήματος (της καθαρής προστιθέμενης αξίας παραγωγής σε τιμές συντελεστών παραγωγής) σε σχέση με τη μεταβολή του συνολικού εργατικού δυναμικού που απασχολείται στον αγροτικό τομέα εκφρασμένου σε μονάδες ανθρώπινης εργασίας πλήρους απασχόλησης (μικρότερη αύξηση 7% παρατηρείται στην ΕΕ-27). Σημαντικό τμήμα του αγροτικού εισοδήματος αποτελούν οι επιδοτήσεις που ακολούθησαν ανοδική πορεία κατά 12,5% και διαμορφώθηκαν στο 24% επί της αξίας της αγροτικής παραγωγής, έναντι του 13% που επικρατεί στην ΕΕ27.

Οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στον αγροτικό τομέα έφτασαν το 2020 τα 1,5 δισ. και ακολούθησαν ανοδική πορεία (8%) σε σχέση με την προηγούμενη 5ετία, αποτελώντας το 25% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ποσοστό που απέχει από το αντίστοιχο (31%) της ΕΕ27.

Ο δείκτης τιμών εκροών (φυτικής παραγωγής) παρέμεινε σταθερός, ενώ ο δείκτης τιμών εκροών (ζωικής παραγωγής) μειώθηκε κατά 0,9%. Αντίθετα, μείωση υπέστη ο δείκτης τιμών εισροών κατά 1,4%, με τη μεγαλύτερη μείωση (20%) να υφίσταται ο δείκτης τιμών ενέργειας.

1. Δεν συμπεριλαμβάνουμε το ελαιόλαδο, γιατί στοιχεία για το 2020 δεν είναι διαθέσιμα.

4.1.2. Επιπτώσεις της πανδημίας σε επιλεγμένα αγροτικά προϊόντα

4.1.2.1. Φρούτα και λαχανικά

Η Ελλάδα κατέχει την 4η θέση στα φρούτα (3.032 εκατ. ευρώ) και την 8η στα λαχανικά (1.518 εκατ. ευρώ). Η μεγαλύτερη ευρωπαϊκή χώρα σε παραγωγή φρούτων και λαχανικών είναι η Ισπανία (27%) και ακολουθούν η Ιταλία (18%), η Πολωνία (10%), η Γαλλία (9%), η Ολλανδία και η Ελλάδα (6%). Η εγχώρια παραγωγή των φρούτων αυξήθηκε κατά 4,83%, ενώ η παραγωγή των λαχανικών μειώθηκε κατά 10,72%. Η μείωση της παραγωγής των λαχανικών οδήγησε σε μείωση της αξίας παραγωγής κατά 1,52%, αν και οι τιμές αυξήθηκαν κατά 5,41%. Αντίθετα, η αξία παραγωγής των φρούτων αυξήθηκε κατά 27,5% και οι τιμές αντίστοιχα κατά 11,40%. Η κατανάλωση λαχανικών παρέμεινε σταθερή, ενώ η κατανάλωση φρούτων αυξήθηκε κατά 5% (Διαγράμματα 4.1.1 και 4.1.2).

Οι εξαγωγές φρούτων αυξήθηκαν το 2020 σε σχέση με το 2019 κατά 10,82% εντός της ΕΕ και κατά 5,70% εκτός ΕΕ. Ενώ οι εξαγωγές λαχανικών αυξήθηκαν κατά 5,84% εντός της ΕΕ και μειώθηκαν κατά 4,68% εκτός της ΕΕ, με αποτέλεσμα το εμπορικό ισοζύγιο των λαχανικών εκτός ΕΕ να γίνει ελλειμματικό το 2020.

4.1.2.2. Αιγοπρόβατα

Το 2020 το αιγοπρόβειο κρέας αποτελεί το 16% της συνολικής εγχώριας παραγωγής κρέατος, με το κρέας προβάτων να έχει μερίδιο 71% και των αιγών 28% στην παραγωγή του κρέατος αιγοπροβάτων. Την 5ετία 2015-2019 η παραγωγή αιγοπρόβειου κυμάνθηκε κατά μέσο όρο στους 73 χιλ. τόνους, ενώ τις τελευταίες δύο δεκαετίες (2000-2020) η παραγωγή μειώθηκε σημαντικά κατά 46,64%. Το 2020 σε σχέση με την τελευταία 5ετία η παραγωγή παρουσίασε μείωση κατά 8,68% και η αξία παραγωγής μείωση κατά 16,41%, ενώ οι τιμές παρέμειναν σταθερές. Παράλληλα, η καταναλωτική τάση παρουσίασε κάθοδο κατά 6,29% (Διάγραμμα 4.1.3). Για να μειωθεί η ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, λόγω των μέτρων για την εστίαση, και να μην ασκηθεί πτωτική πίεση στις τιμές όλων των προϊόντων αιγοπρόβειου κρέατος, η ΕΕ χορήγησε ενίσχυση για την ιδιωτική αποθεματοποίηση νωπού ή διατηρημένου με απλή ψύξη κρέατος αιγοπροβάτων ηλικίας κάτω των δώδεκα μηνών[2].

Το αιγοπρόβειο έχει μερίδιο 30% στις εξαγωγές κρέατος, με κύριους προορισμούς την Ιταλία, Ισπανία και

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.1
Εξέλιξη παραγωγής και κατανάλωσης (2015-2020)

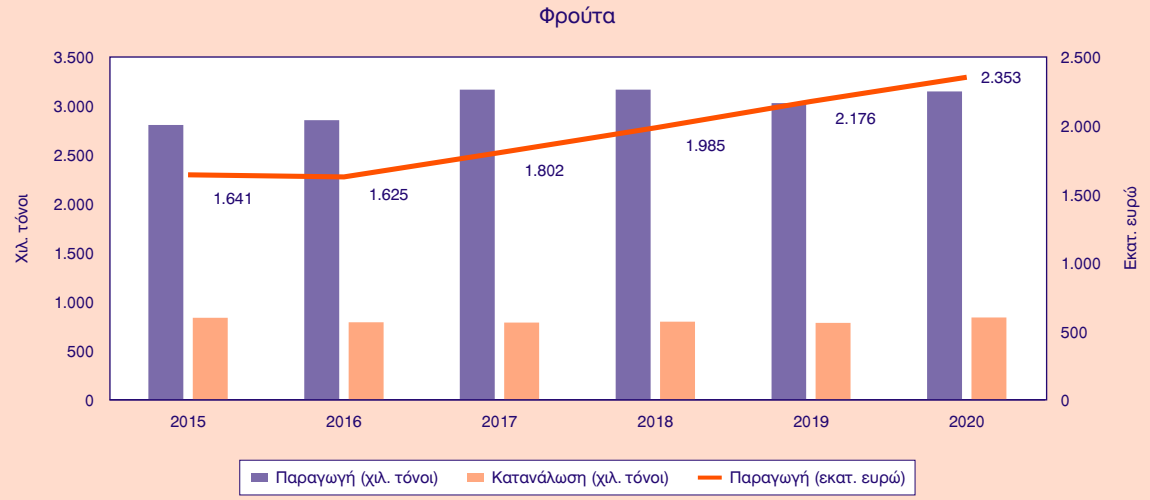

Πηγή: Eurostat-(apro_cpsh1), code:F0000, αξία σε τιμές παραγωγού (aact_eaa01) code:06000. ΕΛΣΤΑΤ: Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί.

2. COM(595) /30-04-2020.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.2
Εξέλιξη παραγωγής και κατανάλωσης (2015-2020)

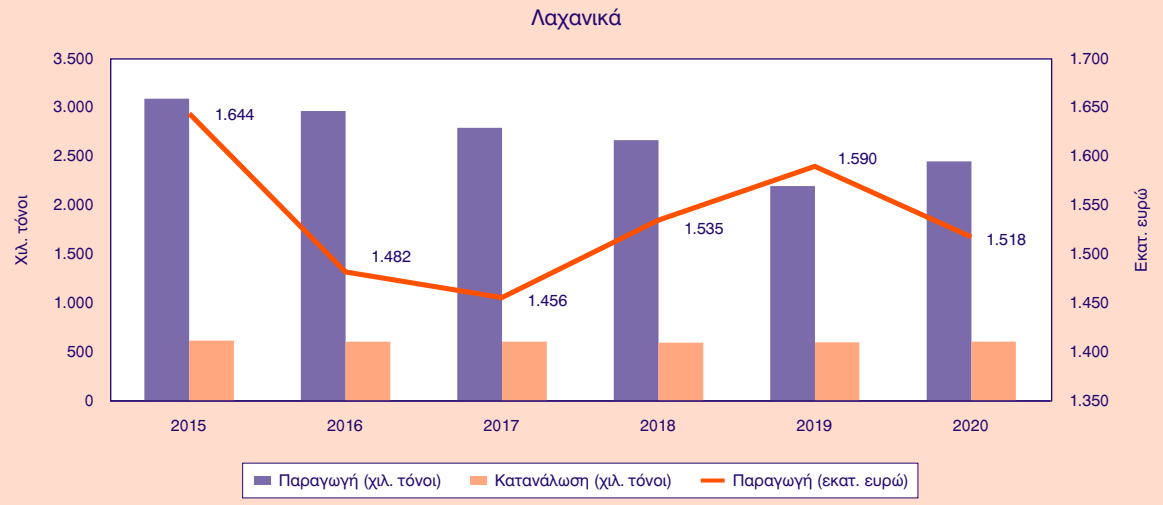

Πηγή: Eurostat-(apro_cpsh1), code:V0000 και T0000, αξία σε τιμές παραγωγού (aact_eaa01) code:04100. ΕΛΣΤΑΤ: Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.3
Εξέλιξη παραγωγής και κατανάλωσης (2015-2020)

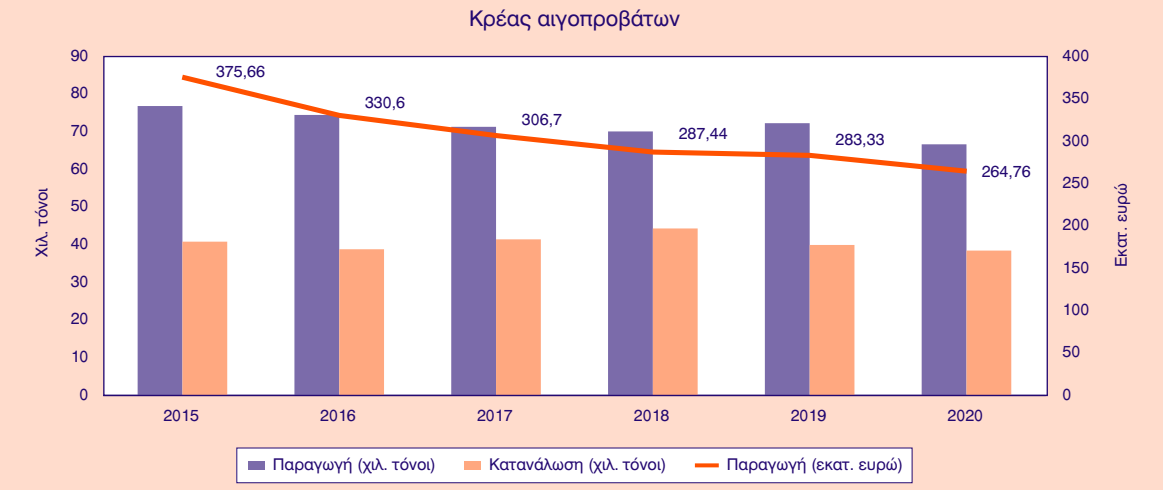

Πηγή: Eurostat-αξία σε τιμές παραγωγού (aact_eaa01) code:11400. ΕΛΣΤΑΤ: Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί.

Πορτογαλία. Το 2020 σε σχέση με το 2019, οι εξαγωγές σε ποσότητες εντός της ΕΕ μειώθηκαν κατά 9,60% και σε αξία κατά 8,96% σε σχέση με το 2019. Αντίθετα ο κλάδος, λόγω της κλειστής εστίασης, στράφηκε εκτός της ΕΕ, με τις εξαγωγές να έχουν σημαντική αύξηση 261,29% (σε ποσότητα) και 391,66% (σε αξία). Επίσης, οι εισαγωγές εκτός της ΕΕ και εντός της ΕΕ μειώθηκαν 50% και 5%, αντίστοιχα.

4.1.2.3. Πουλερικά

Η εγχώρια παραγωγή πουλερικών (κυρίως κοτόπουλα) παρουσίασε αύξηση 21,26% κατά την 5ετία (2015-2019), με το έτος 2020 να καταγράφει αύξηση 12,12% παράγοντας 239 χιλ. τόνους έναντι 213 χιλ. τόνων την 5ετία. Η αξία παραγωγής μειώθηκε κατά 4% λόγω μι-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.4
Εξέλιξη παραγωγής και κατανάλωσης (2015-2020)

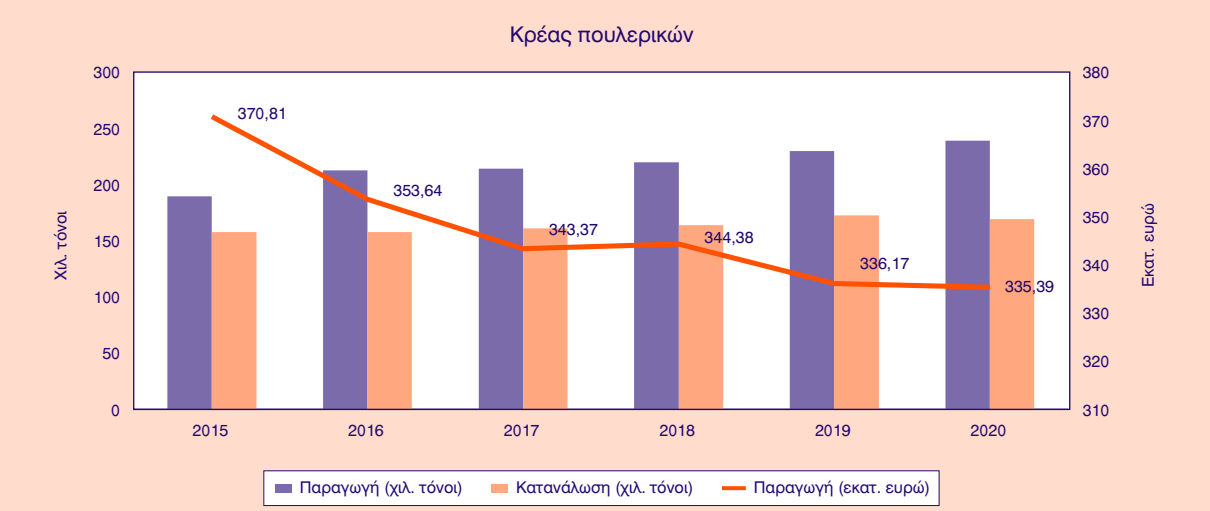

Πηγή: Eurostat-αξία σε τιμές παραγωγού (aact_eaa01) code:11500. ΕΛΣΤΑΤ: Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί.

κρής μείωσης των τιμών κατά 1%, ενώ η κατανάλωση αυξήθηκε κατά 4% καθώς οι καταναλωτές το αντιλαμβάνονται ως μια υγιεινή και πιο οικονομική επιλογή από τα άλλα κρέατα (Διάγραμμα 4.1.4).

Το κρέας των πουλερικών αποτελεί το 25% των συνολικών εξαγωγών κρέατος. Το 2020 σε σχέση με το 2019, οι συνολικές εξαγωγές σε ποσότητες μειώθηκαν κατά 7%, με τις εξαγωγές εκτός της ΕΕ να μειώνονται 19,53% και τις εξαγωγές εντός της ΕΕ να αυξάνονται 10%. Αν και οι εισαγωγές μειώθηκαν 26,65%, δεν κατάφεραν να αντιστρέψουν το αρνητικό ισοζύγιο, το οποίο μειώθηκε κατά ένα τρίτο.

4.1.2.4. Γάλα

Η παραγωγή γάλακτος το 2020 έφτασε στους 1.473 χιλ. τόνους, παρουσιάζοντας αύξηση 7% σε σχέση με την τελευταία 5ετία, όπου το 44% αποτελείται από

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.5
Εξέλιξη παραγωγής και κατανάλωσης (2015-2020)

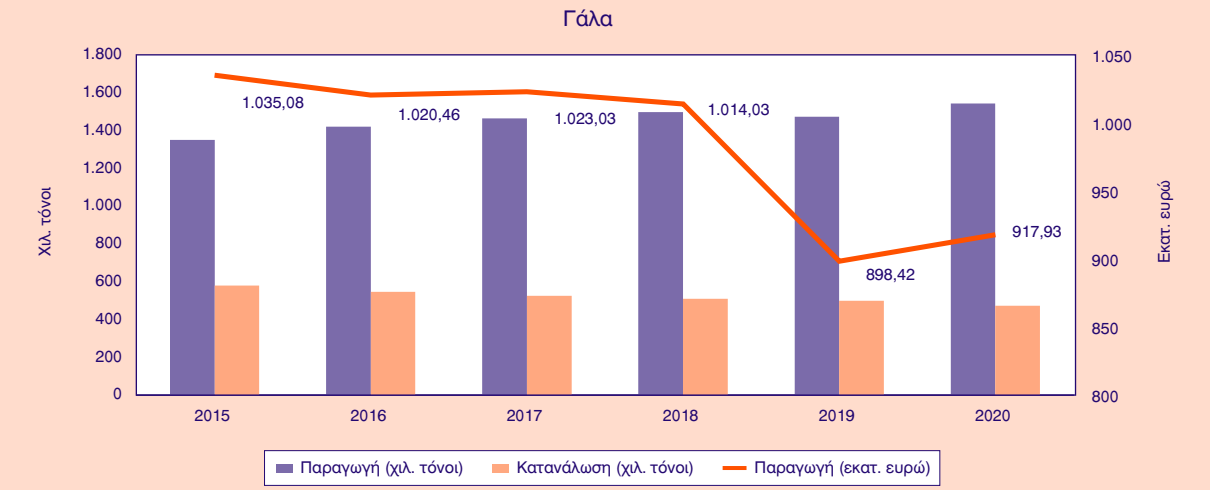

Πηγή: Eurostat-αξία σε τιμές παραγωγού (aact_eaa01) code:12100. ΕΛΣΤΑΤ: Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί.

αγελαδινό γάλα, το 46% από πρόβειο και το 10% από γίδινο. Η αξία παραγωγής το 2020 μειώθηκε κατά 8% λόγω της μεγάλης πτώσης των τιμών κατά 29,60%. Ωστόσο η κατανάλωση μειώθηκε κατά 11,11%.

Η Ελλάδα ήταν καθαρός εισαγωγέας σε γάλα και γαλακτοκομικά προϊόντα, αλλά το 2020 σε σχέση με το 2019 οι εισαγωγές (σε αξία) μειώθηκαν κατά 5% και οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 15%, με αποτέλεσμα το ισοζύγιο να γίνει θετικό (40 εκατ. ευρώ). Ωστόσο μεγάλη μείωση (33%) παρατηρήθηκε στις εισαγωγές εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντίθετα, οι εξαγωγές (σε αξία) εκτός ΕΕ αυξήθηκαν κατά 9,88% και οι εξαγωγές εντός ΕΕ αυξήθηκαν κατά 17%. Παρόμοια ήταν η εξέλιξη του εμπορίου σε ποσότητες, με τις εισαγωγές να μειώνονται 2,94% και τις εξαγωγές να αυξάνονται 6,52%.

4.1.3. Κρατικές ενισχύσεις στο πλαίσιο της πανδημίας

Στις 19 Μαρτίου 2020 η Επιτροπή εξέδωσε την Ανακοίνωσή της με τίτλο «Προσωρινό πλαίσιο για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης με σκοπό να στηριχθεί η οικονομία κατά τη διάρκεια της τρέχουσας έξαρσης της νόσου COVID19» βάσει του άρθρου 107 παράγραφος 3 στοιχείο β της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (C(2020) 1863 final 19/03/2020).

Αποφασίστηκε η χορήγηση κρατικών ενισχύσεων[3] (State Aid: SA62428) στον τομέα της Αιγοπροβατοτροφίας σε παραγωγούς που διατηρούν εκμεταλλεύσεις με θηλυκά ενήλικα (τουλάχιστον ενός έτους) αιγοπρόβατα, οι οποίοι διαθέτουν εκμεταλλεύσεις με τουλάχιστον 20 ενήλικα αιγοπρόβατα και οι οποίοι έχουν παραδώσει γάλα εντός του 2019. Το ύψος της ενίσχυσης φτάνει στα 30,1 εκατ. € και αφορά 45.430 δικαιούχους.

Στις 19/10/2020 αποφασίστηκε η χορήγηση κρατικών ενισχύσεων (με μορφή άμεσων επιχορηγήσεων) στους παραγωγούς επιτραπέζιων ελιών «Καλαμών» (70€/στρέμμα, σε 15.291 αγρότες), πρώιμου καρπουζιού που παράγεται με χαμηλή κάλυψη (300€/στρέμμα, σε 497 αγρότες) και εαρινής πατάτας (215€/στρέμμα, σε 6.207 αγρότες) και σε παραγωγούς θερμοκηπιακών καλλιεργειών ντομάτας (540€/στρέμμα, σε 2.750 αγρότες), αγγουριού (232€/στρέμμα, σε 2.160 αγρότες) και μελιτζάνας (300€/στρέμμα, σε 609 αγρότες) στην περιφέρεια της Κρήτης (SA58929) με ύψος χρηματοδότησης μέχρι του ποσού των 37,9 εκατ. ευρώ[4]. Σκοπός του καθεστώτος είναι να καλύψει τις ανάγκες ρευστότητας των δικαιούχων, βοηθώντας τους έτσι να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους κατά τη διάρκεια της έξαρσης του κορωνοϊού και μετά από αυτήν.

Στις 23/07/2020 αποφασίστηκε η στήριξη κρατικής ενίσχυσης σε γεωργικούς παραγωγούς και πωλητές λαϊκών αγορών (SA58029, με χρηματοδότηση 31,7 εκατ. €), σε κτηνοτρόφους στον τομέα της εκτροφής αιγοπροβάτων (SA58048, με χρηματοδότηση ύψους 14,8 εκατ. €), και σε παραγωγούς που δραστηριοποιούνται στον τομέα της παραγωγής σπαραγγιών (SA58069, χρηματοδότηση 4,7 εκατ. €), και με τη συνολική χρηματοδότηση να ανέρχεται στα 51,23 εκατ. ευρώ[5]. Ειδικότερα για τις λαϊκές αγορές ισχύουν: 1) 1.500 € ανά παραγωγό πωλητή λαϊκών αγορών, σε όλη τη χώρα, ο οποίος ασκεί τη δραστηριότητα αυτή: α) σε άλλη Περιφέρεια από αυτή της έδρας της εκμετάλλευσής του και β) στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, και 2) 500 € ανά παραγωγό πωλητή λαϊκών αγορών, σε όλη τη χώρα, του οποίου η δραστηριότητα περιορίστηκε λόγω τροποποίησης των όρων λειτουργίας των λαϊκών αγορών για προληπτικούς λόγους.

Χορήγηση κρατικών ενισχύσεων (SA62095) στους τομείς: α) Για το υπαίθριο καρπούζι, το καρπούζι mini και το καρπούζι obla στην Επικράτεια 140€/στρέμμα. β) Για την καλοκαιρινή και φθινοπωρινή πατάτα στην Επικράτεια 205€/στρέμμα. γ) Για την τομάτα θερμοκηπιακής καλλιέργειας στην Επικράτεια, πλην της Περιφέρειας Κρήτης, σε 500€/στρέμμα. δ) Για το αγγούρι θερμοκηπιακής καλλιέργειας στην Επικράτεια, πλην της Περιφέρειας Κρήτης, σε 210€/στρέμμα. ε) Για τη βουβαλοτροφία στην Επικράτεια θα διατεθεί ποσό 620.070€ κατ' ανώτατο όριο από το ποσό του άρθρου. ζ) Το ύψος της ενίσχυσης ανά βούβαλο θα προκύψει από τον αριθμό των δηλωθέντων ζώων άνω των έξι (6) μηνών διαιρουμένου δια του ποσού που διατίθεται για τη βουβαλοτροφία (620.070€)[6]. Η συνολική ενίσχυση που μπορεί να λάβει κάθε ενιαία επιχείρηση που δραστηριοποιείται στην πρωτογενή παραγωγή γεωργικών προϊόντων (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 225.000€.

3. ΦΕΚ 3836/9-09-20.

4. ΦΕΚ 4937/Β/9-11-2020.

5. ΦΕΚ 3836/Β/9-09-2020 και ΦΕΚ 3343/Β/10-08-2020.

6. ΦΕΚ 2123/Β/21-05-2021.

Χορήγηση κρατικών ενισχύσεων (SA63570) σε όλη την Επικράτεια στους τομείς: α) της εκτροφής χοίρων, β) της εκτροφής αυτόχθονων μαύρων χοίρων και γ) της παραγωγής μελιού, χρηματοδότηση ύψους 19,9 εκατ. ευρώ[7]. Αναλυτικά, για την εκτροφή χοίρων, καταβλήθηκε το ποσό των 12,26 εκατ. ευρώ σε 518 χοιροτρόφους (253,56€/χοιρομητέρα), για την εκτροφή αυτόχθονων μαύρων χοίρων καταβλήθηκε το ποσό των 1,16 εκατ. ευρώ σε 53 εκτροφείς (353,46€/χοιρομητέρα ή κάπρο) και για την παραγωγή μελιού καταβλήθηκε το ποσό των 2,48€ σε 2.995 μελισσοκόμους (3,39€/κυψέλη μελισσών). Η ενίσχυση δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 225.000 ευρώ.

Στις 9/02/22 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε κρατικές ενισχύσεις (SA10095) προς τους παραγωγούς λεβάντας, ξηρών σύκων, επιτραπέζιας ελιάς (πλην Καλαμών) επίσπορης και βιομηχανικής πατάτας, μανταρινιών ποικιλίας Κλημεντίνες και καπνού συνολικού προϋπολογισμού 31.5 εκατ.€, οι οποίες θα χορηγηθούν το αργότερο στις 30/06/22.

4.1.4. Συμπεράσματα

Συνολικά, κατά τη διάρκεια της πανδημίας ο ελληνικός αγροτικός τομέας κατέδειξε μεγάλο βαθμό ανθεκτικότητας. Η συνολική αξία παραγωγής το 2020 μειώθηκε μόνο κατά 0,10% σε σχέση με τι 2019, αλλά αυξήθηκε κατά 1,55% σε σχέση με τον μέσο όρο της 5ετίας 2015-2019. Το επιχειρηματικό εισόδημα αυξήθηκε το 2020 κατά 7,67% σε σχέση με το 2019 και κατά 13% σε σχέση με την τελευταία 5ετία. Η συμμετοχή της προστιθέμενης αξίας της γεωργίας στη συνολική εγχώρια προστιθέμενη αξία αυξήθηκε το 2020 σε σχέση με το 2019 κατά 11,40%.

Σχετικά με τους τομείς που εξετάσαμε, η πανδημία επέδρασε θετικά στα φρούτα και λαχανικά και αρνητικά στα αιγοπρόβατα και πουλερικά λόγω των μέτρων που οδήγησαν στο κλείσιμο της εστίασης.

Η απουσία πόρων στον προϋπολογισμό της ΕΕ σήμαινε ότι αφέθηκε στα κράτη-μέλη να παρέχουν άμεση οικονομική στήριξη στους αγρότες, ουσιαστικά μια μορφή κρατικής ενίσχυσης. Η Επιτροπή εισήγαγε ένα προσωρινό πλαίσιο για μέτρα κρατικών ενισχύσεων για τη στήριξη της οικονομίας κατά τη διάρκεια της επιδημίας Covid-19, το οποίο χαλάρωσε τους περιορισμούς στα κράτη-μέλη που παρέχουν εθνικές ενισχύσεις στους αγρότες βάσει των κατευθυντήριων γραμμών για κρατικές ενισχύσεις στον γεωργικό και δασικό τομέα και στις αγροτικές περιοχές. Το ύψος των ενισχύσεων για την Ελλάδα είναι 61,3 εκατ.€. στοχεύοντας να αντιμετωπίσει τις ανάγκες ρευστότητας των αγροτών και να τους βοηθήσει να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους κατά τη διάρκεια και μετά το ξέσπασμα της επιδημίας.

Η εισαγωγή των παραπάνω ενισχύσεων είναι δικαιολογημένη ως απάντηση στις συνθήκες αγοράς που καθορίστηκαν από την εξάπλωση της πανδημίας, ωστόσο απαιτείται η κατάλληλη εθνική εφαρμογή τους και παρακολούθηση για την αξιολόγηση των μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων επιπτώσεών τους. Επίσης, θα πρέπει να αξιολογηθεί αν τέτοιες ενισχύσεις μπορεί να έχουν οδηγήσει σε οποιαδήποτε στρέβλωση του ανταγωνισμού της ενιαίας αγοράς.

7. ΦΕΚ 4246/Β/14-09-2021.

4.2. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων[1]

Αθανάσιος Χύμης

4.2.1. Το εξωτερικό εμπόριο γενικά

Μετά από ένα έτος (2020) κατά το οποίο η επίδραση της πανδημίας ήταν εμφανέστατη στην παγκόσμια οικονομία και το διεθνές εμπόριο γενικά και την ελληνική οικονομία ειδικότερα, η επόμενη χρονιά (2021) έχει ως βασικό χαρακτηριστικό τη σημαντική αύξηση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου. Η ισχυρή αύξηση του ΑΕΠ της χώρας συνοδεύτηκε από τις σχετικά αναμενόμενες μεταβολές στα μεγέθη του εξωτερικού εμπορίου.

Έτσι λοιπόν οι εξαγωγές σημείωσαν άλμα της τάξεως του 30% και έφθασαν σε νέο ιστορικό υψηλό €39,95 δισ., όμως ταυτόχρονα άλμα (31,9%) σημείωσαν και οι εισαγωγές οι οποίες επίσης σημείωσαν ιστορικό υψηλό για πρώτη φορά από το 2008, φθάνοντας τα €64,24 δισ. Παρά το γεγονός ότι οι εισαγωγές και οι εξαγωγές αυξήθηκαν με παρόμοιο ρυθμό, δεδομένου του μεγαλύτερου αρχικού μεγέθους των εισαγωγών, το εμπορικό έλλειμμα διευρύνθηκε κατά 35,3%. Αυτό αναδεικνύει για μια ακόμα φορά τη γνωστή αδυναμία της ελληνικής οικονομίας να συγκρατήσει την αύξηση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου σε καιρό ανάπτυξης της οικονομίας.

Από τον Πίνακα 4.2.1 φαίνεται η εντυπωσιακή ανάκαμψη του εμπορίου πετρελαιοειδών τα οποία, συνεπικουρούμενα από τη σταδιακή άνοδο των τιμών τους μετά την κατακόρυφη πτώση το 2020 λόγω της πανδημίας, προσέθεσαν περί τα €2,5 δις στο συνολικό έλλειμμα. Αφήνοντας στην άκρη τα πετρελαιοειδή που εν πολλοίς στρεβλώνουν την εικόνα του εξωτερικού εμπορίου, διαπιστώνουμε ότι το συνολικό εμπόριο (πλην πετρελαιοειδών) κινήθηκε με ρυθμούς γύρω στο 20% και με ταυτόχρονη διεύρυνση του ελλείμματος κατά 24,1%. Σημαντική ήταν και η αύξηση του εμπορίου αγροδιατροφικών προϊόντων, με τις εισαγωγές να αυξάνονται λίγο πιο γρήγορα (18,1%) από τις εξαγωγές (16,3%). Και τα δύο μεγέθη έφθασαν σε ιστορικά υψηλά, ενώ είναι αρκετά ενθαρρυντικό το γεγονός ότι το πλεόνασμα, το οποίο για πρώτη φορά επετεύχθη το 2020, διατηρείται με ελαφρά μείωση και το 2021.

4.2.2. Εμπόριο αγροδιατροφικών προϊόντων

Το πρώτο έτος της πανδημίας (2020), με τις αρνητικές επιπτώσεις που προκάλεσε σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικοοικονομικού γίγνεσθαι, είχε και ένα θετικό αποτέλεσμα στο εξωτερικό εμπόριο αγροδιατροφικών προϊόντων. Η σημαντική μείωση των εισαγωγών λόγω της αναστολής της λειτουργίας της εστίασης, σε συνδυασμό με την αύξηση των εξαγωγών, οδήγησαν στην εξάλειψη του ελλείμματος και τη δημιουργία πλεονάσματος για πρώτη φορά μετά από αρκετές δεκαετίες. Παρά την αναμενόμενη έντονη ανάκαμψη των εισαγωγών, το 2021 το εμπορικό πλεόνασμα διατηρήθηκε χάρη στην επίσης ισχυρή αύξηση των εξαγωγών.

Ο Πίνακας 4.2.2 δείχνει την εξέλιξη των εισαγωγών όλων των βασικών ομάδων αγροδιατροφικών προϊόντων. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλες οι ομάδες παρουσίασαν αύξηση το 2021. Αναλογικά μεγαλύτερη αύξηση σημείωσαν τα έλαια (64,3%), τα ποτά (38,3%), τα αλιεύματα (28,7%) και τα δημητριακά (25,3%). Η κατηγορία των ελαίων και των δημητριακών οφείλουν την αύξησή τους περισσότερο στην αύξηση των τιμών τους παρά στη σχετικά μικρότερη αύξηση των εισαγόμενων ποσοτήτων τους. Χαρακτηριστικό της ανόδου των τιμών ορισμένων προϊόντων είναι ότι υπάρχουν κατηγορίες προϊόντων όπως τα σάκχαρα, οι ελαιώδεις σπόροι, η ξυλεία και οι ακατέργαστες ύλες που, ενώ οι εισαγόμενες ποσότητες μειώθηκαν, η αξία των εισαγωγών αυτών αυξήθηκε. Οι μεγάλες αυξήσεις βέβαια στις τιμές που συμβαίνουν μέσα στο τρέχον έτος (αφενός λόγω του ενισχυόμενου πληθωρισμού και, αφετέρου, λόγω της παγκόσμιας αστά-

1. Ως αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα, βάσει της ταξινόμησης του Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η οποία είναι σύμφωνη με την Τυποποιημένη Ταξινόμηση Διεθνούς Εμπορίου (ΤΤΔΕ)-(SITC, Standard International Trade Classification) του ΟΟΣΑ, θεωρούνται τα εξής με τους ακόλουθους κωδικούς: 0 (αγροτικά προϊόντα), 1 (ποτά-καπνός), 21 (δέρματα), 22 (ελαιώδεις σπόροι), 231 (καουτσούκ), 24 (ξυλεία), 261-265 & 268 (φυσικές υφαντικές ίνες), 29 (γεωργικές πρώτες ύλες), 4 (λίπη-έλαια), 59211/12 (άμυλα σίτου-καλαμποκιού). Για λόγους συντομίας, εντός του κειμένου τα αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα αναφέρονται και ως αγροδιατροφικά προϊόντα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.1 Συνολικό εμπόριο και εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε δις €)

	2008	2012	2015	2018	2019	2020	2021	% Μεταβολή 2020-2021
Εισαγωγές								
Εισαγωγές συνολικά	60,72	48,45	42,60	55,19	55,68	48,69	64,24	31,9
Εισαγωγές πετρελαιοειδών	12,12	18,24	11,36	15,99	15,01	9,71	16,96	74,7
Εισαγωγές πλην πετρελαιοειδών	48,60	30,21	31,24	39,20	40,67	38,99	47,28	21,3
Αγροδιατροφικά προϊόντα	**7,05**	**6,34**	**6,31**	**7,05**	**7,31**	**6,65**	**7,86**	**18,1**
Ποσοστό αγροδιατροφικών %	*14,5*	*21,0*	*20,2*	*18,0*	*18,0*	*17,1*	*16,6*	
Εξαγωγές								
Εξαγωγές συνολικά	17,36	27,38	25,50	33,46	33,85	30,74	39,95	30,0
Εξαγωγές πετρελαιοειδών	1,90	10,65	7,60	11,48	10,68	6,73	11,27	67,4
Εξαγωγές πλην πετρελαιοειδών	15,46	16,73	17,90	21,97	23,17	24,01	28,69	19,5
Αγροδιατροφικά προϊόντα	**4,01**	**5,24**	**5,72**	**6,49**	**6,61**	**7,18**	**8,35**	**16,3**
Ποσοστό αγροδιατροφικών %	*25,9*	*31,3*	*31,9*	*29,6*	*28,5*	*29,9*	*29,1*	
Εμπορικό ισοζύγιο								
Συνολικό	-43,36	-21,07	-17,10	-21,73	-21,84	-17,96	-24,29	35,3
Άνευ πετρελαιοειδών	-33,14	-13,48	-13,34	-17,23	-17,50	-14,98	-18,59	24,1
Αγροδιατροφικών	**-3,04**	**-1,09**	**-0,60**	**-0,55**	**-0,70**	**0,52**	**0,49**	**-6,1**

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

θειας και αβεβαιότητας αλλά και των διαταραχών στις παγκόσμιες εφοδιαστικές αλυσίδες που προκαλεί ο πόλεμος στην Ουκρανία) θα αποτυπωθούν στο εξωτερικό εμπόριο του 2022.

Ο Πίνακας 4.2.3 παρουσιάζει την εξέλιξη των εξαγωγών όλων των βασικών κατηγοριών αγροδιατροφικών προϊόντων. Όλες οι κατηγορίες πλην των ελαιωδών σπόρων σημείωσαν αύξηση της αξίας των εξαγωγών τους. Τη μεγαλύτερη αύξηση σημείωσαν οι εξαγωγές δερμάτων (93,1%), βάμβακος (72,5%), ακολουθούμενες από τα προϊόντα κρέατος (37%) δημητριακά (30,9%) έλαια (30,6%) και ακατέργαστες ύλες (21%). Λαμβάνοντας υπόψη τις μεταβολές των τιμών, αξίζει να αναφερθεί ότι μερικές κατηγορίες προϊόντων (οπωροκηπευτικά, καφές/τσάι/κλπ. και ζωοτροφές) παρουσίασαν μείωση των εξαγόμενων ποσοτήτων αλλά λόγω της αύξησης των τιμών η τελική εξαγόμενη αξία αυξήθηκε. Επίσης στα δέρματα, προϊόντα κρέατος, βαμβάκι και έλαια η άνοδος των τιμών ήταν ο πλέον καθοριστικός παράγοντας πίσω από την αύξηση των εξαγομένων αξιών με την άνοδο στις εξαγόμενες ποσότητες να παίζει δευτερεύοντα ρόλο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.2 Διάρθρωση των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. €)

	2008		2012		2015		2018		2019		2020		2021	
	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%
Κρέας[α]	1.211	17,2	1.199	18,9	1.117	17,7	1.242	17,6	1.322	18,1	1.132	17,0	**1.218**	**15,5**
Γαλακτοκομικά	808	11,5	772	12,2	752	11,9	829	11,8	857	11,7	819	12,3	**934**	**11,9**
Οπωροκηπευτικά	786	11,1	635	10,0	731	11,6	827	11,7	900	12,3	817	12,3	**898**	**11,4**
Δημητριακά	681	9,7	560	8,8	554	8,8	682	9,7	707	9,7	664	10,0	**831**	**10,6**
Ζωοτροφές	406	5,8	345	5,4	401	6,4	462	6,6	487	6,7	548	8,2	**659**	**8,4**
Αλιεύματα	428	6,1	373	5,9	375	5,9	521	7,4	540	7,4	423	6,4	**544**	**6,9**
Καφές, τσάι, κλπ.	365	5,2	411	6,5	472	7,5	453	6,4	470	6,4	436	6,6	**502**	**6,4**
Είδη διατροφής	344	4,9	333	5,3	352	5,6	358	5,1	374	5,1	376	5,7	**423**	**5,4**
Έλαια	290	4,1	286	4,5	264	4,2	256	3,6	226	3,1	224	3,4	**367**	**4,7**
Καπνός	335	4,7	234	3,7	301	4,8	347	4,9	327	4,5	286	4,3	**340**	**4,3**
Ποτά	436	6,2	267	4,2	255	4,0	309	4,4	328	4,5	235	3,5	**324**	**4,1**
Σάκχαρα	225	3,2	295	4,7	207	3,3	196	2,8	203	2,8	209	3,1	**225**	**2,9**
Ελαιώδεις σπόροι	224	3,2	219	3,5	211	3,3	202	2,9	204	2,8	186	2,8	**220**	**2,8**
Ακατέργαστες ύλες	130	1,8	111	1,8	123	1,9	140	2,0	140	1,9	134	2,0	**167**	**2,1**
Ξυλεία	262	3,7	128	2,0	124	2,0	140	2,0	147	2,0	132	2,0	**157**	**2,0**
Δορές	93	1,3	146	2,3	56	0,9	62	0,9	56	0,8	14	0,2	**18**	**0,2**
Σύνολο	**7.054**[β]		**6.335**		**6.313**		**7.047**		**7.313**		**6.653**		**7.855**	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

Σημειώσεις:

α. Περιλαμβάνονται ζώντα ζώα και προϊόντα κρέατος.

β. Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων πιθανώς να μην ισούται με το Σύνολο, διότι δεν περιλαμβάνονται κάποιες υποκατηγορίες με ελάχιστα ποσά όπως βαμβάκι, καουτσούκ, λοιπές φυτικές ίνες, μαλλί και γιούτα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.3 Διάρθρωση των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. €)

	2008		2012		2015		2018		2019		2020		2021	
	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%
Οπωροκηπευτικά	1.346	33,6	1.771	33,8	1.846	32,3	2.086	32,1	2.175	32,9	2.425	33,8	**2.514**	**30,1**
Γαλακτοκομικά	275	6,9	372	7,1	561	9,8	672	10,3	705	10,7	805	11,2	**920**	**11,0**
Αλιεύματα	449	11,2	613	11,7	590	10,3	689	10,6	684	10,3	728	10,1	**807**	**9,7**
Έλαια	333	8,3	393	7,5	714	12,5	704	10,8	421	6,4	570	7,9	**745**	**8,9**
Βαμβάκι	236	5,9	442	8,4	299	5,2	342	5,3	530	8,0	397	5,5	**685**	**8,2**
Καπνός	416	10,4	428	8,2	450	7,9	489	7,5	508	7,7	550	7,7	**629**	**7,5**
Δημητριακά	315	7,9	330	6,3	303	5,3	402	6,2	422	6,4	467	6,5	**611**	**7,3**
Είδη διατροφής	124	3,1	191	3,6	236	4,1	307	4,7	338	5,1	376	5,2	**400**	**4,8**
Ποτά	163	4,1	202	3,9	209	3,7	223	3,4	229	3,5	235	3,3	**281**	**3,4**
Κρέας[α]	76	1,9	78	1,5	84	1,5	125	1,9	145	2,2	138	1,9	**189**	**2,3**
Ζωοτροφές	51	1,3	47	0,9	54	0,9	80	1,2	88	1,3	120	1,7	**135**	**1,6**
Καφές, τσάι, κλπ.	30	0,7	54	1,0	78	1,4	80	1,2	86	1,3	86	1,2	**100**	**1,2**
Ελαιώδεις σπόροι	76	1,9	78	1,5	96	1,7	76	1,2	76	1,1	101	1,4	**97**	**1,2**
Σάκχαρα	54	1,3	119	2,3	77	1,3	91	1,4	76	1,1	75	1,0	**90**	**1,1**
Ακατέργαστες ύλες	18	0,4	30	0,6	37	0,6	51	0,8	54	0,8	58	0,8	**70**	**0,8**
Δορές	38	0,9	80	1,5	73	1,3	63	1,0	56	0,8	30	0,4	**57**	**0,7**
Ξυλεία	9	0,2	8	0,2	8	0,1	11	0,2	13	0,2	12	0,2	**14**	**0,2**
Σύνολο	**4.011**[β]		**5.241**		**5.717**		**6.493**		**6.609**		**7.177**		**8.347**	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

Σημειώσεις:

α. Περιλαμβάνονται ζώντα ζώα και προϊόντα κρέατος.

β. Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων πιθανώς να μην ισούται με το Σύνολο, διότι δεν περιλαμβάνονται κάποιες υποκατηγορίες με ελάχιστα ποσά όπως μαλλί, καουτσούκ, λοιπές φυτικές ίνες και γιούτα.

4.2.3. Συμπεράσματα

Ένα πρώτο γενικό συμπέρασμα από τον Πίνακα 4.2.1 είναι ότι, παρά τη σημαντική άνοδο των συνολικών εισαγωγών πλην πετρελαιοειδών, αυτές έχουν πλησιάσει όχι όμως ξεπεράσει το επίπεδο του 2008, έτος ορόσημο για το εξωτερικό εμπόριο, αφού αυτό επηρεάστηκε δραματικά από τη μετέπειτα οικονομική κρίση. Αναμένεται όμως φέτος, το 2022, να ξεπεράσουν το ιστορικό υψηλό του 2008. Αντίθετα, οι συνολικές εξαγωγές (πλην πετρελαιοειδών) έχουν σχεδόν διπλασιαστεί από το 2008 (αύξηση 85,7%), με αποτέλεσμα τη σημαντική συρρίκνωση του εμπορικού ελλείμματος από τα επίπεδα ρεκόρ των €33,14 δις στα €18,59 δις το 2021. Παρ' όλα αυτά η διεύρυνση του ελλείμματος κατά 24,1% μέσα στο 2021, αλλά και η ήδη καλπάζουσα πορεία του μέσα στους πρώτους μήνες του τρέχοντος έτους, πρέπει να αποτελέσει στοιχείο επαγρύπνησης.

Το δεύτερο βασικό συμπέρασμα αφορά το εξωτερικό εμπόριο αγροδιατροφικών προϊόντων, το οποίο παραμένει για δεύτερη συνεχή χρονιά πλεονασματικό. Η κρίση της πανδημίας το 2020 περιόρισε σημαντικά τις εισαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων και, σε συνδυασμό με τη σημαντική αύξηση των εξαγωγών, οδήγησαν στο θετικό αποτέλεσμα της εμφάνισης πλεονάσματος €524 εκατ. Το 2021 οι εισαγωγές επανήλθαν, όπως αναμενόταν άλλωστε, με έναν ταχύ ρυθμό αύξησης 18,1%. Οι εξαγωγές εμφάνισαν και αυτές αύξηση 16,3%, με αποτέλεσμα το πλεόνασμα να διαμορφωθεί, το 2021, στα €492 εκατ.

Τα έλαια (ελαιόλαδο) και το βαμβάκι ήταν τα προϊόντα που με τη σημαντική άνοδό τους βοήθησαν στην, εν πολλοίς, διατήρηση του εμπορικού πλεονάσματος. Θα πρέπει να επισημανθεί ο ευμετάβλητος χαρακτήρας των εξαγωγών αυτών των δύο προϊόντων από έτος σε έτος, για να τονιστεί η σημασία της σταθερής αύξησης των εξαγωγών όλων των κατηγοριών αγροδιατροφικών προϊόντων, έτσι ώστε το εμπορικό πλεόνασμα να διατηρηθεί και τα επόμενα χρόνια. Με αυτό τον τρόπο ο ελληνικός αγροδιατροφικός τομέας θα αποδείξει ότι η εμφάνιση εμπορικού πλεονάσματος δεν θα είναι συγκυριακή, αλλά θα οφείλεται καθαρά στην ισχυρή παραγωγική βάση που έχει δημιουργήσει και τη μεταποιητική αλυσίδα που έχει ενισχύσει μέσα στην κρίση και έτσι θα καταφέρει να το διατηρήσει και τα επόμενα χρόνια.

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 48, 2022, σσ. 65-86

Η διανεμητική επίδραση του πληθωρισμού

Νικόλαος Κ. Κανελλόπουλος*

Περίληψη

Η εργασία εκτιμά τον πληθωρισμό που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές ομάδες νοικοκυριών στην Ελλάδα, καθώς και την επίδρασή του σε δείκτες ανισότητας και φτώχειας για την περίοδο 2000-2021. Χρησιμοποιώντας μικροδεδομένα καταναλωτικών δαπανών από τις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) καθώς και δεδομένα από τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ), εκτιμώνται ξεχωριστοί ΔΤΚ για νοικοκυριά σε διαδοχικά τμήματα των κατανομών εισοδήματος και κατανάλωσης, όπως και για τα φτωχά νοικοκυριά, τα νοικοκυριά με και χωρίς παιδιά, καθώς και για τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο και μη συνταξιούχο.

Προκύπτει ότι, κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, παρά τη σχετική νομισματική σταθερότητα, οι εξεταζόμενες ομάδες νοικοκυριών καταγράφουν σημαντικές διαφορές στον ΔΤΚ (πληθωρισμό) που αντιστοιχεί στις καταναλωτικές τους δαπάνες. Τα νοικοκυριά στο χαμηλό άκρο της κατανομής δαπάνης (1ο δεκατημόριο) παρουσίασαν υψηλότερο ΔΤΚ (1,96% ετησίως) από τα νοικοκυριά στις υψηλές δαπάνες (10ο δεκατημόριο) (1,14%). Οι διαφορές πληθωρισμού για τις υπόλοιπες εξεταζόμενες ομάδες ήταν μικρότερες, ωστόσο παραμένουν αξιόλογες. Τα ποσοστά αύξησης των τιμών ήταν ταχύτερα για τα φτωχά νοικοκυριά, τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο καθώς και για τα νοικοκυριά χωρίς παιδιά, απ' ό,τι για τα μη φτωχά νοικοκυριά, τα νοικοκυριά με αρχηγό όχι συνταξιούχο καθώς και τα νοικοκυριά με παιδιά, αντίστοιχα. Αυτά ισχύουν τόσο σε περιόδους που καταγράφονται θετικοί ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ, όσο και σε περιόδους ύφεσης. Ακόμα και σε περιόδους αντιπληθωρισμού, οπότε οι τιμές μειώνονται, εκτιμάται ότι η μείωση των τιμών για τα πιο φτωχά νοικοκυριά είναι μικρότερη από την αντίστοιχη των οικονομικά πιο εύρωστων και η σχετική επιβάρυνσή τους υψηλότερη από την περίοδο της οικονομικής ανόδου. Συνέπεια των παραπάνω ευρημάτων είναι οι δείκτες ανισότητας και φτώχειας που υπολογίζονται χρησιμοποιώντας τους ειδικούς ΔΤΚ να αυξάνουν αισθητά έναντι των αντίστοιχων που βασίζονται στον γενικό ΔΤΚ.

Ειδικότερα το 2021, ενώ μέχρι τον Σεπτέμβριο δεν καταγράφονται ουσιαστικές διαφορές πληθωρισμού μεταξύ των εξεταζόμενων ομάδων, όταν ο πληθωρισμός ξεπέρασε το 2%, προκύπτει ότι οι πιο οικονομικά αδύναμοι επιβαρύνονται περισσότερο από τις αυξήσεις των τιμών. Η ανοδική εξέλιξη του πληθωρισμού οφείλεται κατ' εξοχήν στην άνοδο των τιμών στις κατηγορίες Μεταφορές, Στέγαση και Διατροφή, προφανώς λόγω της δραματικής ανόδου των τιμών της εισαγόμενης ενέργειας, που αποτελεί πρώτη ύλη για αυτές τις κατηγορίες, ενώ συγκεκριμένες κατηγορίες αγαθών καθ' όλο το 2021 καταγράφουν μείωση των τιμών τους. Οι πρόσφατες διαφοροποιημένες μεταβολές των τιμών συνεπάγονται αρνητικές εξελίξεις σε διάφορους δείκτες ανισότητας και φτώχειας.

Λέξεις-κλειδιά: *Πληθωρισμός, Διανομή, Ανισότητα, Φτώχεια, Ελλάδα*

Ταξινόμηση JEL: *E31, D31, D63, I32*

1. Εισαγωγή

Ο πληθωρισμός, που προσεγγίζεται ως η ποσοστιαία μεταβολή του επιπέδου των τιμών μεταξύ περιόδων, είναι ένα βασικό οικονομικό μέγεθος με ποικίλες πιθανές αιτίες, αλλά και πολλαπλές δυσμενείς επιδράσεις όταν επιμένει και ξεπεράσει κάποιο επίπεδο. Σε περιόδους πληθωρισμού παρατηρείται απώλεια αγοραστικής δύναμης κυρίως όσων έχουν σταθερά

* Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). Email: nkanel@kepe.gr

Εγκάρδιες ευχαριστίες εκφράζονται στους Θεόδωρο Μητράκο και Κωνσταντίνο Κανελλόπουλο για τα εποικοδομητικά τους σχόλια.

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

εισοδήματα (μισθούς, συντάξεις), απαξίωση των αποταμιεύσεων, άμβλυνση των κινήτρων για επενδύσεις, απώλεια διεθνούς ανταγωνιστικότητας και στρέβλωση της λειτουργίας της φορολογίας και των τιμών. Αντίστοιχα σε περιόδους μείωσης των τιμών (αρνητικός πληθωρισμός[1]) οι επιχειρηματικές προσδοκίες, λόγω αναμονής μείωσης των εσόδων τους, καθίστανται απαισιόδοξες, η εξυπηρέτηση των δανείων απορροφά υψηλότερα ποσοστά των εισοδημάτων και οι καταναλωτές αναβάλλουν τις αγορές τους για να πετύχουν χαμηλότερες τιμές στο εγγύς μέλλον. Είναι ενδεικτικό ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχει ως κύριο σκοπό τη διαφύλαξη της νομισματικής σταθερότητας στα κράτη-μέλη της, θέτοντας ως στόχο το γενικό επίπεδο των τιμών να διατηρείται κοντά στο 2% ετησίως, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το λάδι που χρειάζεται για να λειτουργούν ομαλώς οι μηχανές της οικονομίας.

Η χώρα μας τη μεταπολιτευτική περίοδο γνώρισε περιόδους υψηλού πληθωρισμού, που συνδέθηκαν με ενεργειακές κρίσεις, αλλά και χαλαρή νομισματική, δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική. Από την ένταξη ωστόσο της χώρας στην Ευρωζώνη το 2002 επικράτησε σταδιακά νομισματική σταθερότητα και μάλιστα κάποια πρόσφατα έτη σημειώθηκε μείωση του γενικού επιπέδου των τιμών (αρνητικός πληθωρισμός), για να εμφανιστεί εκ νέου το δεύτερο εξάμηνο του 2021 υπολογίσιμος εισαγόμενος πληθωρισμός. Για τη μέτρηση του πληθωρισμού υπολογίζονται οι μεταβολές του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ), τον οποίο δημοσιεύει η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) κάθε μήνα και ο οποίος ουσιαστικά καταγράφει το ύψος των τιμών με βάση κάποιο έτος για ένα συγκεκριμένο σύνολο (καλάθι) προϊόντων και υπηρεσιών που καταναλώνονται από τα νοικοκυριά, λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία (βαρύτητα) του κάθε προϊόντος στο παρατηρούμενο καλάθι. Η χρησιμότητα της αξιόπιστης καταγραφής της εξέλιξης των τιμών σε μία οικονομία είναι εξαιρετικά σημαντική τόσο για τον σχεδιασμό και την άσκηση οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής όσο και για την αποτύπωση της πραγματικής δυναμικότητας και των προοπτικών της ελληνικής οικονομίας. Ενδεικτικά, ο ΔΤΚ χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των πραγματικών μισθών και ημερομισθίων, καθώς και για τον υπολογισμό της αγοραστικής δύναμης των νοικοκυριών. Επιπλέον, οι οικονομολόγοι τον χρησιμοποιούν συστηματικά προκειμένου να αποπληθωρίσουν διάφορα οικονομικά μεγέθη ή συνώνυμα να μετατρέψουν ονομαστικά μεγέθη σε σταθερές αξίες αγοραστικής δύναμης. Επιπροσθέτως, η μεταβολή των τιμών συχνά συνδέεται και με αναπροσαρμογές τόσο σε μισθούς[2], όπως προβλέπεται σε διάφορες συλλογικές συμβάσεις, ή ακόμα και σε μισθώματα.

Ο γενικός ΔΤΚ που δημοσιεύεται από την ΕΛΣΤΑΤ κάθε μήνα είναι ένας μοναδικός απόλυτος αριθμός. Ωστόσο επειδή η κατάρτισή του εξαρτάται από τις τιμές των προϊόντων που συνθέτουν ένα καλάθι, είναι λογικό αυτός να «διαφοροποιείται» ανάλογα με το πόσο καταναλώνουν από το κάθε προϊόν τα εξεταζόμενα νοικοκυριά, δηλαδή από το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών. Παραπέρα, το τι καταναλώνει ένα νοικοκυριό, και άρα πώς διαμορφώνεται το καλάθι που αντιπροσωπεύει την κατανάλωσή του, μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με τη σύνθεση και τα άλλα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού (ηλικία μελών, ύπαρξη παιδιών, περιοχή διαμονής, κ.ά.). Είναι λογικό ένα νοικοκυριό που αποτελείται από νεότερα ηλικιακά άτομα να έχει διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες από ένα νοικοκυριό συνταξιούχων, καθώς και ανάλογα με την οικονομική του ευρωστία. Η οικονομική έρευνα από πολύ νωρίς έδειξε ότι τα καταναλωτικά πρότυπα των νοικοκυριών, ακόμα και μέσα στην ίδια τη χώρα, διαφέρουν ανάλογα με το ύψος του διαθέσιμου οικογενειακού εισοδήματος. Ο Γερμανός στατιστικολόγος Ernest Engel στην πρωτοποριακή για την εποχή εργασία του «*Οι σχέσεις κατανάλωσης-παραγωγής στο Βασίλειο της Σαξονίας*» καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «*όσο πιο φτωχή είναι μια οικογένεια, τόσο μεγαλύτερη είναι η αναλογία των συνολικών δαπανών που πρέπει να αφιερώσει για την παροχή διατροφής*» (Engel, 1857, σσ. 28-29). Το εύρημα αυτό έχει ελεγχθεί και επιβεβαιωθεί εμπειρικά για διαφορετικές χώρες και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους καθιστώντας το γνωστό στη διεθνή βιβλιογραφία ως *νόμο του Engel*.

Συνεπώς, στον βαθμό που η διάρθρωση της κατανάλωσης διαφέρει ουσιωδώς μεταξύ των νοικοκυριών, είναι λογικό ότι και η επίδραση της μεταβολής των τιμών δεν θα είναι η ίδια για όλα τα νοικοκυριά αλλά

1. Η μείωση των τιμών αναφέρεται στη βιβλιογραφία εκτός από αρνητικός πληθωρισμός και ως αντιπληθωρισμός και σε ορισμένες περιπτώσεις ως αποπληθωρισμός. Στο παρόν άρθρο υιοθετούμε τις δύο πρώτες ορολογίες καθώς η τρίτη, συνήθως, αναφέρεται στη διαδικασία μετατροπής ενός οικονομικού μεγέθους από τρέχουσες σε σταθερές αξίες, δηλαδή στην απάλειψη της επίδρασης της μεταβολής των τιμών.

2. Τη δεκαετία του 1980 εφαρμόστηκε η λεγόμενη Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή (ΑΤΑ), η οποία προέβλεπε μερική αναπροσαρμογή των μισθών με βάση κάποιον παρελθόντα πληθωρισμό, με απώτερο σκοπό οι πραγματικοί μισθοί να παραμένουν σταθεροί. Σήμερα ένα από τα κριτήρια που ο νόμος προβλέπει να λαμβάνονται υπόψη στον καθορισμό του ύψους του κατώτατου μισθού είναι το ύψος των τιμών (Ν.4172/2013).

θα διαφοροποιείται ανάλογα με την κοινωνικοοικονομική τους θέση και τα υπόλοιπά τους χαρακτηριστικά. Με άλλα λόγια φαίνεται λογικό να διερευνηθεί εάν για διάφορες πληθυσμιακές ομάδες υπάρχουν διαφορετικοί ΔΤΚ και άρα πληθωρισμός. Η παρούσα εργασία εξετάζει τη διαφορετική επίδραση του πληθωρισμού στα νοικοκυριά ανάλογα με τη σχετική τους θέση στην εισοδηματική και καταναλωτική κατανομή στην ελληνική οικονομία για την περίοδο 2000-2021. Ήτοι καλύπτει μια μακρά περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας η Ελλάδα γνώρισε αρχικά αξιόλογη οικονομική άνοδο (2000-2008), την οποία ακολούθησε έντονη και μακράς διάρκειας οικονομική κρίση (2009-2016), η οποία περιλαμβάνει και έτη με μείωση του γενικού επιπέδου των τιμών (αρνητικός πληθωρισμός), για να την διαδεχθεί ασθενής οικονομική ανάκαμψη (2017-2019), οπότε και ενέπεσε η πανδημία. Ειδικότερα, για κάθε εισοδηματικό και καταναλωτικό δεκατημόριο, καθώς και για συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές ομάδες, υπολογίζεται ο αντίστοιχος ΔΤΚ (και με τις μεταβολές του ο πληθωρισμός). Στη συνέχεια, με τη χρήση κατάλληλων δεικτών ανισότητας και φτώχειας, εκτιμάται η επίδραση των διαφοροποιημένων ΔΤΚ στη διανομή εισοδήματος, στην ανισότητα, καθώς και στη φτώχεια. Σε αυτό το πλαίσιο θεωρούμε ότι η παρούσα εργασία προσφέρει συστηματική τεκμηρίωση για τη διαφορική επίδραση του πληθωρισμού και αρνητικού πληθωρισμού στη διανομή και φτώχεια σε μια μικρή ανοικτή οικονομία της Ευρωζώνης, όπως είναι η Ελλάδα.

Η μοναδική συστηματική εργασία για την Ελλάδα που εξετάζει πώς διαφοροποιείται ο πληθωρισμός για διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες είναι των Ζωγραφάκη και Μητράκου (2005), οι οποίοι εκτιμούν ότι, για την τετραετία 2000-2004, οπότε η Ελλάδα κατέγραφε μέσο ετήσιο πληθωρισμό από 2,68% έως 3,63%, οι οικονομικά ασθενέστεροι επιβαρύνονται περισσότερο από τον πληθωρισμό. Ειδικότερα, η διαφορά του μέσου ετήσιου πληθωρισμού μεταξύ του 1ου και του 4ου τεταρτημόριου της καταναλωτικής δαπάνης κυμαίνεται από 0,50 έως 0,87 ποσοστιαίες μονάδες και μόνο το 2004 κατέστη αρνητική σε -0,38 ποσοστιαίες μονάδες. Οι συγγραφείς συμπεραίνουν ότι ο υψηλότερος πληθωρισμός που αντιμετωπίζουν όσοι βρίσκονται χαμηλότερα στην καταναλωτική κατανομή οφείλεται στη διαφορετική διάρθρωση της καταναλωτικής δαπάνης και, κυρίως, στη σχετικά μεγαλύτερη κατανάλωση ειδών διατροφής και στέγασης.

Σε άλλες χώρες η ετερογενής επίδραση του πληθωρισμού έχει αναλυθεί σε μεγαλύτερο βαθμό τόσο από μεμονωμένους ερευνητές όσο και από επίσημους φορείς. Το γενικότερο συμπέρασμα που καταλήγουν όλες σχεδόν οι εργασίες είναι ότι τα πιο φτωχά νοικοκυριά έρχονται αντιμέτωπα με υψηλότερο πληθωρισμό σε σχέση με τα πλουσιότερα, εντούτοις εντοπίζονται αξιοσημείωτες διαφορές αναφορικά με την ένταση και την αιτία των πληθωριστικών διαφορών. Για παράδειγμα οι Levell and Oldfield (2011) εκτιμούν ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο, τη δεκαετία του 2000, η διαφορά στον πληθωρισμό μεταξύ του πρώτου και του τελευταίου εισοδηματικού δεκατημόριου είναι περίπου μισή ποσοστιαία μονάδα και οφείλεται κυρίως στις αυξήσεις στις τιμές των καυσίμων. Οι Adams, Hood και Levell (2014), επίσης για το Ηνωμένο Βασίλειο, αν και εκτιμούν ότι ο πληθωρισμός του χαμηλότερου εισοδηματικού τεταρτημόριου είναι περίπου μία ποσοστιαία μονάδα υψηλότερος από τον αντίστοιχο του υψηλότερου, βρίσκουν ότι τα πιο φτωχά νοικοκυριά σε περιόδους ύφεσης ωφελούνται λίγο περισσότερο όσον αφορά την αγοραστική τους δύναμη. Οι Flowers και Wales (2014) εντοπίζουν μικρές διαφορές στον πληθωρισμό μεταξύ εισοδηματικών δεκατημορίων, αλλά καταγράφουν αξιοσημείωτες διαφορές όταν εξετάζουν την καταναλωτική κατανομή.

Οι Jennings, Lyons και Tol (2009) και οι Colgan και Callan (2015) βρίσκουν ότι στην Ιρλανδία για την περίοδο 2003-2014 οι διαφορές στον πληθωρισμό μεταξύ του χαμηλότερου και του υψηλότερου δεκατημορίου είναι σχετικά μικρές, αλλά διαφοροποιούνται ανάλογα με τη φάση του οικονομικού κύκλου. Ειδικότερα, σε περιόδους ανόδου της ιρλανδικής οικονομίας, ο πληθωρισμός ήταν υψηλότερος για τα ανώτερα εισοδηματικά δεκατημόρια, ενώ σε περιόδους ύφεσης ο πληθωρισμός ήταν υψηλότερος για τα χαμηλότερα εισοδηματικά δεκατημόρια. Οι συγγραφείς αποδίδουν αυτή τη διαφοροποίηση στα διαφορετικά καταναλωτικά πρότυπα μεταξύ φτωχών και πλουσίων, και ιδιαιτέρως στις δαπάνες για στέγαση. Βρίσκουν ότι οι πληρωμές των στεγαστικών δανείων στα χρόνια της άνθησης μείωσαν αισθητά τον πληθωρισμό για τους πιο φτωχούς και, αντιθέτως, την περίοδο της ύφεσης τούς επιβάρυναν περισσότερο[3].

2. Μετρώντας διαφοροποιήσεις στην επίδραση των τιμών

2.1. Ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή της ΕΛΣΤΑΤ

Ο ΔΤΚ, ο οποίος χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του πληθωρισμού, καταρτίζεται και δημοσιεύεται κάθε

3. Δυστυχώς στην Ελλάδα ο ΔΤΚ δεν περιλαμβάνει δαπάνες για επενδύσεις, όπως χαρακτηρίζονται οι πληρωμές στεγαστικών δανείων, οπότε κάτι τέτοιο δεν μπορεί να ελεγχθεί.

μήνα από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ). Αν και με την πάροδο των ετών ο τρόπος υπολογισμού του έχει τροποποιηθεί και το περιεχόμενο του καλαθιού με βάση το οποίο υπολογίζεται έχει αναθεωρηθεί, προκειμένου να αντιπροσωπεύει όσο πιο καλά γίνεται τις καταναλωτικές συνήθειες των νοικοκυριών της χώρας, η βασική αρχή υπολογισμού του παραμένει η ίδια. Οι δύο βασικοί πυλώνες στους οποίους στηρίζεται ο υπολογισμός του ΔΤΚ είναι η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) και μια σειρά από συνεχείς τιμοληψίες που διενεργεί η ΕΛΣΤΑΤ ανά την επικράτεια.

Ειδικότερα, η ΕΛΣΤΑΤ χρησιμοποιεί δεδομένα από την ΕΟΠ προκειμένου να κατασκευάσει σταθμίσεις, οι οποίες να αντιπροσωπεύουν το τρέχον καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών που διαμένουν στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, οι σταθμίσεις αυτές ουσιαστικά αφορούν τα ποσοστά συμμετοχής των δαπανών για κάθε αγαθό ή υπηρεσία ως προς το σύνολο της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών. Οι ΕΟΠ καταγράφουν πολύ αναλυτικά τις καταναλωτικές δαπάνες των ιδιωτικών νοικοκυριών. Παλαιότερα οι ΕΟΠ πραγματοποιούνταν κάθε 5-7 έτη, ενώ από το 2008 διενεργούνται κάθε έτος προκειμένου να επικαιροποιούνται πιο συχνά οι συντελεστές στάθμισης και να είναι όσον το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικοί της τρέχουσας κατάστασης. Αυτό είχε ως συνέπεια, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, να αλλάξει και ο τρόπος υπολογισμού του ΔΤΚ και να γίνει αλυσωτός. Αξίζει πάντως να αναφέρουμε ότι για τον υπολογισμό του ΔΤΚ το 2021, δεδομένου ότι οι καταναλωτικές συνήθειες των νοικοκυριών λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού και των μέτρων αντιμετώπισής της άλλαξαν σημαντικά, οι συντελεστές στάθμισης της ΕΟΠ έχουν αναπροσαρμοστεί με στοιχεία από τους *Εθνικούς Λογαριασμούς*. Ειδικότερα, η συνεισφορά ορισμένων κατηγοριών δαπάνης αυξήθηκε σημαντικά (διατροφή, υγεία), ενώ άλλων μειώθηκε (ένδυση και υπόδηση, μεταφορές, ξενοδοχεία, καφέ και εστιατόρια).

Παράλληλα, η ΕΛΣΤΑΤ πραγματοποιεί τιμοληψίες σε ένα σύνολο πόλεων ανά την ελληνική επικράτεια, οι οποίες θεωρούνται ως αντιπροσωπευτικά κέντρα των 13 περιφερειών της χώρας, ενώ λαμβάνεται υπόψη και το σχετικό τους μέγεθος με στοιχεία από την πιο πρόσφατη απογραφή πληθυσμού. Οι τιμοληψίες λαμβάνουν χώρα σε καταστήματα λιανικής πώλησης, επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, λαϊκές αγορές κλπ., που διαθέτουν τα συγκεκριμένα είδη και παραλλαγές αυτών, τα οποία καταναλώνονται συνήθως από το μεγαλύτερο μέρος των νοικοκυριών της περιοχής και για την πλειονότητα των προϊόντων και υπηρεσιών πραγματοποιούνται τουλάχιστον μια φορά κάθε μήνα[4]. Οι πηγές τιμοληψίας επιλέγονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι αντιπροσωπευτικές των κλάδων των καταστημάτων που γίνονται οι αγορές των νοικοκυριών της χώρας και σε τακτά χρονικά διαστήματα επικαιροποιούνται ανάλογα με τον βαθμό αξιοπιστίας τους. Από τις τιμοληψίες απουσιάζουν είδη χαμηλής ποιότητας καθώς και ορισμένα είδη πολυτελείας, ενώ δεν περιλαμβάνονται είδη που πωλούνται στην ύπαιθρο, με εξαίρεση τις λαϊκές αγορές από όπου συλλέγονται τιμές μόνο για φρούτα και λαχανικά. Αξίζει να αναφέρουμε ότι οι πηγές τιμοληψιών που χρησιμοποιεί η ΕΛΣΤΑΤ ξεπερνούν τις 5.000. Τέλος, η ΕΛΣΤΑΤ εφαρμόζει ειδική μεθοδολογία αναφορικά με τις τιμές των ενοικίων.

Συνδυάζοντας λοιπόν την πληροφόρηση από τις ΕΟΠ για τα σχετικά μερίδια κατανάλωσης και τα δεδομένα από τις τιμοληψίες, ο ΔΤΚ μέχρι το 2014 υπολογιζόταν με την παρακάτω παραλλαγή του τύπου Laspeyres ως εξής:

$$I_t = \sum_{i=1}^{k} R_i^t w_i, \; i = 1, 2, \ldots, k \qquad (1)$$

όπου:

I_t είναι ο γενικός δείκτης τιμών της τρέχουσας περιόδου t,

R_i^t είναι ο ατομικός δείκτης του είδους i, ο οποίος εκτιμάται με βάση τις τιμοληψίες και

w_i είναι ο συντελεστής στάθμισης βάσει της ΕΟΠ

όπου $w_i = \dfrac{p_i^0 q_i^0}{\sum_{i=1}^{k} p_i^0 q_i^0}$.

Καθώς οι ΕΟΠ από το 2008 και μετά έγιναν ετήσιες, αυτό πλέον έδινε τη δυνατότητα οι συντελεστές στάθμισης να αναθεωρούνται σε ετήσια βάση, ενώ μέχρι τότε αυτό γινόταν περίπου ανά πενταετία. Έτσι, χρησιμοποιούνται πλέον δεδομένα από την πιο πρόσφατη ΕΟΠ, η οποία χρονικά υστερεί κατά δύο έτη από τον ΔΤΚ, δηλαδή για τον υπολογισμό του ΔΤΚ το 2021 χρησιμοποιούνται δεδομένα από την ΕΟΠ

4. Η συχνότητα συλλογής των τιμών εξαρτάται από τη φύση του κάθε αγαθού και υπηρεσίας. Για παράδειγμα σε προϊόντα όπως τα νωπά φρούτα και λαχανικά, των οποίων οι τιμές είναι πιο ευμετάβλητες, καθώς επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από εξωγενείς παράγοντες, οι τιμοληψίες γίνονται σε εβδομαδιαία βάση. Το ίδιο ισχύει και για τα καύσιμα. Στον αντίποδα σε ορισμένα προϊόντα των οποίων οι τιμές καθορίζονται κεντρικά (ΔΕΚΟ, τέλη κυκλοφορίας, διόδια, κτλ.) ή δεν μεταβάλλονται εντός του έτους (δίδακτρα, ασφάλιστρα), τα στοιχεία τιμών συλλέγονται μία φορά το εξάμηνο ή τον χρόνο. Τέλος, υπάρχουν και συγκεκριμένα προϊόντα των οποίων οι τιμές είναι ίδιες σε όλη την Επικράτεια (εφημερίδες, φάρμακα, κτλ.), για τα οποία δεν πραγματοποιείται τιμοληψία σε όλες τις περιφέρειες.

του 2019. Προκειμένου να διατηρηθεί η χρονολογική σειρά, οι ετήσιες σειρές πρέπει να συνδέονται με τη μέθοδο της «αλυσωτής σύνδεσης». Επίσης, το 2015 άλλαξε η ταξινόμηση που χρησιμοποιείται αναφορικά με τα αγαθά και τις υπηρεσίες που περιλαμβάνονται στον ΔΤΚ και υιοθετήθηκε η COICOP5/HICP, η οποία αποτελεί μια παραλλαγή της διεθνούς ταξινόμησης COICOP (Classification of Individual Consumption by Purpose) όπως έχει προσαρμοστεί για τις ανάγκες των Εναρμονισμένων ΔΤΚ των κρατών-μελών της ΕΕ. Οπότε ο γενικός δείκτης I_T^t που απαρτίζεται από q τιμοληπτούμενα προϊόντα και υπηρεσίες για τον μήνα t του έτους Τ ορίζεται ως:

$$I_T^t = I_{T-1}^{12}\left[\frac{\sum_{i=1}^{q} w_i^T R_i^{t,T} \big/ R_i^{12,T-1}}{\sum_{i=1}^{q} w_i^T}\right] \qquad (2)$$

όπου:

I_T^t και I_{t-1}^{12} είναι ο γενικός δείκτης για τον μήνα t του έτους T και ο γενικός δείκτης για τον Δεκέμβριο του προηγούμενου έτους T–1,

w_i^T ο συντελεστής στάθμισης του τιμοληπτούμενου είδους i, το τρέχον έτος T,

$R_i^{t,T}$ ο δείκτης του τιμοληπτούμενου είδους i, τον μήνα t του έτους T και

$R_i^{12,T-1}$ ο δείκτης του τιμοληπτούμενου είδους i, τον Δεκέμβριο του προηγούμενου έτους T–1.

Συνοψίζοντας λοιπόν, μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2013 ο ΔΤΚ υπολογιζόταν ως ένας δείκτης σταθερής βάσης, και συγκεκριμένα το έτος βάσης ήταν το 2009. Από τον Ιανουάριο 2014 υπολογίζεται ως ένας αλυσωτός δείκτης, ο οποίος για τους 12 μήνες του τρέχοντος έτους έχει ως βάση τον Δεκέμβριο του προηγούμενου έτους. Έτσι ο ΔΤΚ έχει ως βάση τον Δεκέμβριο του προηγούμενου έτους και ως έτος αναφοράς το έτος 2009.

2.2. Εξειδικευμένοι ΔΤΚ

Η επίδραση του πληθωρισμού, όπως αυτός προσεγγίζεται με τον ΔΤΚ, είναι πιθανόν να επηρεάζει τα νοικοκυριά με διαφορετική ένταση. Η διαφοροποίηση αυτή μπορεί να οφείλεται σε δύο βασικούς λόγους. Αρχικά αναμένουμε το καταναλωτικό μείγμα/πρότυπο μεταξύ φτωχότερων και πλουσιότερων νοικοκυριών να διαφέρει. Επιπλέον, οι τιμές των ομάδων αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνουν τα νοικοκυριά μπορεί να μην εξελίσσονται ομοιόμορφα, οπότε θα έχουν διαφορετική σημασία για τους ΔΤΚ των εξεταζόμενων ομάδων. Συνεπώς, είναι σκόπιμο ο ΔΤΚ να διαφοροποιείται με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτυπώνει αυτές τις διαφορές.

Προκειμένου να αποτυπωθούν αυτές οι διαφορές, χρησιμοποιούμε τα ατομικά στοιχεία από τις ΕΟΠ και υπολογίζουμε εκ νέου τους συντελεστές στάθμισης w_i στις εξισώσεις (1) και (2), οπότε αυτοί πλέον εκφράζουν τα μερίδια κατανάλωσης της κάθε ομάδας που εξετάζεται. Δηλαδή αντί οι συντελεστές στάθμισης να δείχνουν την ποσοστιαία συνεισφορά στη δαπάνη του κάθε προϊόντος για το σύνολο του πληθυσμού, αυτοί δείχνουν την αντίστοιχη ποσοστιαία συνεισφορά για παράδειγμα του κάθε δεκατημόριου στην κατανομή του εισοδήματος ή της δαπάνης. Η προσέγγιση αυτή μάς επιτρέπει να κατασκευάσουμε επιμέρους ΔΤΚ, οι οποίοι διαφοροποιούνται ανά δεκατημόριο και μας παρέχουν τη δυνατότητα να εκτιμήσουμε πώς διαφέρει ο πληθωρισμός μεταξύ φτωχότερων και πλουσιότερων νοικοκυριών.

Για τη μέτρηση της οικονομικής ευρωστίας των νοικοκυριών υιοθετούνται δύο οικονομικά μεγέθη, το εισόδημα και η καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών. Το εισόδημα χρησιμοποιείται προκειμένου τα αποτελέσματά μας να μπορούν να συγκριθούν με παρόμοιες εργασίες για άλλες χώρες και επειδή το εισόδημα χρησιμοποιείται πιο συχνά ως κριτήριο για την άσκηση οικονομικής πολιτικής. Εξάλλου η καταναλωτική δαπάνη, η οποία έχει χρησιμοποιηθεί και από τους Ζωγραφάκη και Μητράκο (2005), ενέχει το πλεονέκτημα ότι σε σχέση με το εισόδημα εμφανίζει μικρότερη διαχρονική μεταβλητότητα, ειδικά σε περιόδους ύφεσης, προσεγγίζοντας καλύτερα το λεγόμενο «μόνιμο εισόδημα», δηλαδή το μέσο μακροχρόνιο εισόδημα και όχι το ετήσιο. Επίσης, η πληροφόρηση στις ΕΟΠ αναφορικά με τις δαπάνες των νοικοκυριών είναι μάλλον πιο αξιόπιστη από την αντίστοιχη για το εισόδημα, για την εκτίμηση του οποίου η ΕΛΣΤΑΤ αξιοποιεί κυρίως την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (Survey on Income and Living Conditions – SILC). Αμφότερα πάντως τα μεγέθη έχουν αναχθεί σε κατά κεφαλήν ισοδύναμα μεγέθη διαιρώντας τα με το ισοδύναμο μέγεθος του νοικοκυριού. Το ισοδύναμο μέγεθος εκτιμάται χρησιμοποιώντας την τροποποιημένη κλίμακα του ΟΟΣΑ με βάση την οποία ο πρώτος ενήλικας κάθε νοικοκυριού λαμβάνει συντελεστή στάθμισης 1, ο δεύτερος ενήλικας και τα παιδιά 14 ετών και άνω 0,5 και τα παιδιά κάτω των 14 ετών 0,3. Τέλος, για τη μέτρηση της φτώχειας χρησιμοποιούμε την έννοια της σχετικής φτώχειας και υιοθετούμε τον ορισμό που χρησιμοποιεί και η Eurostat, όπου ως φτωχός θεωρείται όποιος έχει εισόδημα/δαπάνη μικρότερη ή ίση από τη γραμμή φτώχειας, δηλαδή από το 60% της διαμέσου του ισοδύναμου εισοδήματος/δαπάνης για το σύνολο των νοικοκυριών. Σε όλες τις εκτιμήσεις, το δείγμα των νοικοκυριών των ΕΟΠ για λόγους αντιπροσωπευτικότητας επανασταθμίστηκε με βάση σταθμά, τα οποία παρέχονται από την

ΕΛΣΤΑΤ μαζί με τις ΕΟΠ. Οι υπολογισμοί μας αφορούν την περίοδο 2000 με 2021.

3. Αποτελέσματα

3.1. Καταναλωτικά πρότυπα νοικοκυριών

Κάνοντας την υπόθεση ότι όλα τα νοικοκυριά ανεξαρτήτως της οικονομικής τους κατάστασης ή οποιωνδήποτε άλλων δημογραφικών χαρακτηριστικών τους δεν επηρεάζουν τις τιμές (είναι λήπτες τιμών) και πληρώνουν όλοι για τα ίδια αγαθά τις ίδιες τιμές, οι όποιες διαφορές υφίστανται ως προς την επίδραση του πληθωρισμού στο βιοτικό τους επίπεδο οφείλονται κυρίως στο μείγμα της κατανάλωσης που επιλέγουν να κάνουν ή συνώνυμα στο καταναλωτικό τους πρότυπο. Συνεπώς, είναι ενδιαφέρον να εξετάσουμε πώς διαφοροποιείται η κατανάλωση με βάση συγκεκριμένα οικονομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών.

Ο Πίνακας 1, χρησιμοποιώντας τα μικροδεδομένα των ετήσιων ΕΟΠ, παρουσιάζει για την περίοδο 2008-2019[5] την ποσοστιαία διάρθρωση της κατανάλωσης στις δώδεκα βασικές διψήφιες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών COICOP που χρησιμοποιούνται από την ΕΛΣΤΑΤ για τον υπολογισμό του ΔΤΚ[6]. Στην πρώτη σειρά εμφανίζεται η μέση ποσοστιαία δαπάνη για κάθε ομάδα αγαθών για το σύνολο του πληθυσμού. Στη συνέχεια εμφανίζεται η ποσοστιαία δαπάνη για κάθε ομάδα αγαθών κατατάσσοντας τα νοικοκυριά με βάση το ύψος του ισοδύναμου κατά κεφαλήν εισοδήματος σε 10 δεκατημόρια. Επιπλέον, υπολογίζεται η ποσοστιαία δαπάνη των νοικοκυριών ανά ομάδα αγαθών ταξινομώντας τα νοικοκυριά με βάση το ύψος της ισοδύναμης κατά κεφαλήν δαπάνης για αγορές. Τέλος, καταγράφονται οι ποσοστιαίες κατανομές των αγορών ανάλογα με το εάν το νοικοκυριό είναι φτωχό ή όχι, το εάν ο αρχηγός του νοικοκυριού είναι συνταξιούχος ή όχι, καθώς και εάν υπάρχουν ή όχι ανήλικα παιδιά στο νοικοκυριό. Είναι προφανές ότι οι αριθμοί κάθε γραμμής του πίνακα ως ποσοστά αθροίζουν στο 100.

Όσον αφορά το σύνολο του πληθυσμού για την εξεταζόμενη περίοδο, το μεγαλύτερο μέρος της δαπάνης των νοικοκυριών αφορά δαπάνες που σχετίζονται με τη διατροφή (20,2%), ακολουθούν τα έξοδα στέγασης (13,5%) και οι δαπάνες για μεταφορά (12,5%). Η τελευταία κατηγορία με διψήφια συνεισφορά είναι τα ξενοδοχεία, καφέ και εστιατόρια όπου τα νοικοκυριά ξόδεψαν το 10,7% της συνολικής τους δαπάνης. Οι τέσσερις λοιπόν αυτές κατηγορίες αποτελούν το 57% της συνολικής δαπάνης όλων των νοικοκυριών για την περίοδο 2008-2019. Το μικρότερο, αν και αξιόλογο, ποσοστό της οικογενειακής δαπάνης κατευθύνεται προς τα έξοδα που αφορούν την εκπαίδευση (3,4%), παρά τη δωρεάν παροχή όλων των υπηρεσιών εκπαίδευσης από το κράτος. Ακολουθούν τα ποτά και ο καπνός (3,8%), οι επικοινωνίες (4,3%) και η αναψυχή (4,9%).

Εξετάζοντας τα δεδομένα του πίνακα πιο αναλυτικά, προκύπτει ότι η διάρθρωση της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών διαφοροποιείται ουσιωδώς ανάλογα με το ύψος της οικονομικής τους ευρωστίας, είτε αυτή προσεγγίζεται με βάση το ισοδύναμο εισόδημα, είτε με βάση την ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη. Όσο χαμηλότερο είναι το δεκατημόριο που βρίσκεται το νοικοκυριό, τόσο μεγαλύτερο μέρος της δαπάνης του αφορά δαπάνες για διατροφή. Αυτό μάλιστα είναι πιο έντονο όταν ως μεταβλητή μέτρησης της ευημερίας του νοικοκυριού χρησιμοποιείται η ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη. Παρόμοια είναι η εικόνα και όσον αφορά τις δαπάνες για στέγαση, για ποτά και καπνό και για επικοινωνίες. Στον αντίποδα, όσο πιο πλούσιο είναι το νοικοκυριό (υψηλότερο δεκατημόριο), τόσο μεγαλύτερο μέρος από τη συνολική τους δαπάνη κατευθύνεται σε προϊόντα ένδυσης και υπόδησης, διαρκή αγαθά, μεταφορές, αναψυχή, εκπαίδευση και ξενοδοχεία, καφέ και εστιατόρια. Ενδεικτικό των παραπάνω είναι ότι τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο πρώτο (φτωχότερο) εισοδηματικό δεκατημόριο ξοδεύουν το ένα τέταρτο του εισοδήματός τους (24,7%) για προϊόντα διατροφής, το οποίο ξεπερνάει το ένα τρίτο (34,8%) με βάση την ισοδύναμη δαπάνη. Επίσης, τα ίδια νοικοκυριά διαθέτουν περίπου το ένα πέμπτο των πόρων τους για δαπάνες στέγασης, είτε η ταξινόμησή τους γίνεται σε δεκατημόρια με εισόδημα είτε με δαπάνη. Στον αντίποδα, τα πιο πλούσια νοικοκυριά δαπανούν περίπου για αμφότερες τις κατηγορίες 23,9%. Συναφώς σημειώνεται ότι το μερίδιο της συνολικής δαπάνης που ξοδεύουν τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο 10ο δεκατημόριο, με βάση την ισοδύναμη δαπάνη, σε σχέση με τα αντίστοιχα στο 1ο είναι πενταπλάσιο όσον αφορά δαπάνες για εκπαίδευση, τετραπλάσιο όσον αφορά δαπάνες για αναψυχή, τριπλάσιο όσον αφορά δαπάνες για

5. Η επιλογή των συγκεκριμένων ετών έγινε για δύο λόγους. Αρχικά για αποφυγή μεγάλων κενών μεταξύ των ΕΟΠ, καθώς από το 2008 έγιναν ετήσιες, ενώ πριν διεξάγονταν κάθε 4 με 5 έτη. Επίσης, τα έτη 2008 έως και 2019 ουσιαστικά αφορούν έναν πλήρη οικονομικό κύκλο, αφού περιλαμβάνουν τα έτη πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την πρόσφατη μεγάλη οικονομική κρίση.

6. Η καταναλωτική διάρθρωση υπολογίζεται για κάθε έτος χωριστά και μετά εκτιμάται ο μέσος όρος για το σύνολο των ετών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Ποσοστιαία διάρθρωση καταναλωτικής δαπάνης 2008-2019

	Διατροφή	Ποτά, καπνός	Ένδυση, υπόδηση	Στέγαση	Διαρκή αγαθά	Υγεία	Μεταφορές	Επικοινωνίες	Αναψυχή	Εκπαίδευση	Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	Λοιπά αγαθά και υπηρεσίες
Σύνολο πληθυσμού	**20,18**	**3,84**	**6,55**	**13,49**	**5,62**	**7,18**	**12,54**	**4,3**	**4,87**	**3,42**	**10,74**	**7,26**
Δεκατημόρια εισοδήματος												
1	24,8	5,1	5,1	20,2	3,8	5,8	9,3	4,5	3,3	2,9	9,2	6,2
2	24,7	4,5	5,4	17,1	4,2	7,1	10,5	4,6	3,4	3,2	9,1	6,4
3	24,7	4,2	5,7	16,0	4,8	7,7	10,1	4,6	3,4	3,0,	9,2	6,6
4	23,9	4,1	6,0	14,9	4,8	7,6	11,1	4,6	3,9	3,2	9,3	6,7
5	22,8	4,3	5,9	14,8	5,4	7,2	11,1	4,5	4,2	3,2	9,9	6,8
6	21,9	3,9	6,4	14,2	5,4	7,3	11,6	4,5	4,1	3,1	10,6	7,0
7	20,8	3,9	6,5	12,8	5,4	7,1	12,9	4,5	4,6	3,3	11,0	7,2
8	19,5	3,8	6,7	12,5	6,005,96	7,0	13,1	4,4	5,0	3,2	11,3	7,6
9	17,7	3,4	7,1	11,3	6,1	7,2	14,1	4,2	5,6	3,8	11,8	7,7
10	13,9	3,0	7,8	10,0	7,2	7,5	15,3	3,7	7,0	4,1	12,2	8,3
Δεκατημόρια κατανάλωσης												
1	34,8	3,8	2,9	21,3	3,5	8,1	5,4	6,6	1,9	0,8	5,5	5,5
2	31,6	4,0	3,7	19,3	3,9	7,6	7,3	5,9	2,2	1,5	7,0	6,0
3	28,9	4,2	4,3	18,7	4,0,	6,8	8,5	5,6	2,6	2,0	8,1	6,3
4	27,0	4,5	4,7	17,7	4,1	6,6	9,3	5,3	2,9	2,4	8,9	6,6
5	25,5	4,4	5,4	16,0	4,3	6,7	10,0	5,0	3,2	2,7	9,9	6,9
6	23,8	4,4	5,8	15,1	4,6	6,6	10,8	4,9	3,5	2,9	10,6	7,0
7	21,7	4,4	6,3	14,3	5,0,	6,7	11,2	4,6	4,0,	3,2	11,3	7,4
8	19,8	4,0	6,9	13,3	5,9	6,8	12,2	4,4	4,6	3,7	11,5	7,4
9	17,2	3,8	7,7	11,8	6,1	6,9	13,4	3,9	5,4	4,1	12,1	7,7
10	11,5	2,9	8,3	9,0,	7,7	8,2	17,5	2,9	7,7	4,5	11,9	7,9

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 (συνέχεια)

	Διατροφή	Ποτά, καπνός	Ένδυση, υπόδηση	Στέγαση	Διαρκή αγαθά	Υγεία	Μεταφορές	Επικοινωνίες	Αναψυχή	Εκπαίδευση	Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	Λοιπά αγαθά και υπηρεσίες
Με βάση το εισόδημα												
Μη φτωχά νοικοκυριά	19,6	3,7	6,7	12,7	5,9	7,3	12,9	4,3	5,1	3,5	11,0	7,4
Φτωχά νοικοκυριά	24,7	4,8	5,3	18,7	3,9	6,4	9,8	4,6	3,4	3,1	9,2	6,3
Με βάση την κατανάλωση												
Μη φτωχά νοικοκυριά	19,3	3,8	6,8	13,0	5,8	7,1	13,0	4,2	5,1	3,6	11,1	7,4
Φτωχά νοικοκυριά	33,0	4,0	3,4	20,2	3,7	7,8	6,4	6,2	2,0	1,2	6,4	5,8
Αρχηγός μη συνταξιούχος	19,0	4,0	6,9	13,3	5,4	6,1	13,3	4,3	5,2	4,2	11,1	7,3
Αρχηγός συνταξιούχος	23,6	3,4	5,6	14,0	6,3	10,2	10,5	4,4	3,9	1,2	9,7	7,2
Χωρίς παιδιά	21,0	4,0	6,1	15,0	6,0	8,4	11,9	4,5	4,3	0,7	10,9	7,4
Με παιδιά	19,4	3,7	7,1	11,8	5,2	5,8	13,3	4,0	5,6	6,6	10,6	7,2

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019, της ΕΛΣΤΑΤ.

μεταφορές και δαπάνες για ένδυση και υπόδηση και διπλάσιο όσον αφορά δαπάνες για διαρκή αγαθά και δαπάνες για ξενοδοχεία, καφέ και εστιατόρια. Προκύπτει λοιπόν ξεκάθαρα ότι το καταναλωτικό πρότυπο διαφοροποιείται αρκετά εντός της εισοδηματικής και καταναλωτικής κατανομής ανάλογα με την οικονομική κατάσταση/ευρωστία των νοικοκυριών.

Αξίζει πάντως να επισημάνουμε ότι, ανάλογα με το ποια μεταβλητή χρησιμοποιείται για την ταξινόμηση των νοικοκυριών σε δεκατημόρια, καταγράφονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στα καταναλωτικά πρότυπα. Ενδεικτικά, το ποσοστό της διατροφής για τους φτωχούς με βάση τη δαπάνη είναι 10 εκατοστιαίες μονάδες μεγαλύτερο (34%), σε σχέση με το εισόδημα (24%). Φαίνεται ότι οι διαφορές είναι πιο έντονες στο κάτω μέρος της κατανομής (φτωχούς). Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι έχει σημασία η επιλογή της μεταβλητής για την ιεράρχηση των νοικοκυριών και την εκτίμηση των δεικτών φτώχειας και ανισότητας. Για τον λόγο αυτό παρουσιάζονται αμφότερες οι κατανομές ως ένας έλεγχος ευαισθησίας των αποτελεσμάτων μας.

Παρόμοια είναι και η διάρθρωση της καταναλωτικής δαπάνης, αν ο πληθυσμός χωριστεί σε φτωχά και μη φτωχά νοικοκυριά. Κατατάσσοντας τα νοικοκυριά σε φτωχά και μη, υιοθετώντας όπως η Eurostat ως γραμμή φτώχειας το 60% του διάμεσου ισοδύναμου κατά κεφαλήν εισοδήματος, προκύπτει ότι τα φτωχά νοικοκυριά δαπανούν μεγαλύτερο μερίδιο της καταναλωτικής τους δαπάνης για είδη διατροφής, ποτά και καπνό, στέγαση και επικοινωνίες. Είναι εντυπωσιακό ότι οι δαπάνες για διατροφή, ποτά και καπνό, στέγαση και επικοινωνίες αποτελούν το 63% της συνολικής δαπάνης των φτωχών νοικοκυριών έναντι 40% για τα μη φτωχά, τα οποία ωστόσο δαπανούν υπερδιπλάσιο μερίδιο για ένδυση και υπόδηση, μεταφορές, αναψυχή και εκπαίδευση.

Τέλος, διαφορές στη διάρθρωση της κατανάλωσης προκύπτουν και ανάλογα με το εάν ο αρχηγός του νοικοκυριού είναι συνταξιούχος ή όχι, καθώς και με το εάν στο νοικοκυριό υπάρχουν παιδιά ή όχι. Ειδικότερα, τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο δαπανούν μεγαλύτερο μερίδιο για διατροφή, υγεία και οριακά για στέγαση, ενώ στα νοικοκυριά με παιδιά μεγαλύτερο μέρος της δαπάνης κατευθύνεται, όπως είναι και αναμενόμενο, προς τις κατηγορίες ένδυση και υπόδηση, μεταφορές, αναψυχή και εκπαίδευση.

3.2. Εκτιμήσεις πληθωρισμού ανά κοινωνικοοικονομική ομάδα

Από την προηγούμενη ανάλυση προκύπτει ότι η διάρθρωση της κατανάλωσης δεν είναι η ίδια για όλα τα νοικοκυριά, αλλά διαφοροποιείται ανάλογα με την οικονομική τους κατάσταση και τη σύνθεσή τους. Κατά συνέπεια ο πληθωρισμός, όπως αυτός μετριέται με τις μεταβολές του ΔΤΚ, δεν θα είναι ο ίδιος ούτε θα ασκεί παρόμοια επίδραση σε όλα τα νοικοκυριά. Ως εκ τούτου στην ενότητα αυτή υπολογίζουμε τον πληθωρισμό ανά δεκατημόριο ισοδύναμου εισοδήματος και ισοδύναμης δαπάνης, καθώς και τον πληθωρισμό που αντιστοιχεί στα φτωχά και μη φτωχά νοικοκυριά, στα νοικοκυριά με ή χωρίς αρχηγό συνταξιούχο, καθώς και στα νοικοκυριά με παιδιά. Η περίοδος που εξετάζουμε είναι τα έτη από το 2000 έως και το 2021. Για την καλύτερη παρουσίαση των αποτελεσμάτων, καθώς και προκειμένου να εντοπιστούν πιθανές διαφορές μεταξύ φάσεων ανόδου και ύφεσης αλλά και περιόδων θετικού και αρνητικού πληθωρισμού, η εξεταζόμενη περίοδος έχει χωριστεί σε πέντε υποπεριόδους. Ειδικότερα, διακρίνουμε την περίοδο της ανόδου πριν τη μεγάλη κρίση (2000-2008), την περίοδο της μεγάλης κρίσης με θετικό πληθωρισμό (2009-2012), την περίοδο της μεγάλης κρίσης με αρνητικό πληθωρισμό (2013-2016), την περίοδο ανάκαμψης από τη μεγάλη κρίση (2017-2019) και, τέλος, τα δύο πρώτα έτη της πανδημίας (2020-2021). Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται σε απόλυτα μεγέθη (Πίνακας 2) καθώς και ως διαφορές από τον μέσο γενικό πληθωρισμό (Πίνακας 3). Στην περίπτωση αυτή θετική τιμή ερμηνεύεται ως επιπλέον πληθωριστική επιβάρυνση (δηλαδή η εξεταζόμενη ομάδα αντιμετωπίζει υψηλότερο πληθωρισμό), ενώ αρνητική τιμή ως πληθωριστική ελάφρυνση (δηλαδή η εξεταζόμενη ομάδα αντιμετωπίζει χαμηλότερο πληθωρισμό).

Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι τα νοικοκυριά που βρίσκονται στα χαμηλότερα δεκατημόρια στην εισοδηματική και κυρίως στην καταναλωτική κατανομή, ανεξάρτητα από την εξεταζόμενη περίοδο, καταγράφουν υψηλότερο πληθωρισμό από τα οικονομικώς πιο εύρωστα νοικοκυριά που είναι στα υψηλότερα δεκατημόρια. Αυτό επιβεβαιώνεται και όταν εξετάζονται τα φτωχά έναντι των μη φτωχών νοικοκυριών. Ειδικότερα, για όλη την εξεταζόμενη περίοδο 2000 με 2021 ο μέσος πληθωρισμός που εκτιμάται για το 1ο δεκατημόριο με βάση το εισόδημα διαμορφώνεται σε 1,70% και με βάση την αγοραστική δαπάνη σε 1,96%. Ο αντίστοιχος μέσος πληθωρισμός για το 10ο δεκατημόριο υπολογίζεται σε 1,35% και 1,14%. Βλέπουμε λοιπόν ότι το 1ο δεκατημόριο με βάση το εισόδημα επιβαρύνεται έναντι του συνόλου με 0,16 π.μ. ποσοστιαίες μονάδες (1,70 – 1,54 = 0,16) και με βάση την καταναλωτική δαπάνη επιβαρύνεται με 0,43 π.μ. Στον αντίποδα το 10ο δεκατημόριο, ανάλογα με το μέτρο οικονομικής ευρωστίας που χρησιμοποιείται, καταγράφει πληθωρισμό χαμηλότερο από τον μέσο κατά 0,18 π.μ. στο εισόδημα και 0,39 π.μ. στην καταναλωτι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Μέσος πληθωρισμός, 2000-2021

	2000-08	2009-12	2013-16	2017-19	2020-21	2000-21
Γενικός πληθωρισμός	**3,21**	**2,71**	**-1,13**	**0,52**	**0,17**	**1,54**
Εισοδηματικά δεκατημόρια						
1	3,45	2,96	-1,08	0,58	0,26	1,70
2	3,39	2,82	-1,00	0,61	0,22	1,66
3	3,30	2,82	-1,06	0,63	0,34	1,63
4	3,32	2,88	-1,05	0,59	0,24	1,64
5	3,29	2,83	-1,05	0,58	0,14	1,61
6	3,33	2,91	-1,10	0,60	0,21	1,64
7	3,14	2,67	-1,17	0,52	0,22	1,50
8	3,20	2,69	-1,18	0,53	0,11	1,51
9	3,12	2,65	-1,21	0,49	0,07	1,46
10	3,06	2,41	-1,31	0,35	0,09	1,35
Δεκατημόρια δαπάνης						
1	3,51	3,04	-0,27	0,88	0,51	1,96
2	3,47	3,11	-0,76	0,78	0,41	1,84
3	3,52	3,19	-0,89	0,71	0,42	1,84
4	3,50	3,16	-0,95	0,71	0,34	1,81
5	3,43	3,10	-1,07	0,71	0,26	1,74
6	3,41	3,03	-1,18	0,71	0,17	1,69
7	3,34	2,93	-1,09	0,68	0,15	1,65
8	3,25	2,76	-1,34	0,56	0,10	1,52
9	3,23	2,65	-1,26	0,47	0,08	1,49
10	2,79	2,03	-1,37	0,18	0,08	1,14
Με βάση το εισόδημα						
Μη φτωχά νοικοκυριά	3,19	2,68	-1,15	0,51	0,16	1,52
Φτωχά νοικοκυριά	3,44	2,91	-0,92	0,60	0,24	1,71
Με βάση την κατανάλωση						
Μη φτωχά νοικοκυριά	3,19	2,68	-1,17	0,50	0,15	1,51
Φτωχά νοικοκυριά	3,48	3,09	-0,49	0,84	0,47	1,91
Αρχηγός όχι συνταξιούχος	3,18	2,68	-1,22	0,50	0,13	1,49
Αρχηγός συνταξιούχος	3,31	2,79	-0,85	0,58	0,28	1,66
Χωρίς παιδιά	3,22	2,80	-1,03	0,58	0,19	1,59
Με παιδιά	3,20	2,59	-1,24	0,45	0,16	1,47

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019, και ΔΤΚ της ΕΛΣΤΑΤ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Πληθωριστικές διαφορές σε ποσοστιαίες μονάδες

	2000-08	2009-12	2013-16	2017-19	2020-21	2000-21
Γενικός πληθωρισμός	**3,21**	**2,71**	**-1,13**	**0,52**	**0,17**	**1,54**
Εισοδηματικά δεκατημόρια						
1ο με μέσο	0,24	0,25	0,04	0,06	0,09	0,16
10ο με μέσο	-0,16	-0,29	-0,18	-0,17	-0,08	-0,18
1ο με 10ο	0,39	0,55	0,23	0,23	0,16	0,34
Δεκατημόρια δαπάνης						
1ο με μέσο	0,29	0,34	0,86	0,36	0,34	0,43
10ο με μέσο	-0,42	-0,67	-0,24	-0,34	-0,09	-0,39
1ο με 10ο	0,72	1,01	1,10	0,70	0,43	0,82
Με βάση το εισόδημα						
Μη φτωχοί από μέσο	-0,02	-0,02	-0,02	-0,01	-0,01	-0,02
Φτωχοί από μέσο	0,22	0,20	0,21	0,08	0,07	0,18
Φτωχοί από μη φτωχούς	0,25	0,22	0,23	0,09	0,08	0,20
Με βάση την κατανάλωση						
Μη φτωχοί από μέσο	-0,02	-0,03	-0,04	-0,02	-0,02	-0,03
Φτωχοί από μέσο	0,27	0,38	0,64	0,32	0,30	0,38
Φτωχοί από μη φτωχούς	0,29	0,41	0,69	0,34	0,32	0,40
Μη συνταξιούχος αρχηγός από γενικό πληθωρισμό	-0,03	-0,02	-0,09	-0,02	-0,04	-0,04
Συνταξιούχος αρχηγός από γενικό πληθωρισμό	0,10	0,08	0,28	0,06	0,11	0,13
Συνταξιούχος από μη συνταξιούχο αρχηγό	0,13	0,10	0,37	0,09	0,15	0,17
Χωρίς παιδιά από γενικό πληθωρισμό	0,01	0,10	0,10	0,05	0,02	0,05
Με παιδιά από γενικό πληθωρισμό	-0,01	-0,11	-0,12	-0,07	-0,01	-0,06
Με παιδιά από χωρίς παιδιά	-0,02	-0,21	-0,22	-0,12	-0,03	-0,12

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019, και ΔΤΚ της ΕΛΣΤΑΤ.

κή δαπάνη. Γενικότερα, κατά κανόνα τα χαμηλότερα δεκατημόρια εμφανίζουν σχετικά υψηλότερο πληθωρισμό.

Είναι ενδιαφέρον ότι οι διαφορές του ΔΤΚ, και κατ' επέκταση του πληθωρισμού, διαφοροποιούνται κατά τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου. Ειδικότερα, σε περιόδους ύφεσης, κυρίως όσον αφορά την καταναλωτική δαπάνη ως μέτρο εκτίμησης της ευημερίας των νοικοκυριών, η πληθωριστική επιβάρυνση των πιο φτωχών είναι μεγαλύτερη σε σχέση με περιόδους κατά τις οποίες καταγράφονται θετικοί ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ. Ενδεικτικά, η διαφορά στον πληθωρισμό μεταξύ του 1ου και του 10ου δεκατημορίου την περίοδο της ύφεσης, είτε υπήρχε θετικός πληθωρισμός (2009-12) οπότε ήταν 1,01 π.μ. είτε αρνητικός πληθωρισμός (2013-16) οπότε ήταν 1,1 π.μ., είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη την περίοδο της ανόδου (2000-08) και τα έτη της ανάκαμψης από την κρίση (2017-19),

οπότε κυμαινόταν περίπου στις 0,7 π.μ. Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγουμε εξετάζοντας τις διαφορές του ΔΤΚ του 1ου δεκατημορίου από τον γενικό ΔΤΚ, οι οποίες εμφανίζονται με υψηλότερα ποσοστά την περίοδο ύφεσης και αρνητικού πληθωρισμού από την περίοδο οικονομικής ανόδου.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι οι διαφορές πληθωρισμού μεταξύ των ακραίων δεκατημορίων είναι μεγαλύτερες όταν χρησιμοποιείται η καταναλωτική δαπάνη προκειμένου να μετρηθεί η οικονομική ευρωστία των νοικοκυριών (ταξινόμηση των νοικοκυριών σε δεκατημόρια) από όταν χρησιμοποιείται το εισόδημα. Αυτό πιθανόν να συνδέεται με το ότι οι Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών σχεδιάστηκαν για την όσο το δυνατόν ακριβέστερη μέτρηση της δαπάνης των νοικοκυριών (περιλαμβάνουν πάνω από 900 υποκατηγορίες δαπανών και γίνεται αναλυτική καταγραφή από τα νοικοκυριά) και όχι τόσο για τη μέτρηση του εισοδήματος[7]. Επίσης εμφανίζουν σημαντική διακύμανση τόσο εντός των εξεταζόμενων υποπεριόδων όσο και κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους (βλ. Διάγραμμα 1). Οι διαφορές των εκτιμώμενων ΔΤΚ σε απόλυτο μέγεθος φαίνονται μικρές, γεγονός αναπόφευκτο μιας και εξετάζουμε περιόδους με χαμηλό πληθωρισμό και σχετική νομισματική σταθερότητα. Ωστόσο, εάν εκφραστούν ως ποσοστιαίες αποκλίσεις από τον επίσημο γενικό πληθωρισμό, το πρώτο δεκατημόριο με βάση την καταναλωτική δαπάνη αντιμετωπίζει πληθωρισμό κατά μέσο όρο 28% υψηλότερο, ενώ το δέκατο κατά 25,5% χαμηλότερο.

Φαίνεται λοιπόν ότι διαχρονικά, με ελάχιστες εξαιρέσεις, τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε χαμηλότερα δεκατημόρια, λόγω του συνδυασμού των προϊόντων που καταναλώνουν, επηρεάζονται περισσότερο από τον πληθωρισμό. Η επίδραση αυτή ορισμένα έτη είναι αρκετά μικρή, ενώ κάποια, κυρίως κατά τη διάρκεια της ύφεσης αλλά και το 2021, είναι σαφώς μεγαλύτερη. Σημειώνεται ότι, ακόμα και αν εξεταστεί η διαφορά μεταξύ του 2ου υψηλότερου και του αντίστοιχου χαμηλότερου δεκατημορίου, προκειμένου να μετριαστούν επιδράσεις από ακραίες παρατηρήσεις, τα αποτελέσματα δεν διαφοροποιούνται ουσιωδώς (βλ. Διάγραμμα 2).

Παρόμοια είναι και η εικόνα όταν εξετάζονται τα φτωχά σε σχέση με τα μη φτωχά νοικοκυριά, με τα τελευταία να καταγράφουν πληθωρισμό πολύ κοντά στον επίσημο, ενώ τα φτωχά νοικοκυριά συστηματικά αντιμετωπίζουν μία επιπλέον πληθωριστική επιβάρυνση. Ακόμα και σε περιόδους αρνητικού πληθωρισμού, τα φτωχά νοικοκυριά επιβαρύνονται περισσότερο, καθώς καταγράφουν λιγότερο αρνητικό πληθωρισμό σε σχέση με τα μη φτωχά. Δηλαδή η πτώση των τιμών

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
Διαφορά πληθωρισμού μεταξύ 1ου και 10ου δεκατημορίου (σε εκατοστιαίες μονάδες)

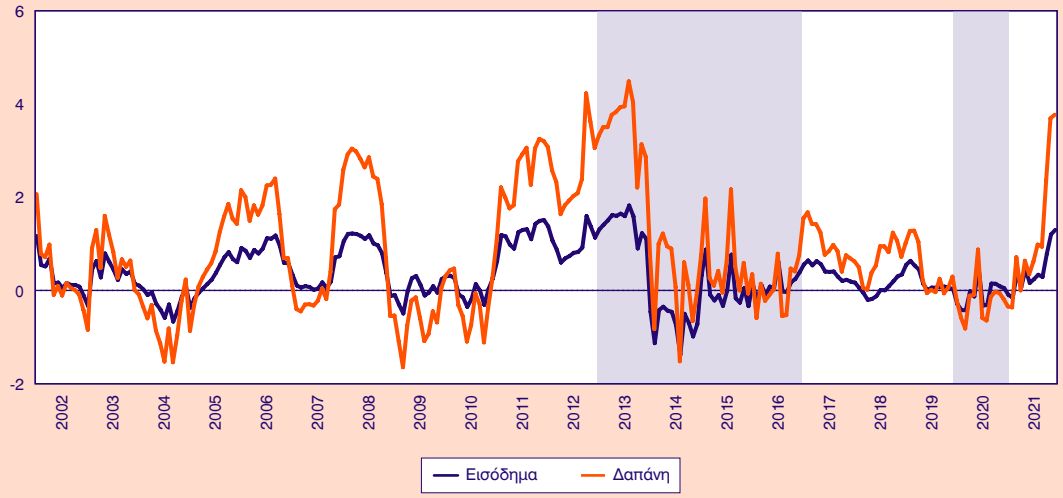

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019, και ΔΤΚ της ΕΛΣΤΑΤ.
Σημείωση: Η σκίαση δείχνει έτος με αρνητικό μέσο ετήσιο πληθωρισμό.

7. Δεν αποκλείεται βέβαια αυτό να οφείλεται και σε έκτακτες ή συνώνυμα ακραίες δαπάνες (αγορά αυτοκινήτων, δαπάνες υγείας, κτλ.). Βέβαια και το εισόδημα μπορεί να περιλαμβάνει ακραία στοιχεία όπως κέρδη, εφάπαξ αποζημιώσεις, λαχεία, κτλ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Ετήσιος πληθωρισμός ανά δεκατημόριο αγοραστικής δαπάνης

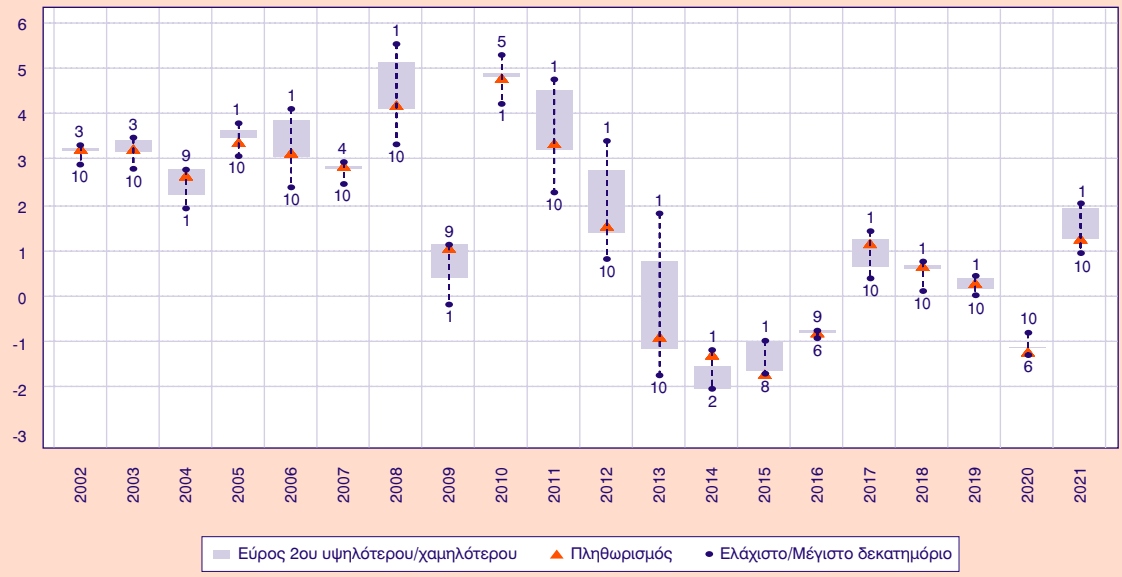

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019, και ΔΤΚ της ΕΛΣΤΑΤ.

Σημείωση: Το διάγραμμα δείχνει τον δημοσιευμένο πληθωρισμό (πορτοκαλί τρίγωνο), το εύρος του ανά δεκατημόριο πληθωρισμού (μπλε κουκίδες) και το εύρος του πληθωρισμού μεταξύ του 2ου χαμηλότερου και του 2ου υψηλότερου δεκατημορίου (σκιασμένη μωβ μπάρα). Οι αριθμοί δείχνουν ποια δεκατημόρια καταγράφουν τον υψηλότερο και τον μικρότερο πληθωρισμό.

για τα αγαθά που καταναλώνουν οι φτωχοί δεν ήταν τόσο μεγάλη όσο για το αντίστοιχο καλάθι των μη φτωχών. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι τα μη φτωχά νοικοκυριά δεν καταγράφουν ουσιαστική πληθωριστική επιβάρυνση ούτε την εποχή της πανδημίας. Τα δύο πρώτα έτη της πανδημίας, οπότε κατά μέσο όρο ουσιαστικά καταγράφεται μηδενικός πληθωρισμός της τάξεως του 0,17%, τα φτωχά νοικοκυριά, είτε ορίζονται με βάση το εισόδημα είτε τη δαπάνη, ωφελούνται σχετικά λιγότερο από τον τρόπο μεταβολής των τιμών. Η μέση ετήσια πληθωριστική επιβάρυνση των φτωχών νοικοκυριών εκτιμάται σε 0,24 π.μ. εάν η φτώχεια μετριέται σε όρους εισοδήματος, και σε 0,47 π.μ. εάν προσεγγίζεται με την καταναλωτική δαπάνη. Σε κάθε περίπτωση οι απώλειες αγοραστικής δύναμης στους φτωχούς είναι μεγαλύτερες σε περιόδους ύφεσης έναντι περιόδων οικονομικής ανόδου.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο επιβαρύνονται περισσότερο μέσα από τις μεταβολές των τιμών από τα υπόλοιπα νοικοκυριά, αφού η μέση πληθωριστική επιβάρυνση εκτιμάται σε 0,13 π. μ . για την περίοδο 2000 με 2021, αλλά σαφώς μικρότερη από την αντίστοιχη των φτωχών. Η επιβάρυνση αυτή, όπως εξάλλου και των φτωχών, είναι υψηλότερη την περίοδο 2013-2016, οπότε καταγράφεται ύφεση με αρνητικό πληθωρισμό. Τέλος, τα νοικοκυριά χωρίς παιδιά καταγράφουν πληθωρισμό λίγο υψηλότερο από τον μέσο (0,05 π.μ.), ενώ τα νοικοκυριά με παιδιά μικρή πληθωριστική ελάφρυνση (-0,06 π.μ.), με την πληθωριστική διαφορά των δύο ομάδων να είναι σαφώς υψηλότερη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης (2009-2016).

Συνοψίζοντας, από τους υπολογισμούς των επιμέρους δεικτών τιμών καταναλωτή ανά δεκατημόριο και ανά πληθυσμιακή ομάδα προκύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις αναφορικά με την επίδραση που έχουν οι μεταβολές στις τιμές. Η ανάλυση δείχνει ότι οι οικονομικά ασθενέστεροι διαχρονικά, με ελάχιστες εξαιρέσεις, επιβαρύνονται με υψηλότερο πληθωρισμό. Αυτό επιβεβαιώνεται είτε χρησιμοποιηθεί το ισοδύναμο οικογενειακό εισόδημα είτε η ισοδύναμη οικογενειακή δαπάνη για αγορές προκειμένου να προσεγγιστεί η οικονομική ευρωστία των νοικοκυριών (κατάταξη των νοικοκυριών σε επιμέρους δεκατημόρια), αν και με τη δαπάνη οι πληθωριστικές διαφοροποιήσεις που καταγράφονται είναι εντονότερες. Η επιβάρυνση φαίνεται να είναι υψηλότερη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και ιδιαίτερα σε περιόδους αρνητικού πληθωρισμού. Με υψηλότερο από τον επίσημο πληθωρισμό εκτιμάται ότι επιβαρύνονται τα φτωχά νοικοκυριά και δευτερευόντως τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο, ενώ για τα νοικοκυριά με

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3
Πληθωρισμός επιλεγμένων ομάδων, 2002-2021

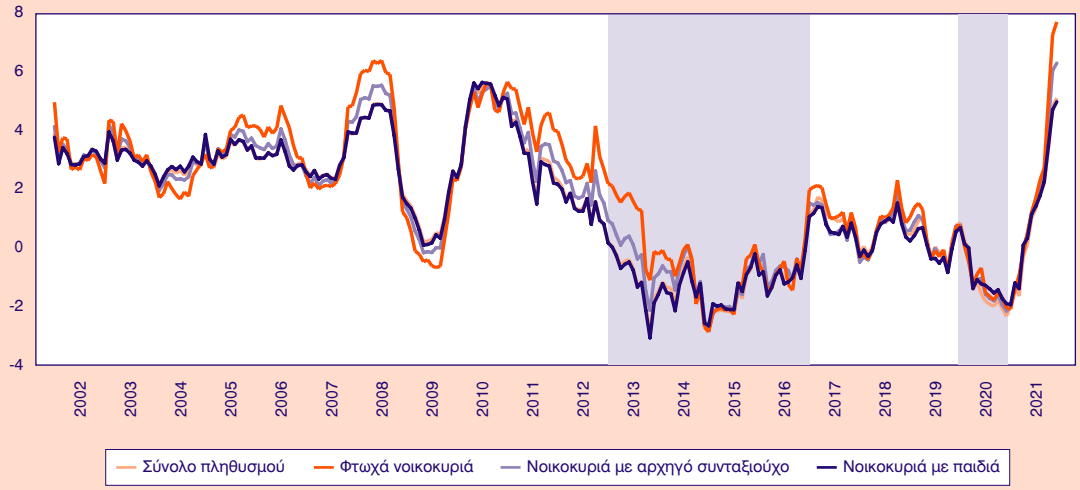

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019, και ΔΤΚ της ΕΛΣΤΑΤ.
Σημείωση: Η σκίαση δείχνει έτος με αρνητικό μέσο ετήσιο πληθωρισμό.

παιδιά δεν προκύπτει κάποια σημαντική διαφοροποίηση από τον πληθωρισμό που υπολογίζει η ΕΛΣΤΑΤ. Οι όποιες διαφορές καταγράφονται οφείλονται στο πώς άλλαξαν οι τιμές των αγαθών και υπηρεσιών κατά την εξεταζόμενη περίοδο, συνδυαστικά με το καταναλωτικό πρότυπο που διαφέρει σημαντικά μεταξύ των εξεταζόμενων ομάδων.

3.3. Μηνιαίες εξελίξεις πληθωρισμού το 2021

Η ενότητα αυτή εστιάζει στην εξέλιξη του πληθωρισμού το 2021, το οποίο αποτελεί ένα ιδιαίτερο έτος αναφορικά με την εξέλιξη της ελληνικής και της παγκόσμιας οικονομίας καθώς και του πληθωρισμού. Ειδικότερα, λόγω της παγκόσμιας έξαρσης της πανδημίας του κορωνοϊού και της συνακόλουθης οικονομικής επιβράδυνσης, στην Ελλάδα καταγράφηκε αρνητικός πληθωρισμός από τον Απρίλιο του 2020 μέχρι και τον Απρίλιο του 2021. Τους υπόλοιπους μήνες του 2021, ο πληθωρισμός αυξήθηκε συνεχώς και με επιτάχυνση, κυρίως ως αποτέλεσμα των αυξημένων τιμών στα εισαγόμενα καύσιμα, της απότομης αύξησης της παγκόσμιας ζήτησης καθώς και των διαταραχών που καταγράφηκαν στην εφοδιαστική αλυσίδα. Ανεξάρτητα από τους λόγους που οδήγησαν στην αύξηση του πληθωρισμού, ο οποίος σε μεγάλο βαθμό μπορεί να χαρακτηριστεί εισαγόμενος, η αποκλιμάκωσή του δεν φαίνεται να είναι άμεση καθώς συνήθως ο υψηλότερος πληθωρισμός καθίσταται και επίμονος (Kanellopoulos and Koutroulis, 2016). Έτσι, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η εξέταση της επίδρασης του πληθωρισμού το 2021 για τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες που εξετάστηκαν προηγουμένως.

Η μηνιαία εξέλιξη του πληθωρισμού για το σύνολο του πληθυσμού και για επιλεγμένες κοινωνικοοικονομικές ομάδες απεικονίζεται στο Διάγραμμα 4. Αν και ο πληθωρισμός για ολόκληρο το 2021 αυξάνεται, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το εύρος του και η μηνιαία εξέλιξή του, καθώς κυμαίνεται από σχεδόν -2% έως 5%. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο τρίμηνο του 2021 με βάση τα δημοσιευμένα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ καταγράφεται αρνητικός πληθωρισμός, ενώ τους επόμενους δύο μήνες, Απρίλιο (-0,29%) και Μάιο (0,14%), ο πληθωρισμός είναι σχεδόν μηδενικός. Από τον Ιούνιο του 2021 ο πληθωρισμός βρίσκεται πάνω από 1% με συνεχή αυξητική τάση, η οποία γίνεται ιδιαίτερα έντονη από τον Σεπτέμβριο και φτάνει το 5,11% τον Δεκέμβριο.

Όπως διαπιστώθηκε στην προηγούμενη ενότητα όπου εξετάστηκε η επίδραση του πληθωρισμού σε ετήσια βάση, η μηνιαία εξέλιξή του πληθωρισμού το 2021 δεν είναι ομοιογενής. Φαίνεται ότι μέχρι τον Σεπτέμβριο, οπότε ο πληθωρισμός κυμαινόταν κάτω από το 2%, δεν εντοπίζονται ιδιαίτερες πληθωριστικές διαφοροποιήσεις, με όλες τις εξεταζόμενες ομάδες να καταγράφουν πληθωρισμό κοντά στον γενικό. Από τον Σεπτέμβριο και έπειτα τα νοικοκυριά που βρίσκονται χαμηλότερα στην εισοδηματική ή καταναλωτική

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4
Πληθωρισμός επιλεγμένων ομάδων, 2021

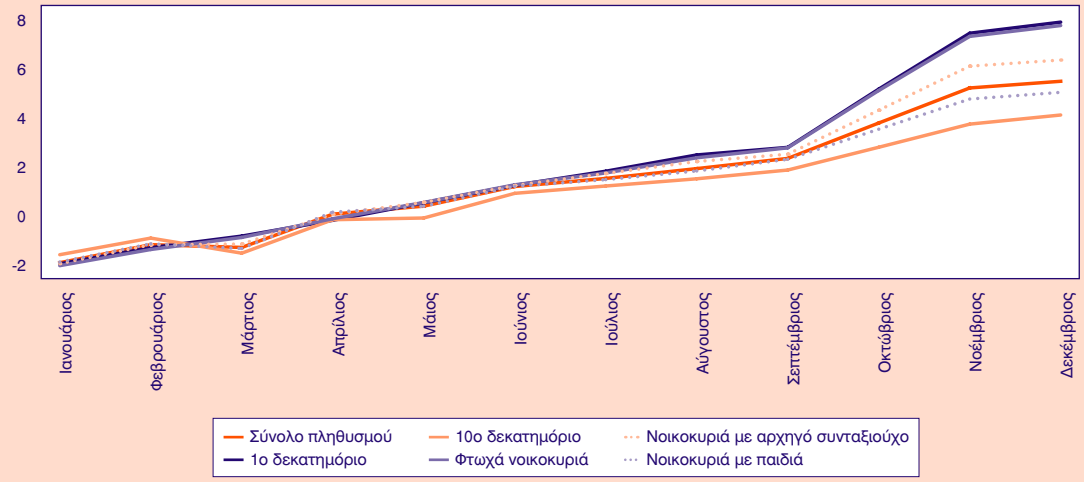

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019, και ΔΤΚ της ΕΛΣΤΑΤ.

κατανομή, τα φτωχά νοικοκυριά και τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο καταγράφουν υψηλότερο πληθωρισμό από τον γενικό. Στον αντίποδα τα πιο εύρωστα οικονομικά νοικοκυριά και, σε μικρότερο βαθμό, τα νοικοκυριά με παιδιά φαίνεται να επιβαρύνονται λιγότερο από τον πληθωρισμό. Είναι ενδεικτικό ότι για τον Δεκέμβριο οπότε καταγράφεται η μεγαλύτερη αύξηση των τιμών για το 2021 (5,44%)[8], ο πληθωρισμός για το πρώτο δεκατημόριο με βάση το εισόδημα εκτιμάται σε 5,95% και με βάση την κατανάλωση σε 7,85% και, αντίστοιχα, για τα φτωχά νοικοκυριά με γνώμονα το εισόδημα σε 5,87% και με γνώμονα την κατανάλωση σε 7,71%. Τον ίδιο μήνα ο πληθωρισμός για τα νοικοκυριά με συνταξιούχο αρχηγό εκτιμάται σε 6,31%. Στον αντίποδα ο πληθωρισμός για το 10ο εισοδηματικό δεκατημόριο είναι 4,65% και για το αντίστοιχο καταναλωτικό δεκατημόριο 4,06%. Προκύπτει λοιπόν μία σημαντική επιβάρυνση για τους οικονομικά ασθενέστερους, η οποία όμως εκδηλώνεται μετά τον Σεπτέμβριο 2021, οπότε και ο γενικός πληθωρισμός αρχίζει να αυξάνεται με μεγαλύτερο ρυθμό. Είναι ενδεικτικό ότι αθροιστικά η επιβάρυνση των φτωχών νοικοκυριών με βάση το εισόδημα για το 2021 εκτιμάται σε 1,32 π.μ. (6,92 π.μ. με βάση την κατανάλωση) έναντι οριακής ελάφρυνσης για τα μη φτωχά νοικοκυριά -0,19 π.μ. (-0,48 π.μ. με βάση την κατανάλωση).

3.4. Συμβολή επιμέρους ομάδων αγαθών στη διαμόρφωση του πληθωρισμού

Η συμβολή της κάθε ομάδας αγαθών και υπηρεσιών στη διαμόρφωση του πληθωρισμού δεν είναι παρόμοια αλλά εξαρτάται από δύο συνιστώσες. Αρχικά έχει σημασία πόσο αυξάνονται οι τιμές σε κάθε αγαθό και υπηρεσία, οπότε μια αύξηση (μείωση) των τιμών αυξάνει (μειώνει) και τον γενικό πληθωρισμό. Το μέγεθος όμως της επίδρασης στον γενικό πληθωρισμό καθορίζεται τόσο από το μέγεθος της μεταβολής της τιμής όσο και από τη σχετική συνεισφορά του αγαθού/υπηρεσίας στη συνολική κατανάλωση των νοικοκυριών. Συνεπώς, ένα προϊόν του οποίου η τιμή αυξάνεται πολύ αλλά έχει πολύ μικρή συμμετοχή στη συνολική δαπάνη των νοικοκυριών δεν αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά τον πληθωρισμό. Αντίθετα, σε προϊόντα τα οποία έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη συνολική κατανάλωση ακόμα και μικρές μεταβολές στην τιμή τους μπορεί να έχουν σημαντική επίδραση στον υπολογισμό του πληθωρισμού. Συνεπώς, είναι ενδιαφέρον να εξεταστεί ποια ήταν η συνεισφορά που είχε στον γενικό πληθωρισμό καθεμία από τις δώδεκα βασικές κατηγορίες προϊόντων/υπηρεσιών.

Ο Πίνακας 4 καταγράφει για τις δώδεκα βασικές κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών τη συνεισφορά τους

8. Για την ίδια περίοδο η ΕΛΣΤΑΤ εκτιμά τον πληθωρισμό σε 5,1. Η διαφορά στις εκτιμήσεις μας έγκειται στο ότι για το 2021 οι σταθμίσεις που χρησιμοποιεί η ΕΛΣΤΑΤ, αν και στηρίζονται στην ΕΟΠ του 2019, την οποία χρησιμοποιούμε εμείς, έχουν δικαιολογημένα προσαρμοστεί και με βάση αδημοσίευτα στοιχεία από τους *Εθνικούς Λογαριασμούς*. Εντούτοις, η διαφορά κατά 0,3 ποσοστιαίες μονάδες δεν επηρεάζει ουσιωδώς τα συμπεράσματά μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Συνεισφορά επιμέρους ομάδων αγαθών και υπηρεσιών στον πληθωρισμό ανά μήνα, 2021

	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
Διατροφή	-0,096	-0,110	-0,056	-0,254	-0,039	0,065	0,347	0,628	0,624	0,596	0,709	0,874
Ποτά, καπνός	-0,018	0,003	-0,023	-0,005	-0,015	-0,012	-0,004	-0,018	-0,007	-0,002	-0,006	0,001
Ένδυση, υπόδηση	-0,209	-0,048	-1,119	-0,066	-0,323	0,032	-0,107	-0,172	-0,027	0,034	0,215	0,196
Στέγαση	-0,482	-0,265	0,015	0,270	0,440	0,551	0,580	0,621	0,646	1,635	2,497	2,540
Διαρκή αγαθά	-0,096	-0,096	-0,074	-0,053	-0,060	-0,037	-0,032	-0,020	0,026	0,035	0,101	0,099
Υγεία	-0,087	-0,080	-0,079	-0,072	-0,097	-0,101	-0,062	-0,035	0,004	0,002	-0,007	-0,007
Μεταφορές	-0,813	-0,596	-0,068	0,369	0,681	0,971	0,883	0,990	1,115	1,337	1,370	1,563
Επικοινωνίες	-0,091	-0,081	-0,069	-0,058	-0,071	-0,076	-0,117	-0,113	-0,109	-0,106	-0,115	-0,108
Αναψυχή	-0,025	-0,011	-0,012	-0,039	-0,033	-0,038	-0,031	-0,027	-0,014	-0,015	-0,011	-0,024
Εκπαίδευση	-0,001	-0,001	-0,001	-0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,030	0,030	0,030	0,030
Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	-0,065	-0,049	-0,059	-0,098	-0,173	-0,086	-0,029	0,018	0,059	0,103	0,142	0,126
Λοιπά αγαθά και υπηρεσίες	-0,158	-0,110	-0,091	-0,155	-0,121	-0,135	-0,082	-0,075	-0,050	-0,087	-0,048	-0,042
Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή	**-2,1**	**-1,4**	**-1,6**	**-0,2**	**0,2**	**1,1**	**1,3**	**1,8**	**2,3**	**3,6**	**4,9**	**5,2**

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019, και ΔΤΚ της ΕΛΣΤΑΤ.

Σημείωση: Η σκίαση δείχνει θετική συνεισφορά στον πληθωρισμό.

στον γενικό πληθωρισμό ανά μήνα, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την εξέλιξη των τιμών όσο και τη σχετική συνεισφορά της κάθε κατηγορίας στη συνολική κατανάλωση των νοικοκυριών. Θετική (αρνητική) τιμή δείχνει ότι η συγκεκριμένη κατηγορία αύξησε (μείωσε) τον μέσο πληθωρισμό. Φαίνεται ότι τους πρώτους τρεις μήνες του 2021 σχεδόν όλες οι κατηγορίες προϊόντων συνέβαλλαν στον αρνητικό πληθωρισμό, ενώ τον Απρίλιο οι κατηγορίες Στέγαση και Μεταφορές έχουν σημαντική αυξητική επίδραση, η οποία όμως αντισταθμίζεται από τις υπόλοιπες κατηγορίες και γι' αυτό εξακολουθεί να καταγράφεται αρνητικός πληθωρισμός. Η θετική επίδραση της Στέγασης και των Μεταφορών συνεχίζεται μέχρι το τέλος του 2021, και μάλιστα τον Μάιο είναι τόσο μεγάλη ώστε να υπερκαλύπτει την αρνητική επίδραση των υπόλοιπων δέκα κατηγοριών και για πρώτη φορά στο 2021 να εμφανίζεται οριακά θετικός πληθωρισμός. Από τον Ιούνιο του 2021 προστίθενται και άλλες κατηγορίες, οι οποίες συντελούν στον θετικό πληθωρισμό, με εξέχουσα αυτή της Διατροφής. Από τους υπολογισμούς προκύπτει ότι τον Δεκέμβριο του 2021 οκτώ κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών αύξησαν τον πληθωρισμό, με την υψηλότερη επίδραση να έχει η Στέγαση εξαιτίας των προϊόντων ενέργειας που περιλαμβάνει (ηλεκτρισμός, καύσιμα, κλπ.), να ακολουθούν οι Μεταφορές, η Διατροφή και η Ένδυση και Υπόδηση. Οι τέσσερις κατηγορίες οι οποίες έχουν μειωτική επίδραση στον πληθωρισμό τον Δεκέμβριο του 2021 είναι η Υγεία, οι Επικοινωνίες, η Αναψυχή και τα Λοιπά αγαθά και υπηρεσίες. Είναι μάλιστα εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι οι τρεις τελευταίες έχουν αρνητική επίδραση καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ η Υγεία καταγράφει οριακά θετική συνεισφορά μόνο τους μήνες Σεπτέμβριο και Οκτώβριο. Από την προηγούμενη ανάλυση προκύπτει ότι ο πληθωρισμός του 2021 οφείλεται κυρίως σε κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών οι οποίες είναι εκτεθειμένες στις αυξήσεις των καυσίμων και της ενέργειας και οι οποίες αποτελούν μεγάλο μέρος της δαπάνης των πιο φτωχών νοικοκυριών.

3.5. Διανεμητική επίδραση πληθωρισμού

Από τη μέχρι τώρα εξέταση φαίνεται ότι οι μεταβολές των τιμών, σε συνδυασμό με το πώς διαφοροποιείται το καταναλωτικό πρότυπο, επιβαρύνουν περισσότερο όσους βρίσκονται χαμηλότερα στην εισοδηματική ή καταναλωτική κατανομή και λιγότερο όσους βρίσκονται σε υψηλότερα δεκατημόρια. Οι διαπιστώσεις αυτές συνεπάγονται ότι ο μηχανισμός μεταβολής των τιμών ασκεί από μόνος του κάποια διανεμητική επίδραση. Στην ενότητα αυτή υπολογίζουμε πώς οι εδώ εκτιμημένοι διαφορετικοί ΔΤΚ επηρεάζουν τη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας. Για τον λόγο αυτό εκτιμώνται μια σειρά από δείκτες ανισότητας και φτώχειας χρησιμοποιώντας τα μικροδεδομένα των ΕΟΠ. Αρχικά υπολογίσαμε το κατά κεφαλήν ισοδύναμο εισόδημα και την κατά κεφαλήν ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη από τα μικροδεδομένα των ΕΟΠ. Στη συνέχεια, ανάλογα με το δεκατημόριο που ανήκει το κάθε νοικοκυριό και κατ' επέκταση το κάθε μέλος του, αποπληθωρίσαμε το εισόδημά του και την καταναλωτική του δαπάνη χρησιμοποιώντας τον ΔΤΚ που κατασκευάσαμε και αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο δεκατημόριο. Η διαφορά μεταξύ των δεικτών ανισότητας και φτώχειας όταν χρησιμοποιείται ο γενικός ΔΤΚ και μετά τον εδώ επιμέρους αποπληθωρισμό προφανώς αντανακλά τη διαφορετική επίδραση που έχουν οι μεταβολές των τιμών ανά δεκατημόριο.

Οι δείκτες ανισότητας και φτώχειας υπολογίζονται κάθε έτος από το 2008 έως και το 2019, χρησιμοποιώντας το εισόδημα και την καταναλωτική δαπάνη προκειμένου να προσεγγιστεί η οικονομική ευρωστία των νοικοκυριών με εναλλακτικούς τρόπους. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι, είτε χρησιμοποιηθεί το εισόδημα είτε η δαπάνη, ο τρόπος μεταβολής των τιμών αυξάνει την ανισότητα. Ο συντελεστής Gini με βάση το ισοδύναμο κατά κεφαλήν εισόδημα, λόγω της αναδιανομής που προκαλούν οι μεταβολές των τιμών, αυξάνεται από 33,1 σε 33,5 ήτοι κατά 0,4 π.μ. ή κατά 1,2%, ενώ η αντίστοιχη αύξηση όταν χρησιμοποιείται η ισοδύναμη κατά κεφαλήν καταναλωτική δαπάνη εκτιμάται σε 0,9 π.μ. Αν και το σύνολο των δεικτών που μετρούν την ανισότητα καταγράφουν αύξηση, είναι ενδιαφέρον ότι αυτή είναι μικρότερη για την τυπική διακύμανση των λογαρίθμων, τη μέση λογαριθμική απόκλιση και τον δείκτη Atkinson με ε=2,0, οι οποίοι είναι πιο ευαίσθητοι σε μεταβολές στο κάτω άκρο της κατανομής. Όταν εξετάζονται ο δείκτης Theil και ο δείκτης Atkinson με ε=0,5, οι οποίοι είναι ευαίσθητοι στο άνω άκρο της κατανομής, η αύξηση της ανισότητας είναι αισθητά πιο μεγάλη. Φαίνεται λοιπόν ότι ο μηχανισμός των τιμών λειτουργεί με τέτοιο τρόπο ώστε να διευρύνεται τόσο το χάσμα των υψηλότερων όσο και το χάσμα των χαμηλότερων δεκατημορίων από το κέντρο της κατανομής. Με άλλα λόγια η ευημερία των πιο οικονομικά εύρωστων βελτιώνεται και των πιο φτωχών υποβαθμίζεται. Αυτό φαίνεται και αν εξετάσουμε τον λόγο των δεκατημορίων. Διαχρονικά η επίδραση των τιμών στην ανισότητα φαίνεται να γίνεται αισθητή τα πρώτα έτη της οικονομικής κρίσης και έκτοτε να παγιώνεται και να εντείνεται μετά το 2016 (Διάγραμμα 5).

Το ποσοστό (κίνδυνος) φτώχειας πριν από τη διαφοροποιημένη επίδραση των τιμών με βάση το εισόδημα εκτιμάται σε 19,7% και με βάση την καταναλωτική δαπάνη σε 17,2%. Μετά την επίδραση των τιμών κατα-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5
Επίδραση των τιμών στην ανισότητα, 2008-2019

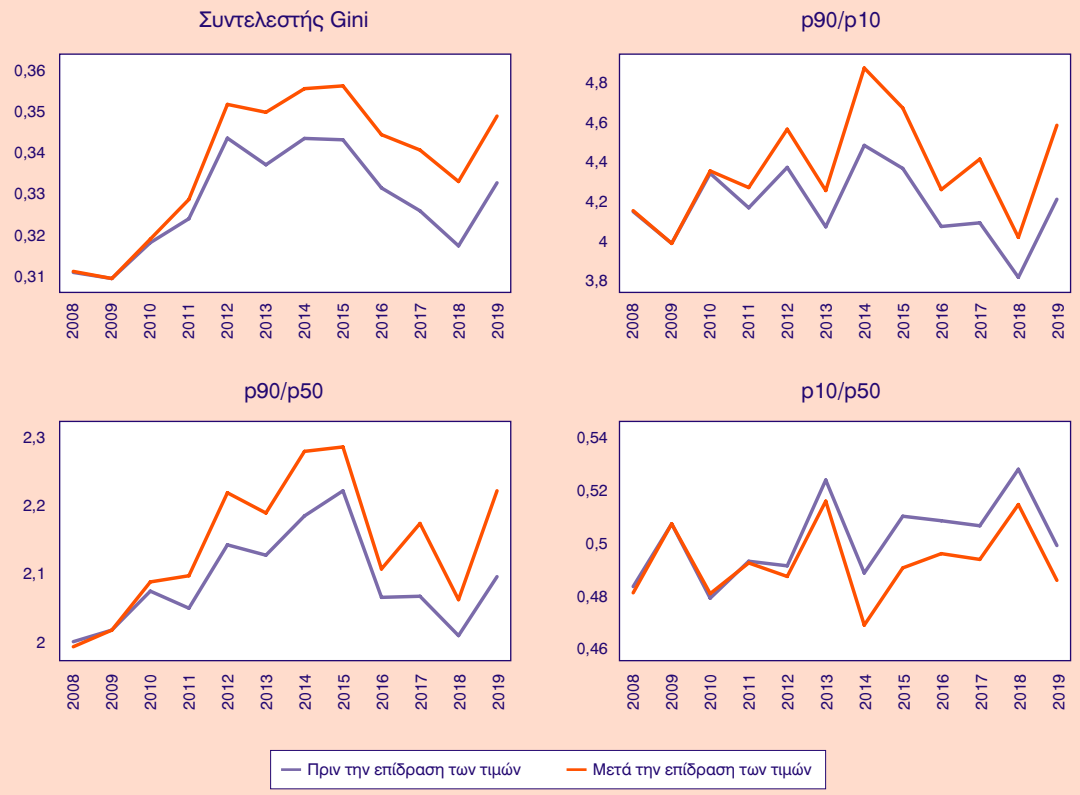

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019 της ΕΛΣΤΑΤ.
Σημείωση: Ως μέτρο ευημερίας χρησιμοποιείται η ισοδύναμη αγοραστική δαπάνη.

γράφεται αύξηση για αμφότερα τα μεγέθη, ωστόσο η αύξηση με βάση το εισόδημα είναι σχετικά μικρή (0,12 π.μ. ή περίπου 13 χιλ. άτομα), ενώ με βάση τη δαπάνη αρκετά υψηλότερη (0,86 π.μ. ή περίπου 90 χιλ. άτομα). Η επίδραση των τιμών στο χάσμα της φτώχειας, που ορίζεται ως το ποσοστό που απαιτείται να αυξηθεί το μέσο εισόδημα των φτωχών για να φτάσει στη γραμμή φτώχειας, είναι επίσης αυξητική. Ειδικότερα, όταν χρησιμοποιούμε το εισόδημα, προκύπτει ότι το μέσο εισόδημα των φτωχών θα πρέπει να αυξηθεί κατά 6,51% εάν λαμβάνουμε υπόψη τον διαφοροποιημένο πληθωρισμό, έναντι 6,48% χρησιμοποιώντας τον γενικό ΔΤΚ προκειμένου το εισόδημα των φτωχών να φτάσει στη γραμμή φτώχειας. Αναφορικά με την κατανάλωση, οι αντίστοιχοι δείκτες εκτιμώνται σε 4,4% και 4,2%, των οποίων η διαφορά είναι αξιόλογη δείχνοντας τη σημασία των διαφοροποιημένων δεικτών τιμών μεταξύ φτωχών και μη φτωχών. Η επίδραση των τιμών δεν είναι παρόμοια καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο (βλ. Διάγραμμα 6). Όπως και με την ανισότητα φαίνεται να γίνεται πιο έντονη τα πρώτα έτη μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης και έκτοτε να παγιώνεται.

Η διανεμητική επίδραση του μηχανισμού των τιμών μπορεί επίσης να αξιολογηθεί και με τη χρήση των δεικτών προοδευτικότητας Kakwani και Reynolds-Smolensky. Αμφότεροι οι δείκτες, συγκρίνοντας την κατανομή του εισοδήματος ή της δαπάνης πριν και μετά την επίδραση του μηχανισμού των τιμών, αξιολογούν τον βαθμό προοδευτικότητας της επίδρασης των τιμών, αν δηλαδή ο πληθωρισμός απορροφά μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος των πλουσίων (και άρα είναι προοδευτικός) ή των φτωχών (και άρα είναι αντίστροφα προοδευτικός) ή το ίδιο (και είναι αναλογικός). Ο δείκτης Kakwani λαμβάνει τιμές μεταξύ -1 και 1 και, όταν είναι θετικός (αρνητικός), σημαίνει ότι ο πληθωρισμός είναι προοδευτικός (αντιστρόφως προοδευτικός), ενώ όταν λαμβάνει την τιμή 0 η επίδραση του πληθωρισμού είναι παρόμοια για όλους. Παρόμοια είναι και η ερμηνεία για τον δείκτη Reynolds-Smolen.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6
Επίδραση των τιμών στη φτώχεια, 2008-2019

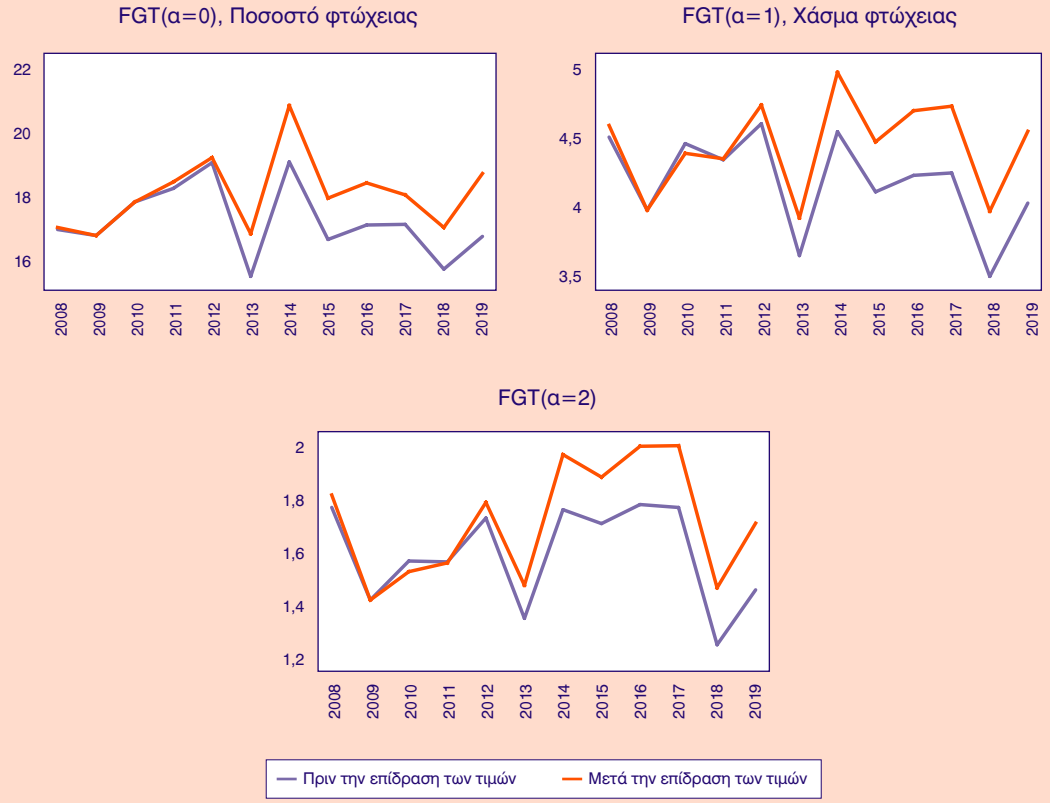

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019 της ΕΛΣΤΑΤ.

Σημείωση: Ως μέτρο ευημερίας χρησιμοποιείται η ισοδύναμη αγοραστική δαπάνη. FGT: Δείκτες φτώχειας των Foster, Greer και Thorbecke (1984), FGT(α). Το FGT(α=0) είναι ο κίνδυνος φτώχειας, FGT(α=1) είναι το μέσο κανονικοποιημένο χάσμα φτώχειας και FGT(α=2) είναι το μέσο τετράγωνο του κανονικοποιημένου χάσματος φτώχειας. Όσο μεγαλύτερο είναι το α, τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός «αποστροφής της φτώχειας», δηλαδή ο δείκτης είναι πιο ευαίσθητος στα πιο μεγάλα κενά φτώχειας.

Αμφότεροι οι δείκτες είναι αρνητικοί, αν και λαμβάνουν τιμές κοντά στο μηδέν, υποδηλώνοντας ότι ο πληθωρισμός έχει μία αντιστρόφως προοδευτική επίδραση, μάλλον όμως περιορισμένη. Εντούτοις, αξίζει να επισημάνουμε ότι οι τιμές που παρουσιάζονται στον Πίνακα 5 αφορούν τη μέση τιμή της εξεταζόμενης περιόδου. Εξετάζοντας τη διαχρονική εξέλιξη των δεικτών, προκύπτει ότι και οι δύο δείκτες είναι αρνητικοί για όλα τα εξεταζόμενα έτη. Επίσης, προκύπτει ότι αμφότεροι οι δείκτες, ανεξάρτητα αν για την εκτίμησή τους χρησιμοποιείται το εισόδημα ή η δαπάνη, μειώνονται από το 2009 έως το 2016, οπότε φαίνεται να σταθεροποιούνται σε χαμηλό επίπεδο μέχρι το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου. Προκύπτει λοιπόν ότι, καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, ο μηχανισμός των τιμών λειτουργεί με αντίστροφα προοδευτικό τρόπο, επιβαρύνοντας τους φτωχότερους περισσότερο σε σχέση με τους πιο οικονομικά εύρωστους. Επίσης, η ένταση του φαινομένου αυτού φαίνεται ότι αυξήθηκε κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και έκτοτε παραμένει σταθερή.

Συνοψίζοντας, από τις εκτιμήσεις μας προκύπτει ότι, για την περίοδο 2008 με 2019, οι μεταβολές των τιμών συντέλεσαν στη διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων και στην αύξηση τόσο του αριθμού των φτωχών όσο και της έντασης της φτώχειας. Το φαινόμενο επιβεβαιώνεται τόσο όταν χρησιμοποιείται το οικογενειακό εισόδημα, όσο και όταν χρησιμοποιείται η δαπάνη για αγορές. Φαίνεται πάντως ότι οι επιδράσεις των τιμών είναι πιο έντονες όταν για τη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας χρησιμοποιείται η καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών. Σε κάποιο βαθμό αυτό είναι λογικό, αφού οι καταναλωτικές δαπάνες είναι περισσότερο ευαίσθητες στις μεταβολές των τιμών. Το γενικότερο πάντως συμπέρασμα, όπως επιβεβαιώνεται και από τους δείκτες προοδευτικό-

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Ανισότητα και φτώχεια πριν και μετά την επίδραση των τιμών, 2008-2019

	Εισόδημα			Αγοραστική δαπάνη		
Δείκτες ανισότητας/φτώχειας	**Πριν την επίδραση των τιμών**	**Μετά την επίδραση των τιμών**	**Ποσοστιαία μεταβολή**	**Πριν την επίδραση των τιμών**	**Μετά την επίδραση των τιμών**	**Ποσοστιαία μεταβολή**
Συντελεστής Gini	33,1	33,5	1,2%	32,8	33,7	2,8%
Τυπική διακύμανση λογαρίθμων	67,8	68,3	0,8%	58,6	60,2	2,7%
Δείκτης Theil	19,8	20,3	2,2%	19,0	20,1	5,8%
Μέση λογαριθμική απόκλιση	20,7	21,1	1,9%	17,9	19,0	5,9%
Δείκτης Atkinson ε=0,5	9,5	9,6	2,0%	8,8	9,3	5,6%
Δείκτης Atkinson ε=2,0	41,5	41,9	1,0%	29,9	31,2	4,5%
p90/p10	4,8	4,9	1,1%	4,2	4,4	4,5%
p90/p50	2,0	2,1	1,0%	2,1	2,1	2,7%
p10/p50	0,4	0,4	-0,3%	0,5	0,5	-1,7%
Κίνδυνος φτώχειας, FGT(α=0)	19,7	19,8	0,6%	17,2	18,1	5,0%
Χάσμα φτώχειας, FGT(α=1)	6,5	6,5	0,5%	4,2	4,4	6,3%
Τετράγωνο χάσματος φτώχειας, FGT(α=2)	3,4	3,4	0,4%	1,6	1,7	7,8%
Δείκτης Kakwani		-0,06			-0,001	
Δείκτης Reynolds-Smolensky		-0,004			-0,002	

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών δεδομένων των Έρευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2008-2019 της ΕΛΣΤΑΤ.

Σημειώσεις: FGT: Δείκτες φτώχειας των Foster, Greer και Thorbecke (1984), FGT(α). Το FGT(α=0) είναι το ποσοστό των φτωχών, FGT(α=1) είναι το μέσο κανονικοποιημένο χάσμα φτώχειας και FGT(α=2) είναι το μέσο τετράγωνο του κανονικοποιημένου χάσματος φτώχειας. Όσο μεγαλύτερο είναι το α, τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός «αποστροφής της φτώχειας», δηλαδή ο δείκτης είναι πιο ευαίσθητος στα πιο μεγάλα κενά φτώχειας.

Για όλες τις εκτιμήσεις χρησιμοποιήθηκαν σταθμά.

τητας Kakwani και Reynolds-Smolensky, είναι ότι οι τιμές μάλλον λειτουργούν αντιστρόφως προοδευτικά οδηγώντας σε μια αναδιανομή προς τα νοικοκυριά που βρίσκονται υψηλότερα στην εισοδηματική/καταναλωτική κατανομή.

4. Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει κατά πόσο ο πληθωρισμός διαφοροποιείται ανάλογα με την οικονομική ευρωστία των νοικοκυριών ή τη σύνθεσή τους την πρώτη εικοσαετία του 21 αιώνα στη χώρα μας. Η προσέγγιση που χρησιμοποιείται στηρίζεται στο γεγονός ότι διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές ομάδες εμφανίζουν σχετικά διαφορετικά καταναλωτικά πρότυπα και κατά συνέπεια οι μεταβολές των τιμών δεν τις επηρεάζουν με τον ίδιο τρόπο. Χρησιμοποιώντας αναλυτικά μικροδεδομένα από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τα έτη 2008-2019, υπολογίσαμε τα καταναλωτικά πρότυπα ανάλογα με τη θέση των νοικοκυριών στην εισοδηματική και καταναλωτική κατανομή, καθώς και για τα φτωχά και μη φτωχά νοικοκυριά, για τα νοικοκυριά με συνταξιούχο αρχηγό και τα νοικοκυριά με παιδιά. Συνδυάζοντας τα εκτιμημένα διαφορετικά καταναλωτικά πρότυπα με την εξέλιξη των τιμών στα επιμέρους αγαθά και υπηρεσίες, όπως δημοσιεύονται από την ΕΛΣΤΑΤ, υπολογίσαμε ξεχωριστό πληθωρισμό για κάθε εξεταζόμενη κοινωνικοοικονομική ομάδα. Στη συνέχεια παρουσιάστηκε η διαχρονική εξέλιξη των επιμέρους πληθωρισμών στις διάφορες φάσεις της οικονομίας και, τέλος, έγινε εκτίμηση της επίδρασης του διαφοροποιημένου πληθωρισμού στη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας.

Από την παραπάνω ανάλυση, παρά τις όποιες ενδεχόμενες επιφυλάξεις, μπορούμε να συνοψίσουμε ορισμένα βασικά συμπεράσματα και να καταλήξουμε σε συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής. Τα νοικοκυριά που βρίσκονται χαμηλότερα στην εισοδηματική ή καταναλωτική κατανομή κατά κανόνα αντιμετωπίζουν υψηλότερο πληθωρισμό από τα νοικοκυριά που βρίσκονται στα υψηλότερα δεκατημόρια. Αυτό φαίνεται να ισχύει τόσο σε περιόδους που καταγράφονται θετικοί ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ, όσο και σε περιόδους ύφεσης. Ακόμα και σε περιόδους αρνητικού πληθωρισμού, οπότε οι τιμές μειώνονται, εκτιμάται ότι η μείωση των τιμών για τα πιο φτωχά νοικοκυριά είναι μικρότερη από την αντίστοιχη των οικονομικά πιο εύρωστων και η σχετική επιβάρυνσή τους υψηλότερη από την περίοδο της οικονομικής ανόδου. Θεωρούμε συμβολή της παρούσας εργασίας τη διαπίστωση ότι η σχετική απώλεια αγοραστικής δύναμης των οικονομικά ασθενέστερων την περίοδο του αρνητικού πληθωρισμού είναι υψηλότερη από την απώλειά τους την περίοδο οικονομικής ανόδου.

Τα ίδια συμπεράσματα προκύπτουν εάν αντί για τα εισοδηματικά/καταναλωτικά δεκατημόρια εξεταστούν τα φτωχά έναντι των μη φτωχών νοικοκυριών. Φαίνεται λοιπόν ότι τα φτωχά νοικοκυριά αντιμετωπίζουν συστηματικά επιβαρύνσεις πληθωρισμού, οι οποίες είναι μεγαλύτερες στα χρόνια της οικονομικής ύφεσης αλλά και στα χρόνια της πανδημίας. Οι προαναφερθείσες διαφορές εμφανίζονται πιο έντονες όταν υιοθετείται η καταναλωτική δαπάνη έναντι του εισοδήματος προκειμένου να προσεγγιστεί η οικονομική ευημερία των νοικοκυριών.

Ο πληθωρισμός που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο είναι συστηματικά υψηλότερος από τον γενικό πληθωρισμό, με την πληθωριστική επιβάρυνση να είναι υψηλότερη σε περιόδους οικονομικής ύφεσης καθώς και στα έτη της πανδημίας. Ωστόσο, οι διαφοροποιήσεις των συνταξιούχων από το σύνολο είναι σαφώς μικρότερες από τις αντίστοιχες των φτωχών. Τα νοικοκυριά με παιδιά διαχρονικά δεν φαίνεται να αποκλίνουν από τον επίσημο πληθωρισμό. Εξαίρεση αποτελεί η περίοδος του κορωνοϊού, οπότε καταγράφουν την υψηλότερή τους πληθωριστική επιβάρυνση.

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουμε όταν εξετάζεται η κατά μήνα εξέλιξη του πληθωρισμού για το 2021 ανά κοινωνικοοικονομική ομάδα. Ενώ μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2021 δεν καταγράφονταν ουσιαστικές πληθωριστικές διαφορές, όταν ο πληθωρισμός υπερέβη το 2% προκύπτει ότι οι πιο οικονομικά αδύναμοι επιβαρύνονται περισσότερο από τις μεταβολές των τιμών. Από τις εκτιμήσεις της εργασίας προκύπτει ότι η ανοδική εξέλιξη του πληθωρισμού οφείλεται κατ' εξοχήν στην άνοδο των τιμών στις κατηγορίες Στέγαση, Μεταφορές και Διατροφή, ενώ άλλες κατηγορίες όπως είναι οι Επικοινωνίες, η Αναψυχή και τα Λοιπά αγαθά και υπηρεσίες καθ' όλο το 2021 καταγράφουν μείωση των τιμών τους.

Όταν λαμβάνεται υπόψη η διαφοροποιημένη επίδραση μεταβολών των τιμών καταγράφεται αύξηση των δεικτών οικονομικών ανισοτήτων (από 0,8% έως 5,9%), αύξηση του αριθμού των φτωχών (από 0,6% έως 5,0%), καθώς και της έντασης (χάσματος) της φτώχειας (από 0,4% έως 7,8%). Η επίδραση των τιμών είναι μεγαλύτερη σε δείκτες οικονομικής ανισότητας οι οποίοι είναι πιο ευαίσθητοι σε μεταβολές στο άνω άκρο της κατανομής, καταδεικνύοντας ότι ο πληθωρισμός οδηγεί σε διεύρυνση του χάσματος μεταξύ του άνω άκρου και του κέντρου της κατανομής.

Το μέγεθος των διαφοροποιήσεων των ΔΤΚ, της ανισότητας και φτώχειας για τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες διαφέρει συστηματικά ανάλογα τη φάση του οικο-

νομικού κύκλου, με την τάση να διευρύνονται σημαντικά σε περίοδο της ύφεσης και αρνητικού πληθωρισμού.

Οι διαπιστώσεις αυτές θα ήταν χρήσιμο να μην αγνοούνται, όταν εξετάζεται η πορεία του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή. Η τακτική ανάλυση των διαφορετικών τάσεων του πληθωρισμού ανά τύπο νοικοκυριού θα βοηθούσε να καταγράφονται και επικαιροποιούνται με συστηματικό τρόπο οι πληθωριστικές διαφορές μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων.

Επιπλέον, οι πληθωριστικές διαφορές που καταγράφηκαν μπορεί να λαμβάνονται υπόψη στην άσκηση οικονομικής πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, από την ανάλυσή μας προκύπτει ότι συγκεκριμένες ομάδες καταγράφουν συστηματικά υψηλότερο πληθωρισμό, που συνεπάγεται χαμηλότερο πραγματικό εισόδημα και συνεπώς μικρότερη δυνατότητα για κατανάλωση, ενώ και το εύρος του πληθωρισμού, ειδικά σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, είναι σημαντικά μεγάλο. Συνεπώς, η (πρόσφατη) αύξηση των τιμών θα έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση των πληθωριστικών διαφορών μεταξύ των διαφορετικών ομάδων νοικοκυριών, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη στον σχεδιασμό και την άσκηση εισοδηματικής πολιτικής κατά τη διαχείριση των τρεχουσών μακροοικονομικών εξελίξεων. Ως εκ τούτου οι πολιτικές ενίσχυσης για την αντιμετώπιση της ακρίβειας θα πρέπει να είναι στοχευμένες προς τους οικονομικά ασθενέστερους, οι οποίοι, όπως προκύπτει και από την ανάλυση, επιβαρύνονται περισσότερο από τις αυξήσεις των τιμών.

Βιβλιογραφία

Ζωγραφάκης, Σ. Ε. και Θ. Μ. Μητράκος (2005). «Η αναδιανεμητική επίδραση του πληθωρισμού στην Ελλάδα». *Οικονομικό Δελτίο ΤτΕ,* No24:49-90.

Adams, A., A. Hood and P. Levell (2014). "The Squeeze on Incomes." The Institute for Fiscal Studies *Green Budget*, February 2014.

Colgan, B. and T. Callan (2015). "The Distributional Impact of Inflation: 2003-2014." *Research Notes RN2015/3/1*, Economic and Social Research Institute (ESRI).

Engel, E. (1857). "Die Produktions- und Consumtionsverhältnisse des Königreichs Sachsen." *Zeitschrift des Statistischen Büreaus des Königlich Sächischen Ministeriums des Innern*, 8 και 9. (Reprinted στο Engel (1895). Appendix I, pp. 1-54).

Flowers, T. and P. Wales (2014). "Variation in the inflation experience of UK households: 2003-2014." Office for National Statistics.

Foster, J.E., Greer, J. and Thorbecke, E. (1984). "A class of decomposable poverty indices". *Econometrica 52*: 761-766.

Jennings, A., S. Lyons and R. S. J. Tol (2009). "Price inflation and income distribution." *Working Paper No. 308*, Economic and Social Research Institute (ESRI).

Kanellopoulos, N. C. and Koutroulis, A. G., (2016). "Non-linearities in euro area inflation persistence." *Economic Modelling, vol. 59(C)*: 116-123.

Levell, P. and Z. Oldfield (2011). "The Spending Patterns and Inflation Experience of Low-Income Households over the Past Decade," στο Institute for Fiscal Studies Commentary C119.

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 48, 2022, σσ. 87-109

Επιδόσεις και ανάπτυξη εξαγωγών στην Ευρωζώνη

Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου*
Παντελής Αργυρόπουλος**

Περίληψη

Στο άρθρο αυτό, εξετάζουμε τη μεταβλητή των εξαγωγών στις χώρες-μέλη της Ευρωζώνης, για την περίοδο 2007-2021. Αρχικά, αναλύουμε τη θέση της Ευρωζώνης στο παγκόσμιο εμπόριο και, κατόπιν, εξετάζουμε τη σημασία των εξαγωγών της στην οικονομική της δραστηριότητα. Μελετούμε τις εξαγωγικές επιδόσεις και την εξαγωγική εξειδίκευση των χωρών-μελών της Ευρωζώνης. Επιπλέον, εστιάζουμε στην ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών της ελληνικής οικονομίας. Η εμπειρική μεθοδολογία που ακολουθείται για την εξέταση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων βασίζεται στον δείκτη του Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος και πραγματοποιείται σε κλάδους διψήφιας ταξινόμησης, με βάση την Τυποποιημένη Ταξινόμηση του Διεθνούς Εμπορίου. Στο άρθρο αυτό, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις συγκρίσεις των εξαγωγικών επιδόσεων και της εξαγωγικής εξειδίκευσης μεταξύ των χωρών, οι οποίες καταδεικνύουν τις μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, οδηγώντας σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα και για την περίπτωση της Ελλάδας. Χρήσιμα συμπεράσματα εξάγουμε και για την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων της ελληνικής οικονομίας. Τέλος, η μεγάλη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου μάς επιτρέπει την εξέταση τόσο των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της κρίσης χρέους, όσο και των επιπτώσεων της πρόσφατης υγειονομικής κρίσης.

Λέξεις-κλειδιά: *Εξωτερικό εμπόριο, Εξαγωγές, Ευρωζώνη, Εξαγωγική εξειδίκευση, ανταγωνιστικότητα εξαγωγών.*

Ταξινόμηση JEL: *E00, E60, F10, F14*

1. Εισαγωγή

Η συνεισφορά των εξαγωγών στην οικονομική ανάπτυξη έχει τεκμηριωθεί από τη δεκαετία του ’70 και έκτοτε, μέσω εμπειρικών εργασιών (Balassa, 1985· A Kunst and Marin, 1989· Bahmani-Oskooee, Mohtadi and Shabsigh, 1991· Reizman, Whiteman and Summers, 1996· Ramos, 2001· Awokuse, 2003· Balagued and Cantavella-Jorda, 2004· Konstantakopoulou, 2016, 2017· Shafiullah, Selvanathan and Naranpanawa, 2017· Konstantakopoulou and Tsionas, 2017). Η θετική επίδραση των εξαγωγών στην οικονομική ανάπτυξη αιτιολογείται από πλήθος επιχειρημάτων. Οι αυξημένες εξαγωγές σε μια οικονομία θα μπορούσαν να χρηματοδοτήσουν κεφαλαιουχικά ή ενδιάμεσα αγαθά, τα τελευταία ενσωματώνουν τεχνογνωσία, η οποία είναι δυνατόν να διοχετευτεί στην οικονομία και να οδηγήσει στην αύξηση του σχηματισμού κεφαλαίου και σε ένα επόμενο στάδιο στην επέκταση της παραγωγής (McKinnon, 1964· Balassa, 1978· Grossman and Helpman, 1991a, 1991b· Coe and Helpman, 1995). Επιπλέον, η αύξηση των εξαγωγών είναι ευεργετική για την αποτελεσματική κατανομή των πόρων μιας οικονομίας, οδηγώντας έτσι στην ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε χώρας (Bhagwati and Srinivasan, 1978). Τέλος, η επέκταση των εξαγωγών θα μπορούσε να επιτρέψει την εκμετάλλευση οικονομιών κλίμακας με εξειδίκευση στην παραγωγή, ιδίως εάν η χώρα στην οποία αναφερόμαστε είναι μικρή και δεν μπορεί να επωφεληθεί από το μέγεθός της (Rivera-Batiz and Romer, 1991· Romer, 1990).

Η περίοδος της ευμάρειας που επικρατούσε στην παγκόσμια οικονομία μέχρι και το 2008 ανακόπηκε απότομα από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση. Έκτοτε συνεχείς αναταραχές απειλούν αλλά και πλήττουν τη σταθερότητα του διεθνούς εμπορίου, με κυριότερες την κρίση χρέους στην Ευρωζώνη και την πανδημία των τελευταίων δύο ετών. Οι εξαγωγές αποτελούν παράγοντα θετικής μεταβολής μιας οικονομίας και η επέκτασή τους προϋπόθεση για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου μιας χώρας. Όλες οι χώρες στοχεύουν στην ενίσχυση των εξαγωγών τους.

Στόχο της μελέτης αποτελεί η διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και ιδιαίτερα των εξαγωγών των

* Ερευνήτρια Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). Email: ik@kepe.gr

** Ασκούμενος στο Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ).

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων και δεν αντανακλούν κατ’ ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

χωρών-μελών της Ευρωζώνης. Επίσης, εξετάζεται η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών. Ειδικότερα, στο άρθρο αυτό, εξετάζουμε τις εξαγωγικές επιδόσεις, την εξαγωγική εξειδίκευση των χωρών-μελών της Ευρωζώνης και οδηγούμαστε σε χρήσιμα συμπεράσματα. Επιπλέον, η μεγάλη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου μάς επιτρέπει την εξέταση τόσο των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της κρίσης χρέους, όσο και των επιπτώσεων της πρόσφατης υγειονομικής κρίσης. Επιπλέον, το παρόν άρθρο προσπαθεί να καλύψει το κενό των προηγούμενων εργασιών, λαμβάνοντας υπόψη τις συνέπειες των προαναφερθεισών κρίσεων στις εξαγωγές. Αποτελεί, επίσης, σε ορισμένα σημεία του, μια προέκταση της εργασίας των Κωνσταντακοπούλου, Μαγδαληνού και Σκίντζη του 2019.

Τα στατιστικά δεδομένα που χρησιμοποιούνται στην εμπειρική ανάλυση της παρούσας μελέτης προέρχονται από τη βάση δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ, του διεθνούς εμπορίου των Ηνωμένων Εθνών (Comtrade), τις στατιστικές της Διάσκεψης του ΟΗΕ για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD) και της Eurostat. Για την ανάλυση κατά κλάδο, χρησιμοποιούμε στοιχεία της Comtrade. Η ταξινόμηση SITC περιλαμβάνει 9 κλάδους σε μονοψήφιο επίπεδο και 63 (μείον την 9η κατηγορία από το άρθρο) κλάδους σε διψήφιο επίπεδο, τους οποίους ομαδοποιούμε σε τρεις βασικές κατηγορίες:

- Τα Αγροτικά προϊόντα, όπου περιλαμβάνονται οι μονοψήφιοι κλάδοι *Τρόφιμα και ζώα ζωντανά* (SITC 0), *Ποτά και καπνός* (SITC 1) *Λάδια και λίπη ζωικής και φυτικής προέλευσης* (SITC 4).
- Τις Πρώτες ύλες και καύσιμα, όπου περιλαμβάνονται οι μονοψήφιοι κλάδοι *Πρώτες ύλες μη εδώδιμες, εκτός από καύσιμα* (SITC 2) και *Ορυκτά, Καύσιμα, Λιπαντικά* (SITC 3).
- Τα Βιομηχανικά προϊόντα, όπου περιλαμβάνονται τα *Χημικά προϊόντα* (SITC 5), τα *Βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη* (SITC 6), *τα Μηχανήματα και υλικό μεταφορών* (SITC 7) και τα *Διάφορα βιομηχανικά είδη* (SITC 8).

Για την καλύτερη απεικόνιση των εξελίξεων χωρίζουμε τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε σε υποπεριόδους, τις 2009-2015 και 2016-2021, βάσει των μεταβολών που πρέπει να αναδείξουμε. Οι μεταβολές στα μεγέθη του εξωτερικού εμπορίου κατά την πρώτη υποπερίοδο 2009-2015 ήταν αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης καθώς και της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη. Κατά την υποπερίοδο 2016-2021, το εξωτερικό εμπόριο αναπτύσσεται, είναι μια περίοδος ανάκαμψης των μακροοικονομικών μεγεθών και η πρόσφατη υγειονομική κρίση δεν επιφέρει παρά οριακές μεταβολές στις εξαγωγές και εισαγωγές.

Το άρθρο αποτελείται από επτά ενότητες. Η επόμενη ενότητα εξετάζει την εξέλιξη των παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών. Η ενότητα 3 αναλύει τη σημασία της Ευρωζώνης στη διαμόρφωση των παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών. Η ενότητα 4 περιγράφει την εξέλιξη των εξαγωγών και εισαγωγών των χωρών-μελών της Ευρωζώνης. Η ενότητα 5 εξετάζει τη βαρύτητα των εξαγωγών στη συνολική οικονομική δραστηριότητα κάθε χώρας. Η ενότητα 6 αναλύει την εξαγωγική εξειδίκευση για κάθε χώρα της Ευρωζώνης. Η ενότητα 7 διερευνά σε επίπεδο διψήφιας ταξινόμησης την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγικών προϊόντων της ελληνικής οικονομίας. Τέλος, στην ενότητα 8 παρουσιάζονται τα κύρια συμπεράσματα της μελέτης.

2. Η εξέλιξη των παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών

Στο Διάγραμμα 1, παρουσιάζεται η ετήσια αξία των παγκόσμιων εξαγωγών καθώς και ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής τους, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της UNCTAD. Παρατηρούμε αρνητικό ρυθμό και άρα πτώση της παγκόσμιας εξαγωγικής δραστηριότητας κατά τα έτη 2009, 2015-16, και 2019-20. Αναλυτικότερα, το 2009, ως αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι παγκόσμιες εξαγωγές είχαν μειωθεί κατά 16,8% σε σχέση με τη διετία 2007-08, προσεγγίζοντας τα 12,56 τρις δολάρια, που αποτελεί τη χαμηλότερη τιμή σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Οι παγκόσμιες εξαγωγές ακολούθησαν περισσότερο μία κυματοειδή τροχιά παρά μία ανοδική, κυρίως λόγω των διαταραχών της περιόδου 2007-2021. Ενδεικτικό της στασιμότητας που εμφάνισαν οι παγκόσμιες εξαγωγές είναι το γεγονός ότι η αξία τους το 2011 (18,34 τρις δολάρια) ήταν υψηλότερη από αυτή του 2020 (17,65 τρις δολάρια). Ενώ οι ρυθμοί μεταβολής των παγκόσμιων εξαγωγών για τα έτη 2015, 2016, 2019 και 2020 ήταν της τάξης του -12,89%, -3,12%, -2,77% και -7,15%, αντίστοιχα. Στο τελευταίο αποτέλεσμα καθοριστική σημασία έπαιξε αδιαμφισβήτητα η πανδημία, όμως είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι οι παγκόσμιες εξαγωγές είχαν μειωθεί ήδη από το 2019. Παρ' όλα αυτά, ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι, το προηγούμενο έτος, το διεθνές εμπόριο βίωσε μία ισχυρή ανάκαμψη. Για το 2021, ο ρυθμός μεταβολής των παγκόσμιων εξαγωγών ήταν της τάξης του 26,29% και η αξία των παγκόσμιων εξαγωγών έφτασε στα 22,28 τρις δολάρια, που αποτελεί και το υψηλότερο επίπεδο για την τελευταία δεκαπενταετία.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής και αξία των παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών

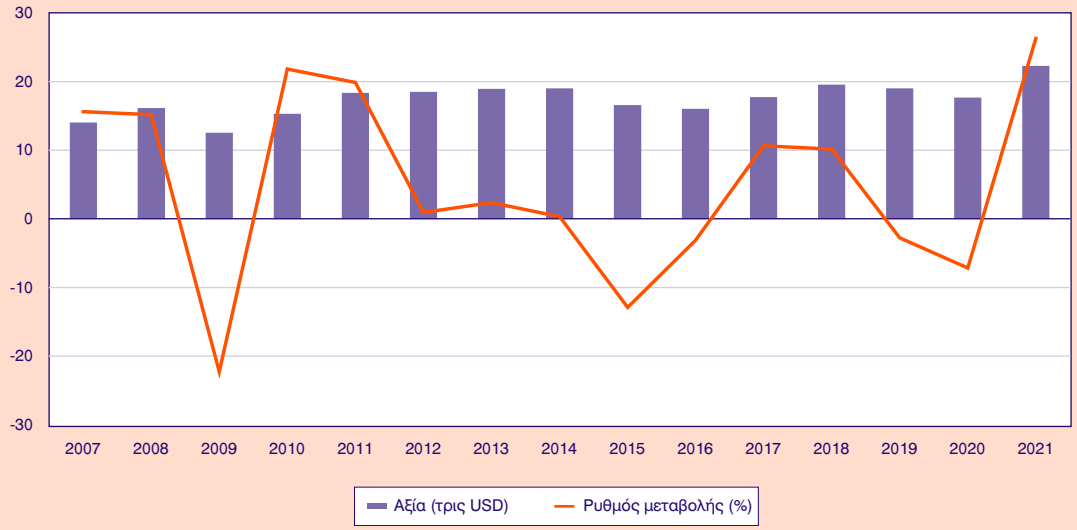

Πηγή: UNCTAD.

3. Η σημασία της Ευρωζώνης στη διαμόρφωση των παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών

Ο ρόλος της Ευρωζώνης στη διαμόρφωση του παγκόσμιου εμπορίου είναι σημαντικός. Ο Πίνακας 1 απεικονίζει το μέσο ετήσιο μερίδιο των εξαγωγών (εισαγωγών) στο σύνολο των παγκόσμιων εξαγωγών (εισαγωγών) ανά χώρα. Οι εξαγωγές (εισαγωγές) της Ευρωζώνης για το 2021 ήταν 24,48% (23,35%) επί του συνόλου των παγκόσμιων εξαγωγών (εισαγωγών). Η περίοδος της πανδημίας (2020-2021) δεν επηρέασε ουσιαστικά τις εμπορικές ροές, σε αντίθεση με την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και την επακόλουθη δημοσιονομική κρίση. Οι τελευταίες συνοδεύτηκαν από δομικές αλλαγές στο παγκόσμιο εμπόριο και οδήγησαν στην εξασθένιση της θέσης της Ευρωζώνης. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η απώλεια μεριδίων ορισμένων χώρων-μελών της Ευρωζώνης σχετίζεται άμεσα με τις αδυναμίες τους που επηρεάζουν τις εξαγωγικές επιδόσεις, όπως, π.χ. οι αδυναμίες κάποιων χωρών στο πεδίο της ανταγωνιστικότητας (Κωνσταντακοπούλου, 2015· Κωνσταντακοπούλου, Μαγδαληνός και Σκίντζη, 2019· Konstantakopoulou, and Tsionas, 2019).

Σε επίπεδο χωρών, το μεγαλύτερο μερίδιο εξαγωγών για το 2021 κατέχει η Γερμανία με 7,32% και την ακολουθεί η Ολλανδία με 3,75%, η Ιταλία με 2,74%, η Γαλλία με 2,63% και το Βέλγιο με 2,44%. Οι προαναφερθείσες χώρες έχουν και τα υψηλότερα μερίδια εισαγωγών για το 2021. Αναλυτικότερα, το μερίδιο των εισαγωγών επί του συνόλου των παγκόσμιων εισαγωγών της Γερμανίας ήταν 6,30%, της Ολλανδίας 3,36%, της Γαλλίας 3,17%, της Ιταλίας 2,44% και του Βελγίου 2,26%. Ο ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών της Γερμανίας μεταξύ 2020 με 2021 ήταν -6,51, η αντίστοιχη μεταβολή για την Ολλανδία ήταν 0,54%, για την Ιταλία -3,18%, για τη Γαλλία -12,33% και για το Βέλγιο 3,83%. Όσον αφορά τις εισαγωγές, η μεταβολή του μεριδίου της Γερμανίας για το 2021 σε σχέση με το 2019 ήταν της τάξης του -1,56%. Η αντίστοιχη μεταβολή για την Ολλανδία ήταν 1,82%, για τη Γαλλία -6,49%, για την Ιταλία -0,81% και για το Βέλγιο 1,80%. Η υγειονομική κρίση φαίνεται να μην επηρεάζει τις μεταβλητές των εξαγωγών και εισαγωγών.

Η Ελλάδα είναι μια μικρή ανοικτή οικονομία και η συμμετοχή της στο διεθνές εμπόριο είναι ελάχιστη. Αναλυτικότερα, το μέσο ετήσιο μερίδιο εξαγωγών (εισαγωγών) της ελληνικής οικονομίας στις παγκόσμιες εξαγωγές (εισαγωγές), για τις υποπεριόδους 2009-2015 και 2016-2021, ήταν 0,17% (0,40%) και 0,20% (0,32%), αντίστοιχα. Η ανισορροπία του ισοζυγίου αγαθών αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα, παρά τη δυναμική των ελληνικών εξαγωγών και αντικατοπτρίζει την εξαγωγική εξειδίκευση της οικονομίας μας. Συνεπώς, θα πρέπει να δοθεί έμφαση από τους εκάστοτε ασκούντες οικονομική πολιτική για την ενίσχυση και προώθηση των ελληνικών εξαγωγών. Η κατάρτιση και εφαρμογή ενός εθνικού σχεδίου για τις εξαγωγές είναι επιτακτική ανάγκη, έτσι ώστε να

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Μέσο ετήσιο μερίδιο των εξαγωγών και εισαγωγών των χωρών της ΕΑ στο παγκόσμιο εμπόριο (%)

	Εξαγωγές							Εισαγωγές						
	2007-08	**2009**	**2010-14**	**2015**	**2016-19**	**2020**	**2021**	**2007-08**	**2009**	**2010-14**	**2015**	**2016-19**	**2020**	**2021**
Αυστρία	1,14	1,09	0,95	0,92	0,95	0,96	0,91	1,13	1,13	0,99	0,93	0,97	0,97	0,97
Βέλγιο	3,00	2,95	2,52	2,40	2,39	2,38	2,44	2,86	2,78	2,44	2,24	2,27	2,22	2,26
Κύπρος	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,06	0,06	0,04	0,04	0,05	0,05	0,04
Εσθονία	0,08	0,07	0,08	0,08	0,08	0,09	0,10	0,10	0,08	0,09	0,09	0,09	0,10	0,10
Φινλανδία	0,62	0,50	0,41	0,36	0,39	0,38	0,37	0,57	0,48	0,42	0,36	0,38	0,38	0,38
Γαλλία	3,90	3,86	3,17	3,06	3,02	2,77	2,63	4,39	4,42	3,72	3,41	3,43	3,27	3,17
Γερμανία	9,19	8,92	7,86	8,01	7,99	7,84	7,32	7,30	7,30	6,48	6,28	6,45	6,57	6,30
Ελλάδα	**0,17**	**0,16**	**0,19**	**0,17**	**0,20**	**0,20**	**0,21**	**0,56**	**0,55**	**0,36**	**0,28**	**0,31**	**0,31**	**0,34**
Ιρλανδία	0,82	0,92	0,67	0,75	0,85	1,02	0,85	0,55	0,49	0,38	0,46	0,52	0,55	0,53
Ιταλία	3,46	3,24	2,80	2,76	2,84	2,82	2,74	3,50	3,27	2,76	2,46	2,49	2,37	2,44
Λετονία	0,06	0,06	0,07	0,07	0,08	0,09	0,09	0,10	0,08	0,09	0,09	0,10	0,10	0,11
Λιθουανία	0,13	0,13	0,16	0,15	0,17	0,19	0,18	0,18	0,14	0,17	0,17	0,18	0,19	0,20
Λουξεμβούργο	0,16	0,17	0,11	0,10	0,09	0,08	0,07	0,19	0,20	0,15	0,14	0,13	0,12	0,11
Μάλτα	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,03	0,04	0,03	0,04	0,04	0,03	0,03
Ολλανδία	3,94	3,96	3,60	3,45	3,69	3,83	3,75	3,49	3,49	3,18	3,06	3,22	3,34	3,36
Πορτογαλία	0,36	0,35	0,33	0,33	0,35	0,35	0,34	0,58	0,56	0,43	0,40	0,45	0,44	0,43
Σλοβακία	0,43	0,45	0,44	0,45	0,48	0,49	0,46	0,44	0,44	0,43	0,44	0,47	0,47	0,46
Σλοβενία	0,21	0,21	0,18	0,19	0,23	0,25	0,26	0,22	0,21	0,18	0,18	0,21	0,24	0,26
Ισπανία	1,77	1,81	1,66	1,70	1,78	1,74	1,73	2,65	2,31	1,93	1,86	1,94	1,82	1,86
Σύνολο	**29,47**	**28,88**	**25,23**	**24,99**	**25,59**	**25,52**	**24,48**	**28,90**	**28,03**	**24,27**	**22,93**	**23,65**	**23,54**	**23,35**

Πηγή: UNCTAD.

αυξηθούν τα μερίδια εξαγωγών στις διεθνείς αγορές. Όλες οι προαναφερθείσες χώρες, που είναι ηγέτιδες στο παγκόσμιο εμπόριο, το διαθέτουν εδώ και δεκαετίες.

4. Η εξέλιξη των εξαγωγών και εισαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης

Η πορεία των εμπορικών ροών αγαθών στις χώρες της Ευρωζώνης παρουσιάζεται στους Πίνακες 2 και 3, που απεικονίζουν τους μέσους ετήσιους ρυθμούς μεταβολής των εξαγωγών και εισαγωγών.

Οι εξαγωγές στις χώρες της Ευρωζώνης ακολούθησαν δύο διαφορετικές κατευθύνσεις, με βασικό σημείο μεταβολής την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση. Αναλυτικότερα, την περίοδο πριν την κρίση (2007-08) παρατηρούνται ισχυροί θετικοί ρυθμοί μεγέθυνσης των εξαγωγών όλων των χωρών της ΕΑ. Είναι χαρακτηριστικό ότι, τη διετία 2007-08, δεκαεπτά από τις δεκαεννέα χώρες της ΕΑ, σημείωσαν ρυθμό μεταβολής των εξαγωγών μεγαλύτερο του 10%. Οι οικονομίες της ΕΑ επωφελήθηκαν από την άνθιση του διεθνούς εμπορίου την περίοδο πριν την κρίση, αναπτύσσοντας σημαντικά την εξαγωγική τους δραστηριότητα.

Αλλαγή πορείας των εξαγωγών έχουμε από το 2009. Αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης ήταν και η δραματική συρρίκνωση των εξαγωγών. Ενδεικτικά, ο μη σταθμισμένος μέσος όρος του ρυθμού μεταβολής των εξαγωγών των δεκαεννέα χωρών της Ευρωζώνης για το έτος 2009 ήταν στο -22,52%. Κατόπιν, την πενταετία 2010-2014, παρατηρούμε μία τάση ανάκτησης του προγενέστερου επιπέδου των εξαγωγών, για την πλειονότητα των χωρών της Ευρωζώνης. Η τάση αυτή ανακόπτεται το 2015, όταν δημιουργούνται εκ νέου αμφιβολίες στις αγορές σχετικά με τη μακρο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών αγαθών στις χώρες της Ευρωζώνης

	2007-2008	2009	2010-2014	2015	2016-2018	2019	2020	2021
Αυστρία	15,22	-24,44	5,69	-14,31	6,68	-3,33	-5,18	19,28
Βέλγιο	13,50	-21,56	5,28	-15,96	5,74	-4,56	-5,49	28,65
Κύπρος	10,86	-23,01	21,92	4,17	18,17	-31,65	-11,29	23,35
Εσθονία	13,37	-27,37	13,66	-19,99	10,01	-5,38	1,57	31,59
Φινλανδία	11,87	-34,84	3,70	-19,53	8,60	-3,16	-9,87	23,22
Γαλλία	11,49	-21,33	3,90	-12,92	4,86	-1,94	-14,42	19,73
Γερμανία	14,34	-22,55	6,22	-11,24	5,63	-4,56	-7,18	18,03
Ελλάδα	**12,76**	**-22,41**	**12,76**	**-20,60**	**11,85**	**-4,04**	**-7,15**	**33,88**
Ιρλανδία	7,61	-7,79	0,99	1,90	10,34	2,93	6,18	5,58
Ιταλία	14,24	-25,03	5,66	-13,74	6,41	-2,15	-7,05	22,11
Λετονία	28,54	-24,08	14,64	-16,50	9,80	-2,85	4,02	27,94
Λιθουανία	29,58	-30,42	15,22	-21,43	9,85	-0,56	-0,90	24,26
Λουξεμβούργο	6,26	-16,95	-2,01	-10,26	-1,31	0,24	-15,88	19,81
Μάλτα	11,60	-17,92	2,16	-10,99	7,87	-0,46	-15,65	15,72
Ολλανδία	17,31	-21,95	6,47	-15,16	8,58	-2,49	-4,80	23,92
Πορτογαλία	14,99	-22,62	7,92	-13,76	7,61	-1,90	-8,30	22,06
Σλοβακία	30,68	-21,17	9,33	-12,85	7,60	-4,19	-3,21	19,60
Σλοβενία	21,48	-23,30	6,90	-11,20	11,62	1,68	-0,25	27,03
Ισπανία	14,83	-19,24	7,69	-13,02	7,15	-3,67	-7,69	24,70

Πηγή: UNCTAD.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής των εισαγωγών αγαθών στις χώρες της Ευρωζώνης

	2007-2008	2009	2010-2014	2015	2016-2018	2019	2020	2021
Αυστρία	15,93	-22,37	5,36	-14,30	7,58	-4,63	-6,66	26,83
Βέλγιο	15,17	-24,22	5,48	-17,23	6,71	-5,77	-7,34	28,12
Κύπρος	23,95	-26,39	1,58	-12,16	15,51	-15,61	-4,01	15,21
Εσθονία	9,40	-36,73	13,61	-20,63	9,76	-5,82	-3,79	36,03
Φινλανδία	15,05	-33,66	5,32	-21,28	9,36	-6,24	-7,39	25,41
Γαλλία	15,02	-21,75	4,16	-15,65	5,93	-3,22	-11,21	22,88
Γερμανία	14,34	-21,83	5,87	-12,93	7,01	-3,92	-5,04	21,13
Ελλάδα	**20,66**	**-24,99**	**-2,22**	**-24,52**	**11,25**	**-2,34**	**-10,40**	**35,58**
Ιρλανδία	7,41	-25,32	5,90	-6,14	11,93	-6,10	-1,27	18,83
Ιταλία	12,72	-26,13	3,31	-13,38	7,15	-5,61	-10,13	28,94
Λετονία	19,06	-39,22	13,70	-18,06	10,54	-3,67	-2,73	31,73
Λιθουανία	26,70	-41,14	14,37	-18,06	9,41	-2,03	-6,71	33,58
Λουξεμβούργο	10,20	-21,23	1,26	-12,63	1,40	0,37	-12,77	21,20
Μάλτα	10,93	-15,52	9,20	-11,21	4,23	9,15	-29,30	31,44
Ολλανδία	18,05	-23,72	6,17	-13,14	8,29	-1,52	-6,38	27,21
Πορτογαλία	19,07	-24,10	2,11	-14,64	10,18	0,54	-13,00	25,12
Σλοβακία	28,34	-24,71	8,39	-10,68	8,55	-3,12	-6,23	22,73
Σλοβενία	24,04	-28,43	5,52	-12,14	12,57	4,12	-4,05	36,20
Ισπανία	13,26	-30,32	4,52	-13,10	7,96	-4,56	-12,49	28,21

Πηγή: UNCTAD.

χρόνια βιωσιμότητα της Ευρωζώνης. Ως αποτέλεσμα, οι δεκαεπτά από τις δεκαεννέα χώρες βλέπουν τις εξαγωγές τους να μειώνονται και μάλιστα πάνω από δέκα τοις εκατό. Εξαίρεση αποτελούν η Κύπρος και η Ιρλανδία, όπου οι εξαγωγές τους έχουν μια ασθενή αύξηση εκείνη την περίοδο. Τα επόμενα χρόνια παρατηρείται γενικά μία εκ νέου αύξηση των εξαγωγών, με την Ελλάδα να παρουσιάζει κατά την τριετία 2016-2018 το δεύτερο μεγαλύτερο μέσο ρυθμό μεταβολής εξαγωγών ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης.

Κατά την περίοδο της πανδημίας, οι εμπειρικές ενδείξεις δείχνουν ότι το εμπορικές ροές δεν επηρεάστηκαν σημαντικά, αντίθετα με τη χρηματοπιστωτική κρίση. Αναλυτικότερα, για όλες τις χώρες της Ευρωζώνης, ο ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών κατά το έτος 2020 ήταν υψηλότερος από τον αντίστοιχο του έτους 2009. Επίσης, η ανάκαμψη από τις επιπτώσεις της πανδημίας φαίνεται να είναι ταχύτατη για όλες τις χώρες, καθώς ο μη σταθμισμένος μέσος όρος των ρυθμών μεταβολής των εξαγωγών για τις χώρες της Ευρωζώνης είναι 22,66%, το 2021. Βλέπουμε ότι, μολονότι και το 2021 ήταν έτος που χαρακτηρίστηκε διεθνώς από υγειονομικούς περιορισμούς, η άνθιση του εμπορίου ήταν ραγδαία. Ενδιαφέρον είναι, τέλος, το γεγονός ότι ο ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών της Ελλάδας ήταν ο υψηλότερος ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης. Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές της Ελλάδας το 2021 αυξήθηκαν κατά 33,88% σε σχέση με το 2020.

Οι εισαγωγές αγαθών της Ευρωζώνης ακολούθησαν παρόμοια πορεία με αυτή των εξαγωγών. Αναλυτικότερα, όλες οι χώρες-μέλη της Ευρωζώνης κατέγραψαν σημαντική αύξηση των εισαγωγών τη διετία 2007-2008, και μεγάλη κάμψη το 2009. Κατόπιν, στην πλειονότητα των χωρών παρατηρήθηκε αύξηση των εισαγωγών κατά την πενταετία 2010-2014 και υποχώρησή τους, το

2015. Κατά την τριετία 2016-2018 σχεδόν όλες οι χώρες της Ευρωζώνης σημείωσαν έναν σημαντικό θετικό μέσο ρυθμό μεταβολής των εισαγωγών τους, ενώ το 2019 ήταν το έτος με τη μεγαλύτερη ανομοιομορφία σε σχέση με την κατεύθυνση για τις εισαγωγές. Τέλος, πάλι κατά αναλογία με τις εξαγωγές, το πρώτο έτος της πανδημίας συνοδεύτηκε από γενικευμένη μείωση των εισαγωγών ανάμεσα στις χώρες, ενώ το 2021 παρατηρείται ραγδαία αύξηση των εισαγωγών αγαθών για όλες τις χώρες. Ειδικότερα, για τη χώρα μας, ο μέσος ρυθμός μεταβολής των εισαγωγών αγαθών ήταν στο 35,58% για το 2021. Ενδεικτικά, σημειώνουμε ότι ο μη σταθμισμένος μέσος όρος των ετήσιων ρυθμών μεταβολής των εισαγωγών για τις χώρες της Ευρωζώνης ήταν στο εξαιρετικά υψηλό 27,18%. Το τελευταίο συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την αύξηση του εισοδήματος που βίωσαν αυτές οι χώρες το 2021.

5. Η συνεισφορά των εξαγωγών στη διαμόρφωση του τελικού προϊόντος της Ευρωζώνης

Από την προηγούμενη ανάλυση, καταλήγουμε στην ύπαρξη σημαντικών διαφοροποιήσεων μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης στα βασικά μεγέθη του εξωτερικού εμπορίου αγαθών. Ειδικότερα, για τις εξαγωγές διαπιστώνουμε διαχρονικές διαφοροποιήσεις που σχετίζονται άμεσα με την εξαγωγική εξειδίκευση των χωρών της Ευρωζώνης, όπως θα αναλύσουμε σε επόμενη ενότητα.

Αξιοσημείωτες είναι οι διαφορές στη συμμετοχή των εξαγωγών στην οικονομική δραστηριότητα, μεταξύ των χωρών, διαχρονικά. Το Διάγραμμα 2 απεικονίζει τον λόγο των εξαγωγών αγαθών στο ΑΕΠ, των χωρών-μελών της Ευρωζώνης, κατά τις υποπεριόδους 2009-2015 και 2016-2020[1]. Όπως διαφαίνεται, το υψηλότερο ποσοστό των εξαγωγών στο ΑΕΠ για την υποπερίοδο 2016-2020 παρατηρείται στη Σλοβακία με 85,82% και ακολουθεί το Βέλγιο με 83,96% και η Σλοβενία με 80,44%. Ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά καταγράφονται στην Ελλάδα και την Κύπρο με 17,36% και 14,89%, αντίστοιχα. Στο σύνολο της Ευρωζώνης το μέσο ετήσιο επίπεδο εξαγωγών ήταν για την πρώτη και δεύτερη υποπερίοδο 42,20% και 42,53%, αντίστοιχα.

Όσον αφορά την εξέλιξη των εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ μεταξύ των δύο εξεταζόμενων υποπεριόδων, διαπιστώνουμε ότι κατά τη δεύτερη υποπερίοδο 2016-2020 ο λόγος αυξήθηκε συγκριτικά με την πρώ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Εξαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ στις χώρες της Ευρωζώνης (μέσοι όροι περιόδων, %)

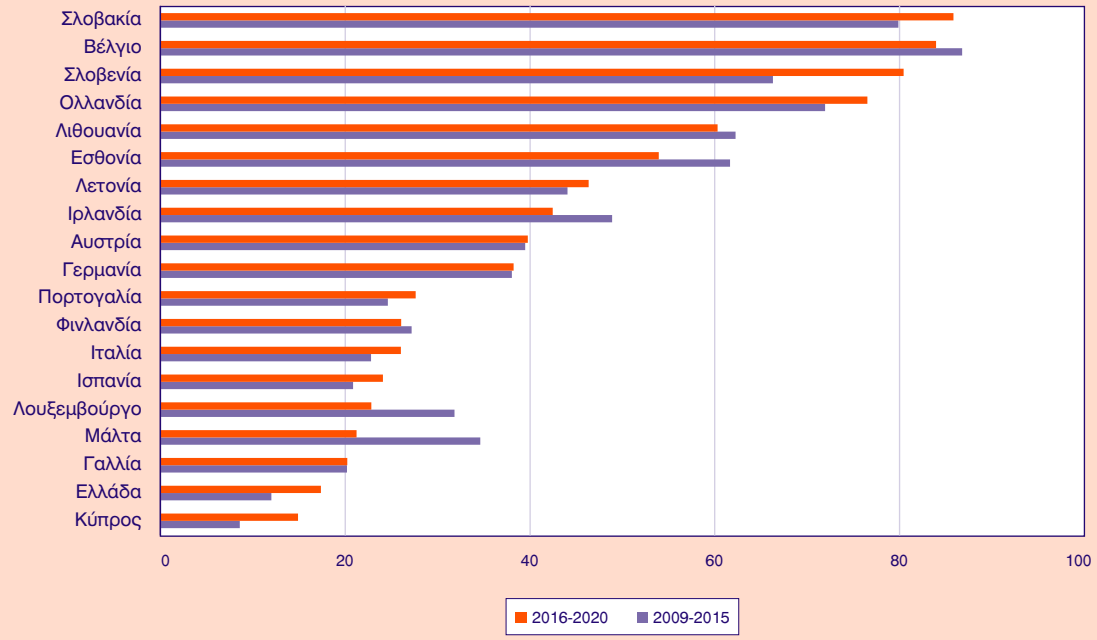

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της UNCTAD.

1. Διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα για το ΑΕΠ, σε τρέχουσες τιμές, υπάρχουν μέχρι και το 2020.

τη υποπερίοδο 2009-2015. Σε δώδεκα από τις δεκαεννέα χώρες της Ευρωζώνης, καταγράφηκε άνοδος του ποσοστού των εξαγωγών στο ΑΕΠ. Οι τρεις από τις τέσσερις χώρες με το υψηλότερο ποσοστό εξαγωγών στη συνολική οικονομική δραστηριότητα για την υποπερίοδο 2016-2020 είδαν μία αύξηση του εν λόγω μεγέθους σε σχέση με την υποπερίοδο 2009-2015. Αυτές ήταν συγκεκριμένα η Σλοβακία, το Βέλγιο, η Σλοβενία και η Ολλανδία. Το μερίδιο των εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ της Σλοβακίας αυξήθηκε κατά 7,45%, του Βελγίου έπεσε κατά 3,26%, ενώ και της Σλοβενίας και της Σλοβακίας τα μερίδια αυξήθηκαν κατά 21,34% και 6,38%, αντίστοιχα. Οι τρεις από τις επόμενες τέσσερις χώρες στην κατάταξη είδαν το μερίδιο των εξαγωγών τους ως προς το συνολικό ΑΕΠ να πέφτει μεταξύ των δύο υποπεριόδων. Αναλυτικότερα, η μεταβολή για τη Λιθουανία ήταν της τάξης του -3,10%, ενώ οι μεταβολές για τις Εσθονία, Λετονία και Ιρλανδία ήταν της τάξης του -12,54%, 5,19% και -13,20%, αντίστοιχα. Από τα στοιχεία αυτά παρατηρούμε δηλαδή μία **τάση ενίσχυσης των αποκλίσεων** μεταξύ των χωρών που κατέχουν τις πρώτες οκτώ θέσεις. Έπειτα, για τις περισσότερες από τις χώρες που ακολουθούν στην κατάταξη παρατηρούνται ήπιες μεταβολές. Η Γερμανία, για παράδειγμα, η οποία αποτελεί τη μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη της Ευρωζώνης στον τομέα των αγαθών, βίωσε μία μικρή μεταβολή της τάξης του 0,57%. Εξαίρεση αποτέλεσαν οι χώρες του Νότου της Ευρωζώνης, οι οποίες είδαν όλες την αναλογία εξαγωγών προς ΑΕΠ να αυξάνεται πάνω από δέκα τοις εκατό. Συγκεκριμένα, η Κύπρος, η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιταλία και η Πορτογαλία βίωσαν μεταβολές της τάξης του 73,24%, 44,71%, 15,44%, 14,98% και 12,29%, αντίστοιχα. Βλέπουμε ότι, όσο μικρότερη ήταν η αναλογία εξαγωγών προς ΑΕΠ, τόσο μεγαλύτερη ήταν η μεταβολή της αναλογίας για τις πέντε αυτές χώρες.

Τέλος, για τις χώρες του Νότου της Ευρωζώνης, αύξηση του μεριδίου των εξαγωγών στο ΑΕΠ παρατηρείται στη δεύτερη υποπερίοδο. Ενώ τα αντίστοιχα μεγέθη στις οικονομίες του πυρήνα της Ευρωζώνης, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, παρέμειναν σταθερά μεταξύ των δύο υποπεριόδων. Σημειώνουμε ότι οι χώρες με τις υψηλότερες εξαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ παρουσίασαν παγίωση της θέσης τους, αφού οι τρεις από τις τέσσερις χώρες της κορυφής της κατάταξης αύξησαν τις εξαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ και ταυτοχρόνως την απόστασή τους από τις χώρες που τις ακολουθούν.

6. Κλαδική διάρθρωση των εξαγωγών στις χώρες της Ευρωζώνης

Στην παρούσα ενότητα αναλύουμε τη σύνθεση των εξαγωγών των χωρών-μελών της Ευρωζώνης, δίνοντας έμφαση στη σύγκριση της κλαδικής διάρθρωσης των εξαγωγών, τόσο μεταξύ των χωρών, όσο και ανάμεσα στις χρονικές υποπεριόδους που εξετάζουμε. Η ανάλυση πραγματοποιείται με τις βασικές κατηγορίες προϊόντων που αναφέρθηκαν στην Εισαγωγή του άρθρου (Βιομηχανικά προϊόντα, Αγροτικά προϊόντα και Πρώτες ύλες και καύσιμα). Η ανάλυση δεν περιέλαβε την ομάδα των Πρώτων υλών, αφού κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα δεν υπήρξαν σημαντικές μεταβολές. Σε ένα επόμενο στάδιο, αναλύουμε όλους τους κλάδους σε επίπεδο μονοψήφιας ταξινόμησης. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι για κάποιες χώρες δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για το 2021, κατά τη διάρκεια συγγραφής του άρθρου, οπότε παρουσιάζονται στοιχεία μέχρι και το 2020.

6.1. Ανάλυση εξαγωγών κατά ομάδες προϊόντων: Βιομηχανικά και Αγροτικά προϊόντα

6.1.1. Βιομηχανικά προϊόντα

Τα Βιομηχανικά προϊόντα αποτελούν την μεγαλύτερη συνιστώσα των εξαγωγών επί του συνόλου των εξαγωγών για την πλειονότητα των χωρών της Ευρωζώνης. Στην Ευρωζώνη, το μερίδιο των βιομηχανικών προϊόντων ήταν 73,83% του συνόλου των εξαγωγών της Ευρωζώνης, στη διάρκεια της περιόδου 2007-2020. Οι χώρες με τα υψηλότερα μερίδια βιομηχανικών προϊόντων στο σύνολο των εξαγωγών τους, για το 2021, είναι η Σλοβακία, 91,17% και ακολουθεί η Σλοβενία με 88,08%, η Ιρλανδία με 88,83% και η Γερμανία με 86,62%. Ενώ οι χώρες με το χαμηλότερο μερίδιο βιομηχανικών προϊόντων είναι η Κύπρος 32,85% και η Ελλάδα με 46,47%.

Στον Πίνακα 4 παρουσιάζονται αναλυτικά τα μερίδια των βιομηχανικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών αγαθών για τις χώρες-μέλη της Ευρωζώνης. Με βάση τα μερίδια των εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων, ταξινομούμε τις χώρες σε τρεις επιμέρους ομάδες, με βάση την δεύτερη υποπερίοδο.

Η πρώτη ομάδα χωρών σύμφωνα με το Διάγραμμα 2.1 αποτελείται από τη Σλοβακία, τη Σλοβενία, την Ιρλανδία, τη Γερμανία, το Λουξεμβούργο, την Αυστρία, και την Ιταλία. Οι χώρες αυτές έχουν τα υψηλότερα μερίδια βιομηχανικών προϊόντων μεταξύ των χωρών-μελών της Ευρωζώνης. Οι προαναφερθείσες χώρες διατηρούν ιδιαίτερα υψηλά μερίδια βιομηχανικών προϊόντων και στις δύο υποπεριόδους, ενώ δεν υπάρχουν σημαντικές μεταβολές στο επίπεδο των μεριδίων. Χαρακτηριστικά, σημειώνουμε ότι η μεταβολή του μεριδίου των εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων στις συνολικές εξαγωγές αγαθών μεταξύ των δύο εξεταζόμενων υποπεριόδων ήταν 4,13% για την Ιρλανδία,

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Μερίδια των Βιομηχανικών προϊόντων επί των συνολικών εξαγωγών αγαθών (%)

	2007-2008	2009-2015	2016-2019	2020	2021
Αυστρία	84,25	83,74	84,61	82,96	
Βέλγιο	78,71	73,16	76,86	79,63	
Κύπρος	51,36	49,36	32,32	36,20	32,85
Εσθονία	65,98	64,66	70,01	72,27	
Φινλανδία	85,28	76,33	71,89	71,98	69,70
Γαλλία	79,85	78,77	81,17	78,24	
Γερμανία	85,20	85,71	86,97	86,97	86,04
Ελλάδα	**56,60**	**42,48**	**42,89**	**49,91**	**46,47**
Ιρλανδία	84,47	85,31	87,72	89,94	
Ιταλία	85,32	83,45	84,32	82,85	83,17
Λετονία	62,44	57,13	60,56	60,81	57,83
Λιθουανία	59,68	55,17	62,90	66,68	66,29
Λουξεμβούργο	87,26	83,18	84,51	85,78	86,48
Μάλτα	88,64	59,14	59,83	85,54	
Ολλανδία	59,03	60,55	66,09	69,46	68,01
Πορτογαλία	78,01	75,08	76,88	77,53	76,48
Σλοβακία	87,29	88,07	91,46	91,85	91,17
Σλοβενία	90,86	86,62	87,07	89,47	88,08
Ισπανία	76,17	71,56	70,99	68,02	67,30

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1
Εξέλιξη των μεριδίων των Βιομηχανικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών: Σλοβακία, Σλοβενία, Ιρλανδία, Γερμανία, Λουξεμβούργο, Αυστρία, Ιταλία (%)

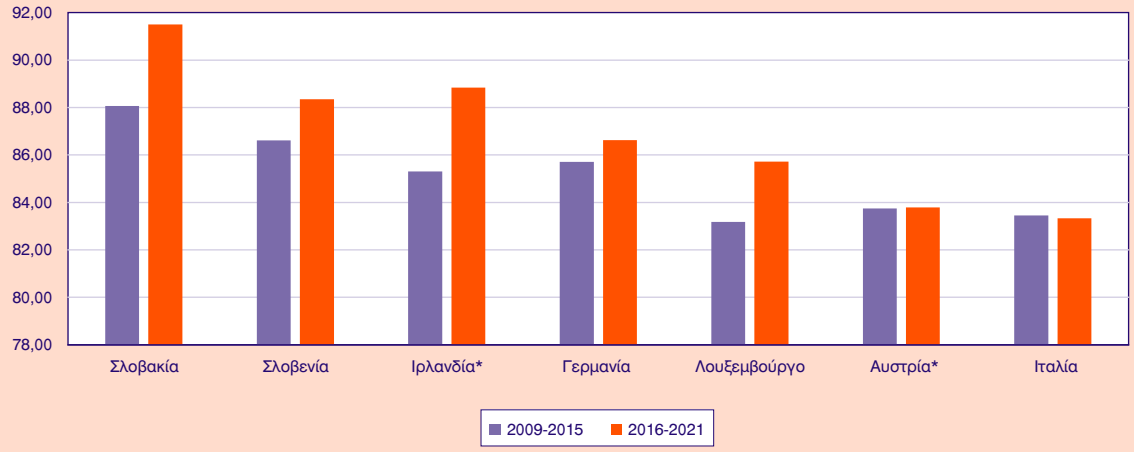

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2
Εξέλιξη των μεριδίων των Βιομηχανικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών: Γαλλία, Βέλγιο, Πορτογαλία, Μάλτα, Φινλανδία, Εσθονία, Ισπανία, Ολλανδία και Λιθουανία (%)

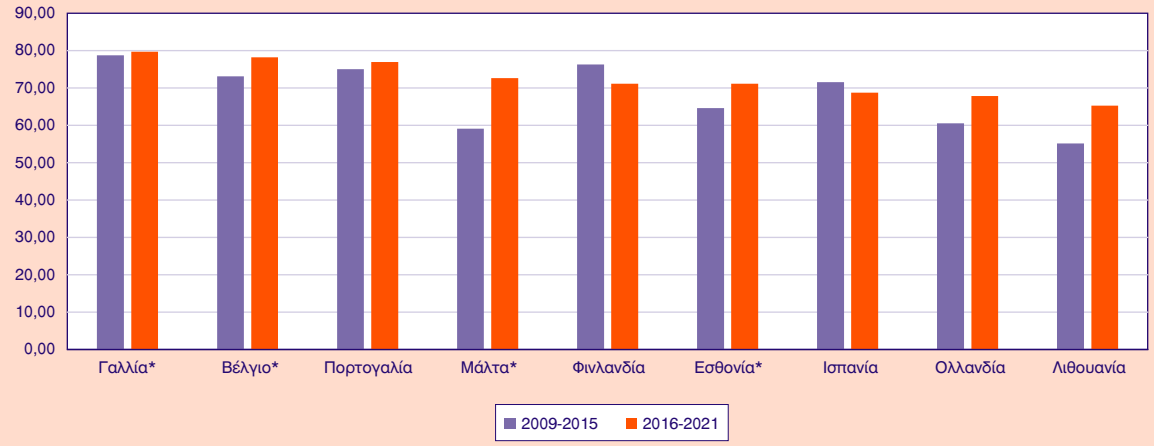

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

3,90% για τη Σλοβακία, 3,1% για το Λουξεμβούργο, 2% για τη Σλοβενία, 1,07% για τη Γερμανία και -0,13% για την Ιταλία.

Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 2.2, η δεύτερη ομάδα χωρών είναι η πολυπληθέστερη και περιλαμβάνει τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Πορτογαλία, Μάλτα, Φινλανδία και Εσθονία, Ισπανία, Ολλανδία, και Λιθουανία, με μερίδια βιομηχανικών προϊόντων μεγαλύτερα από 65% επί του συνόλου των εξαγωγών τους. Τα βιομηχανικά μερίδια των χωρών της δεύτερης ομάδας παρουσίασαν εντονότερη μεταβλητότητα, συγκριτικά με τις χώρες της πρώτης ομάδας. Μεταξύ των δύο εξεταζόμενων υποπεριόδων, τα μεγαλύτερα κέρδη σε όρους επέκτασης των μεριδίων παρουσίασε η Μάλτα (αύξηση κατά 22,89%), η Λιθουανία (αύξηση κατά 18,35%), η Ολλανδία (αύξηση κατά 12%), η Εσθονία (αύξηση κατά 10%), και το Βέλγιο (αύξηση κατά 6,96%), ενώ αρνητική μεταβολή είχε η Φινλανδία με 6,73%. Επιπλέον, τα αναλυτικά στοιχεία δείχνουν ότι η Φινλανδία σημείωσε μείωση των βιομηχανικών τους μεριδίων μεταξύ της διετίας 2007-2008 και του 2021, κατά 18,27

Η τελευταία ομάδα χωρών, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 2.3, περιλαμβάνει τη Λετονία, την Ελλάδα και την Κύπρο. Η ομάδα αυτή έχει μερίδια βιομηχανικών προϊόντων που υπολείπονται σημαντικά από το μέσο ετήσιο μερίδιο βιομηχανικών προϊόντων της Ευρωζώνης. Μεταξύ των δύο εξεταζόμενων υποπεριόδων, η Κύπρος σημείωσε τη μεγαλύτερη απώλεια μεριδίων. Ο ρυθμός μεταβολής ήταν -31,53%. Ενώ η Ελλάδα και η Λετονία παρουσίασαν αύξηση των βιομηχανικών τους μεριδίων μεταξύ των δύο υποπεριόδων, της τάξης του 9,27% και 4,55%, αντίστοιχα.

Αξιοσημείωτη είναι η εξέλιξη του μεριδίου των βιομηχανικών προϊόντων στο σύνολο των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της περιόδου 2007-2021 (Βλέπε Διάγραμμα 2.4). Η Ελλάδα έχει μια μεγαλύτερη μείωση μεριδίου, καθώς το μερίδιο των βιομηχανικών εξαγωγών της επί του συνόλου των εξαγωγών έπεσε κατά 17,89% τα τελευταία δεκαπέντε έτη. Η υψηλότερη μείωση των βιομηχανικών μερι-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.3
Εξέλιξη των μεριδίων των Βιομηχανικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών: Λετονία, Ελλάδα, Κύπρος (%)

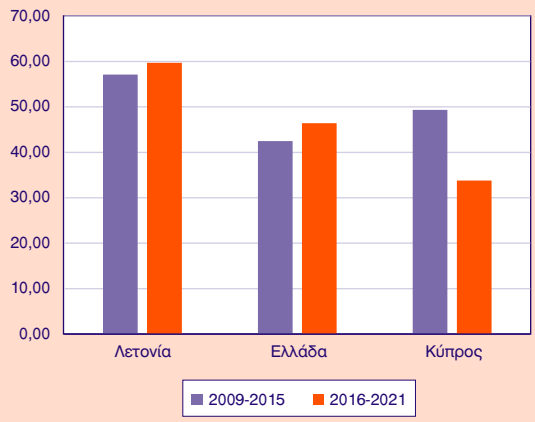

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.4
Εξέλιξη μεριδίων Βιομηχανικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών, Ελλάδα, Ευρωζώνη, 2007-21

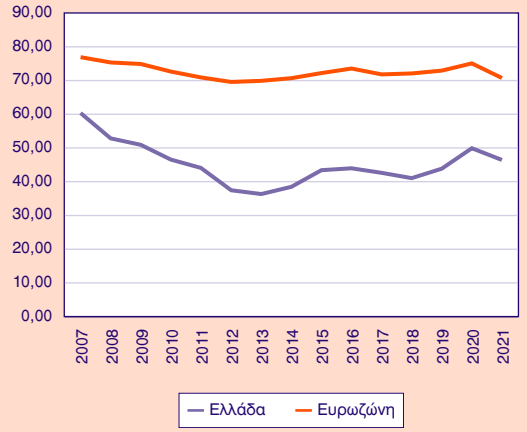

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

δίων σημειώθηκε την περίοδο 2012-2014. Από το ίδιο διάγραμμα, διαπιστώνουμε τη μεγάλη απόκλιση της Ελλάδας από το μέσο ετήσιο μερίδιο βιομηχανικών προϊόντων της Ευρωζώνης, διαχρονικά. Τέλος, σημειώνουμε ότι η υστέρηση των εξαγωγών της Ελλάδας συνδέεται με την υστέρησή της στην παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων.

Με βάση τα παραπάνω, παρατηρούνται συνολικά μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των χωρών ως προς το μερίδιο των βιομηχανικών προϊόντων στις εξαγωγές αγαθών της Ευρωζώνης. Επιπρόσθετα, η περίοδος της πανδημίας φαίνεται να μην επηρέασε τη δομή των εξαγωγών για τις χώρες της Ευρωζώνης. Με βάση τα στατιστικά στοιχεία, για τις δεκατρείς χώρες-μέλη της Ευρωζώνης που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για το 2021, υπολογίζουμε συνολικά τη μεταβολή του βιομηχανικού μεριδίου τους για το 2021 σε σχέση με το 2019 και βρίσκουμε ότι ο μέσος όρος των μεταβολών (σε απόλυτες τιμές) ήταν της τάξης του 1,95%, για αυτές τις δεκατρείς χώρες. Η χώρα που κατά την περίοδο της πανδημίας είδε τη μεγαλύτερη μεταβολή, σε απόλυτα μεγέθη, για το μερίδιο των βιομηχανικών εξαγωγών ως προς τις συνολικές εξαγωγές, ήταν η Ελλάδα που είδε το μερίδιο της να αυξάνεται κατά 5,92% για το 2021 σε σχέση με το 2019.

6.1.2. Αγροτικά προϊόντα

Στον Πίνακα 5 απεικονίζονται τα μερίδια των Αγροτικών προϊόντων επί των συνολικών εξαγωγών αγαθών των χωρών-μελών της Ευρωζώνης για τις υποπεριόδους 2009-2015 και 2016-2021[2]. Εξετάζοντας τον πίνακα, παρατηρούμε ότι, για τη δεύτερη υποπερίοδο, δηλαδή για το διάστημα 2016-2021, η χώρα με το μεγαλύτερο μερίδιο εξαγωγών αγροτικών προϊόντων ως προς τις συνολικές εξαγωγές ήταν η Κύπρος με μερίδιο της τάξεως του 29,75% και την ακολουθεί η Ελλάδα με μερίδιο της τάξεως του 19,53%. Η χώρα με το μικρότερο μερίδιο για την εν λόγω υποπερίοδο ήταν η Φινλανδία, με ποσοστό εξαγωγών αγροτικών προϊόντων ως προς τις συνολικές εξαγωγές στο 2,59%. Τέλος, υπολογίζουμε από τα δεδομένα τον μη σταθμισμένο μέσο όρο των αγροτικών εξαγωγών ως προς τις συνολικές εξαγωγές της Ευρωζώνης και διαπιστώνουμε ότι τα αγροτικά προϊόντα δεν έχουν τόσο μεγάλη βαρύτητα πάνω στις συνολικές εξαγωγές της, καθώς ο μέσος όρος ήταν για το 2020 της τάξης του 12,75%, ενώ ο αντίστοιχος μέσος για τις χώρες που έχουμε στοιχεία για το 2021 ήταν στο 12,36%.

Στη συνέχεια ταξινομούμε τις χώρες σε τρεις επιμέρους ομάδες με βάση τα μερίδια των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων στο σύνολο των εξαγωγών αγαθών τους, για τη δεύτερη υποπερίοδο. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.1, η πρώτη ομάδα χωρών περιλαμβάνει την Κύπρο, την Ελλάδα, τη Λετονία, τη Λιθουανία, την Ισπανία και την Ολλανδία. Αυτές είναι και οι χώρες με υψηλά μερίδια εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, που χαρακτηρίζονται παράλληλα από σχετικά χαμηλά έως πολύ χαμηλά μερίδια εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων. Όλες οι χώρες πλην της Κύπρου έχουν θετική μεταβολή των μεριδίων τους ανάμεσα στις δύο υποπεριόδους. Η Κύπρος εμφανίζει μείωση του μεριδίου της, της τάξης του -14,67%, ενώ η Λετονία, η Ισπανία, η Ολλανδία και η Ελλάδα εμφανίζουν αύξηση της τάξης του 10,87%, 9,80%, 3,93% και 3,51%, αντίστοιχα

Η δεύτερη ομάδα χωρών, όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 3.2, αποτελείται από τη Γαλλία, την Πορτογαλία, το Βέλγιο, την Εσθονία, το Λουξεμβούργο, την Ιταλία και την Ιρλανδία. Όλες οι χώρες της εξεταζόμενης ομάδας, εμφάνισαν αύξηση των μεριδίων των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων στο σύνολο των εξαγωγών αγαθών, εκτός της Ιρλανδίας, μεταξύ των δύο υποπεριόδων. Ενδεικτικά, στην Ιταλία παρατηρήθηκε μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του μεριδίου της τάξης του

2. Οι χώρες για τις οποίες δεν έχουμε στοιχεία για το 2021 είναι οι Αυστρία, Βέλγιο, Εσθονία, Γαλλία, Ιρλανδία και Μάλτα και ξεχωρίζουν στον πίνακα, όπως και στα προηγούμενα και επόμενα διαγράμματα, με έναν αστερίσκο από τις υπόλοιπες. Για αυτές τις χώρες ο μέσος όρος της δεύτερης υποπεριόδου υπολογίζεται μέχρι και το 2020.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Μερίδια των Αγροτικών προϊόντων επί των συνολικών εξαγωγών (%)

	2007-2008	2009-2015	2016-2019	2020	2021
Αυστρία*	6,23	7,08	7,46	8,47	
Βέλγιο*	8,15	10,70	11,06	11,62	
Κύπρος	38,76	34,86	28,74	33,38	30,14
Εσθονία*	9,08	9,57	9,73	10,40	
Φινλανδία	2,04	2,61	2,50	2,97	2,55
Γαλλία*	11,01	12,35	12,16	13,70	
Γερμανία	4,68	5,65	5,46	5,85	5,42
Ελλάδα	**19,28**	**18,87**	**19,24**	**21,40**	**18,83**
Ιρλανδία*	9,90	10,03	9,48	8,13	
Ιταλία	6,51	8,02	9,02	10,38	9,92
Λετονία	13,80	16,69	18,53	20,21	16,69
Λιθουανία	15,55	17,02	16,92	19,10	15,52
Λουξεμβούργο	6,32	9,18	9,48	9,85	9,32
Μάλτα*	7,66	5,41	8,14	10,44	
Ολλανδία	12,46	14,56	15,26	15,74	14,06
Πορτογαλία	9,76	11,60	12,00	13,38	12,76
Σλοβακία	3,53	4,17	3,41	3,75	3,68
Σλοβενία	3,40	3,93	4,36	4,57	4,54
Ισπανία	13,92	15,47	16,44	18,87	17,29

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1
Εξέλιξη των μεριδίων των Αγροτικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών: Κύπρος, Ελλάδα, Λετονία, Λιθουανία, Ισπανία, Ολλανδία (%)

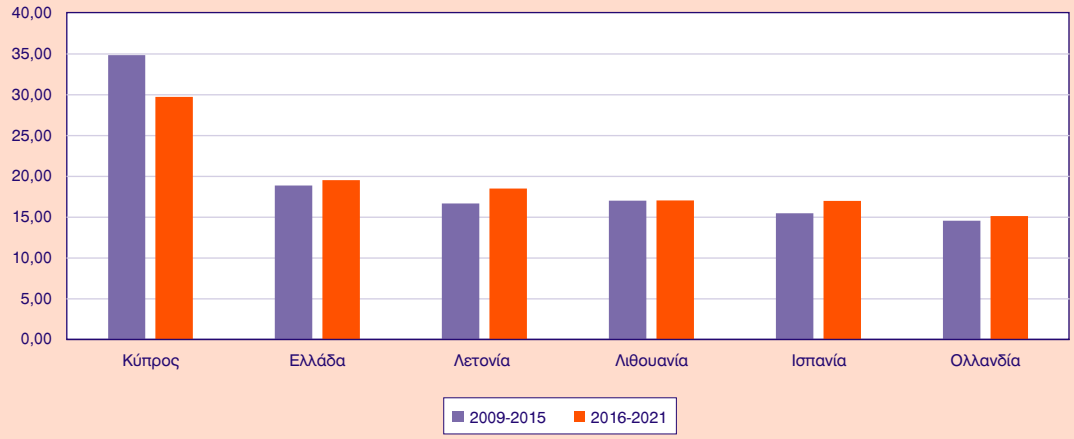

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2
Εξέλιξη των μεριδίων των Αγροτικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών: Γαλλία, Πορτογαλία, Βέλγιο, Εσθονία, Λουξεμβούργο, Ιταλία, Ιρλανδία, (%)

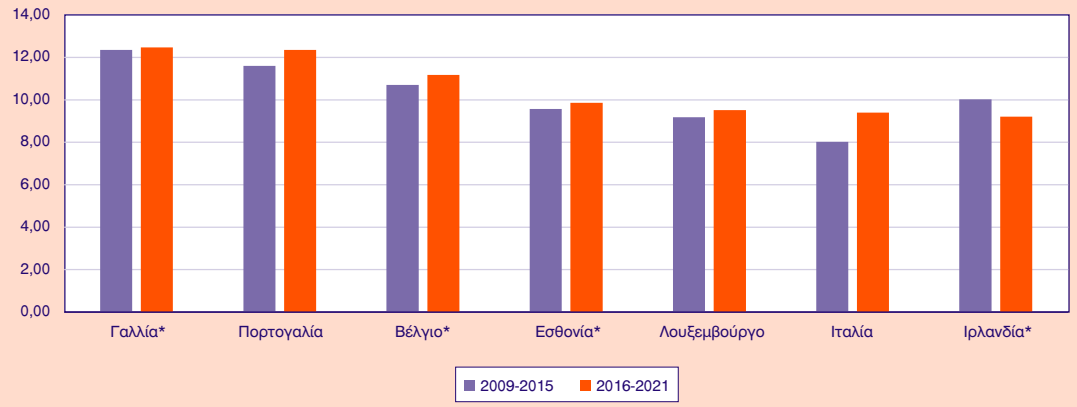

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.3
Εξέλιξη των μεριδίων των Αγροτικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών: Μάλτα, Αυστρία, Γερμανία, Σλοβενία, Σλοβακία, Φινλανδία, (%)

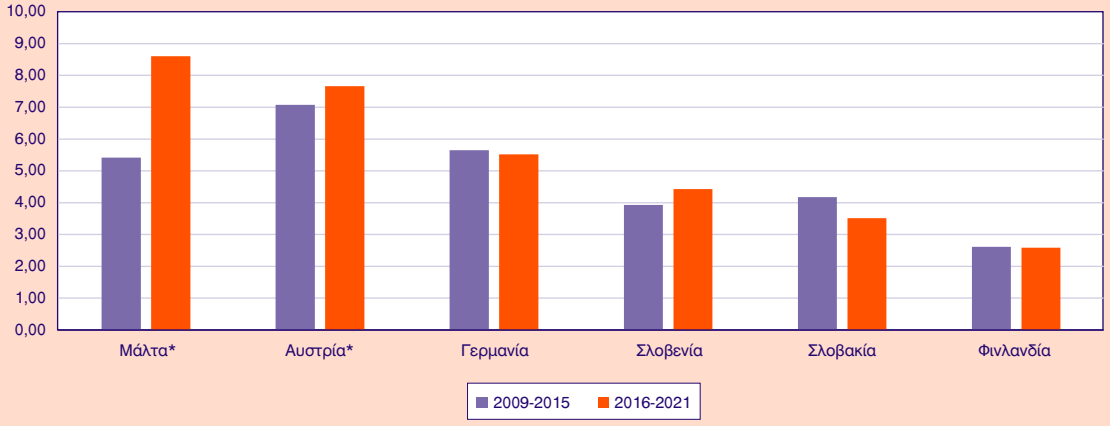

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

17,14% σε σχέση με την πρώτη υποπερίοδο, στην Πορτογαλία της τάξης του 6,48%, και στο Βέλγιο της τάξης του 4,37%. Ενώ στην Ιρλανδία ο αντίστοιχος ρυθμός ήταν -8,13%. Γενικότερα, τα μερίδια των χωρών της δεύτερης ομάδας κυμαίνονται σε επίπεδα κοντά στον μέσο ετήσιο όρο της Ευρωζώνης, αλλά φαίνεται ότι έχουν ταυτόχρονα μία ανοδική διαχρονική τάση.

Στο Διάγραμμα 3.3 απεικονίζεται η διαχρονική πορεία του μεριδίου των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων ως προς τις συνολικές εξαγωγές για τις χώρες της τρίτης ομάδας. Η τρίτη ομάδα αποτελείται από τη Μάλτα, την Αυστρία, την Γερμανία, τη Σλοβενία, τη Σλοβακία και τη Φινλανδία. Τα αγροτικά μερίδια των χωρών της τρίτης ομάδας παρουσίασαν εντονότερη διακύμανση. Μεταξύ των δύο εξεταζόμενων υποπεριόδων, τα μεγαλύτερα κέρδη σε όρους επέκτασης των μεριδίων παρουσίασε η Μάλτα (αύξηση κατά 58,84%), η Σλοβενία (αύξηση κατά 12,67%), η Αυστρία (αύξηση κατά 8,29%), ενώ αρνητική μεταβολή είχαν η Σλοβακία με 15,86%, η Γερμανία με 2,34% και η Φινλανδία με 1%.

Διαπιστώνουμε, σε συνδυασμό και με την ανάλυση που έγινε για τα βιομηχανικά προϊόντα, ότι υπάρχει μία εξαγωγική εξειδίκευση των χωρών. Ενώ οι χώρες που εμφανίζουν υψηλά μερίδια βιομηχανικών προϊόντων κυριαρχούν στις εξαγωγικές αγορές, οι χώρες με υψηλά μερίδια αγροτικών προϊόντων έχουν μειωμένο επίπεδο εξαγωγών.

Από τα εμπειρικά δεδομένα φαίνεται ότι η πλειονότητα των χωρών της Ευρωζώνης αύξησε το μερίδιο των αγροτικών προϊόντων τους στις συνολικές εξαγωγές μεταξύ των δύο υποπεριόδων, που ίσως δείχνει μία τάση προσανατολισμού προς τον αγροτικό τομέα για τις εξαγωγές της Ευρωζώνης και αυτό έχει ενδιαφέρουσες επιπτώσεις για το ποια θα είναι στο μέλλον η θέση της Ευρωζώνης στο παγκόσμιο εμπόριο.

6.2. Ανάλυση κατά κλάδο σε επίπεδο μονοψήφιας ταξινόμησης

Η διάρθρωση των εξαγωγών αγαθών της Ευρωζώνης ανά χώρα πραγματοποιείται με βάση τους εννέα κλάδους εξαγώγιμων αγαθών, σε επίπεδο μονοψήφιας ταξινόμησης. Οι κλάδοι αυτοί είναι τα *Τρόφιμα και ζώα ζωντανά* (SITC 0), τα *Ποτά και καπνός* (SITC 1), οι *Πρώτες ύλες* (SITC 2) τα *Καύσιμα* (SITC 3), τα *Λάδια και λίπη* (SITC 4), τα *Χημικά προϊόντα* (SITC 5), τα *Βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη* (SITC 6), τα *Μηχανήματα και υλικό μεταφορών* (SITC 7) και τα *Διάφορα βιομηχανικά είδη* (SITC 8). Εξετάζονται οι σημαντικότεροι κλάδοι.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα μερίδια των εξαγωγών ως προς τις συνολικές εξαγωγές για τους κλάδους SITC 7, SITC 6, SITC 8, SITC 5, SITC 3 και SITC 0. Στα διαγράμματα που ακολουθούν απεικονίζονται οι μέσοι όροι των μεριδίων αυτών για τις υποπεριόδους 2009-2015 και 2016-2021[3] για όλες τις χώρες της Ευρωζώνης. Επίσης, η κατάταξη των χωρών έχει γίνει με βάση τα μεγέθη της δεύτερης υποπεριόδου.

Στο Διάγραμμα 4.1 απεικονίζονται τα μερίδια του κλάδου των *Μηχανημάτων και υλικού μεταφορών* (SITC 7). Τα υψηλότερα μερίδια κατά την περίοδο 2016-2021 παρατηρούνται στη Σλοβακία (61,66%), τη Γερμανία (47,47%), την Αυστρία (39,26%) και τη Γαλλία

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1
Μερίδια εξαγωγών του κλάδου των Μηχανημάτων και υλικού μεταφορών στις συνολικές εξαγωγές ανά χώρα-μέλος της Ευρωζώνης (μέσος όρος περιόδου, %)

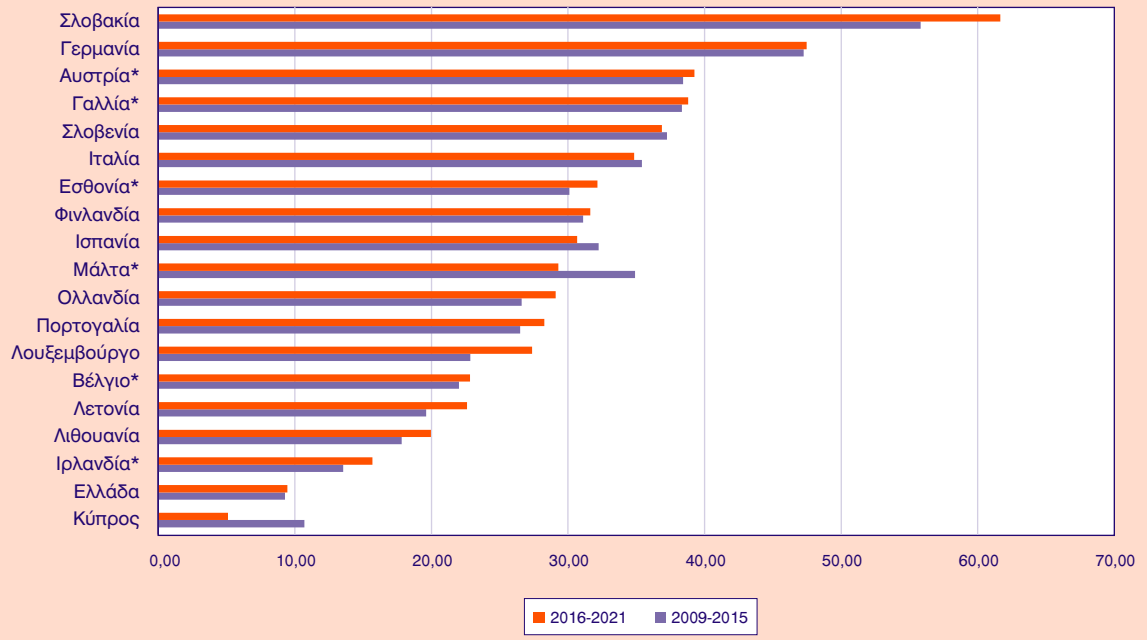

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

3. Για τις χώρες για τις οποίες δεν υπήρχαν στοιχεία το 2021 κατά τη διάρκεια της συγγραφής του άρθρου παρουσιάζονται απλά οι μέσοι όροι της περιόδου 2016-2020 και οι χώρες αυτές διακρίνονται με έναν αστερίσκο στο όνομα τους.

(38,80%), ενώ το χαμηλότερα μερίδιο καταγράφεται στην Κύπρο (5,11%) και ακολουθεί η Ελλάδα (9,45%) και η Ιρλανδία (15,69%). Από το διάγραμμα, διαπιστώνουμε ότι οι περισσότερες χώρες εμφάνισαν αύξηση στα μερίδια του κλάδου SITC 7. Εξαίρεση αποτέλεσαν η Κύπρος, η Μάλτα, η Ισπανία, η Ιταλία και η Σλοβενία.

Τα μερίδια του κλάδου των *Βιομηχανικών ειδών ταξινομημένων κυρίως κατά πρώτη ύλη* (SITC 6) απεικονίζονται, αντίστοιχα, στο Διάγραμμα 4.2. Όπως φαίνεται, τα υψηλότερα μερίδια κατά την περίοδο 2016-2021 παρατηρούνται στο Λουξεμβούργο (37,81%), τη Φινλανδία (26,18%), την Πορτογαλία (22,02%) και την Αυστρία (20,58%), ενώ τα χαμηλότερα μερίδια καταγράφονται σε Μάλτα (4,02%), Κύπρο (2,17%) και Ιρλανδία (1,66%). Με εξαίρεση τη Μάλτα, την Ολλανδία, τη Λιθουανία και την Εσθονία, στις υπόλοιπες χώρες τα μερίδια του συγκεκριμένου κλάδου παρουσίασαν υποχώρηση κατά την περίοδο 2016-2021.

Σε ό,τι αφορά τα *Διάφορα βιομηχανικά είδη* (SITC 8), τα υψηλότερα μερίδια στις εξαγωγές αγαθών κατά την περίοδο 2016-2021 παρατηρούνται σύμφωνα με το Διάγραμμα 4.3 στην Ιταλία (18,44%), την Πορτογαλία (17,44%), την Εσθονία (16,67%) και τη Λιθουανία (16,58%), ενώ τα χαμηλότερα μερίδια καταγράφονται στο Βέλγιο (7,03%), τη Φινλανδία (6,54%) και την Κύπρο (1,43%). Τα μερίδια του συγκεκριμένου κλάδου κινήθηκαν πτωτικά την περίοδο 2016-2021 για την Κύπρο, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, τη Σλοβακία, την Ιρλανδία και την Αυστρία.

Στα *Χημικά προϊόντα (*SITC 5), η Ιρλανδία, το Βέλγιο, η Κύπρος, η Σλοβενία, η Γαλλία και η Ολλανδία σημειώνουν τα υψηλότερα μερίδια εξαγωγών (βλέπε Διάγραμμα 4.4). Επίσης, εκτός από την Κύπρο, τη Φινλανδία και τη Σλοβακία, παρατηρείται μια γενικότερη αύξηση των μεριδίων των εξαγωγών του συγκεκριμένου κλάδου κατά την περίοδο 2016-2021 σε όλες τις άλλες χώρες της Ευρωζώνης.

Από το Διάγραμμα 4.5 παρατηρούμε ότι στον κλάδο των *Καυσίμων* (SITC 3) παρουσιάστηκε μείωση, και μάλιστα σημαντική, των μεριδίων των εξαγωγών σε όλες χώρες της Ευρωζώνης. Στο συγκεκριμένο διάγραμμα παραλείπεται η Κύπρος καθώς, σύμφωνα με τα δεδομένα της Comtrade, η Κύπρος παρουσιάζει ουσιαστικά μηδενικές εξαγωγές καυσίμων από το 2007 μέχρι και το 2014, οι οποίες όμως αυξάνονται εξαιρετικά από το 2015 και έπειτα. Για αυτό τον λόγο θεωρήθηκε σκόπιμο να μην ενταχθεί στο διάγραμμα, αλλά θα αναφέρουμε το ποσοστό των εξαγωγών καυσίμων στις συνολικές εξαγωγές της για τη δεύτερη

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2
Μερίδια εξαγωγών του κλάδου των Βιομηχανικών ειδών ταξινομημένων κατά πρώτη ύλη στις συνολικές εξαγωγές ανά χώρα-μέλος της Ευρωζώνης (μέσος όρος περιόδου, %)

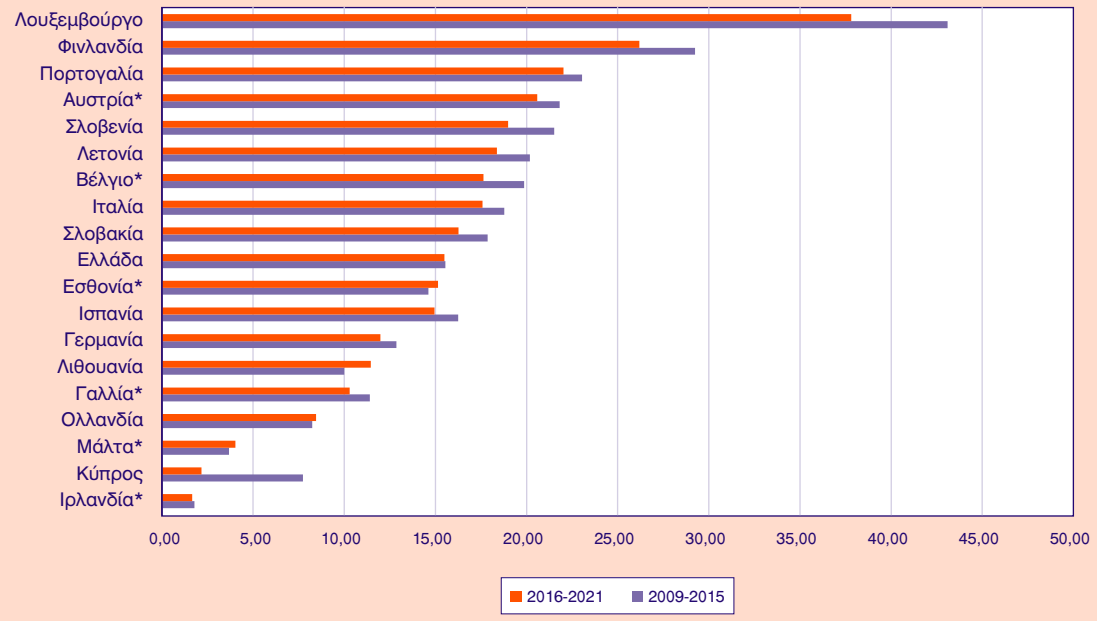

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.3
Μερίδια εξαγωγών του κλάδου των Διαφόρων βιομηχανικών ειδών ανά χώρα-μέλος της Ευρωζώνης (μέσος όρος περιόδου, %)

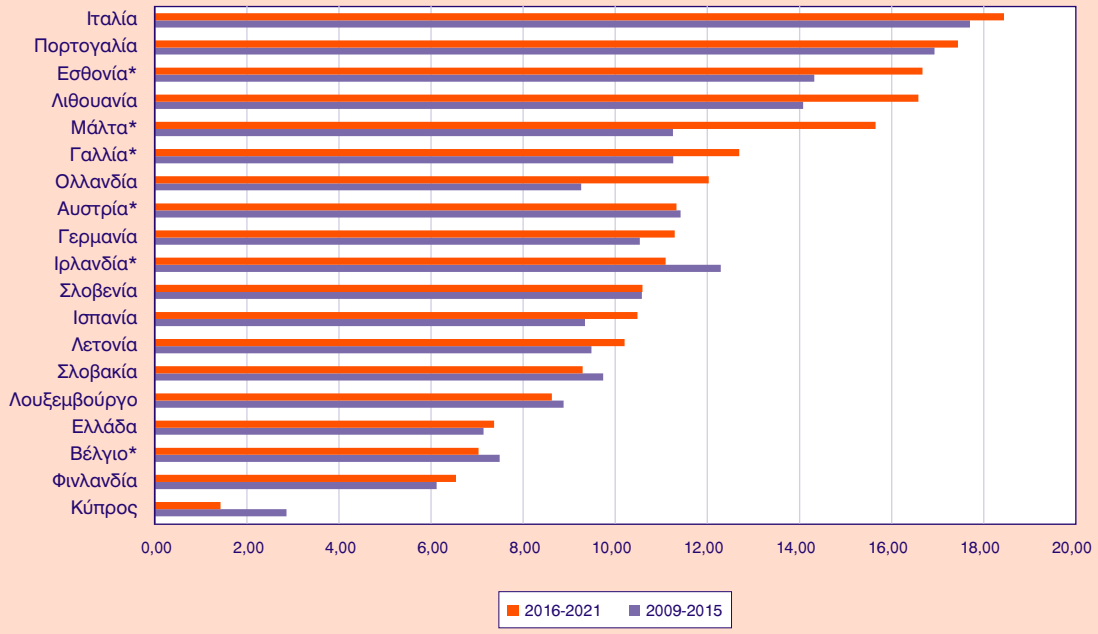

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4
Μερίδια εξαγωγών του κλάδου των Χημικών προϊόντων ανά χώρα-μέλος της Ευρωζώνης (μέσος όρος περιόδου, %)

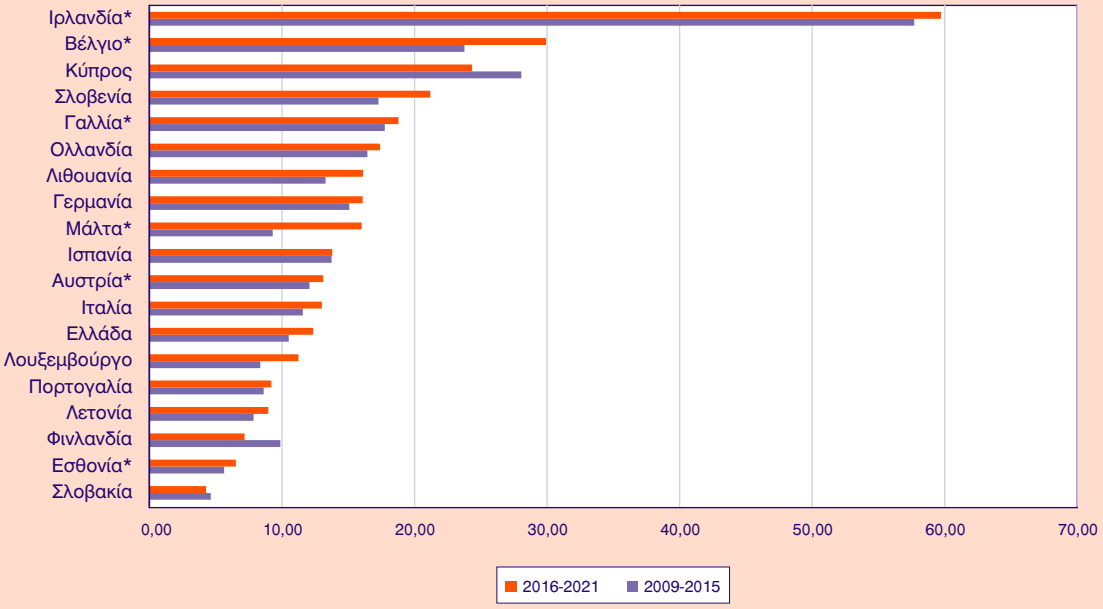

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.5
Μερίδια εξαγωγών του κλάδου των Καυσίμων ανά χώρα-μέλος της Ευρωζώνης (μέσος όρος περιόδου, %)

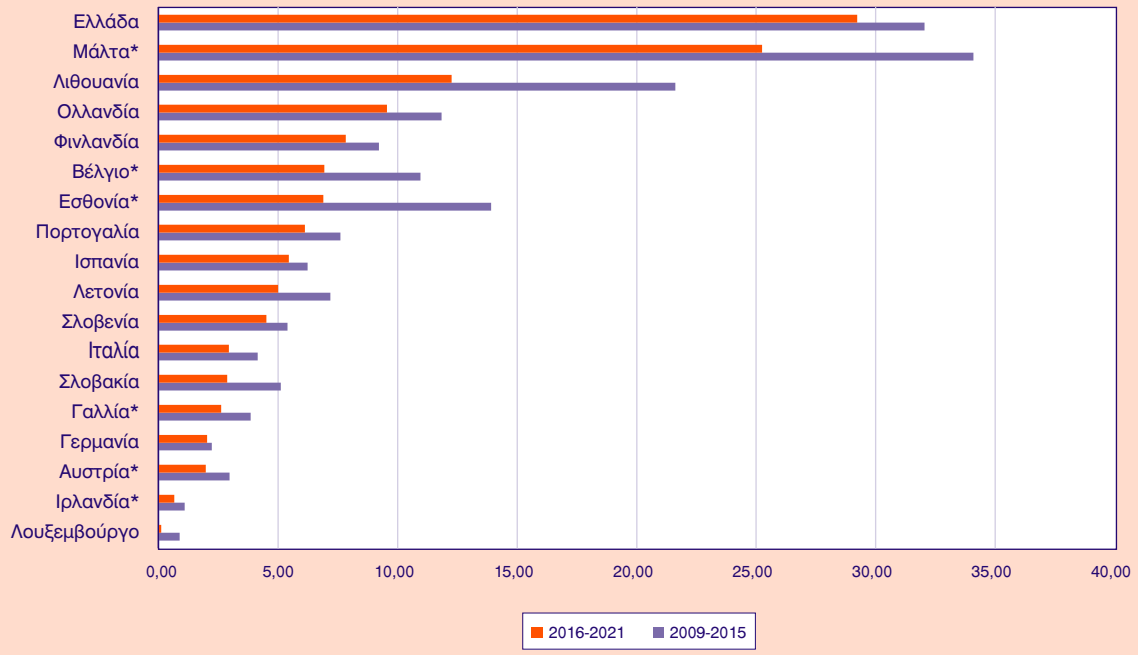

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.6
Μερίδια εξαγωγών του κλάδου Τρόφιμα και ζώα ζωντανά στις χώρες της ΕΑ19 (επί του συνόλου των εξαγωγών)

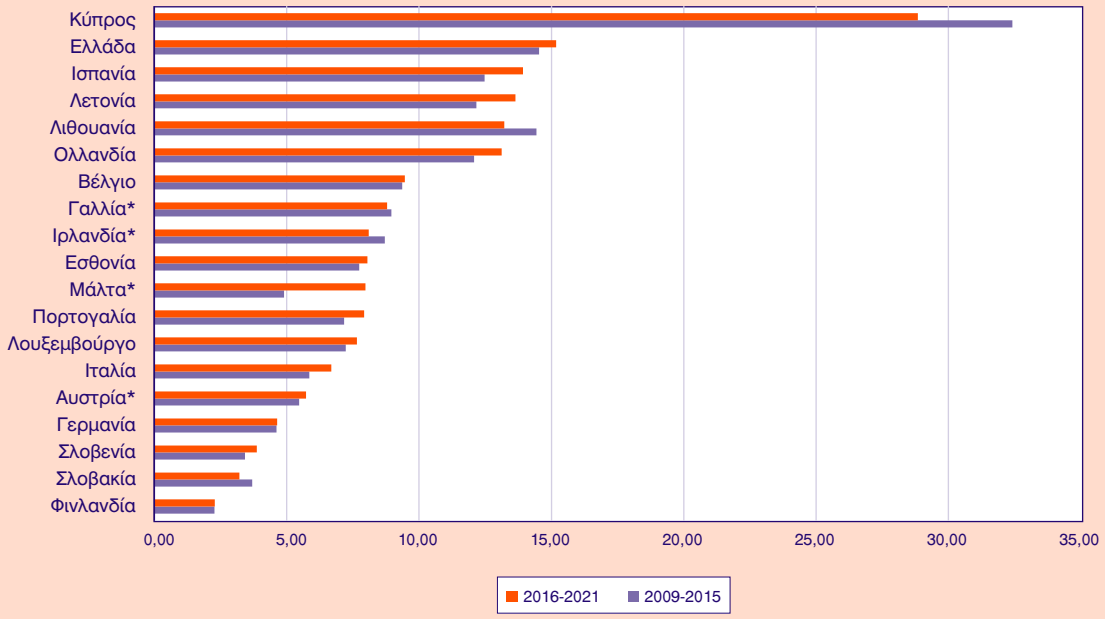

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της Comtrade.

υποπερίοδο. Συγκεκριμένα, για την περίοδο 2016-2021, το υψηλότερο μερίδιο το παρουσιάζει η Ελλάδα με 29,23% και την ακολουθεί η Κύπρος με 27,38%. Τελευταίο βρίσκεται το Λουξεμβούργο με σχεδόν μηδενικό μερίδιο της τάξης του 0,10.

Στο Διάγραμμα 4.6 πιο πάνω, απεικονίζονται τα μερίδια της κατηγορία *Τρόφιμα και ζώα ζωντανά* (SITC 0) στις συνολικές εξαγωγές. Για την περίοδο 2016-2021, οι χώρες με τα υψηλότερα μερίδια είναι η Κύπρος, η Ελλάδα και η Ισπανία με μερίδια 28,84%, 15,18% και 13,93%, αντίστοιχα. Οι χώρες με τα χαμηλότερα μερίδια είναι η Σλοβενία, η Σλοβακία και η Φινλανδία με μερίδια 3,87%, 3,21% και 2,28%, αντίστοιχα.

Τέλος, τα μερίδια των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης στους υπόλοιπους μονοψήφιους κλάδους, δηλαδή στα Ποτά και καπνό (SITC 1), στα Λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (SITC 4) και στις Πρώτες ύλες μη εδώδιμες, εκτός από καύσιμα (SITC 2), διατηρούνται σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους.

7. Ανταγωνιστικότητα ελληνικών εξαγωγών

Στην ενότητα αυτή εξετάζουμε την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών, βάσει του δείκτη ανταγωνιστικότητας Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος (Revealed Comparative Advantage - RCA), για την Ελλάδα σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο. Ακολουθούμε παρόμοια μεθοδολογία και ανάλυση με αυτή των ακόλουθων εργασιών: Balassa (1965), Balassa και Noland (1989), Δημέλη (2004), Κωνσταντακοπούλου (2015), Konstantakopoulou and Tsionas (2019), για τα συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Αρχικά εντοπίζουμε τους κλάδους με ανταγωνιστικό πλεονέκτημα ή μειονέκτημα και στη συνέχεια παρουσιάζουμε τη διαχρονική εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας των κλάδων. Η ανάλυση πραγματοποιείται με βάση τους 63 κλάδους της διψήφιας ταξινόμησης, αλλά, όπου κρίνεται απαραίτητο, θα αναφέρονται και δεδομένα για σημαντικούς κλάδους τριψήφιας ταξινόμησης. Ομαδοποιούμε επίσης τους κλάδους διψήφιας ταξινόμησης σε τρεις βασικές κατηγορίες προϊόντων, όπως και στην προηγούμενη ενότητα, δηλαδή στα Βιομηχανικά προϊόντα, στα Αγροτικά προϊόντα, και στις Πρώτες ύλες και καύσιμα, και αξιολογούμε την επίδοσή τους. Οι Πίνακες 6.1-6.3. που ακολουθούν περιέχουν τους μέσους όρους του δείκτη για τις δύο υποπεριόδους 2009-2015 και 2016-2020. Αναφορικά με τον δείκτη Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος, μπορεί να λάβει τιμές μόνο μεγαλύτερες του μηδενός. Αν για έναν κλάδο η τιμή του δείκτη είναι μεγαλύτερη της μονάδας, τότε λέμε ότι η χώρα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα στο συγκεκριμένο κλάδο, και το αντίθετο. Επίσης αύξηση του δείκτη συνεπάγεται βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης του κλάδου για τη χώρα.

7.1. Βιομηχανικά προϊόντα

Αρχικά, εξετάζουμε την πορεία της ανταγωνιστικής θέσης των κλάδων της βιομηχανίας, που αποτελείται από 35 κλάδους σε διψήφιο επίπεδο ταξινόμησης. Τα ισχυρότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της ομάδας των Βιομηχανικών προϊόντων ως προς τον υπόλοιπο κόσμο παρουσιάζονται στον Πίνακα 6.1. Παρατηρούμε ότι στην κατηγορία των βιομηχανικών προϊόντων υπάρχουν δώδεκα κλάδοι που εμφανίζουν συγκριτικό πλεονέκτημα για την περίοδο 2016-2020. Μεταξύ των δύο εξεταζόμενων υποπεριόδων χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας παρουσίασαν δεκατέσσερις κλάδοι, στασιμότητα ένας κλάδος, ενώ οι υπόλοιποι παρουσίασαν βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους. Το σύνολο των κλάδων που βελτίωσαν την ανταγωνιστική τους θέση ανέρχεται σε 60%. Επιπλέον, ο κλάδος Χαρτιά, χαρτόνια, είδη από χαρτοπολτό (SITC 64) μετατράπηκε σε κλάδο συγκριτικού πλεονεκτήματος τη δεύτερη υποπερίοδο. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν υπάρχει κλάδος που ακολούθησε την αντίστροφη πορεία ανάμεσα στις δύο περιόδους, δηλαδή να είχε πρώτα η Ελλάδα συγκριτικό πλεονέκτημα αλλά στη συνέχεια συγκριτικό μειονέκτημα σε αυτόν.

Ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των διψήφιων κλάδων της ομάδας βιομηχανικών προϊόντων σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο εντοπίζονται στους ακόλουθους κλάδους: [53] Βαφικές, δεψικές και χρωστικές ύλες, [54] Ιατρικά και φαρμακευτικά προϊόντα, [55] Αιθέρια έλαια, ρητινοειδή, αρωματικές ύλες, [56] Βιομηχανικά λιπάσματα, [57] Πλαστικές ύλες σε πρωτογενή μορφή, [58] Πλαστικές ύλες σε μη πρωτογενή μορφή, [61] Δέρματα, είδη από δέρμα, γουναρικά κατεργασμένα, [64] Χαρτί, χαρτόνια, είδη από χαρτοπολτό, [66] Είδη από μη μεταλλικά ορυκτά μη κατονομαζόμενα, [68] Μη σιδηρούχα μέταλλα, [84] Είδη ενδυμασίας και αξεσουάρ ένδυσης, [87] Επαγγελματικά, επιστημονικά και ελεγκτικά όργανα και συσκευές. Διαπιστώνουμε ότι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της ελληνικής οικονομίας στα βιομηχανικά προϊόντα προέρχονται από τους κλάδους των Χημικών προϊόντων και των Βιομηχανικών ειδών ταξινομημένων κυρίως κατά πρώτη ύλη.

Τέλος, από τους 166 κλάδους τριψήφιας ταξινόμησης, αυτός με το ισχυρότερο συγκριτικό πλεονέκτημα ήταν τα Γουνοδέρματα κατεργασμένα [613], για τον οποίο ο δείκτης RCA έφτασε το 12,41 για την περίοδο 2016-2020.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1 Δείκτης Ανταγωνιστικότητας διψήφιας ταξινόμησης σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο: Βιομηχανικά προϊόντα

Χημικά προϊόντα	2009-2015	2016-2020
[51] Οργανικά χημικά	0,10	0,06
[52] Ανόργανα χημικά	0,19	0,25
[53] Βαφικές, δεψικές και χρωστικές ύλες	1,36	1,35
[54] Ιατρικά και φαρμακευτικά προϊόντα	1,13	1,39
[55] Αιθέρια έλαια, ρητινοειδή, αρωματικές ύλες	1,35	1,07
[56] Βιομηχανικά λιπάσματα	1,29	1,32
[57] Πλαστικές ύλες σε πρωτογενή μορφή	1,10	1,18
[58] Πλαστικές ύλες σε μη πρωτογενή μορφή	1,15	1,13
[59] Χημικές ύλες & προϊόντα μη κατονομαζόμενα	0,51	0,74
Βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη		
[61] Δέρματα, είδη από δέρμα, γουναρικά κατεργασμένα	5,22	4,33
[62] Είδη από καουτσούκ	0,49	0,16
[63] Είδη από φελλό και ξύλο (εκτός επίπλων)	0,44	0,35
[64] Χαρτί, χαρτόνια, είδη από χαρτοπολτό	0,81	1,15
[65] Υφαντικά νήματα, υφάσματα	0,97	0,80
[66] Είδη από μη μεταλλικά ορυκτά μη κατονομαζόμενα	1,38	1,30
[67] Σίδηρος και χάλυβας	0,85	0,92
[68] Μη σιδηρούχα μέταλλα	1,40	1,49
[69] Είδη από μέταλλο	0,86	0,81
Μηχανήματα και υλικό μεταφορών		
[71] Μηχανήματα και εξοπλισμός παραγωγής ενέργειας	0,20	0,18
[72] Μηχανήματα ειδικά για ορισμένες βιομηχανίες	0,41	0,35
[73] Μηχανήματα κατεργασίας μετάλλων	0,30	0,31
[74] Γενικός βιομηχανικός εξοπλισμός, μηχανήματα	0,37	0,36
[75] Μηχανές γραφείου και μηχανές επεξεργασίας	0,24	0,49
[76] Συσκευές τηλεπικοινωνιών και εγγραφής ήχου	0,19	0,15
[77] Ηλεκτρικά μηχανήματα	0,47	0,37
[78] Οχήματα για δρόμους	0,16	0,09
[79] Λοιπό μεταφορικό υλικό	0,44	0,24
Διάφορα βιομηχανικά είδη		
[81] Προκατασκευασμένα κτίρια	0,57	0,56
[82] Έπιπλα/κρεβάτια/εξοπλισμός επίπλωσης	0,22	0,27
[83] Είδη ταξιδίου, σακίδια χειρός και παρόμοια είδη	0,27	0,32
[84] Είδη ενδυμασίας και αξεσουάρ ένδυσης	1,55	1,11
[85] Υποδήματα	0,45	0,71
[87] Επαγγελματικά, επιστημονικά και ελεγκτικά όργανα και συσκευές	1,04	1,41
[88] Φωτογραφικές συσκευές, είδη οπτικής, ρολόγια	0,81	0,75
[89] Διάφορα βιομηχανικά είδη μη κατονομαζόμενα	0,66	0,66

7.2. Αγροτικά προϊόντα

Η ομάδα των Αγροτικών προϊόντων περιλαμβάνει δεκαπέντε διψήφιους κλάδους και από αυτούς οι τρεις που εμφάνισαν τα ισχυρότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα κατά την περίοδο 2016-2020, όπως βλέπουμε από τον Πίνακα 6.2, ήταν οι εξής: Καπνός ακατέργαστος και κατεργασμένος [12], Λάδια και λίπη σταθερά και φυτικής προέλευσης [42], Φρούτα και λαχανικά [05]. Συνολικά οκτώ από τους δεκαπέντε κλάδους των αγροτικών προϊόντων εμφάνισαν συγκριτικό πλεονέκτημα κατά την περίοδο 2016-2020. Παρ' όλα αυτά, μεταξύ των δύο υποπεριόδων, για τους επτά από τους οκτώ κλάδους βλέπουμε εξασθένιση της ανταγωνιστικής τους θέσης στο παγκόσμιο εμπόριο και μόνο για τα Γαλακτοκομικά προϊόντα και αυγά πουλιών (02) βλέπουμε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Επίσης, σύμφωνα με τον δείκτη RCA, η Ελλάδα είδε δύο κλάδους αγροτικών προϊόντων να παύουν να χαρακτηρίζονται από συγκριτικό πλεονέκτημα στην **παραγωγή** σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο μεταξύ των δύο υποπεριόδων. Αυτοί ήταν οι κλάδοι: Δημητριακά (04) και Λάδια και λίπη, κερί ζωικής-φυτικής προέλευσης (43). Τέλος, αναφέρουμε πως οι δύο κλάδοι τριψήφιας ταξινόμησης που παρουσιάζουν τα ισχυρότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα για την Ελλάδα είναι οι: [056] Φρούτα παρασκευασμένα και [121] Καπνός μη βιομηχανοποιημένος και απορρίμματα καπνού.

7.3. Πρώτες ύλες και καύσιμα

Όσον αφορά την κατηγορία των Πρώτων υλών και καυσίμων, στη διψήφια ταξινόμηση συντίθεται από δεκατρείς κλάδους, εκ των οποίων οι έξι παρουσιάζουν συγκριτικό πλεονέκτημα κατά την περίοδο 2016-2020. Όπως βλέπουμε στον Πίνακα 6.3, αυτοί οι έξι κλάδοι, σε φθίνουσα κατάταξη με βάση το ποιος έχει το πιο ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα για την Ελλάδα έναντι του υπόλοιπου κόσμου, είναι οι εξής: Δορές, δέρματα και γουναρικά ακατέργαστα [21], Λιπάσματα και ορυκτά ακατέργαστα [27], Πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου [33], Ηλεκτρική ενέργεια [35], Υφαντικές ίνες (εκτός από μάλλινα

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2 Δείκτης Ανταγωνιστικότητας διψήφιας ταξινόμησης σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο: Αγροτικά προϊόντα

	2009-2015	2016-2020
Τρόφιμα και ζώα ζωντανά		
[00] Ζώα ζωντανά	0,50	0,38
[01] Κρέατα	0,34	0,37
[02]Γαλακτοκομικά προϊόντα και αυγά πουλιών	2,38	2,92
[03] Ψάρια, οστρακοειδή, μαλάκια	2,77	2,67
[04] Δημητριακά και παρασκευάσματα δημητριακών	1,09	0,93
[05] Φρούτα και λαχανικά	6,64	5,27
[06] Ζάχαρη, παρασκευάσματα από ζάχαρη και μέλι	1,91	1,58
[07] Καφές, τσάι, κακάο, μπαχαρικά	0,30	0,36
[08] Κτηνοτροφές	0,49	0,61
[09] Διάφορα βρώσιμα προϊόντα και παρασκευάσματα	2,31	1,96
Ποτά και καπνός		
[11] Ποτά	1,39	1,17
[12] Καπνός	8,73	7,97
Λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης		
[41] Λάδια και λίπη ζωικής προέλευσης	0,21	0,21
[42] Λάδια και λίπη σταθερά φυτικής προέλευσης	4,32	4,23
[43] Λάδια & λίπη, κερί ζωικής-φυτικής προέλευσης	1,05	0,45

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.3 Δείκτης Ανταγωνιστικότητας διψήφιας ταξινόμησης σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο: Πρώτες ύλες και καύσιμα

	2009-2015	2016-2020
[21] Δορές, δέρματα και γουναρικά ακατέργαστα - Hides, skins and furskins, raw	3,82	7,98
[27] Λιπάσματα και ορυκτά ακατέργαστα - Crude fertilizers, other than those of division 56, and crude minerals (excluding coal, petroleum and precious stones)	3,28	4,18
[33] Πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου - Petroleum, petroleum products and related materials	2,99	3,78
[35] Ηλεκτρική ενέργεια - Electric current	2,29	2,09
[26] Υφαντικές ίνες (εκτός από μάλλινα νήματα) - Textile fibres (other than wool tops and other combed wool) and their wastes (not manufactured into yarn or fabric)	1,80	1,91
[22] Ελαιόσποροι και ελαιώδεις καρποί - Oil-seeds and oleaginous fruits	1,44	1,33
[28] Μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων - Metalliferous ores and metal scrap	0,89	0,97
[29] Ακατέργαστες ύλες (ζωικές ή φυτικές) - Crude animal and vegetable materials, n.e.s.	0,42	0,53
[25] Πολτός και απορρίμματα χαρτιού - Pulp and waste paper	0,58	0,50
[34] Φωταέριο φυσικό και βιομηχανικό - Gas, natural and manufactured	0,45	0,40
[24] Ξυλεία και φελλός - Cork and wood	0,15	0,13
[32] Άνθρακας, κωκ και μπρικέτες - Coal, coke and briquettes	0,04	0,06
[23] Καουτσούκ ακατέργαστο - Crude rubber (including synthetic and reclaimed)	0,04	0,03

νήματα) [26] και Ελαιόσποροι και ελαιώδεις καρποί [22]. Ο κλάδος [21] συγκεκριμένα βίωσε έναν υπερδιπλασιασμό του δείκτη, γεγονός που σημαίνει ισχυρή βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης της Ελλάδας στον συγκεκριμένο κλάδο. Γενικότερα στην κατηγορία των Πρώτων υλών παρατηρούμε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας μας σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο για τους επτά από τους δεκατρείς κλάδους ανάμεσα στις δύο περιόδους. Τέλος, στην τριψήφια ταξινόμηση εξαιρετικά υψηλό δείκτη RCA παρουσιάζουν οι κλάδοι Βαμβάκι [263] και [273] Πέτρες, άμμος και χαλίκια, με δείκτες 14,02 και 13,10 αντίστοιχα.

8. Συμπεράσματα

Στο άρθρο αυτό, εξετάζουμε τη μεταβλητή των εξαγωγών στις χώρες-μέλη της Ευρωζώνης, για την περίοδο 2007-2021. Από την ανάλυσή μας, καταλήγουμε στα ακόλουθα βασικά συμπεράσματα. Η πορεία των παγκόσμιων εξαγωγών κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου ήταν ασταθής, εξαιτίας των διαταραχών που έλαβαν χώρα στην παγκόσμια οικονομία. Αρχικά, η χρηματοπιστωτική κρίση, κατόπιν η κρίση χρέους στην Ευρωζώνη και πρόσφατα η υγειονομική κρίση, επηρέασαν ανισομερώς τις παγκόσμιες εξαγωγές των χωρών-μελών της Ευρωζώνης.

Ο ρόλος της Ευρωζώνης στη διαμόρφωση του παγκόσμιου εμπορίου είναι σημαντικός. Η περίοδος της πανδημίας (2020-2021) δεν επηρέασε ουσιαστικά τις εμπορικές ροές, σε αντίθεση με την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και την επακόλουθη δημοσιονομική κρίση. Οι τελευταίες συνοδεύτηκαν από δομικές αλλαγές στο παγκόσμιο εμπόριο και οδήγησαν στην εξασθένιση της θέσης της Ευρωζώνης.

Η εμπλοκή των χωρών-μελών της στο διεθνές εμπόριο είναι ανισομερής. Γερμανία, Ολλανδία, Ιταλία, Γαλλία και Βέλγιο κυριαρχούν στο εξωτερικό εμπόριο της Ευρωζώνης. Ενώ η συμμετοχή της Ελλάδας στο παγκόσμιο εμπόριο είναι ελάχιστη.

Οι χώρες-μέλη της Ευρωζώνης χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη σημαντικών διαφοροποιήσεων. Η συμμετοχή των εξαγωγών στην οικονομική δραστηριότητα εμφανίζει διαφοροποιήσεις, Το υψηλότερο ποσοστό των εξαγωγών στο ΑΕΠ παρατηρείται στη Σλοβακία, το Βέλγιο και τη Σλοβενία, ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά καταγράφονται στην Ελλάδα και την Κύπρο. Υψηλή είναι η συμμετοχή των εξαγωγών στο ΑΕΠ στις νεοεισερχόμενες χώρες της Ευρωζώνης (Λιθουανία, Εσθονία και Λετονία), καθώς και στην Ιρλανδία, Αυστρία, και Γερμανία. Αντίθετα, οι χώρες του Νότου της Ευρωζώνης εμφανίζουν χαμηλότερη συμβολή των εξαγωγών στο ΑΕΠ.

Τα Βιομηχανικά προϊόντα αποτελούν τη μεγαλύτερη συνιστώσα των εξαγωγών επί του συνόλου των εξαγωγών για την πλειονότητα των χωρών της Ευρωζώνης. Οι χώρες με τα υψηλότερα μερίδια βιομηχανικών προϊόντων στο σύνολο των εξαγωγών τους είναι η Σλοβακία, η Σλοβενία, η Ιρλανδία, η Γερμανία, το Λουξεμβούργο, η Αυστρία, και η Ιταλία. Αντίθετα, η Λετονία, η Ελλάδα και η Κύπρος καταγράφουν τα χαμηλότερα αντίστοιχα μερίδια. Οι τελευταίες χώρες, κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, παρουσίασαν μεγάλη μεταβλητότητα. Ειδικότερα, η Κύπρος παρουσίασε μεγάλη απώλεια μεριδίων μεταξύ των δύο υποπεριόδων. Η Ελλάδα βίωσε την τρίτη μεγαλύτερη μείωση μεριδίου από τις χώρες που έχουμε αναφέρει. Απόκλιση παρατηρείται στο μέσο ετήσιο μερίδιο βιομηχανικών προϊόντων μεταξύ της Ελλάδας και της Ευρωζώνης, διαχρονικά.

Τα Αγροτικά προϊόντα αποτελούν μια μικρή συνιστώσα στο σύνολο των εξαγωγών της Ευρωζώνης. Τα υψηλότερα μερίδια εξαγωγών αγροτικών προϊόντων καταγράφονται στην Κύπρο, την Ελλάδα, τη Λετονία, τη Λιθουανία, την Ισπανία και την Ολλανδία. Ενώ τα αντίστοιχα χαμηλότερα μερίδια εμφανίζονται στη Μάλτα, την Αυστρία, τη Γερμανία, τη Σλοβενία, τη Σλοβακία και τη Φινλανδία.

Από τα εμπειρικά δεδομένα φαίνεται ότι η πλειονότητα των χωρών της Ευρωζώνης αύξησε το μερίδιο των αγροτικών προϊόντων τους στις συνολικές εξαγωγές μεταξύ των δύο υποπεριόδων, που ίσως δείχνει μία τάση προσανατολισμού προς τον αγροτικό τομέα για τις εξαγωγές της Ευρωζώνης και αυτό έχει ενδιαφέρουσες επιπτώσεις για το ποια θα είναι στο μέλλον η θέση της Ευρωζώνης στο παγκόσμιο εμπόριο.

Τέλος, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι, μολονότι οι εξαγωγές μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης έπεσαν σημαντικά το 2021, οι οικονομίες της Ευρωζώνης βίωσαν γενικότερα ισχυρή ανάπτυξη και ανάκαμψη του εμπορίου τους. Μείζονα ρόλο σε αυτή την ανάκαμψη έπαιξε τόσο το χαλαρό δημοσιονομικό περιβάλλον που υιοθετήθηκε για την άμβλυνση των δυσμενών συνεπειών της κρίσης της πανδημίας, όσο και η επεκτατική νομισματική πολιτική που ασκείται τα τελευταία χρόνια. Δεδομένου όμως του μεγάλου πληθωρισμού που βιώνει η Ευρωζώνη αυτή τη στιγμή, αλλά και του γεγονότος ότι αργά ή γρήγορα η πανδημία θα τελειώσει και οι χώρες θα πρέπει να ακολουθήσουν πιο αυστηρούς δημοσιονομικούς κανόνες, τίθεται το ερώτημα του πώς θα αντιδράσουν οι οικονομίες στα νέα αυτά δεδομένα. Στην Ελλάδα, συγκεκριμένα, θα πρέπει να εφαρμοστεί το κατάλληλο μείγμα πολιτικής, έτσι ώστε να μετριαστούν όσο γίνεται οι επιπτώσεις στην εξαγωγική δραστηριότητα της χώρας.

Τέλος, εξετάζοντας την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, διαπιστώνουμε μια ασθενή βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των βιομηχανικών προϊόντων μεταξύ των δύο εξεταζόμενων υποπεριόδων και μια χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων.

Βιβλιογραφία

Στα Αγγλικά

Awokuse, T.O. (2003). Is the export-led growth hypothesis valid for Canada? *Canadian Journal of Economics,* 36 (1), 126-136.

Balaguer, J. and M. Cantavella-Jorda (2004). Export composition and Spanish economic growth: evidence from the 20th century. *Journal of Policy Modeling* 26: 165-179.

Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and 'Revealed' Comparative Advantage. *Manchester School of Economic and Social Studies,* 33 (2): 99-123.

Balassa, B. (1978). Export and economic growth: further evidence. *Journal of Development Economics,* 5 (2), 181-189.

Balassa, B. (1985). Exports, Policy Choices, and Economic Growth in Developing Countries after the 1973 Oil Shock. *Journal of Development Economics,* 18(1): 23-35.

Balassa, B. and M. Noland (1989). The Changing Comparative Advantage of Japan and the United States. *Journal of the Japanese and International Economics,* 3: 174-188.

Bhagwati B. and Srinivasan T.N. (1978). Trade policy and development. Στο Dornbusch R., Frenkel J.A. (Eds.), *International Economic Policy: Theory and Evidence,* 1-38.

Bahmani-Oskooee, M., Mohtadi, H. and Shabsigh, G. (1991). Exports, growth and causality in LDCs: A re-examination. *Journal of Development Economics,* 36, 405-415.

Coe, D.T. and Helpman, E. (1995). International R&D spillovers. *European Economic Review,* 39 (5), 859-887.

Grossman, G.M. and Helpman, E. (1991a). *Innovation and Growth in the global economy.* Cambridge, Mass.: MIT Press.

Grossman, G.M. and Helpman, E. (1991b). Trade, knowledge spillovers, and growth. *European Economic Review,* 35, 517-526.

Konstantakopoulou, I. (2016). New evidence on the Export-led-

growth hypothesis in the Southern Euro-zone countries (1960-2014). *Economics Bulletin,* 36 (1), 429-439.

Konstantakopoulou, I. (2017). The aggregate exports-GDP relation under the prism of infrequent trend breaks and multihorizon causality. *International Economics and Economic Policy,* 14 (4), 661-689.

Konstantakopoulou, I. and Tsionas, E.G. (2017). The long-run causal relationship between exports and economic growth in the euro area. *Applied Economics Letters,* 24 (8), 536-539.

Konstantakopoulou, I. and Tsionas, M. (2019). Measuring comparative advantages in the Euro Area. *Economic Modelling,* 76, 260- 269.

Kunst, R.M. and Marin, D. (1989). On exports and productivity: A causal analysis. *Review of Economics and Statistics,* 71, 699-703.

McKinnon R. (1964). Foreign exchange constrain in economic development and efficient aid allocation. *Economic Journal,* 74, 388-409.

Ramos, F. R. (2001). Exports, imports, and economic growth in Portugal: evidence from causality and cointegration analysis. *Economic Modelling,* 18: 613-623.

Riezman, R.G., Whiteman, C.H. and Summers, P.M. (1996). The engine of growth or its Handmaiden? A Time-Series assessment of Export-led growth. *Empirical Economics,* 21, 77-110.

Rivera-Batiz, L.A. and P.M. Romer (1991). Economic Integration and Endogenous Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 106 (2): 531-555.

Romer, P.M. (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy,* 98 (5): 71-102, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems.

Shafiullah M., Selvanathan S. and Naranpanawa A. (2017). The role of export composition in export-led growth in Australia and its regions. *Economic Analysis and Policy,* 53, 62-76.

Στα Ελληνικά

Δημέλη, Σ. Π. (2004). *Συγκριτικά Πλεονεκτήματα της Ελληνικής Οικονομίας: Συνολική και κλαδική ανάλυση, 1990-2001.* Μελέτες 53, ΚΕΠΕ.

Κωνσταντακοπούλου, Ι. (2015). *Ανάλυση του Ελληνικού Εξωτερικού Εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014.* Μελέτες 76, ΚΕΠΕ.

Κωνσταντακοπούλου, Ι., Μαγδαληνός, Τ. και Σκίντζη, Γ. (2019). *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης.* Μελέτη ΚΕΠΕ 80, Αθήνα: ΚΕΠΕ.

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 48, 2022, σσ. 110-125

Η επίδραση της διανομής εισοδήματος και του ιδιωτικού χρέους στη συνολική ζήτηση κατά την περίοδο 1980-2019

Αιμιλία Γ. Μαρσέλλου*

Περίληψη

Η εργασία διερευνά το καθεστώς ζήτησης της ελληνικής οικονομίας για την περίοδο 1980-2019, μέσω ενός μακροοικονομικού υποδείγματος τύπου Bhaduri και Marglin (1990) και εφαρμόζοντας τη μεθοδολογική προσέγγιση που ανέπτυξαν οι Stockhammer, Onaran και Ederer (2009). Το υπόδειγμα εκτιμήθηκε με τη μέθοδο των ξεχωριστών εξισώσεων και οι επιμέρους εξισώσεις των συνιστωσών της ζήτησης εκτιμήθηκαν βάσει οικονομετρικών κριτηρίων σε πρώτες διαφορές (κατανάλωση, καθαρές εξαγωγές), και τη μέθοδο ARDL (επένδυση). Στο υπόδειγμα συμπεριλάβαμε και χρηματοοικονομικές μεταβλητές όπως ο ιδιωτικός δανεισμός νοικοκυριών και επιχειρήσεων και τα αντίστοιχα επιτόκια. Σύμφωνα με τα ευρήματά μας, η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από ένα καθεστώς ζήτησης που αναπτύσσεται διαμέσου των μισθών, και ο δανεισμός φαίνεται να έχει μικρή επίδραση στην κατανάλωση και την επένδυση.

Λέξεις-κλειδιά: *Λειτουργική διανομή εισοδήματος, μισθολογική μετριοπάθεια, μερίδιο μισθών, καθεστώς ζήτησης, μέθοδος ARDL, κατανάλωση, επένδυση, καθαρές εξαγωγές.*

Ταξινόμηση JEL: *E12, E20, E21, E25, F40*

1. Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή επιχειρείται η εμπειρική διερεύνηση του καθεστώτος ζήτησης της ελληνικής οικονομίας μέσω της εκτίμησης της επίδρασης της διανομής εισοδήματος και του ιδιωτικού –καταναλωτικού και επιχειρηματικού– δανεισμού στη συναθροιστική ζήτηση. Για τον σκοπό αυτό εκτιμάται ένα μακροοικονομικό υπόδειγμα ζήτησης που έχει ως θεωρητικό υπόβαθρο την εργασία των Bhaduri και Marglin (1990) και ακολουθεί την οικονομετρική προσέγγιση των Stockhammer, Onaran και Ederer (2009) για την περίοδο 1980-2019. Σύμφωνα με αυτή, στο πρώτο στάδιο εκτιμώνται οι συνιστώσες της ζήτησης με τη μέθοδο των ξεχωριστών συμπεριφορικών εξισώσεων, και στο δεύτερο υπολογίζονται οι οριακές επιδράσεις της διανομής εισοδήματος, οι οποίες αθροίζονται για να προκύψει η επίδραση στη συνολική ζήτηση. Το παρόν άρθρο διαφοροποιείται από την υφιστάμενη βιβλιογραφία που αφορά την ελληνική οικονομία, καθώς επεκτείνει το υπόδειγμα περιλαμβάνοντας κρίσιμες για τη συνάρτηση ζήτησης μεταβλητές όπως αυτές του ιδιωτικού χρέους των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Επίσης, αξιοποιεί τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα μέχρι την παραμονή του ξεσπάσματος της πανδημίας Covid-19.

2. Μεθοδολογία και στατιστικά δεδομένα

Για την εκτίμηση των υποδειγμάτων χρησιμοποιούμε ετήσια στατιστικά δεδομένα για την περίοδο 1980-2019. Οι μεταβλητές που χρησιμοποιούνται για την εμπειρική ανάλυση είναι οι ακόλουθες[1]: η κατανάλωση C, η επένδυση I, οι εξαγωγές X, οι εισαγωγές M, το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν Y, οι μισθοί W_{adj} και τα κέρδη R_{adj} που έχουν προσαρμοστεί για τους αυτοαπασχολούμενους, το (πραγματικό) μοναδιαίο κόστος εργασίας (R)ULC, οι εγχώριες τιμές P, οι τιμές εξαγωγών P_x, οι τιμές εισαγωγών P_m, η Ονομαστική Σταθμισμένη Συναλλαγματική Ισοτιμία Neer, η εξωτερική ζήτηση Y_{EU15}, τα υπόλοιπα δανείων καταναλωτικής πίστης των νοικοκυριών, τα υπόλοιπα δανείων προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, το μακροχρόνιο πραγματικό επιτόκιο δανεισμού των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων, το βραχυχρόνιο πραγματικό επιτόκιο Isrc. Οι προαναφερθείσες μεταβλητές προέρχονται από την ετήσια βάση μακροοικονομικών δεδομένων AMECO. Ενώ τα στατιστικά στοιχεία για το μακροχρόνιο πραγματικό επιτόκιο και για το ιδιωτικό χρέος προέρχονται από την Τράπεζα της Ελλάδος. Όλες οι μακροοικονομικές

* Ερευνήτρια Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). Email: emarsellou@kepe.gr

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις της συγγραφέως και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

1. Οι ορισμοί των μεταβλητών παρατίθενται στο Παράρτημα.

μεταβλητές είναι υπολογισμένες σε σταθερές τιμές του 2015, χρησιμοποιώντας τον αποπληθωριστή ΑΕΠ, εκτός του ιδιωτικού χρέους, και μετασχηματισμένες σε λογαρίθμους με εξαίρεση τα επιτόκια και τους ρυθμούς μεταβολής του χρέους νοικοκυριών και επιχειρήσεων.

Το οικονομετρικό υπόδειγμα θα εκτιμηθεί με τη μέθοδο των ξεχωριστών συμπεριφορικών εξισώσεων: για την κατανάλωση, τις επενδύσεις, τις εξαγωγές και τις εισαγωγές. Όπως συνηθίζεται στη σύγχρονη οικονομετρική θεωρία, σε πρώτο στάδιο πραγματοποιούνται οι έλεγχοι για την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας στις χρονολογικές σειρές (Augmented Dickey-Fuller test and ADF test for breakpoints)[2].

3. Θεωρητικό υπόβαθρο

Η οικονομετρική ανάλυση ακολουθεί τη μεθοδολογία που ανέπτυξαν οι Stockhammer, Onaran και Ederer (2009). Η συναθροιστική ιδιωτική ζήτηση (AD) αποτελεί το άθροισμα της κατανάλωσης (C), επένδυσης (I) και των καθαρών εξαγωγών (NX). Όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές είναι συναρτήσεις του εισοδήματος (Y) και του μεριδίου των μισθών (Ω), ενώ με z συμβολίζουμε τις μεταβλητές ελέγχου στις οποίες περιλαμβάνονται το χρέος των νοικοκυριών και των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων και τα αντίστοιχα επιτόκια. Η συναθροιστική ζήτηση είναι η εξής:

$$AD = C(Y, \Omega, z) + I(Y, \Omega, i, z) + NX(Y, \Omega, Y_{EU15}, z). \quad (1)$$

Η βασική υπόθεση για τη συνάρτηση κατανάλωσης συνίσταται στο ότι η οριακή ροπή προς αποταμίευση είναι υψηλότερη στα εισοδήματα από κέρδη από ό,τι είναι στα εισοδήματα από μισθούς (Kalecki (1991 [1943]), Kaldor (1955-1956, 1957), Lavoie and Stockhammer (2012)). Κατά συνέπεια, αυξήσεις στο μερίδιο των μισθών συνεπάγονται αυξήσεις στη συνολική κατανάλωση. Υποθέτουμε επίσης ότι το χρέος των νοικοκυριών έχει αρνητική επίπτωση στην κατανάλωση, ενώ ο δανεισμός θετική.

Οι ιδιωτικές επενδύσεις, εκτός από το εισόδημα (Y) που αντανακλά τη ζήτηση, και το μακροχρόνιο πραγματικό επιτόκιο (i), εξαρτώνται και από την εσωτερική χρηματοδότηση της επιχείρησης. Η ζήτηση και τα κέρδη αναμένεται να έχουν θετική επίπτωση στις ιδιωτικές επενδύσεις, ενώ το επιτόκιο αρνητική. Παρόμοια με τα νοικοκυριά, το χρέος των επιχειρήσεων αναμένεται να έχει αρνητική επίπτωση στην επένδυση, ενώ ο δανεισμός θετική.

Οι καθαρές εξαγωγές συνδέονται αρνητικά με την εσωτερική ζήτηση (Y), καθώς η τελευταία τείνει να ενισχύει τις εισαγωγές αγαθών, και θετικά με την εξωτερική ζήτηση (Y_{EU15}), η οποία αναμένεται να επηρεάσει θετικά τις εξαγωγές. Η διανομή εισοδήματος εισάγεται στις εξισώσεις των εξαγωγών και των εισαγωγών μέσω του μοναδιαίου κόστους εργασίας (RULC), το οποίο είναι ανάλογο του μεριδίου των μισθών (RULC=(W/Y)×(ET/ED)). Το RULC αναμένεται να έχει αρνητική επίδραση στις καθαρές εξαγωγές, καθώς μια αύξηση του μεριδίου των μισθών συνεπάγεται αύξηση και στο μοναδιαίο κόστος εργασίας και, κατά συνέπεια, απώλεια ανταγωνιστικότητας που οδηγεί σε μείωση των καθαρών εξαγωγών.

Για να αναλύσουμε τις επιδράσεις των μεταβολών στη διανομή εισοδήματος στην οικονομική δραστηριότητα του ιδιωτικού τομέα, ξεκινάμε από την αγορά αγαθών και υπηρεσιών σε συνθήκη ισορροπίας, δηλαδή στο σημείο όπου η συνολική προσφορά ισούται με τη συνολική ζήτηση (Y = AD*). Παίρνοντας τη μερική παράγωγο της συναθροιστικής ζήτησης ως προς το μερίδιο των μισθών έχουμε:

$$\frac{dY/Y}{d\Omega} = \frac{h_2}{1-h_1} \quad (2)$$

όπου $h_1 = \left(\frac{\partial c}{\partial Y} + \frac{\partial I}{\partial Y} + \frac{\partial NX}{\partial Y}\right)$

και $h_2 = \left(\frac{\partial c/Y}{\partial \Omega} + \frac{\partial I/Y}{\partial \Omega} + \frac{\partial NX/Y}{\partial \Omega}\right)$.

Ο όρος $\frac{1}{1-h_1}$ στην εξίσωση (2) είναι ένας τυπικός πολλαπλασιαστής, ο οποίος πρέπει να είναι θετικός για να υπάρχει ισορροπία στην αγορά αγαθών. Η παράμετρος h_2 είναι το άθροισμα των μερικών παραγώγων των συντελεστών της ζήτησης ως προς το μερίδιο των μισθών και κατά συνέπεια το πρόσημό της είναι αυτό που καθορίζει την κατεύθυνση της επίδρασης της διανομής εισοδήματος στο ΑΕΠ. Το άθροισμα αυτό αποτελεί την ιδιωτική υπερβάλλουσα ζήτηση, η οποία εκφράζει τη μεταβολή στη συναθροιστική ζήτηση που προκαλείται από μια μεταβολή στη διανομή εισοδήματος, με δεδομένο το συγκεκριμένο επίπεδο εισοδήματος (Y) (Stockhammer, Onaran and Ederer 2009). Θετικό πρόσημο για την h_2 σημαίνει ότι η συναθροιστική ζήτηση αναπτύσσεται διαμέσου των μισθών, ενώ αρνητικό πρόσημο σημαίνει ότι αναπτύσσεται διαμέσου των κερδών.

2. Τα αποτελέσματα των ελέγχων μοναδιαίας ρίζας παρατίθενται στο Παράρτημα.

4. Βιβλιογραφική επισκόπηση

Από τη δημοσίευση του υποδείγματος των Bhaduri και Marglin το 1990, ένας μεγάλος όγκος εμπειρικής βιβλιογραφίας ασχολείται με τη διερεύνηση του καθεστώτος ζήτησης των οικονομιών. Καθώς αυτή η βιβλιογραφία επεκτείνεται, τα αποτελέσματά της διαφοροποιούνται ως προς την οικονομετρική μέθοδο –μέθοδος ξεχωριστών συμπεριφορικών εξισώσεων ή δομημένων διανυσματικών αυτοπαλίνδρομων υποδειγμάτων (S-VAR)–, τις εξισώσεις συμπεριφοράς, αν η ανάλυση αφορά μία χώρα/ομάδα χωρών ή πάνελ χωρών, το μέγεθος της χώρας, το στάδιο ανάπτυξής της καθώς και το χρονικό διάστημα για το οποίο λαμβάνει χώρα η ανάλυση.

Η πρώτη και πολυπληθέστερη βιβλιογραφική ομάδα, στην οποία ανήκει αυτή η εργασία, εφαρμόζει την προσέγγιση των ξεχωριστών εξισώσεων όπου οι συναρτήσεις της κατανάλωσης, των επενδύσεων και του εξωτερικού τομέα εκτιμώνται χωριστά και στη συνέχεια προστίθενται οι οριακές επιδράσεις τους. Οι Bowles και Boyer (1995) είναι οι πρώτοι που εξέτασαν εμπειρικά το υπόδειγμα Bhaduri/Marglin για 5 οικονομίες του ΟΟΣΑ για την περίοδο 1961-1987. Ακολούθησαν οι Naastepad (2006) για την Ολλανδία, οι Naastepad και Storm (2006-2007) για 8 χώρες του ΟΟΣΑ (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ολλανδία, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιαπωνία και ΗΠΑ) κατά την περίοδο 1960-2000, οι Stockhammer και Ederer (2008) και οι Ederer και Stockhammer (2007) ερευνούν την Αυστρία και τη Γαλλία, οι Hein και Vogel (2008) για 6 χώρες του ΟΟΣΑ για την περίοδο 1960-2005, οι Stockhammer, Onaran και Ederer (2009) για την ευρωζώνη για την περίοδο 1962-2005, οι Onaran, Stockhammer και Gafl (2011) για τις ΗΠΑ καλύπτοντας την περίοδο 1962q2-2007q4, οι Stockhammer και Stehrer (2011) για 12 χώρες του ΟΟΣΑ κατά την περίοδο 1970-2007, οι Onaran και Galanis (2013, 2014) για τις χώρες του G20 κατά την περίοδο 1960-2007. Οι παραπάνω εργασίες βρίσκουν ότι οι περισσότερες χώρες ως κλειστές οικονομίες χαρακτηρίζονται από το καθεστώς όπου η εγχώρια ζήτηση αναπτύσσεται διαμέσου των μισθών, ενώ όταν λαμβάνεται υπόψη ο εξωτερικός τομέας κάποιες από αυτές, ειδικά οι σχετικά μικρές ανοιχτές οικονομίες, μετατρέπονται σε καθεστώς όπου η συνολική ζήτηση ωθείται από τα κέρδη. Όσον αφορά την Ελλάδα, η Μαρσέλλου (2013) για την περίοδο 1960-2009, οι Onaran και Obst (2016) για την ΕΕ-15 την περίοδο 1960-2013, και οι Obst, Onaran και Nikolaidi (2020) ακολουθούν τη στρατηγική εκτίμησης των Stockhammer, Onaran και Ederer (2009). Σύμφωνα με τα ευρήματα και των τριών εργασιών η συνολική ζήτηση στην Ελλάδα αναπτύσσεται διαμέσου των μισθών.

Η δεύτερη βιβλιογραφική ομάδα ακολουθεί τη συστημική προσέγγιση των υποδειγμάτων VAR. Ο Gordon (1995a, 1995b) χρησιμοποίησε ένα υπόδειγμα VAR για να αξιολογήσει την επίδραση της διανομής εισοδήματος στην κατανάλωση και τις επενδύσεις στις ΗΠΑ και, σε αντίθεση με τους Bowles και Boyer (1995), συμπεραίνει ότι η ανάπτυξη της οικονομίας των ΗΠΑ ωθείται από τα κέρδη. Οι Stockhammer και Onaran (2004) δεν βρήκαν καμία στατιστικά σημαντική επίδραση του μεριδίου των κερδών στον βαθμό χρησιμοποίησης της παραγωγικής δυναμικότητας και τον ρυθμό συσσώρευσης των οικονομικών του Ηνωμένου Βασιλείου, των ΗΠΑ και της Γαλλίας. Οι Onaran και Stockhammer (2005) για την Τουρκία (1965-1997) και τη Νότια Κορέα (1970-2000) διαπιστώνουν ότι το καθεστώς ανάπτυξής τους ωθείται από τους μισθούς και το καθεστώς συσσώρευσής τους δεν ωθείται από τα κέρδη. Οι Barbosa-Filho και Taylor (2006) εξετάζουν ένα υπόδειγμα VAR για την οικονομία των ΗΠΑ (1948-2002) και βρίσκουν ότι το καθεστώς ζήτησης ωθείται από τα κέρδη. Οι Carvalho και Rezai (2015) για την περίοδο 1967-2010 καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα. Ο Nishi (2012) βρίσκει ότι το καθεστώς συσσώρευσης της Ιαπωνίας την περίοδο 1992-2010 ωθείται από τα κέρδη. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι Burle και Carvalho (2021) για τη Βραζιλία κατά την περίοδο 1997-2014.

Η τρίτη βιβλιογραφική ομάδα χρησιμοποιεί τεχνικές εκτίμησης δεδομένων-πάνελ. Οι Kiefer και Rada (2014) για 13 χώρες του ΟΟΣΑ κατά την περίοδο 1971-2012 διαπίστωσαν ότι η οικονομική δραστηριότητα ωθείται ασθενώς από τα κέρδη. Ο Hartwig (2014) για 31 χώρες του ΟΟΣΑ την περίοδο 1970-2011 βρίσκει σχετικά ασθενείς ενδείξεις ότι το καθεστώς ζήτησης ωθείται από τους μισθούς. Οι Stockhammer και Wildauer (2016) για 18 χώρες του ΟΟΣΑ κατά την περίοδο 1980-2013 συμπεραίνουν ότι η συνολική τους ζήτηση αναπτύσσεται διαμέσου των μισθών.

5. Εμπειρικά αποτελέσματα

5.1. Κατανάλωση

Η συνάρτηση κατανάλωσης έχει την εξής μορφή[3]:

$$C = C(W_t, R_t, HD_t, Isrc_t) \qquad (3)$$

3. Η εκτίμηση της συνάρτησης κατανάλωσης είναι σε λογαριθμική μορφή, υπονοώντας ότι είναι τύπου Cobb–Douglas. Ο λογαριθμικός αυτός μετασχηματισμός λειτουργεί προσεγγιστικά με σκοπό να διορθώσει τα προβλήματα αυτοσυσχέτισης και ετεροσκεδαστικότητας που προκύπτουν από τη χρήση μη λογαριθμοποιημένων μεταβλητών.

όπου *C* η ιδιωτική τελική κατανάλωση, *W* οι μισθοί, *R* τα κέρδη, *HD* το χρέος των νοικοκυριών από καταναλωτική πίστη και *Isrc* το βραχυχρόνιο πραγματικό επιτόκιο. Το εισόδημα από μισθούς και κέρδη αναμένεται να έχει θετική επίδραση στην κατανάλωση, ενώ το επιτόκιο και το χρέος από την καταναλωτική πίστη αρνητική.

Από τα αποτελέσματα του ελέγχου για την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας στις μεταβλητές (ADF test) προκύπτει ότι όλες οι μεταβλητές είναι I(1) με εξαίρεση τη μεταβλητή του χρέους των νοικοκυριών που είναι I(2). Την τελευταία μετατρέπουμε σε ρυθμό μεταβολής, ο οποίος βάσει του ελέγχου ADF είναι I(0). Ο μεγάλος βαθμός συσχέτισης των δύο μεταβλητών της διανομής εισοδήματος δεν μας επιτρέπει την εκτίμηση της σχέσης με ένα υπόδειγμα ARDL και κατά συνέπεια η εκτίμηση της συνάρτησης κατανάλωσης γίνεται με ένα υπόδειγμα πρώτων διαφορών (4).

$$D(\log C)_t = c_0 + c_1 D(\log W)_t + c_2 D(\log R)_t + \\ + c_3 Debt_Rate_t + c_4 D(Isrc)_t + u_t. \quad (4)$$

Ο ρυθμός μεταβολής του χρέους προσεγγιστικά αντανακλά την εξέλιξη της καταναλωτικής πίστης και κατά συνέπεια αναμένεται η επίδραση της να είναι θετική. Τα αποτελέσματα της εκτίμησης της (4) παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Τα αποτελέσματα της εκτίμησης του υποδείγματος παρουσιάζουν υψηλή ερμηνευτική ισχύ με τον προσαρμοσμένο συντελεστή προσδιορισμού (εφεξής, adj. R^2) να διαμορφώνεται στο 78%. Οι διαγνωστικοί έλεγχοι επίσης είναι ικανοποιητικοί με μόνο πρόβλημα την παρουσία ήπιας αυτοσυσχέτισης στα κατάλοιπα που αντιμετωπίστηκε με τη χρήση του εκτιμητή HAC (Heteroskedasticity and Autocorrelation Consistent Estimator), ενώ οι λοιποί έλεγχοι δεν παρέχουν ενδείξεις ετεροσκεδαστικότητας, μη κανονικής κατανομής των καταλοίπων, πολυσυγγραμμικότητας και μη σταθερότητας των συντελεστών.

Οι συντελεστές των υπό εξέταση μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντικοί και φέρουν το αναμενόμενο πρόσημο με εξαίρεση το επιτόκιο. Σε συμφωνία με τα ευρήματα της βιβλιογραφίας, τα αποτελέσματα της ανάλυσής μας καταρχήν επιβεβαιώνουν την υπόθεση ότι η οριακή ροπή για κατανάλωση ως προς τους μισθούς είναι υψηλότερη από αυτή ως προς τα κέρδη, και κατά συνέπεια μια αύξηση του μεριδίου των μισθών (επομένως μείωση στο μερίδιο των κερδών) έχει θετική επίδραση στη συνολική κατανάλωση. Ο συντελεστής της καταναλωτικής πίστης είναι θετικός, στατιστικά σημαντικός αλλά με σχετικά μικρή επίδραση, παρόλο ότι δεν έχουμε κάποιο σημείο αναφοράς στη βιβλιογραφία για τη συγκεκριμένη μεταβλητή. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι μια αύξηση του δανεισμού τονώνει την τρέχουσα κατανάλωση, διογκώνει όμως το χρέος, το οποίο αποτελεί βάρος για την κατανάλωση. Για οικονομετρικούς λόγους στο παρόν υπόδειγμα δεν είναι δυνατόν να συνυπάρξουν οι δύο μεταβλητές προκειμένου να κατανοήσουμε περισσότερο την επίδρασή τους στην κατανάλωση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Αποτελέσματα παλινδρόμησης της συνάρτησης κατανάλωσης σε πρώτες διαφορές

	1980-2019	
	D(LogC)	
Μεταβλητή	**Coeff.**	**t-stat.**
c	0,000	0,106
D(LogWadj)	0,560	7,504***
D(LogRadj)	0,196	3,077***
Debt_Rate	0,022	3,331***
D(isrc)	0,002	1,180
D1987	0,042	5,928***
D2008	0,032	8,087***
R^2	0,818	
Adj. R^2	0,784	
Jarque-Bera (p)	0,284	
Ljung-Box Q(2)	0,109	
BPG Het test	0,447	
SSR	0,008	
CUSUM	ναι	
maxVIF	1,3	

Σημειώσεις:
1. ***, **, και * υποδεικνύουν επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας στο 1%, 5% και 10%, αντίστοιχα.
2. Εφαρμόστηκε ο εκτιμητής HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West automatic) για τη διόρθωση ήπιας αυτοσυσχέτισης στα κατάλοιπα.
3. Οι χρονικές ψευδομεταβλητές D1987 και D2008 υποδεικνύονται από το Bai-Perron Multiple breakpoint test.

Στη συνέχεια, μετατρέπουμε τις ελαστικότητες σε οριακές επιδράσεις σύμφωνα με την παρακάτω σχέση και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 2:

$$\frac{\frac{\partial C}{Y}}{\partial \Omega} = e_{CW}\frac{C}{W} - e_{CR}\frac{C}{R}. \quad (5)$$

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Μερική επίδραση μιας μεταβολής στο μερίδιο των μισθών στη συμβολή της μεγέθυνσης της κατανάλωσης

	$e_{C,W}$	C/W	$e_{C,R}$	C/R	$\frac{\partial C}{\partial W}$	$\frac{\partial C}{\partial R}$	$\frac{\partial C}{\frac{Y}{\partial \Omega}}$
1980-2019	0,560	1,285	0,196	1,745	0,719	0,342	0,377
1980	0,560	1,068	0,196	1,407	0,598	0,276	0,323
2019	0,560	1,365	0,196	1,838	0,764	0,360	0,404

Για τη μετατροπή των ελαστικοτήτων σε οριακές επιδράσεις χρησιμοποιήθηκαν οι μέσες τιμές, οι τιμές στην αρχή και το τέλος της υπό εξέταση περιόδου για την κατανάλωση, τους μισθούς και τα κέρδη.

Στον βαθμό που γνωρίζουμε, μέχρι στιγμής έχουν δημοσιευτεί τρεις εργασίες που αφορούν την ελληνική οικονομία: μια στα ελληνικά για την περίοδο 1960-2009 (Μαρσέλλου, 2013), και δύο ξενόγλωσσες των Obst, Onaran και Nikolaidi (2020) και των Onaran και Obst (2016) για τις χώρες μέλη της ΕΕ-15 ξεχωριστά αλλά και ως σύνολο για τη χρονική περίοδο 1960-2013. Τα αποτελέσματά μας είναι ελαφρώς χαμηλότερα από αυτά της βιβλιογραφίας αλλά προς την ίδια κατεύθυνση. Η Μαρσέλλου (2013) βρίσκει την επίδραση του μεριδίου των μισθών στο μερίδιο της κατανάλωσης να κυμαίνεται μεταξύ 0,379 και 0,621. Οι Obst, Onaran και Nikolaidi (2020) και οι Onaran και Obst (2016), εκτιμώντας και αυτοί ένα υπόδειγμα πρώτων διαφορών, βρίσκουν την οριακή επίδραση ίση με 0,564.

5.2. Επένδυση

Η συνάρτηση ιδιωτικών επενδύσεων αποτελεί ένα τυπικό υπόδειγμα επιταχυντή, όπου περιλαμβάνονται οι εταιρικές ταμειακές ροές (accelerator-cash flow model). Οι Bhaduri και Marglin (1990) είναι οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν αυτή τη μορφή υποδείγματος με σκοπό τη διερεύνηση εναλλακτικών σεναρίων επιπτώσεων εξωγενών μεταβολών στη διανομή εισοδήματος στην απασχόληση και το ΑΕΠ. Το υπόδειγμα αυτό συνδυάζει την επίδραση της πλευράς της ζήτησης στις επενδύσεις, μέσω του επιταχυντή και την επίδραση της πλευράς της προσφοράς, μέσω της επίδρασης του μισθολογικού κόστους.

$$I = I(Y_t, R_t, int_t, DC_t). \quad (6)$$

Από πλευράς οικονομετρικής ανάλυσης η συνύπαρξη των δύο αυτών μεταβλητών (ζήτησης και μεριδίου μισθών/κερδών) λόγω υψηλής συσχέτισης δημιουργεί πρόβλημα πολυσυγγραμμικότητας. Αυτό μας οδηγεί στον μετασχηματισμό της μεταβλητής της ζήτησης σε ρυθμό μεταβολής. Επιπλέον, χρησιμοποιούμε το μακροχρόνιο πραγματικό επιτόκιο και τα υπόλοιπα δανείων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, για να ελέγξουμε την επίδραση χρηματοπιστωτικών παραγόντων στην επένδυση (Hein and Vogel, 2008).

Από τα αποτελέσματα του ελέγχου για την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας στις μεταβλητές (ADF test) προκύπτει ότι ο ρυθμός μεταβολής της ζήτησης (growth) και ο ρυθμός μεταβολής του χρέους των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων (Debtcorp_rate) είναι I(0), ενώ οι ιδιωτικές επενδύσεις, τα κέρδη και το επιτόκιο I(1). Κατά συνέπεια, η πιο κατάλληλη προσέγγιση για την εμπειρική μας ανάλυση είναι να εκτιμήσουμε τις μακροχρόνιες και βραχυχρόνιες δυναμικές σχέσεις των ιδιωτικών επενδύσεων χρησιμοποιώντας τη μέθοδο των Αυτοπαλίνδρομων Υποδειγμάτων Κατανεμημένων Υστερήσεων (Autoregressive Distributed Lags – ARDL) και εφαρμόζοντας τον έλεγχο συνολοκλήρωσης (ARDL bound testing procedure) που προτείνουν οι Pesaran και Shin (1999) και οι Pesaran, Shin και Smith (2001)[4]. Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του

4. Η μέθοδος ARDL bound testing χρησιμοποιεί τη στατιστική F για τον έλεγχο της από κοινού στατιστικής σημαντικότητας των συντελεστών των μεταβλητών με χρονική υστέρηση υπό τη μηδενική υπόθεση «μη ύπαρξης σχέσης συνολοκλήρωσης». Για την περίπτωση υποδειγμάτων με I(0) και I(1) μεταβλητές, οι Pesaran, Shin και Smith (2001) παρέχουν δύο ασυμπτωτικές κριτικές τιμές όπου η χαμηλότερη τιμή υποθέτει ότι όλες οι μεταβλητές είναι I(0) και η ανώτερη τιμή ότι όλες είναι I(1). Ο έλεγχος οδηγεί σε τρία πιθανά αποτελέσματα: α) Αν η στατιστική F είναι χαμηλότερη της κατώτερης κριτικής τιμής, τότε συμπεραίνουμε ότι δεν υπάρχει σχέση συνολοκλήρωσης, β) αν βρίσκεται μεταξύ των ορίων των δύο κριτικών τιμών, τότε το αποτέλεσμα είναι απροσδιόριστο, και γ) αν υπερτερεί της ανώτερης κριτικής τιμής, τότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση και κατά συνέπεια υπάρχει μακροχρόνια σχέση ισορροπίας. Αν διαπιστωθεί η ύπαρξη σχέσης συνολοκλήρωσης, τότε μπορούν να εκτιμηθούν οι μακροχρόνιες και βραχυχρόνιες σχέσεις των μεταβλητών του υποδείγματος μέσω της μεθόδου ARDL (Asteriou, Masatci and Pilbeam 2016).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Αποτελέσματα F-Bounds test

Χρονική περίοδος	F Statistics	Lower critical value 1%	Upper critical value 1%	Obs.
1980-2019	14,144	4,29	5,61	38

Κριτικές τιμές F-stat από Narayan (2005).

ελέγχου συνολοκλήρωσης ARDL F-Bounds test όπου γίνεται φανερό ότι υπάρχει σχέση μακροχρόνιας ισορροπίας.

Η γενική μορφή του υπό συνθήκη μηχανισμού διόρθωσης λαθών (conditional unrestricted equilibrium ECM) του ARDL υποδείγματος είναι η ακόλουθη:

$$\begin{aligned}\Delta(\log I)_t &= \eta_0 + \eta_1 \log I_{t-1} + \eta_2\, growth_{t-1} + \\ &+ \eta_3 \log R_{t-1} + \eta_4\, rint_{t-1} + \eta_5\, \text{Debtcorp_rate}_{t-1} + \\ &+ \sum_{j=1}^{p} \delta_j \Delta(\log I)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q_1} \varphi_j \Delta(growth)_{t-j} + \\ &+ \sum_{j=0}^{q_2} \theta_j \Delta(\log R)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q_3} \omega_j \Delta(rint)_{t-j} + \\ &+ \sum_{j=0}^{q_3} \rho_j \Delta(\text{Debtcorp_rate})_{t-j} + \varepsilon_t .\end{aligned} \tag{7}$$

Και εκτιμούμε τους βραχυχρόνιους και μακροχρόνιους συντελεστές των μεταβλητών χρησιμοποιώντας την ακόλουθη μορφή του υποδείγματος:

$$\begin{aligned}\Delta(\log I)_t &= \eta_0 + \eta_1 (\log I_{t-1} + \gamma_1\, growth_{t-1} + \\ &+ \gamma_2 \log R_{t-1} + \gamma_3\, rint_{t-1} + \gamma_4 \text{Debtcorp_rate}_{t-1}) + \\ &+ \sum_{j=1}^{p} \delta_j \Delta(\log I)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q_1} \varphi_j \Delta(growth)_{t-j} + \\ &+ \sum_{j=0}^{q_2} \theta_j \Delta(\log R)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q_3} \omega_j \Delta(rint)_{t-j} + \\ &+ \sum_{j=0}^{q_3} \rho_j \Delta(\text{Debtcorp_rate})_{t-j} + u_t\end{aligned} \tag{8}$$

όπου η_1 είναι ο όρος προσαρμογής στη μακροχρόνια σχέση ισορροπίας και οι συντελεστές των μακροχρόνιων μεταβλητών προκύπτουν ως εξής:

$\gamma_1 = -\eta_2/\eta_1$, $\gamma_2 = -\eta_3/\eta_1$, $\gamma_3 = -\eta_4/\eta_1$ και $\gamma_4 = -\eta_5/\eta_1$.

Όπου $\log I_t$ ο λογάριθμος των ιδιωτικών επενδύσεων, $growth_t$ η ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ, $\log R_t$ ο λογάριθμος των κερδών, $rint_t$ είναι το πραγματικό μακροχρόνιο επιτόκιο και Debtcorp_rate ο ρυθμός μεταβολής του χρέους των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων. Οι συντελεστές δ_j, φ_j, θ_j, ω_j και ρ_j είναι οι βραχυχρόνιες ελαστικότητες ιδιωτικής επένδυσης, οι συντελεστές γ_i με $i=1...4$ είναι οι μακροχρόνιες ελαστικότητες, και η_0 η αυτόνομη επένδυση, τα λεγόμενα "ζωώδη ένστικτα" (animal spirits) του ιδιωτικού τομέα. Στον Πίνακα 4 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης των ιδιωτικών επενδύσεων.

Τα αποτελέσματα της εκτίμησης του υποδείγματος είναι ικανοποιητικά και παρουσιάζουν υψηλή ερμηνευτική ισχύ, με τον adj. R^2 να διαμορφώνεται στο 78%. Οι διαγνωστικοί έλεγχοι, με εξαίρεση την παρουσία ήπιας αυτοσυσχέτισης στα κατάλοιπα που αντιμετωπίστηκε με τη χρήση του εκτιμητή HAC (Heteroskedasticity and Autocorrelation Consistent Estimator), δεν παρέχουν ενδείξεις ότι παραβιάζεται κάποια από τις βασικές υποθέσεις του κλασικού γραμμικού υποδείγματος.

Οι εκτιμήσεις των συντελεστών των μεταβλητών της ζήτησης και των κερδών είναι στατιστικά σημαντικές και φέρουν το αναμενόμενο πρόσημο, ωστόσο ο ρυθμός μεταβολής του χρέους δεν είναι στατιστικά σημαντικός και το επιτόκιο, λόγω μη στατιστικής σημαντικότητας τόσο ως βραχυχρόνιας όσο και ως μακροχρόνιας μεταβλητής, αφαιρέθηκε από την ανάλυση.

Στη συνέχεια, μετατρέπουμε τις ελαστικότητες σε οριακές επιδράσεις σύμφωνα με την παρακάτω σχέση και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 5:

$$\frac{\frac{\partial I}{Y}}{\partial \pi} = e_{IR} \frac{I}{R} . \tag{9}$$

Για τη μετατροπή των ελαστικοτήτων σε οριακές επιδράσεις χρησιμοποιήθηκαν οι μέσες τιμές, οι τιμές στην αρχή και το τέλος της υπό εξέταση περιόδου για την επένδυση και τα κέρδη.

Από τις παραπάνω οριακές επιδράσεις παρατηρούμε ότι, με την πάροδο του χρόνου, η επίδραση των κερδών τείνει να μειώνεται. Βέβαια, το 2019 είναι μεν το έτος κατά το οποίο λήγει το τελευταίο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής και η οικονομία είχε ήδη αρχίσει να ανακάμπτει, ωστόσο τα οικονομικά μεγέθη φέρουν το βάρος οκτώ ετών βαθιάς ύφεσης. Θα

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Αποτελέσματα παλινδρόμησης της συνάρτησης επένδυσης

	1960-2017	
	D(LogI)	
Μεταβλητές	**Coeff.**	**t-stat.**
$D(LogRadj.)_t$	0,099	0,677
$D(LogRadj.)_{t-1}$	-0,691	-2,000*
$D(Growth)_t$	1,357	2,800***
$D(Growth)_{t-1}$	-0,966	-2,955***
$D(DebtCorp_Rate)_t$	0,023	0,564
D2007	0,278	10,826***
$CointEq_{t-1}$	-0,188	-13,614***
Long Run Coefficients		
LogRadj	0,400	2,515**
Growth	18,851	13,579***
DebtCorp_Rate	0,123	0,562
D2007	1,480	8,690***
c	1,214	1,788*
R^2	0,806	
Adj. R^2	0,775	
Jarque-Berra (p)	0,171	
Ljung-Box Q(2)	0,044	
BPG Het test	0,647	
Reset test (p)	0,189	
SSR	0,098	
CUSUM	Ναι	
maxVIF	3,4	

Σημειώσεις:
1. ***, **, και * υποδεικνύουν επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας στο 1%, 5% και 10%, αντίστοιχα.
2. Εφαρμόστηκε ο εκτιμητής HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West automatic) για τη διόρθωση ήπιας αυτοσυσχέτισης στα κατάλοιπα.
3. Η χρονική ψευδομεταβλητή D2007 υποδεικνύεται από το Bai-Perron Multiple breakpoint test.

ήταν επομένως παρακινδυνευμένο να θεωρητικοποιήσουμε αυτή τη διαφοροποίηση ως μια μακροχρόνια δομική τάση, καθώς το πιο πιθανό είναι ότι αντικατοπτρίζει τη συγκεκριμένη ιδιαίτερη συγκυρία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Μερική επίδραση μιας μεταβολής στο μερίδιο των μισθών στη συμβολή της επένδυσης στη μεγέθυνση

	e_{IR}	I/R	$\frac{\partial I}{\partial \pi}\frac{Y}{}$
1980-2019	0,400	0,364	0,146
1980	0,400	0,479	0,192
2019	0,400	0,242	0,097

Αναφορικά με τα ευρήματα της βιβλιογραφίας, οι Obst, Onaran και Nikolaidi (2020) και οι Onaran και Obst (2016) για τη χρονική περίοδο 1960-2013 δεν κατάφεραν να βρουν στατιστικά σημαντική βραχυχρόνια επίδραση του μεριδίου των κερδών στις επενδύσεις. Η Μαρσέλλου (2013) για την περίοδο 1963-2003 εκτιμά τρία διαφορετικά υποδείγματα για τη συνάρτηση επένδυσης και βρίσκει την οριακή επίδραση του μεριδίου των κερδών να κυμαίνεται μεταξύ 0,146 και 0,305.

5.3. Καθαρές εξαγωγές

Στη σχετική βιβλιογραφία έχει επικρατήσει πλέον, για την εκτίμηση της επίπτωσης της διανομής εισοδήματος στις καθαρές εξαγωγές, η προσέγγιση τριών σταδίων που ανέπτυξαν στην εργασία τους οι Stockhammer, Onaran και Ederer (2009), παραλλαγές και εξέλιξη της οποίας συναντάμε στις μετέπειτα εργασίες των Onaran, Stockhammer και Grafl (2011), Stockhammer, Hein και Grafl (2011) και Onaran και Galanis (2013, 2014). Η μέθοδος αυτή λαμβάνει υπόψη την επίδραση του μοναδιαίου κόστους εργασίας στις εγχώριες τιμές, εν συνεχεία στις τιμές εξαγωγών και τέλος στις εξαγωγές αγαθών και προϊόντων. Αντίστοιχα, λαμβάνεται υπόψη η επίδραση του μοναδιαίου κόστους εργασίας στις εγχώριες τιμές και εν συνεχεία στις εισαγωγές αγαθών και προϊόντων. Τέλος, οι επιπτώσεις αυτές συνυπολογίζονται προκειμένου να προκύψει το συνολικό αποτέλεσμα στις καθαρές εξαγωγές.

Οι εγχώριες τιμές ($\log P$) και οι εξαγωγικές τιμές ($\log P_x$) ορίζονται από τις παρακάτω γενικές σχέσεις:

$$\log P = p_0 + p_{ulc}\log(ulc) + p_m\log(P_m) \qquad (10)$$

$$\log P_x = p_{x0} + p_{xp}\log(P) + p_{xm}\log(P_m) \qquad (11)$$

όπου, log(ulc) αντιπροσωπεύει τον λογάριθμο του ονομαστικού μοναδιαίου κόστους εργασίας[5], και log(P_m) τον λογάριθμο των τιμών εισαγωγών. Θεωρούμε ότι το μοναδιαίο κόστος εργασίας και οι τιμές εισαγωγών έχουν θετική επίδραση στο επίπεδο των εγχώριων τιμών. Από την άλλη, το επίπεδο των εγχώριων τιμών και οι τιμές εισαγωγών αναμένεται να έχουν θετική επίδραση στις τιμές εξαγωγών.

Οι εξαγωγές ορίζονται από την ακόλουθη γενική συνάρτηση:

$$\log X = x_0 + x_{yeu}\log(Y_{eu15}) + x_{p_x}\log(P_x) + \\ + x_{p_m}\log(P_m) + x_{neer}\log(NEER). \quad (12)$$

όπου Y_{eu15} το ΑΕΠ των ΕΕ-15, με τις οποίες η Ελλάδα διεκπεραιώνει μεγάλο μέρος του εξωτερικού εμπορίου της και το οποίο χρησιμοποιείται προσεγγιστικά για την εξωτερική ζήτηση. Αναμένεται ότι, όταν αυξάνεται το εισόδημα των εμπορικών εταίρων της χώρας, αυξάνονται οι εξαγωγές της. Οι τιμές εξαγωγών αναμένεται να έχουν αρνητικό πρόσημο, καθώς η άνοδός τους συνεπάγεται πτώση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών. Οι τιμές των εισαγωγών αναμένεται να έχουν αρνητική επίδραση στις εξαγωγές, τουλάχιστον στον βαθμό που αντιπροσωπεύουν κεφαλαιουχικό εξοπλισμό ή ενδιάμεσες πρώτες ύλες καθιστώντας ακριβότερο το κόστος παραγωγής των εξαγωγικών προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά από την άλλη ενδέχεται να καθιστούν τα ελληνικά προϊόντα ελκυστικότερα ως σχετικά πιο φθηνά προτού μετακυλισθούν οι όποιες αυξήσεις στις τιμές των εξαγωγών. Οι δύο αυτές μεταβλητές τιμών εκφράζουν τους όρους εμπορίου, P_x/P_m. Επίσης, στο υπόδειγμα περιλαμβάνεται η ονομαστική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία, NEER.

Η συνάρτηση εισαγωγών δίνεται από τη σχέση (13):

$$\log M = m_0 + m_y\log(Y) + m_p\log(P) + \\ + m_{P_m}\log(P_m) + m_{neer}\log(NEER). \quad (13)$$

Οι εισαγωγές εξαρτώνται από την εγχώρια ζήτηση, log$Y$, από τις εγχώριες τιμές, log$P$, και τις τιμές εισαγωγών logP_m. Οι δύο πρώτες μεταβλητές αναμένεται να έχουν θετική επίδραση στις εισαγωγές, ενώ η τελευταία αρνητική. Οι έλεγχοι για μοναδιαία ρίζα έδειξαν ότι οι μεταβλητές των παραπάνω εξισώσεων μπορούν να θεωρηθούν I(1), με εξαίρεση τις εγχώριες τιμές που είναι I(0). Η εκτίμηση των παραπάνω συναρτήσεων γίνεται σε υποδείγματα πρώτων διαφορών.

Τα αποτελέσματα της εκτίμησης του υποδείγματος των εξαγωγών και των εισαγωγών παρουσιάζονται στον Πίνακα 6. Ο Adj. R^2 της παλινδρόμησης των εξαγωγών βρίσκεται στο 33%. Οι διαγνωστικοί έλεγχοι είναι ικανοποιητικοί και δεν υπάρχουν ενδείξεις παραβίασης των βασικών υποθέσεων του κλασικού γραμμικού υποδείγματος. Η συνάρτηση εισαγωγών, από την άλλη, συμπεριφέρεται αρκετά πιο ικανοποιητικά, με τον Adj. R^2 να βρίσκεται στο 62%. Δεν υπάρχουν ενδείξεις παραβίασης κάποιας από τις βασικές υποθέσεις εκτός από την ήπιου βαθμού αυτοσυσχέτιση την οποία διορθώσαμε με τη χρήση του εκτιμητή HAC.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 6, αναφορικά με τη συνάρτηση των εξαγωγών οι τιμές εξαγωγών έχουν αρνητικό πρόσημο και η εξωτερική ζήτηση θετικό και είναι και οι δύο μεταβλητές στατιστικά σημαντικές. Η μεταβλητή της ισοτιμίας δεν κατάφερε να απορρίψει τη μηδενική υπόθεση μη στατιστικής σημαντικότητας.

Σε ό,τι αφορά τη συνάρτηση των εισαγωγών, και εδώ η ζήτηση έχει τη μεγαλύτερη επίδραση, φέρει θετικό πρόσημο και είναι στατιστικά σημαντική. Μια αύξηση των εγχώριων τιμών έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στις εισαγωγές όπως επίσης και οι εξαγωγές.

Οι παλινδρομήσεις των εγχώριων τιμών και των τιμών εξαγωγών συμπεριφέρονται αρκετά ικανοποιητικά. Η παρουσία ήπιας ετεροσκεδαστικότητας στην πρώτη και αυτοσυσχέτισης στη δεύτερη αντιμετωπίστηκαν με τη χρήση του εκτιμητή HAC και ενός αυτοπαλίνδρομου όρου δεύτερου βαθμού, αντίστοιχα. Οι λοιποί έλεγχοι δεν παρουσιάζουν κάποιες άλλες ενδείξεις παραβίασης των βασικών υποθέσεων. Η εκτίμηση του συντελεστή του μοναδιαίου κόστους εργασίας είναι θετική και στατιστικά σημαντική σε επίπεδο 5,0%. Ο συντελεστής των τιμών εισαγωγών, ωστόσο, δεν κατάφερε να ξεπεράσει το όριο της στατιστικής σημαντικότητας. Από την άλλη, αναφορικά με τη συνάρτηση εξαγωγών, αμφότερες οι εγχώριες τιμές και οι τιμές εισαγωγών έχουν θετική επίδραση, με τις δεύτερες να είναι ισχυρότερες, υποδηλώνοντας ίσως την αλληλεξάρτηση εισαγωγών και εξαγωγών. (Πίνακας 7)

Οι παραπάνω εκτιμηθείσες ελαστικότητες χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό της οριακής επίδρασης μιας μεταβολής του μεριδίου των μισθών στο μερίδιο των εξαγωγών στο ΑΕΠ (X/Y) και το μερίδιο των εισαγωγών στο ΑΕΠ (M/Y). Για τον υπολογισμό αυτό

5. Το ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας ορίζεται ως ULC=(W/rY)(ET/EE) όπου W/rY το μερίδιο των μισθών στο ΑΕΠ σε σταθερές τιμές αγοράς και ET/EE ο λόγος της συνολικής απασχόλησης, ET, προς την εξαρτημένη απασχόληση, EE. Το πραγματικό μοναδιαίο κόστος εργασίας ορίζεται ως RULC=(W/Y)(ET/EE) με τη διαφορά ότι το ΑΕΠ είναι σε τρέχουσες τιμές αγοράς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 Αποτελέσματα παλινδρόμησης της συνάρτησης εξαγωγών και εισαγωγών

	1980-2019 D(LogX)			1980-2019 D(LogM)	
Μεταβλητή	**Coeff.**	**t-stat.**	**Μεταβλητή**	**Coeff.**	**t-stat.**
c	-0,003	-0,123	c	-0,001	-0,101
$D(LogPx)_t$	-0,430	-1,704*	$D(LogX)_t$	0,393	2,992***
$D(LogY_{EU15})_t$	3,014	3,748***	$D(LogX)_{t-1}$	0,090	1,748*
$D(Log(neer))_t$	-0,172	-0,654	$D(LogP)_{t-1}$	0,230	2,789***
D1997	0,135	1,841*	$D(LogP_m)_{t-1}$	-0,128	-1,601
			$D(LogY)_t$	1,133	13,927***
			D1994	-0,054	-7,489***
R^2	0,400		R^2	0,679	
Adj. R^2	0,330		Adj. R^2	0,617	
Jarque-Bera (p)	0,659		Jarque-Bera (p)	0,311	
BG_LM test (2)	0,109		BG_LM test (2)	0,091	
BPG Het test	0,120		BPG Het test	0,872	
SSR	0,006		SSR	0,000	
CUSUM test	Ναι		CUSUM	Ναι	
Reset test	0,625		Reset test	0,083	
maxVIF	2,0		maxVIF	3,7	

Σημειώσεις:
1. ***, **, και * υποδεικνύουν επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας στο 1%, 5% και 10%, αντίστοιχα.
2. Στην εκτίμηση της συνάρτησης των εισαγωγών εφαρμόστηκε ο εκτιμητής HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West automatic) για τη διόρθωση ήπιας αυτοσυσχέτισης στα κατάλοιπα.
3. Οι χρονικές ψευδομεταβλητές D1997 και D1994 υποδεικνύονται από το Bai-Perron Multiple breakpoint test.

εφαρμόζεται ο αλυσωτός κανόνας παραγώγισης που παρουσιάζεται στη σχέση (14):

$$\begin{aligned}\frac{\frac{\partial X}{Y}}{\partial ws} &= \frac{\partial \log X}{\partial \log ws} \times \frac{X}{ws} = \\ &= \left(\frac{\partial \log X}{\partial \log P_x} \times \frac{\partial \log P_x}{\partial \log P} \times \frac{\partial \log P}{\partial \log ULC} \times \right. \\ &\left. \times \frac{\partial \log ULC}{\partial \log RULC} \times \frac{\partial \log RULC}{\partial \log ws} \right) \frac{X/Y}{ws} = \\ &= \left(e_{XP_x} \times e_{P_x P} \times \frac{e_{PULC}}{1 - e_{PULC}} \times \frac{1}{RULC} \times \frac{ET}{ED} \right) \times \frac{X}{Y}\end{aligned} \tag{14}$$

όπου

$$\begin{aligned} e_{PRULC} &= \frac{\partial \log P}{\partial \log RULC} = \frac{\partial \log P}{\partial \log ULC} \times \\ &\times \frac{\partial \log ULC}{\partial \log RULC} = \frac{e_{PULC}}{1 - e_{PULC}} . \end{aligned} \tag{15}$$

Με ανάλογο τρόπο εξάγουμε το συνολικό αποτέλεσμα της επίδρασης μιας μεταβολής στο μερίδιο των μισθών στο μερίδιο των εισαγωγών στο ΑΕΠ.

$$\begin{aligned}\frac{\frac{\partial M}{Y}}{\partial ws} &= \frac{\partial \log M}{\partial \log ws} \times \frac{M}{ws} = \\ &= \left(\frac{\partial \log M}{\partial \log P} \times \frac{\partial \log P}{\partial \log ULC} \times \frac{\partial \log ULC}{\partial \log RULC} \times \right. \\ &\left. \times \frac{\partial \log RULC}{\partial \log ws} \right) \times \frac{M/Y}{ws} = \\ &= \left(e_{MP} \times \frac{e_{PULC}}{1 - e_{PULC}} \times \frac{1}{RULC} \times \frac{ET}{ED} \right) \times \frac{M}{Y}\end{aligned} \tag{16}$$

όπου log*ws* ο λογάριθμος του μεριδίου των μισθών στο ΑΕΠ.

Ο Πίνακας 8 προσφέρει μια συγκεντρωτική παρουσίαση της διαδικασίας για τον υπολογισμό της ορια-

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 Αποτελέσματα παλινδρόμησης των συναρτήσεων εγχώριων και εξαγωγικών τιμών

	1980-2019			1980-2019	
	D(LogP)			D(LogPx)	
Μεταβλητή	**Coeff.**	**t-stat.**	**Μεταβλητή**	**Coeff.**	**t-stat.**
c	0,022	0,806	c	0,019	1,237
$D(LogP)_{t-1}$	0,559	3,651***	$D(LogP)_t$	0,238	2,490**
$D(LogULC)_t$	0,221	2,078**	$D(LogP_m)_t$	0,625	9,808***
$D(LogP_m)_t$	0,126	1,309	@TREND	-0,001	-1,103
@TREND	-0,001	-0,833	D1981	0,064	6,160***
			D1984	-0,066	-3,039***
			AR(2)	-0,362	-1,731*
R^2	0,949		R^2	0,972	
Adj. R^2	0,942		Adj. R^2	0,966	
Jarque-Bera (p)	0,474		Jarque-Bera (p)	0,553	
BG_LM test (2)	0,104		BG_LM test (2)	-	
White Het test	0,051		BPG Het test	0,716	
SSR	0,011		SSR	0,004	
CUSUM test	ναι		CUSUM	ναι	
Reset test	0,230		Reset test	0,777	

Σημειώσεις:
1: ***, **, και * υποδεικνύουν επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας στο 1%, 5% και 10%, αντίστοιχα.
2. Στην εκτίμηση της συνάρτησης των εγχώριων τιμών εφαρμόστηκε ο εκτιμητής HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West automatic) για τη διόρθωση ήπιας ετεροσκεδαστικότητας στα κατάλοιπα.
3. Οι χρονικές ψευδομεταβλητές D1981 και D1984 επελέγησαν κατόπιν επισκόπησης των καταλοίπων για ακραίες τιμές.

κής επίδρασης της διανομής εισοδήματος στις μεταβλητές των εξαγωγών και των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στον μέσο, την αρχή και το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου.

Τα αποτελέσματα στη στήλη 7 υποδεικνύουν την οριακή επίδραση στο μερίδιο των εξαγωγών και εισαγωγών από μία αύξηση στο μερίδιο των μισθών. Συγκεκριμένα, μία αύξηση στο μερίδιο της εργασίας κατά 1% (στο μέσο του δείγματος) οδηγεί σε μια μείωση του μεριδίου των εξαγωγών κατά 0,011 ποσοστιαίες μονάδες (μείωση κατά 0,006 π.μ. το 1980 και 0,021 το 2019). Η αντίστοιχη οριακή επίδραση του μεριδίου της εργασίας κατά 1% στο μερίδιο των εισαγωγών στο ΑΕΠ στο μέσο, την αρχή και το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου οδηγεί σε αύξηση κατά 0,030, 0,014 και 0,046, αντίστοιχα. Κατά συνέπεια, η συνολική επίπτωση στις καθαρές εξαγωγές ανέρχεται σε -0,041 π.μ. (= -0,011-0,030), -0,020 π.μ. και -0,066 π.μ., αντίστοιχα. Η εκτίμηση αυτή βρίσκεται ελαφρώς χαμηλότερα σε σύγκριση με τη μείωση κατά -0,099 π.μ. που υπολόγισαν οι Onaran και Obst (2016) και οι Obs, Onaran και Nikolaidi (2020).

5.4. Συνολικό αποτέλεσμα

Αφού έχουμε εκτιμήσει την οριακή επίδραση μιας μεταβολής του μεριδίου των μισθών και στις τρεις βασικές συνιστώσες της συναθροιστικής ζήτησης, προχωρούμε στον υπολογισμό της συνολικής οριακής επίπτωσής της στην εγχώρια υπερβάλλουσα ζήτηση και εν συνεχεία συνυπολογίζεται το εξωτερικό εμπόριο στην ιδιωτική υπερβάλλουσα ζήτηση. Ο Πίνακας 9 παρουσιάζει τα εν λόγω μεγέθη για τον μέσο, την αρχή και το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου.

Το πρώτο που παρατηρούμε, και που αποτελεί το βασικό συμπέρασμα αυτής της εργασίας, είναι ότι η εγ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 Υπολογισμός οριακής επίδρασης του μεριδίου των μισθών στο μερίδιο των εξαγωγών και των εισαγωγών στο ΑΕΠ

	1	2	3	4	5	6	7
Εξαγωγές	**eXPx**	**ePxP**	**ePRULC**	**1/RULC**	**X/Y**	**ET/ED**	**Επίδραση**
1980-2019	-0,430	0,238	0,283	1,762	0,193	1,092	-0,011
1980	-0,430	0,238	0,283	1,723	0,109	1,095	-0,006
2019	-0,430	0,238	0,283	1,829	0,357	1,087	-0,021
Εισαγωγές	**eMP**		**ePRULC**	**1/RULC**	**M/Y**	**ET/ED**	**Επίδραση**
1980-2019	0,230		0,283	1,762	0,238	1,092	0,030
1980	0,230		0,283	1,723	0,114	1,095	0,014
2019	0,230		0,283	1,829	0,352	1,087	0,046
Καθαρές εξαγωγές							
1980-2019							-0,041
1980							-0,020
2019							-0,066

Σημειώσεις:
1. Για τον υπολογισμό της οριακής επίδρασης χρησιμοποιείται η σχέση RULC=(W/Y)(ET/EE).
2. Στη στήλη 1 εμφανίζονται οι εκτιμήσεις από τον Πίνακα 6. Στη στήλη 2 εμφανίζονται οι εκτιμήσεις από τον Πίνακα 7. Στη στήλη 3 η ελαστικότητα ePRULC προκύπτει από τη σχέση (15) $\frac{\partial \log P}{\partial \log RULC} = \frac{\frac{\partial \log P}{\partial \log ULC}}{1-\frac{\partial \log P}{\partial \log ULC}}$. Στη στήλη 7 εμφανίζεται η οριακή επίδραση του μεριδίου των μισθών στο μερίδιο των εξαγωγών (εισαγωγών) στο ΑΕΠ, $\frac{\partial X}{\partial ws}\left(\frac{\partial M}{\partial ws}\right)$.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9 Ιδιωτική υπερβάλλουσα ζήτηση (σε ποσοστιαίες μονάδες ΑΕΠ) ως συνέπεια μιας αύξησης κατά 1% στο μερίδιο των μισθών

	1980-2019	1980	2019
Κατανάλωση $\left(\frac{\frac{\partial C}{Y}}{\partial WS}\right)$	0,377	0,323	0,404
Επενδύσεις $\left(\frac{\frac{\partial I}{Y}}{\partial WS}\right)$	-0,146	-0,192	-0,097
Εγχώρια υπερβάλλουσα ζήτηση	***0,232***	***0,131***	***0,307***
Καθαρές εξαγωγές $\left(\frac{\frac{\partial X}{Y}}{\partial WS}-\frac{\frac{\partial M}{Y}}{\partial WS}\right)$	-0,041	-0,020	-0,066
Ιδιωτική υπερβάλλουσα ζήτηση (h_2)	***0,191***	***0,111***	***0,241***

ΠΙΝΑΚΑΣ 10 Ισορροπία ιδιωτικής ζήτησης (σε % ποσοστιαίες μονάδες ΑΕΠ) ως αποτέλεσμα αύξησης μιας ποσοστιαίας μονάδας του μεριδίου των μισθών

	1980-2019	1980	2019
Ιδιωτική υπερβάλλουσα ζήτηση h_2:	0,191	0,111	0,241
Πολλαπλασιαστής $\frac{1}{1-h_1}$:	2,529	5,541	1,547
Συνολική επίδραση στην ιδιωτική ζήτηση $\frac{h_2}{1-h_1}$:	0,483	0,615	0,373

Σημείωση: Η ελαστικότητα της κατανάλωσης ως προς το εισόδημα είναι το άθροισμα των ελαστικοτήτων της κατανάλωσης ως προς τους μισθούς και ως προς τα κέρδη: 0,756 για την περίοδο 1980-2019. Το μερίδιο της κατανάλωσης στο ΑΕΠ την περίοδο 1980-2019 (μέσος όρος), το 1980 και το 2019 είναι 0,663, 0,566 και 0,676, αντίστοιχα.

Για την επένδυση εκτιμήσαμε ένα υπόδειγμα πρώτων διαφορών χωρίς τη μεταβλητή του χρέους, προκειμένου να πάρουμε την ελαστικότητα ως προς τη ζήτηση Y. Έχουμε, επομένως, ότι η ελαστικότητα της επένδυσης ως προς το εισόδημα είναι 2,590 (1980-2019) και τα μερίδια της επένδυσης στο ΑΕΠ την περίοδο 1980-2019 (μέσος όρος), το 1980 και το 2019 είναι 0,144, 0,201 και 0,093, αντίστοιχα.

Η ελαστικότητα των εισαγωγών ως προς το εισόδημα είναι 1,133 (1980-2019) και το μερίδιο των εισαγωγών στο ΑΕΠ την περίοδο 1980-2019 (μέσος όρος), το 1980 και το 2019 είναι 0,238, 0,114 και 0,352, αντίστοιχα.

χώρια και συνολική ζήτηση στην Ελλάδα στον μέσο, την αρχή και το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου μεγεθύνεται όταν αυξάνεται το μερίδιο των μισθών, με άλλα λόγια και η ελληνική περίπτωση χαρακτηρίζεται από ένα αναπτυσσόμενο δια των μισθών καθεστώς ζήτησης. Έχει επίσης ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι, διαχρονικά, η ένταση αυτού του καθεστώτος ζήτησης τείνει να ενισχύεται ακόμα και αν δεν λάβουμε υπόψη το τελευταίο έτος το οποίο, όπως προαναφέραμε, φέρει το βάρος μιας μακροχρόνιας ύφεσης. Το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει διαχρονικά, καθώς βλέπουμε ότι η επίδραση του μεριδίου των μισθών στην κατανάλωση ενισχύεται, η επίδραση στις επενδύσεις μειώνεται, ενώ η έστω και σχετικά ασθενής επίδρασή του στο εξωτερικό εμπόριο ενισχύεται.

Προκειμένου να εκτιμήσουμε τη συνολική ιδιωτική επίδραση μιας μεταβολής στη διανομή εισοδήματος στη ζήτηση ισορροπίας, θα πρέπει να πολλαπλασιάσουμε τον συντελεστή h_2 με τον πολλαπλασιαστή, δηλαδή $1/1-h_1$, όπως είχαμε αναφέρει στην εξίσωση (2), όπου $h_1 = \left(\frac{\partial c}{\partial Y} + \frac{\partial I}{\partial Y} + \frac{\partial NX}{\partial Y}\right) = e_{C,Y}\frac{C}{Y} + e_{I,Y}\frac{I}{Y} - e_{M,Y}\frac{M}{Y}$.

Ο Πίνακας 10 παρουσιάζει τα αποτελέσματα.

6. Συμπεράσματα

Η συγκεκριμένη εργασία επιχείρησε να διερευνήσει το καθεστώς ζήτησης της ελληνικής οικονομίας. Για τον σκοπό αυτό εκτιμήθηκε ένα μακροοικονομικό υπόδειγμα ζήτησης με τη μέθοδο των ξεχωριστών εξισώσεων. Τα ευρήματά μας δείχνουν ότι η συνολική ιδιωτική ζήτηση αναπτύσσεται διαμέσου των μισθών, δηλαδή μια αύξηση του μεριδίου των μισθών επιφέρει αύξηση στη συνολική ζήτηση άρα και στο ΑΕΠ της χώρας, καθώς η αύξηση που προκύπτει από την κατανάλωση υπερκαλύπτει τη μείωση στις επενδύσεις και τις καθαρές εξαγωγές. Το δεύτερο βασικό εύρημα που προκύπτει από την ανάλυση είναι ότι ο δανεισμός νοικοκυριών και επιχειρήσεων, παρότι επεκτάθηκε σημαντικά κατά την εξεταζόμενη περίοδο, δεν παρουσιάζει σημαντική επίπτωση στην κατανάλωση και τις επενδύσεις. Το αποτέλεσμα αυτό χρήζει περαιτέρω διερεύνησης σε μελλοντικές εργασίες. Επιπλέον, περαιτέρω διερεύνησης χρήζει και ο ρόλος του δημόσιου τομέα, η προσθήκη του οποίου θα ολοκλήρωνε το παρόν υπόδειγμα.

Θέση του άρθρου δεν είναι η υιοθέτηση ενός μοντέλου ανάπτυξης που στηρίζεται στην κατανάλωση αλλά το ότι μια προσπάθεια αλλαγής του υφιστάμενου μοντέλου ανάπτυξης μέσω της μείωσης των μισθών θα έχει εξαιρετικά δυσμενείς συνέπειες στην οικονομία, όπως άλλωστε έδειξε και η πρόσφατη ελληνική εμπειρία. Οι πολιτικές που κινούνται προς μια συμβατή με τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας κατεύθυνση είναι αυτές που ενισχύουν το μερίδιο της εργασίας, όπως για παράδειγμα αυτές που ενδυναμώνουν το Κράτος Πρόνοιας, τους θεσμούς της αγοράς εργασίας, την αύξηση των επιδομάτων ανεργίας, την αύξηση των κατώτατων μισθών και τη θέσπιση κατώ-

τατων μισθών σε υψηλότερο επίπεδο από αυτό της διαμέσου των μισθών.

Από την άλλη, η στροφή προς ένα παραγωγικό και ανταγωνιστικό μοντέλο ανάπτυξης έχει ως προϋπόθεση ότι οι κυβερνήσεις θα θέσουν σε προτεραιότητα τις δημόσιες επενδύσεις σε υποδομές που αυξάνουν τη συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας, αλλά και θα παρέχουν κίνητρα στον ιδιωτικό τομέα προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις, οι οποίες θα ενεργοποιούν αλυσιδωτές βελτιώσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας από το επίπεδο της επιχείρησης, στον κλάδο και τους συνεργαζόμενους κλάδους. Μια ιστορικής σημασίας ευκαιρία για τη χώρα αποτελεί το ευρωπαϊκό σχέδιο για την Επόμενη Γενιά (Next Generation EU) μέσω του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, το οποίο μπορεί να αποτελέσει το εφαλτήριο για την επανεκκίνηση με πιο υγιείς όρους της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Παράρτημα

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 Ορισμοί μεταβλητών

Μεταβλητή	Περιγραφή	Συμβολισμός AMECO ή επεξηγήσεις κατασκευής των μεταβλητών
Wadj.	Μισθοί, προσαρμοσμένοι για τους αυτοαπασχολούμενους χωρίς προσωπικό (2015=100) 1980-2019	W=UWCD/PVGD Compensation of employees: total economy (UWCD). Adjusted for imputed compensation of self-employed Price deflator gross domestic product at market prices (2015=100) (PVGD)
Radj.	Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα, προσαρμοσμένο για τους αυτοαπασχολούμενους χωρίς προσωπικό (2015=100) 1980-2019	R= UQGD /PVGD Gross operating surplus: total economy: Adjusted for imputed compensation of self-employed (UQGD) Price deflator gross domestic product at market prices (2015=100) (PVGD)
P	Αποπληθωριστής ΑΕΠ (2015=100) 1980-2019	Price deflator gross domestic product at market prices (2015=100) (PVGD)
Y	ΑΕΠ (2015=100) 1980-2019	Y= UVGD/ PVGD Gross domestic product at current market prices (UVGD) Price deflator gross domestic product at market prices (2005=100) (PVGD)
C	Κατανάλωση (2015=100) 1980-2019	Private final consumption expenditure at 2015 prices (OCPH)
Household Debt	Καταναλωτική πίστη 1980-2019	Consumer Debt 1980-2019 Central Bank of Greece
Isrc	Βραχυχρόνιο πραγματικό επιτόκιο 1980-2019	Interest rates, Short term real, deflator private consumption (ISRC): AMECO
I	Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου, ιδιωτικός τομέας (2015=100) 1980-2019	Y= UIGP / PVGD Gross fixed capital formation: private sector (UIGP) Price deflator gross domestic product at market prices (2015=100) (PVGD)

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 (συνέχεια)

Μεταβλητή	Περιγραφή	Συμβολισμός AMECO ή επεξηγήσεις κατασκευής των μεταβλητών
Corporate Debt	Υπόλοιπα δανείων προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις ΤτΕ	Loans to non-financial corporations (outstanding amounts at end of period), Bank of Greece
M	Εισαγωγές (2015=100) 1980-2019	Imports of goods and services at 2015 prices (OMGS)
X	Εξαγωγές (2015=100) 1980-2019	Exports of goods and services at 2015 prices (OXGS)
int	Επιτόκιο, πραγματικό 1980-2019	Long-term interest rate on non-financial business sector loans, Central Bank of Greece. GDP deflator (2015=100)
ULC	Ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας, 1980-2019	Nominal unit labour costs: total economy (Ratio of compensation per employee to real GDP per person employed) (PLCD)
RULC	Μοναδιαίο κόστος εργασίας, 1980-2019	Real unit labour costs: total economy (Ratio of compensation per employee to nominal GDP per person employed) (QLCD)
E_D	Εξαρτημένη εργασία, Ιδιωτικός τομέας 1980-2019	Employees. persons: all domestic industries (National accounts) (NWTD)
E_T	Σύνολο απασχόλησης Ιδιωτικός τομέας 1980-2019	Employment, persons: all domestic industries (National accounts) (NETD)
Y_{EU15}	ΑΕΠ (2015=100) των EU-12. 1980-2019	GDP at 2015 market prices (OVGD) Euro area (12 countries). Mrd ECU/EUR- Weighted mean of t/t-1 national growth rates (weights: t-1 current prices in ECU/EUR)
P_{ex}	Αποπληθωριστής τιμών εξαγωγών (2015=100) 1980-2019	Price deflator exports of goods and services (PXGS)
P_{im}	Αποπληθωριστής τιμών εισαγωγών (2015=100) 1980-2019	Price deflator imports of goods and services (PMGS)
NEER	Ονομαστική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία	Nominal effective exchange rates: Performance relative to the rest of the former EU-15: double export weights (XUNNQ) (USD: Performance relative to the rest of the former EU-15: double export weights)

Πηγή: AMECO, Τράπεζα της Ελλάδος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12 Augmented Dickey-Fuller τεστ για τον έλεγχο ύπαρξης μοναδιαίας ρίζας

Variable	Levels				Differences			
	Deterministic	Lags	t-stat.	Signif.	Deterministic	Lags	t-stat.	Signif.
logC	c, t	2	-0,801		-	2	-2,098	**
$logW_{adj}$	c, t	1	-1,889		c	0	-3,259	**
$logR_{adj}$	c, t	0	-0,946		c	2	-3,050	**
logDebt	c, t	6	0,653		c, t	5	-2,185	
Debt_rate	c, t	0	-4,151	***				
Isrc	C	0	-2,149		-	0	-6,158	***
logI	c, t	1	-1,769		-	2	-2,029	**
logY	c, t	1	-2,090		-	0	-2,365	**
growth	-	0	-2,414	***				
Int	c, t	1	-1,799		-	1	-2,463	**
Debtcorp_rate	c, t	0	-4,151	**				
logEx	c, t	0	-1,949		c	0	-5,473	***
logIm	c, t	1	-1,381		c	0	-3,774	***
$log(Y_{EU15})^*$	c, t	0	-0,609		c, 2009 b.p.	0	-6,928	***
logULC*	c, t, 2011 b.p.	0	-4,501		c, t 2005 b.p.	0	-5,378	***
$logP_{ex}$	c, t	1	-2,469		c, t	0	-3,524	**
$logP_{im}$	c, t	3	-3,124		c, t	0	-3,615	**
logP*	c, t, 1989 b.p.	0	-9,458	***	c, t, 2005 b.p.	8	-8,013	***
Logneer**	c, t	2	-1,830		c, t	2	-4,019	**

Σημειώσεις:
1. Κριτικές τιμές σύμφωνα με το MacKinnon (1996).
2. Χρονικές υστερήσεις σύμφωνα με το κριτήριο Modified AIC. Στατιστική σημαντικότητα: ***1%, **5%, *10%.
* Unit Root with Break test, Vogelsang (1993) asymptotic one-sided p-values.
** Έλεγχος μοναδιαίας ρίζας Phillips-Perron.

Βιβλιογραφία

Asteriou, D., Masatci, K. and Pilbeam, K. (2016). "Exchange rate volatility and international trade: International evidence from the MINT countries." *Economic Modelling*, 58, 133-140.

Barbosa-Filho, N. H. and Taylor, L. (2006). "Distributive and demand cycles in the US economy—a structuralist Goodwin model." *Metroeconomica*, *57*(3), 389-411.

Bhaduri, A. and Marglin, S. (1990). "Unemployment and the real wage: the economic basis for contesting political ideologies." *Cambridge Journal of Economics,* 14(4), pp. 375-393.

Bowles, S. and Boyer, R. (1995). "Wages, aggregate demand and employment in an open economy: An empirical investigation." Στο Epstein, G. and Gintis, H. (eds). *Macroeconomic Policy after the Conservative Era: Studies in Investment, Saving and Finance.* Cambridge: Cambridge University Press.

Burle, J. and Carvalho, L. (2021). "Omitted-variable bias in demand-regime estimations: the role of household credit and wage inequality in Brazil." *Review of Keynesian Economics*, 9(3), pp. 368-393.

Carvalho, L. and Rezai, A. (2015). "Personal income inequality and aggregate demand." *Cambridge Journal of Economics*, *40*(2), 491-505.

Ederer, S. and Stockhammer, E. (2007). "Wages and aggregate demand in France: An empirical investigation." Στο Hein, E. and Truger, A. (eds). *Money, Distribution, and Economic Policy – Alternatives to Orthodox Macroeconomics.* Cheltenham: Edward Elgar, pp. 138-140.

Gordon, D. (1995a). "Growth distribution and the rules of the game: Social structuralist macro foundations for a democratic economic policy." Στο *Macroeconomic Policy after the Conservative Era. Studies in Investment, Saving and Finance.* Edited by Epstein, G., and H. Gintis, H. Cambridge: Cambridge University Press.

Gordon, D. (1995b). “Putting the horse (back) before the cart: Disentangling the macro relationship between investment and saving.” Στο *Macroeconomic Policy after the Conservative Era. Studies in Investment, Saving and Finance.* Edited by Epstein, G., and H. Gintis. Cambridge: Cambridge University Press.

Hartwig, J. (2014). “Testing the Bhaduri - Marglin model with OECD panel data.” *International Review of Applied Economics*, vol. 28, no. 4, pp. 419-35.

Hein, E. and Vogel, L. (2008). “Distribution and growth reconsidered: Empirical results for Austria. France. Germany. the Netherlands, the UK and the USA.” *Cambridge Journal of Economics*, 32, pp. 479-511.

Kaldor, N. (1955-1956). “Alternative theories of distribution.” *Review of Economic Studies,* 23 (2), pp. 83-100.

Kaldor, N. (1957). “A model of economic growth.” *Economic Journal,* 67 (268), pp. 591-624.

Kalecki, M. (1991 [1943]). “Studies in economic dynamics.” Στο Osiatyński J. (ed.), *Collected Works of Michal Kalecki,* Vol. II. New York: Clarendon Press.

Kiefer, D. and Rada, C. (2014). “Profit maximizing goes global: the race to the bottom.” *Cambridge Journal of Economics*, *39*(5), 1333-1350.

Lavoie, M. and Stockhammer, E. (2012). “Wage-led growth: Concept, theories and policies”. International Labour Office. Conditions of Work and Employment Branch. Geneva.

Μαρσέλλου, Αιμ. (2013). «Η επίδραση της λειτουργικής διανομής εισοδήματος στις συνιστώσες της συναθροιστικής ζήτησης της Ελληνικής Οικονομίας.» Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων: Μονάδα Μακροοικονομικής Ανάλυσης και Οικονομικού Μετασχηματισμού, Μελέτες 24: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

Naastepad, C.W.M. (2006). “Technology, demand and distribution: A cumulative growth model with an application to the Dutch productivity slowdown.” *Cambridge Journal of Economics*, 30 (3): 403-434.

Naastepad, C. W. M. and Storm, S. (2006/2007). “OECD demand regimes (1960-2000).” *Journal of Post-Keynesian Economics*, 29 (2), pp. 213-248.

Nishi, H. (2012). “Structural VAR analysis of debt, capital accumulation, and income distribution in the Japanese economy: a Post Keynesian perspective.” *Journal of Post Keynesian Economics*, 34(4), pp. 685-712.

Obst, T., Onaran, Ö. and Nikolaidi, M. (2020). “The effects of income distribution and fiscal policy on aggregate demand, investment and the budget balance: the case of Europe.” *Cambridge Journal of Economics*, Volume 44, Issue 6, pp. 1221-1243.

Onaran, Ö. and Galanis, G. (2013). “Is aggregate demand wage-led or profit-led? A global model.” Στο *Wage-led growth* (pp. 71-99). Palgrave Macmillan, London.

Onaran, Ö. and Galanis, G. (2014). “Income distribution and growth: a global model.” *Environment and Planning A*, 46(10), 2489-2513.

Onaran, Ö. and Obst, T. (2016). “Wage-led growth in the EU15 member-states: the effects of income distribution on growth, investment, trade balance and inflation.” *Cambridge Journal of Economics*, 40(6), 1517-1551.

Onaran, Ö. and Stockhammer, E. (2005). “Two different export-oriented growth strategies: Accumulation and distribution a la Turca and a la South Korea.” *Emerging Markets Finance and Trade*, 41(1): 65-89.

Onaran, Ö., Stockhammer, E. and Grafl, L. (2011). “Financialisation, income distribution and aggregate demand in the USA.” *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 35 (4), pp. 637-661.

Pesaran, M.H. and Shin, Y., (1999). “An autoregressive distributed lag modelling approach to cointegration analysis.” Στο: Strom, S. (ed.), *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium.* Cambridge University Press, Cambridge.

Perasan, M.H., Shin, Y., and R.J. Smith (2001). “Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships.” *Journal of Applied Econometrics,* 16(3): 289-326.

Stockhammer, E. and Ederer, S. (2008). “Demand effects of the falling wage share in Austria.” *Empirica,* 35 (5), pp. 481-502.

Stockhammer, E. and Onaran, Ö. (2004). “Accumulation, distribution and employment: a structural VAR approach to a Kaleckian macro model.” *Structural Change and Economic Dynamics,* 15(4), 421-447.

Stockhammer, E. and Stehrer, R. (2011). “Goodwin or Kalecki in Demand? Functional Income Distribution and Aggregate Demand in the Short Run.” *Review of Radical Political Economics*, 43(4), pp. 506-522.

Stockhammer, E. and Wildauer, R. (2016). “Debt-driven growth? Wealth, distribution and demand in OECD countries.” *Cambridge Journal of Economics*, Volume 40, Issue 6, pp. 1609-1634.

Stockhammer, E., Hein, E. and Grafl, L. (2011). “Globalization and the effects of changes in functional income distribution on aggregate demand in Germany.” *International Review of Applied Economics*. 25:1, pp. 1-23.

Stockhammer, E., Onaran, Ö. and Ederer, S. (2009). “Functional income distribution and aggregate demand in the Euro area.” *Cambridge Journal of Economics*, 33(1), pp. 139-159. https://doi.org/10.1093/cje/ben026.

Πρόσφατες Μελέτες και Εκθέσεις που έχουν εκδοθεί από το ΚΕΠΕ

ΜΕΛΕΤΕΣ

No 82 T. Tsekeris and S. Papaioannou, *Agglomeration economies and productivity in the EU regions.* Athens 2021.

No 81 Αικ. Τσούμα, Ι. Κουντούρη, Φ. Οικονόμου, Γ. Παναγόπουλου και Γ. Σκίντζη, *Ειδικοί φόροι κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα και τα αλκοολούχα ποτά στην Ελλάδα: Έσοδα και ελαστικότητες.* Αθήνα, 2020.

No 80 Ι. Κωνσταντακοπούλου, Τ. Μαγδαληνού και Γ. Σκίντζη, *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης.* Αθήνα, 2019.

No 79 Φ. Οικονόμου, Χ. Τριαντόπουλου, *Οικονομική κρίση και καταθέσεις: Ελλάδα και Νότιος Ευρώπη*. Αθήνα, 2018.

No 78 S. Papaioannou, T. Tsekeris and Ch. Tassis, *Regional and sectoral efficiency of the Greek economy: Measurement and determinants*. Athens, 2017.

No 77 I. Reziti, *Non-linear adjustment in the Greek milk market.* Athens, 2016.

No 76 Ι. Κωνσταντακοπούλου, *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014.* Αθήνα, 2015.

No 75 Τζ. Καβουνίδη, Ι. Χολέζα, *Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας.* Αθήνα, 2013.

No 74 Σ. Παπαϊωάννου, *Οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα: Τάσεις και μεσοπρόθεσμες προοπτικές.* Αθήνα, 2013.

No 73 E. A. Kaditi, *Analysis of the Greek food supply chain.* Athens, 2012.

No 72 Θ. Π. Λιανού, Τ. Καβουνίδη, *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα.* Αθήνα, 2012.

No 71 A. Koutroulis, *Finance and economic growth: The case of Greece 1960-2005.* Athens, 2011.

No 70 T. Tsekeris, *Travel consumption and market competition in Greece.* Athens, 2010.

No 69 Ι. Ρεζίτη, *Η διαδικασία μετακύλισης τιμής στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα: Η περίπτωση των οπωροκηπευτικών.* Αθήνα, 2010.

No 68 Κ. Αθανασούλη, *Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών.* Αθήνα, 2010.

No 67 Κ. Ευστρατόγλου, Αξιολόγηση *της επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων στην Ελλάδα.* Αθήνα, 2009.

No 66 P. I. K. Prodromidis, *The spatial distribution of male and female employment and unemployment in Greece.* Athens, 2008.

No 65 Γ. Παναγόπουλου, *Βασιλεία ΙΙ: Περιγραφή και Συνέπειες για το Τραπεζικό Σύστημα.* Αθήνα, 2008.

No 64 M. G. Arghyrou, *The effects of the accession of Greece to the EMU: Initial estimates and future prospects.* Athens, 2006.

No 63 P. I. K. Prodromidis, *A regional analysis of declared incomes in Greece.* Athens, 2006.

No 62 Σ. Σπαθή, *Σύγκριση των αεροπορικών και ακτοπλοϊκών μεταφορών στις γραμμές εσωτερικού. Οικονομετρική εκτίμηση της ζήτησης.* Αθήνα, 2005.

No 61 Κ. Ν. Κανελλόπουλου σε συνεργασία Π. Παπακωνσταντίνου, *Οικονομικές διαστάσεις της κατάρτισης ενηλίκων.* Αθήνα, 2005.

No 60 Θ. Τερροβίτη, *Παραγωγή και χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην Ελλάδα: Σημασία και επιπτώσεις.* Αθήνα, 2005.

No 59 Αν. Λαμπροπούλου, *Η ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον.* Αθήνα, 2005.

No 58 M. Panopoulou, *Technological change and corporate strategy in the Greek banking industry.* Athens, 2005.

No 57 Σ. Χανδρινού, σε συνεργασία Κ. Αλτίνογλου και Α. Πεπέ, *Εξέλιξη των ΜΜΕ στη χώρα μας: Εκτίμηση και σύγκριση της αποδοτικότητας και ευελιξίας των ΜΜΕ και των μεγάλων μεταποιητικών παραγωγικών μονάδων.* Αθήνα, 2005.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

No 82 *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ,* του Β. Μισσού. Αθήνα, 2021.

No 81 *Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και ηλεκτρονικό εμπόριο στην Ελλάδα,* των Α. Κοντόλαιμου, Ε. Κόρρα και Γ. Σκίντζη. Αθήνα, 2021.

No 80 *Ελληνική μεταποίηση: Εξελίξεις, προοπτικές και προκλήσεις πολιτικής,* των Α. Κουτρούλη (συντονιστή), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Α. Κώτση και Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2018.

No 79 *Εξελίξεις και προοπτικές της ναυπηγικής βιομαχανίας,* των Ε. Αθανασίου και Α. Κουτρούλη. Αθήνα, 2018.

No 78 *Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη,* των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώτση (συντονιστριών), Ε. Αθανασίου, Ε.Ι. Νίτση, Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2017.

No 77 *Ο πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος,* των Ν. Βαγιονή και Σ. Σκούλτσου. Αθήνα, 2016.

No 76 *The emigration of Greeks and diaspora engagement policies for economic development,* by J. Cavounidis. Athens, 2016.

No 75 *General Government Spending Review, 2013-2016: An analysis framework for Future Spending Reviews in Greece, by* Y. Monogios, E. I. Nitsi (coordinators), J. N. Anastassakou, I. Cholezas, N. C. Kanellopoulos, R. Karagiannis, I. Konstantakopoulou, V. Lychnaras and Th. Tsekeris. Athens, 2016.

No 74 *Εμπορευματικές μεταφορές και ανάπτυξη διεθνών εφοδιαστικών κόμβων στην Ελλάδα,* του Θ. Τσέκερη. Αθήνα, 2016.

No 73 *Αποτίμηση της απελευθέρωσης σε είκοσι επιλεγμένα επαγγέλματα,* των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2016.

No 72 *Προτάσεις γαι την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα,* του Β. Καφούρου. Αθήνα, 2015.

No 71 *Βαθμός απελευθέρωσης των επαγγελμάτων και αναμενόμενες επιπτώσεις,* των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη, Σ. Παπαϊωάννου και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2015.

No 70 *The economies of the Western Balkans: Transition, growth and prospects for EU Accession,* by R. Panagiotou. Athens, 2012.

No 69 *Η εξίσωση των ορίων συνταξιοδότησης των γυναικών προς τα αντίστοιχα των ανδρών: Σημασία και επιπτώσεις,* των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση. Αθήνα, 2012.

No 68 *Αεροπορικές μεταφορές και αεροδρόμια στην Ελλάδα: Σύγχρονες εξελίξεις, οικονομική σημασία και αποδοτικότητα,* των Θ. Τσέκερη και Κ. Βογιατζόγλου. Αθήνα, 2011.

No 67 *Συνθήκες αγοράς και ανταγωνισμός στην ελληνική οικονομία,* Μελετητικής Ομάδας ΚΕΠΕ, επιμέλεια Κ. Κανελλόπουλος. Αθήνα, 2011.

No 66 *Ξενοδοχεία πολυτελείας στην Ελλάδα: Δυναμική και αναπτυξιακές δυνατότητες,* των Ν. Βαγιονή, Ε. Κασιμάτη, Β. Καφούρου. Αθήνα, 2011.

No 65 *Αγορά εργασίας: Εξελίξεις και αρχές πολιτικής,* των Κ.Ν. Κανελλόπουλου, Κ. Αθανασούλη, Κ. Ευστρατόγλου, Γ. Παναγόπουλου, Π. Παπακωνσταντίνου, Π.Κ. Προδρομίδη. Αθήνα, 2010.

No 64 Μισθός, *συντάξιμος χρόνος και συνθήκες εργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα,* των Κ.Ν. Κανελλόπουλου και Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2010.

No 63 *Μεταφορές και Οικονομία: Συμβολή, τάσεις και προοπτικές στην Ελλάδα με έμφαση στις χερσαίες μεταφορές,* των Θ. Τσέκερη και Αικ. Τσούμα. Αθήνα, 2010.

No 62 *Η Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία,* των Σ. Σπαθή, Σ. Καραγιάννη, Ν. Γεωργικόπουλου. Αθήνα, 2010.

No 61 *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα,* του Η. Πούπου. Αθήνα, 2010.

No 60 *Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα,* των Ε. Καδίτη και Ε. Νίτση. Αθήνα, 2010.

No 59 *Size, profile and labour market analysis of immigration in Greece,* by K. Kanellopoulos, M. Gregou and A. Petralias. Athens, 2009.

No 58 *Η εξέλιξη και προβληματισμός για την βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος,* της Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2009.

No 57 *Οικονομική και δημογραφική βιωσιμότητα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος,* των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού και Α. Κώτση. Αθήνα, 2009.

No 56 *Πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις: Εμπόριο υπηρεσιών,* του Β. Νότη. Αθήνα, 2008.

No 55 *FYROM's transition: From Yugoslavia to the European Union?,* by R. Panagiotou. Athens, 2008.

No 54 *Αναπτυξιακή διαδικασία και μακροχρονιότερες εξελίξεις στην οικονομική συμπεριφορά και στις οικονομικές συνθήκες,* του Λ. Αθανασίου. Αθήνα, 2007.

No 53 *Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο: Μια συγκριτική ανάλυση,* των Ν. Βαγιονή και Β. Καφούρου. Αθήνα, 2007.

No 52 *Χρηματοδότηση και ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων,* του Κλ. Β. Ευστρατόγλου. Αθήνα, 2007.

No 51 *Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές,* του Νικηφ. Μανωλά. Αθήνα, 2007.

No 50 *Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στην ΕΕ-15 και δυνατότητες εφαρμογής του στην Ελλάδα,* των Αθ. Θ. Μπαλφούσια και Κ. Ν. Κωτσή. Αθήνα, 2007.

No 49 *Αγροτικό εμπόριο Ελλάδας-Βαλκανικών χωρών: Συγκριτικό πλεονέκτημα και ανταγωνιστικότητα,* του Π. Παρασκευαΐδη. Αθήνα, 2006.

No 48 *Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές,* του Κ. Κάρμα. Αθήνα, 2006.

No 47 *Μέθοδοι και στρατηγικές αναδιάρθρωσης και ιδιωτικοποίησης του σιδηροδρόμου και των λιμένων Πειραιώς και Θεσσαλονίκης,* του Δ. Θ. Αθανασακόπουλου. Αθήνα, 2006.

No 46 *Η ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου,* της Κ. Παχάκη, σε συνεργασία Π. Τονικίδου. Αθήνα, 2006.

No 45 *Europe and the international economic environment in 2005: Recent developments and outlook,* by S. Savva-Balfoussia, E. Athanassiou, S. Karagiannis and A. Tsouma. Athens, 2006.

No 44 *Ο συστημικός μετασχηματισμός των βαλκανικών χωρών και οι εξελίξεις στις οικονομικές ανταλλαγές με την Ελλάδα,* των Ν. Βαγιονή, Β. Καφούρου και Ε. Παναγιώτου. Αθήνα, 2005.

No 43 *Εξελίξεις στην αγορά κατοικιών,* της Στ. Χειμωνίτη-Τερροβίτη. Αθήνα, 2005.

Οικονομικές εξελίξεις

ISSN 1109-6284 (Έντυπο) ISSN 2623-3681 (Ηλεκτρονικό)